

પરમહંસ સમકૃષ્ણનાં

બોધવચન

(સમ્પૂર્ણ સંગ્રહ)

પ્રકાશક અને વેચાણ

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

સાસુન પ્રિન્ટીંગ્સ, સર્કલ, કોટ, મુંબઈ. નં. ૧.

વિક્રમની ૨૦ મી સદી-(ભાગ ૧-૨)

૩. આ.

આણે જમાનાની અદ્ભુતસાંસારિક વાર્તા-શેડીયા-
ઓના છોકરાઓની છટેલાઈ-એક સ્થાપનારાઓની
સ્વાદનીતિ-મીલ એજ-ટોની દાંડાઈ-મુખ્યની સાનરી
ટોળીનાં પરાક્રમો-દાખલાઈનાં અંગેનાં અંગેનાં

૬૧૦ વરજીવન દામોદરદાસ મરચ્યેટ આસી. સર્જન.
શરીર સંરક્ષણ કેમ કરવું તેનું યથાર્થ જ્ઞાન આપનાર
આ એક ધણો સરસ ને અમૂલ્ય ગ્રંથ છે. એમાં નીચેના
વિષયોનો સમાવેશ થયો છે:- (૧) આરોગ્ય એટલે શું?

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ બિનામ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૪૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૫૨મહોસ રામદેવનાં
જોધવચંન

વિષય

૮૨૨૧

ॐ

પરમહંસ રામકૃષ્ણનાં

બોધવચન

અનુવાદક:

દુશ્વરલાલ દુધ્ધારામ મશરૂવાળા બી. એ.

પ્રકટ કર્તા અને વેચનાર

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

સાસુન બિલ્ડીંગ્સ એલેક્ટ્રીસ્ટન સર્કલ, ફાટ-મુંબઈ

પ્ર. ૧૯૮૪

ઈ. સ. ૧૯૨૮

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
સાસુન બિલ્ડીંગસ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ-૧.
~~પુસ્તકોનું~~ પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર મંગાવો.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૧૪૭

સર્વ હક્કો પ્રકાશકોએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

Printed and Published by Natverlal Itcharam Desai at
The “Gujarati” Printing Press, Sassoon Buildings
Elphinstone Circle, Fort, Bombay.

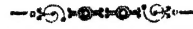
પ્રસ્તાવના

પરમહંસ રામકૃષ્ણનાં બોધવચનોની આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરતી વખતે પ્રસ્તાવના રૂપે ચર્ચિત્વ નિવેદન વાચકવૃંદ આગળ કરીએ છીએ. પ્રથમ આવૃત્તિમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે હસ્તામલકને જેમ દર્પણની આકાંક્ષા નથી તેમ આ બોધવચનના લઘુ ગ્રંથને પ્રજા આગળ સાદર રજુ કરતી વખતે પણ મોટું વિવેચન કરવાની જરૂર નથી; પણ આ આવૃત્તિમાં આગલી આવૃત્તિઓ કરતાં ફેરફાર શો કરવામાં આવ્યો છે તે જણાવવું આવશ્યક છે. પ્રથમ આવૃત્તિ ભદ્ર મેકસમુલરના અંગ્રેજી ગ્રંથ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવી હતી. બીજી આવૃત્તિ વખતે પરમહંસ રામકૃષ્ણના મહાન શિષ્ય સ્વામી વિવેકાનંદના શિષ્ય સ્વામી અભેદાનંદની આવૃત્તિ ઉપરથી કેટલોક સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો હતો. આ ત્રીજી આવૃત્તિમાં બોધવચનોના સંપૂર્ણ સંગ્રહ કરાયેલો છે, અને બંગાલી તથા અંગ્રેજી બીજા ગ્રંથોનો પણ આધાર લેવાયેલો છે, અને બોધવચનોની સંખ્યા ક્રમવાર વધારી છે. એ ઉપરાંત આ આવૃત્તિમાં સ્વામી રામકૃષ્ણનું જીવન ચરિત્ર ઓછું કરવામાં આવ્યું છે, કારણ કે તેમનું વિસ્તૃત અને પ્રમાણભૂત રસિક ચરિત્ર તેમના મુખ્ય શિષ્ય સ્વામી વિવેકાનંદનું લખેલું છે “વિવેકાનંદ વિચારમાળા” નામની જે ગ્રંથમાળા “ગુજરાતી” ગ્રેસ તરફથી પ્રકટ કરવામાં આવી છે, તેના પ્રથમ અને દ્વિતીય ભાગમાં “મારા ગુરુ” અને “રામકૃષ્ણ-તેનું ચરિત્ર અને વચનો” એ મથાળા નીચે છપાયેલું છે; તે વાંચી જવાની વાંચનારને વિનંતિ છે. આ નવીન સંસ્કરણમાં સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસનાં સમગ્ર બોધવચનોનો સમાવેશ કરાયેલો છે, અને આશા છે કે આ દૈવી પુરુષપ્રતિ પ્રેમપૂર્વક પૂજ્યભાવ ધરાવનારાઓને અને ધાર્મિક તત્ત્વજ્ઞાનાભિલાષી ગુજરાતી પ્રજાને આ સંસ્કરણ વિશેષ માન્ય અને પ્રિય થઈ પડશે.

મુંબઈ
રામનવમી
સં. ૧૯૮૪

નટવરલાલ ઇન્દિરામ દેસાઈ

વિષયાનુક્રમણિકા

પરમાત્મા

વિષય.	અંક.	વિષય.	અંક.
ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ	૧	ઈશ્વરનાં નામ... ..	૭૦
ઈશ્વરનું એકત્વ	૩	અપરોક્ષ દર્શન કરનાર ...	૭૫
ઈશ્વરનાં રૂપો અનેક છે ...	૫	ઈશ્વરનું પ્રાકટ્ય	૭૮
સર્વ ધર્મો ઈશ્વર પ્રતિ જાય છે	૭	ઈશ્વર નિર્જિવ ભેટ પાળુ	
સાકાર અને નિરાકાર ...	૧૨	સ્વીકારે છે	૮૨
બ્રહ્મનું લક્ષણ	૧૫	દ્વંદ્વાકાશમાં ઈશ્વરનો પ્રકાશ..	૮૪
મૂર્ત અને અમૂર્ત	૨૦	ઝાંખી	૮૬
માયા અને બ્રહ્મ	૨૫	ભક્ત કુર્મ કરતો નથી ...	૯૦
બ્રહ્મ અનિર્વચનીય છે ...	૨૯	ભક્ત સંસારથી લેપાતો નથી.	૯૩
સગુણ નિર્ગુણ	૩૨	નિઃસ્પૃહી ભક્ત	૯૬
જીવ અને ઈશ્વર	૩૪	જ્ઞાન અને ભક્તિ	૯૯
જીવાત્મા પરમાત્માનો સંબંધ..	૩૬	મૂર્તિપૂજા	૧૦૨
જીવ ઈશ્વરનો સંબંધ	૪૨	સર્વવ્યાપી ઈશ્વર	૧૦૫
તીવ્ર મુમુક્ષુતા	૪૬	મોક્ષ	૧૦૭
બિજ્ઞાસા	૫૪	અંતર્યામિન	૧૦૯
દર્શન કેમ થાય?	૬૩	સૂત્રાત્મા	૧૦૯

ઉદ્ધારક, મહાત્મા અને ગુરુ.

અવતારી પુરુષો પ્રભુપાર્ષદ છે	૧૧૦	મહાત્મા	૧૩૦
અવતારો મોક્ષદાતા છે ...	૧૧૫	સિદ્ધ પુરુષો સંસારથી અલિપ્ત	
અવતારો અનેક છે	૧૧૮	રહે છે	૧૩૩
અવતાર અને સિદ્ધો	૧૨૩	મહાત્માઓ અહંભાવનો માત્ર આભાસ	
સિદ્ધના પ્રકાર	૧૨૮	રાખી રહેલા હોય છે ...	૧૩૬

વિષય.	અંક.	વિષય.	અંક.
સિદ્ધ પુરુષોનો ઉપદેશ ...	૧૫૫	સત્સંગ	૧૭૩
કાચો ઉપદેશક	૧૬૧	સદ્ગુરુ	૧૮૦
પરમાત્મા સર્વ જ્ઞાનનું બીજ છે	૧૬૪	ગુરુની આવશ્યકતા	૧૮૬
સ્વસ્થાનમાં પેગમ્બર માન પામતો નથી...	૧૬૬	શિષ્યે ગુરુ ઉપર ટીકા ન કરવી	૧૯૦
દૈવી જ્ઞાનનો પ્રકાશ	૧૭૦	આત્મજ્ઞાનનો માર્ગ ગુરુ સરળ કરે છે	૧૯૪
		સંન્યાસી	૧૯૮

ધાર્મિક જીવન

સ્વધર્મનિષ્ઠા	૨૦૨	સંસારી ઇદ્રિયજન્ય સુખો વિરોધ	
ધાર્મિક સહનશીલતા	૨૦૬	પસંદ કરે છે	૨૭૫
મિથ્યા વાદવિવાદ ન કરવો	૨૦૯	વૈરાગ્યમાં મુક્તિ છે	૨૮૧
વિધિ અને ક્રિયા	૨૧૩	જગત્ અને ઇશ્વરની એકવાક્યતા	૨૮૬
મતમતાંતરે	૨૨૧	વિકારોને કેમ જિતવા ?	૨૯૧
વાતો સહેલી છે, આચાર કઠિણ છે	૨૨૮	તાત્જ્ઞાનમાં સહેલી મોક્ષદાયક	
જન્મ સાથની બે વૃત્તિઓ	૨૩૧	શક્તિ	૨૬૨
બાળકોને ઇશ્વરપ્રતિ પ્રેરો	૨૩૩	પ્રથમ ઇશ્વરને શોધો પછી	
સંસારીને ભક્તિ કરવાનો		જગતને	૨૯૬
અનવકાશ	૨૪૦	વિષયોની ઇચ્છા રાખનારો ભક્ત	૩૦૭
સંસારીનું ધર્મમાં દૈનિક વર્તન	૨૪૨	મુમુક્ષુએ સંસારી સાથે ભેળાવું	
ધર્મોપદેશ પ્રતિ સંસારીનું અલક્ષ્ય	૨૪૫	નહિ	૩૦૭
પાપીનું હૃદય	૨૫૧	પાપાત્માથી દૂર રહો	૩૧૦
વિષય અને ધનની તૃણાવાળું		નિર્જન અને શાંત સ્થાનનું સેવન	૩૧૫
મન	૨૫૭	શુદ્ધ ચિંતકરણવાળાને ઇશ્વર	
ઇશ્વરની કૃપાદૃષ્ટિ સંસારી		દર્શન	૩૨૧
બદલાતો નથી	૨૬૨	ખરો ધર્મશીળ કોણ ?	૩૨૫
સંસારીનો ઉપદેશ	૨૬૮	સંન્યાસી	૩૩૪
સંસારીનું મન	૨૭૨	સાચો અને ઢોંગી સાધુ	૩૩૯

વિષય.	અંક.	વિષય.	અંક.
માણસોના પ્રકાર	૩૪૨	મનની નિર્બળતા કેમ	
ધાર્મિક લાભ હૃદયના ગુણો ઉપર		જિતાય?	૪૬૧
અવલંબેલો છે.	૩૫૦	ઇશ્વર પ્રતિનો પ્રેમ	૪૬૮
મન અને વિચારની શક્તિ	૩૫૧	ભક્ત	૪૭૮
વિવેક અને વૈરાગ્ય	૩૫૮	સાચા ભક્તો સંઘમાં શા માટે	
શાસ્ત્રાધ્યયન	૩૬૮	રહે છે?	૪૮૬
આત્મજ્ઞાનના અનધિકારી	૩૩૭	સાચા ભક્તનો અખૂટ પ્રેમ	૪૮૯
પરા અને અપરા વિદ્યા	૩૫૭	હરિનું નામ અને ભક્તિ	૪૯૨
માયાની શક્તિ	૩૭૭	પ્રાર્થના અને તપ	૪૯૪
જગતનું મિથ્યાત્વ	૩૮૭	શ્રદ્ધા	૪૯૯
ક્ષણભંગુર દેહ	૩૯૦	નમ્રતા	૫૦૭
ખાન-પાન	૩૯૬	મિથ્યાભિમાન	૫૧૨
પૈસા અને દોલત	૪૦૩	ઇશ્વરની કૃપા	૫૧૭
પ્રશંસા અને નિંદા	૪૦૭	ખંત	૫૨૪
ક્ષમા અને સહનશીલતા	૪૧૧	બાળક જેવો થા	૫૨૭
અહંકાર	૪૧૫	સત્ય	૫૩૧
મૂઢાત્મા કહે છે કે "તે હું		ઇશ્વરેન્ધ્રાને શરણુ થવું	૫૩૨
કરું છું."	૪૨૨	ભગવતી અંબા વિષે વિચાર... ..	૫૪૩
અહંકારનો નાશ.	૪૨૫	ભક્તનું બળ	૫૪૫
અહંભાવ અને દારોહભાવ	૪૨૮	અવિચ્છિન્ન ભક્તિ	૫૪૭
જીવની ઇચ્છાનું પરમાત્માની		મનોનિગ્રહ	૫૫૦
ઇચ્છામાં મિશ્રણ	૪૩૨	માનસિક એકાગ્રવૃત્તિ	૫૫૨
શું અહંભાવ સમૂળ નષ્ટ થશે?	૪૭૬	ધ્યાન	૫૫૬
બે પ્રકારની અહંવૃત્તિ	૪૩૯	સમાધિ અવસ્થા	૫૬૦
ઇશ્વરનું સર્વ છે	૪૪૩	ભક્તને શું કોઈ વિશિષ્ટ વસ્ત્રની	
વાર્ણધર્મ	૪૪૭	આવરણકતા છે?	૫૬૬
લેદમાં અભેદ	૪૫૫	કૃતાત્મા	૫૭૦

ઉપદેશક કથાઓ.

વિષય.	અંક.	વિષય.	અંક.
નટ અને તીવ્ર ભિન્નાસા ...	૫૭૧	ઘંટાકર્ણ અને શિવજી ...	૫૬૭
ત્રાતા અને ક્ષીતવાળા બાળ... ..	૫૭૨	રાજના દરબારમાં	
કઠિયારો અને સંન્યાસી ...	૫૭૩	વિદ્વાનોનો વિવાહ ...	૫૬૮
કુવો ખોદનાર માણસ ...	૫૭૪	કલકતા પહોંચવાના ઘણા રસ્તા	૫૬૯
તાવીબથી નદી તરનાર માણસ	૫૭૫	બ્રાહ્મણ અને ઇન્દ્ર	૬૦૦
શ્રીરામચંદ્ર અને હનુમાન ...	૫૭૬	સાધુના વેશમાં રહેલો ચોર...	૬૦૧
શિશ્ય અને ગુરુ-નામ પ્રભાવ	૫૭૭	ગાંડપણનો ઢોંગ કરનાર માણસ	૬૦૨
ગોવાળણી અને પૂતરી ...	૫૭૮	બ્રાહ્મણ અને મોચી ...	૬૦૩
પિતા અને તેના બે પુત્રો ...	૫૭૯	હરિદાસે પહેરેલું વાધનું બના-	
બે માણસો અને આમરાધ...	૫૮૦	વટી મોંઢું	૬૦૪
માખીઓ અને મધનું વાસણ	૫૮૧	બે તાંત્રીકો અને કાળીકા માતા	૬૦૫
શ્રીરામચંદ્ર અને સંન્યાસ ...	૫૮૨	બાપ અને તેના મરણ	
ગૃહસ્થ અને ગરિબ બ્રાહ્મણ...	૫૮૩	પામતો પુત્ર	૬૦૬
કાળીમંદિર આગળનો સાધુ ...	૫૮૪	કસાઈ અને દાનધર્મ...	૬૦૭
સમદ્રષ્ટિ રાખનારો સાધુ ...	૫૮૫	સર્પ અને સાધુ	૬૦૮
અવધૂત અને વસ્ત્રોડો ...	૫૮૬	માળીના ઘરમાં માછલો ...	૬૦૯
અવધૂત અને માછીમાર ...	૫૮૭	ધનીક મારવાડી અને સંન્યાસ	૬૧૦
અવધૂત અને બગલો ...	૫૮૮	પાળેલી કૂતરી અને વિષયવાસના	૫૧૧
સમડી અને માછલી ...	૫૮૯	લ્યાગી ધણીધણીચાણી	
તાંત્રીકની વિદ્યા	૫૯૦	અને હીરો	૬૧૨
મગર અને શિકારીઓ ...	૫૯૧	પૈસાદાર કાપડીઓ અને	
ઘરમાં રહેલી ધાવ	૫૯૨	ગરીબ બ્રાહ્મણ	૬૧૩
વિદ્વાન બ્રાહ્મણ અને રાજ ...	૫૯૩	કાર્તિક સ્વામી અને પાર્વતી...	૬૧૪
જ્ઞાની, ભક્ત, અને વ્યાધ ...	૫૯૪	બ્રાહ્મણ અને સંન્યાસી ...	૬૧૫
બકરું અને રાસકુલનો ઉત્સવ	૫૯૫	માછીમાર અને નવું તળાવ...	૬૧૬
આંધળાઓ અને હાથી ...	૫૯૬	રાજ અને સાધુપુત્ર	૬૧૭

વિષયાનુક્રમણિકા

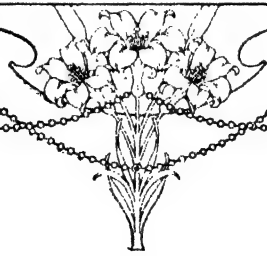
વિષય.	અંક.	વિષય.	અં.
નારદ અને તેલનો વાડકો ...	૬૧૮	ચોખાના કોઠારમાંના ઉદરો અને	
પાળેલો નોળાચો ...	૬૧૯	બક્ષ જીવો ...	૬૨
શેક અને મુનિમ ...	૬૨૦	ખેસી કરાવેલા બે બળદો અને	
વાછરડું અને અહંભાવ ...	૬૨૧	વાસનાબળ ...	૬૨
હ્રદય અને સોનાના સાત ચક્ર	૬૨૨	શંકરાચાર્ય અને દંભી શિષ્ય ...	૬૩
અર્જુન અને શસ્ત્રધારી પ્રાહ્મણ	૬૨૩	તળાવના ચોવારા અને ધર્મ પંથો	૬૩
સંન્યાસી અને વેશ્યા ...	૬૨૪	આકસ્મિક ઉત્પત્તિ અને દ્વારકા-	
સાધુ અને રોગી બાળક ...	૬૨૫	નાથ મિત્ર ...	૬૩
દીનતા અને ખરાબ વરતુ ...	૬૨૬	રાશ્ત્રિદાનંદસ્થી સાગરની ઝાંખી	૬૩
શુષ્ક વેદાંતી રાજા અને ગુરુદેવ	૬૨૭		

૧૪૧૪૭

પરમહંસ
રામકૃષ્ણનાં
બોધ વચન

હું તને જે કંઈ ઉપદેશ આપું, તે પ્રમાણે વર્તવાને તું
શક્તિમાન થઈશ? હું તને જે કંઈ કહું છું, તેના
સોળમા ભાગ જેટલું પણ જો તું આચરશે,
તો તું જરૂર પરમ ધામને પામશે.

॥ ॐ नमो भगवते रामकृष्णाय ॥

પરમાત્મા

૧. રાત્રે આકાશને વિષે અનેક તારાઓ તું જોય છે, પણ સૂર્યો-
ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ. હવે થતાં તે તને દેખાતા નથી. તેપરથી શું તું
જોય કહી શકશે કે, દિવસના આકાશમાં તારાઓ
નથી? ઓ માનવી! તેમ જ તારા અગ્નિકાળમાં તું ઈશ્વરને ઓળખી
શકતો નથી, માટે તારે એમ ન કહેવું કે, ઈશ્વર નથી.

૨. ઈશ્વર બહુનામી છે અને જેથી આપણે તેને જાણી શકીએ,
એવાં તેનાં અનેક રૂપો છે. જે કાષ્ઠ રૂપ અથવા નામે તમો તેની
પ્રાર્થના કરશો, તે જ નામ અને રૂપે તમોને તેનાં દર્શન થશે.

૩. વસ્તુતઃ એક જ પદાર્થ છે, છતાં પણ જેમ જળને જૂદા
ઈશ્વરનું એકત્વ. જૂદા લોકો “વોટર,” “વારી,” “એકવા,” “પાણી”
આદિ નાના પ્રકારનાં નામોથી ઓળખે છે, તેમ જ
એક સમ્યક્દાનંદને જૂદા જૂદા લોકો ગોંડ, અક્ષા, જેહવા, હરિ, બ્રહ્મા
આદિ જૂદાં જૂદાં નામોથી ઓળખે છે.

૪. એક કુંભારની દુકાનમાંના ધડા, કુંજા, રકાખીઓ, ખાલાઓ
આદિ જૂદાં જૂદાં નામ અને ધાટવાળાં સર્વે વાસણો જેમ એક જ
મૃતિકાનાં બનાવેલાં હોય છે, તેમ જ જૂદાં જૂદાં નામ અને રૂપોથી
જૂદા જૂદા યુગોમાં અને જૂદા જૂદા દેશોમાં એક જ ઈશ્વર પૂજાય છે.

૫. પ્રશ્ન:—જે જગતના સર્વ ધાર્મિક પંથમાં એક જ ઈશ્વરનું
ઈશ્વરનાં રૂપો. વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તો પછી જૂદા જૂદા
ધર્મોની ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિએ જોતાં શા માટે તે ઈશ્વર
અનેક છે. નિરનિરાજો દેખાય છે?

ઉત્તર:—ઈશ્વર એ એક જ છે, પણ તેનાં રૂપ અનેક છે. ધરનો

ધણી કુટુંબમાંના એકનો “પિતા,” બીજનો “બાતા,” ત્રીજનો “પતિ” આદિ હોય છે અને તે લોકો તેને તે તે નામોથી બોલાવે છે; તેમ એક જ ઈશ્વરને ભક્તો જે જે સ્વરૂપમાં જોય છે, તે તે સ્વરૂપમાં તેને વર્ણવે છે અને વિવિધ નામે એને ઓળખાવે છે.

૬. જેમ એક ધરના છાપરાપર દાદર, વાંસ, નિસરણી અથવા દોરડું, એમ કોઈ પણ સાધનદ્વારા જઈ શકાય છે, તેમ જ ઈશ્વરને પામવાના ધણી જૂદા જૂદા ઉપાયો છે અને વિશ્વમાંના સર્વે ધર્મો, આમાંનો કોઈ પણ એક ઉપાય માત્ર શિખવે છે.

૭. પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવામાં જૂદા જૂદા મત, પંથો તથા જૂદા જૂદા માર્ગો છે. જેમ (કલકત્તાના) કાળીઘાટ ઉપ-સર્વ ધર્મો ઈશ્વર રના કલિકાના મંદિરે જવાને અનેક જૂદા જૂદા અતિ જાય છે. માર્ગો છે, તેમ જ પરમાત્માના ધર પ્રત્યે જવાના પલ્લુ અનેક જૂદા જૂદા માર્ગો છે અને દરેક ધર્મનો પંથ પલ્લુ આવા માર્ગોમાંનો એક માર્ગ જ માત્ર છે.

૮. જેમ એક જ સોનાનાં જૂદાં જૂદાં નામ અને ઘાટનાં અનેક આલુષણો બનાવવામાં આવે છે, તેમ જ જૂદા જૂદા દેશોમાં અને કાળમાં, એક જ પ્રભુને નાના પ્રકારનાં નામ અને રૂપે પૂજવામાં આવે છે. ઈશ્વર જૂદા જૂદા વિચારો અને રૂપો પ્રમાણે પૂજાય છે—કેટલાકે એને પિતા તરિકે પૂજે છે, કેટલાકે એને માતા કહીને બોલાવે છે; કેટલાકે એને સખા ગણે છે; કેટલાકે એને પ્રિયતમ માને છે; કેટલાકે એની પોતાના હૃદયના અંતરનિધિ તરિકે પ્રાર્થના કરે છે; કેટલાકે એને વહાલા બાળક તરિકે ઓળખાવે છે—આમ અનેક સંબંધો અને રૂપે પૂજતો ઈશ્વર એકનો એક જ છે.

૯. નવી વહુ જેમ કુટુંબમાંના સાસુ સસરા આદિ સર્વ મનુષ્યો મારે હેતુ અને માન ધરાવે છે, છતાં પણ તે સર્વે કરતાં પોતાના પતિ પ્રતિ વધારે હેતુ રાખે છે; તેમ જ તમે પણ તમારા ઇષ્ટ દેવપરની

તમારી ભક્તિની ટેક દૃઢ રાખો, પણ સાથે સાથે ખીજ દેવતાની નિહાન કરતાં તેને પણ માન આપજો.

૧૦. જ્યાં ખીજઓ દંડવત્ કરતા હોય ત્યાં તમે દંડવત્ તથા પૂજન કરો; કારણ કે જ્યાં આટઆટલાં અનેક મનુષ્યો પૂજનાદિક અર્થે એકત્ર થયેલાં છે, ત્યાં કૃપાળુ પરમેશ્વર જરૂર પ્રત્યક્ષ દર્શન દેશે— કારણ કે તે ધણોજ દયાળુ છે.

૧૧. જેમ ખાંડનાં જૂદાં જૂદાં પક્ષીઓ અને પ્રાણીઓના ઘાટન રમકડાં બને છે, તેમ જૂદા જૂદા લોકો જુદે જુદે વખતે એક જ કૃપાળુ ઈશ્વરી શક્તિને અનેક નામ અને રૂપે પૂજે છે. જૂદા જૂદા પંથોના, એ એક જ સર્વ શક્તિમાન ઈશ્વરને પહોંચવાના જૂદા જૂદા રસ્તાઓ છે.

૧૨. કાંડીડાના રંગ વિષે બે મનુષ્યો ઘણી તકરાર કરતા હતા. સાકાર અને નિરાકાર. એક કહે કે, “પેલા તાડપરના કાંડીડાનો રંગ કેવો સુંદર લાલ છે,” ને ખીજે વિરુદ્ધમાં કહે કે, “તું ભૂલ કરે છે, તેનો રંગ લાલ નહીં, પણ આસમાની છે.” પોતાની તકરાર માંહેમાંહે પતાવી ન શકવાથી, તેઓ એક મનુષ્ય, જે તે ઝાડ નીચે રહીને હંમેશાં તે કાંડીડાના જૂદા જૂદા રંગોને જોતો હતો, તેની પાસે ગયા. એકે પૂછ્યું, “ભાઈ! પેલા ઝાડપરનો કાંડીડો લાલ રંગનો છેની?” તે પુરુષે કહ્યું, “હા મહેરબાન.” પ્રતિ-
વાદીએ કહ્યું, “તમે એ શું કહે છો? એમ કેમ હોય? એ લાલ થી, પણ આસમાની છે.” તે પુરુષે પુનઃ નમ્રતાથી ઉત્તર આપ્યું, “હા મહેરબાન.” તે પુરુષ જાણતો હતો કે, કાંડીડો, એ વારંવાર બદલાતા રંગવાળા પ્રાણીઓમાંનું એક છે અને તેથી તેણે આવા બે પર-
સ્પર વિરુદ્ધ પ્રશ્નોનું ઉત્તર “હા”થી જ આપ્યું.

તેમ જ સચ્ચિદાનંદ પણ નાના રૂપધારી છે. જે ભકતે ઈશ્વરને એક જ રૂપમાં જોયેલો છે, તે તેને તે જ રૂપમાં માત્ર જાણી શકે છે, પણ જેણે તેને અનેક રૂપોમાં જાણેલો છે, તે જ માત્ર કહેવાને

અમર્થ છે કે, “આ સધળાં રૂપો એક જ ઈશ્વરનાં છે, કારણ કે ઈશ્વર અનેક રૂપધારી છે,” તે નિરાકાર પણ છે અને સાકાર પણ છે; વળી તેનાં અન્ય ધર્મો રૂપો છે, જે કાંઈ પણ જાણતું નથી.

૧૩. અગ્નિ નિરાકાર છે, પરંતુ પ્રકાશિત અંગારામાં તેને અમુક આકાર ધારણ કીધો હોય તેવો દેખાય છે અને તેથી તે વેળાએ નિરાકાર અગ્નિ પણ સાકારરૂપે દૃશ્યમાન થાય છે. તેવી જ રીતે, નિરાકાર પરમાત્મા પણ કેટલીક વાર આકાર ધારણ કરીને સાકારરૂપે પ્રત્યક્ષ થાય છે.

૧૪. જ્યારે ઘંટ વાગતો હોય છે સારે વારંવાર થતા કડીંગાઓ એક બીજાથી જૂદા જૂદા આકારમાં વર્તાય છે, પણ જ્યારે તે વાગતો બંધ થાય છે સારે એક નહીં વર્તી શકાય એવો નાદ જ માત્ર સંભળાય છે. પ્રથમ આપણે એક અવાજ, બીજા અવાજથી તદ્દન છૂટો, જાણે કે તેને અમુક આકાર હોયની તેમ વર્તી શકાય એ છીએ; પણ જ્યારે છૂટા છૂટા કડીંગા બંધ થાય છે, ત્યારે પછવાડે રહેતો અનુદત્ત નાદ, જાણે આકાર રહિત હોય તેમ બીજકુલ વર્તી શકતો નથી. ઘંટના શબ્દની માફક, ઈશ્વર પણ સાકાર અને નિરાકાર બંને રૂપે છે.

૧૫. પ્રશ્ન:-બ્રહ્મનું લક્ષણ કહો?

ઉત્તર:-બ્રહ્મ નિર્ગુણ, અવિકારી, અચળ અને અસંતુ લક્ષણ. મેરુ પર્વતના સમાન સ્થિર છે.

૧૬. તેનું નામ જ્ઞાન (ચિન્મય) છે, તેનું સ્થાન પણ જ્ઞાન છે અને તે ઈશ્વર, સ્વયં પણ જ્ઞાન જ છે.

૧૭. ઈશ્વર હસ્તિને સોયના નાકામાંથી પણ પસાર કરી શકે. એ જે ઇચ્છે તે કરી શકે.

૧૮. સૂર્ય પૃથ્વીથી અતિશય મોટો છે, છતાં પણ અતિશય દૂર હોવાને લીધે તે એક નાની રકાબી જેટલો જ દેખાય છે. તેમ ઈશ્વર પણ અતિ વિશાળ છે, તથાપિ આપણે તેનાથી અતિશય દૂર હોવાથી તેની ખરી મહત્તા સમજવાને અશક્ત રહીએ છીએ.

૧૯. પરમાત્મા પૂર્ણ અને સનાતન બ્રહ્મ છે, તેમ જ આ વિશ્વનો પિતા છે. અછેદ સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ એક વિશાળ અને કીનારા વગરના- નિઃસીમ-સાગર જેવો છે. એની અંદર હું, માત્ર તરફડીયાં મારું હું અને ડબકીયાં ખાઉં હું. પણ જ્યારે હું નિત્ય પ્રવૃત્તિવાળા સાકાર હરિને શરણે જઈ હું ત્યારે જેમ, કીનારા પાસે આવતાં દૂબતાં માણસને શાંતિ મળે છે, તેમ હું શાંતિને પામું છું.

૨૦. જેમ હંડીથી ઠરી ગયેલું પાણી ખરક છે, તેમ જ સર્વ મૂર્ત અને અમૂર્ત. શક્તિમાનનો દૃશ્યમાન આકાર, એ નિરાકાર સર્વ- બ્યાપી બ્રહ્મનો ભૌતિક સાક્ષાત્કાર છે. ખરેખરી રીતે તે મૂર્તિમાન સમ્યદાનંદ જ છે. ખરક જેમ પાણીનો જ અંશ અને ભાગ છે, થોડોક વાર પાણીમાં જેમનું તેમ રહે છે ને પછી પીગળી જાય છે, તેમ જ સાકાર બ્રહ્મ એ નિરાકારના અંશ અને ભાગ જ છે; તે નિરાકારમાંથી ઉદ્ભવે છે, તેમાં જ રહે છે અને છેવટે તેમાં મળી જઈને અદૃશ્ય થઈ જાય છે.

૨૧. ઈશ્વર નિરાકાર છે તથા સાકાર પણ છે અને તે સાકારત્વ તેમ જ નિરાકારત્વથી પર છે. તે બીજું શું છે, તે તો તે પોતે જ કહી શકે.

૨૨. ભક્તિમાર્ગના અમુક સોપાને ચઢેલો ભક્ત, સાકાર ઈશ્વરમાં આનંદ પામે છે અને બીજાં સોપાને ચઢેલો તે નિરાકારમાં આનંદ પામે છે.

૨૩. સાકાર ઈશ્વર પ્રત્યક્ષ છે, એટલું જ નહીં, પણ આપણે તેને એક ખરા અને પ્રેમી સખાની માફક બેટી પણ શકીએ.

૨૪. જેમ એક જ માછલીનો સેરવો, કઠી આદિ અનેક જાતના પાકો બનાવવામાં આવે છે અને તેમાં દરેકમાં જેમ જૂદા જૂદા સ્વાદ છે; તેમ જ આ વિશ્વનો સ્વામી, જો કે એક જ છે તોપણ જૂદા જૂદા ભક્તોની નાના પ્રકારની ઇચ્છા મુજબ નાના રૂપે દેખાવ દે છે; અને

આમાંના દરેક ભક્તને તેમાંનું કાંઈ પણ એક રૂપ વધુ પ્રિય લાગે છે, અને તેના સંબંધી જૂદો જ સ્વવિચાર ધરાવે છે. કાંઈ તેને એક માયાળુ સ્વામી જેવો, કાંઈ તેને પ્રિય પિતા જેવો, કાંઈ પ્રિય પ્રસન્નવદન માતા જેવો, કાંઈ નિઃસ્પૃહી મિત્ર જેવો, કાંઈ શુદ્ધ પતિ જેવો અને કાંઈ તેને શુદ્ધ અને આચાનુસારી સુખ આપનાર પુત્ર જેવો જુએ છે.

૨૫. પ્રશ્ન:—માયાનો અને બ્રહ્મનો સંબંધ કેવો છે ?

ઉત્તર:—જો માયાને ચંચલ અને દોડતા સર્પ સાથે સરખાવીએ તો બ્રહ્મને નિશ્ચલ જડવત્ પડેલા સર્પ જેવો કહી માયા અને બ્રહ્મ. શકીએ. કેવળ અદ્વિતીય, નિલ, સનાતન અને નિશ્ચળ સત્, ચિત્ અને આનંદરૂપ બ્રહ્મની સર્વત્ર પ્રસરિત અને સર્વને વ્યક્ત થતી શક્તિનું નામ માયા છે.

૨૫ (ક.) જેમ સમુદ્રનું પાણી એક સમયે શાંત હોય છે, અને બીજે સમયે ડોલાયમાન હોય છે, તેમ બ્રહ્મ અને માયા રહેલાં છે. પૂર્ણ શાંતિવાળો સમુદ્ર તે બ્રહ્મ, અને વ્યગ્રાવસ્થાવાળો સમુદ્ર તે બ્રહ્મની માયા.

૨૫. (ખ.) બ્રહ્મ અને શક્તિ (માયા)નો સંબંધ અગ્નિ અને તેની સ્વાભાવિક દાહક ઉષ્ણ-પ્રકાશક શક્તિના જેવો,—આધાર આધેયના સંબંધ જેવો છે.

૨૬. દૃશ્ય જગતની જળમાં પડવાથી નિત્યાનંદ એવું બ્રહ્મ રમતું અને કંકળતું હોય એવો ભાસ થાય છે.

૨૭. એક વેળાએ ગુરુ મહારાજે, પોતાના શિષ્યોને બોધ આપતાં આપતાં પોતાની બે આંગળીઓ ઉભી કરીને તથા તેમાંની એક પાછી નીચી વાળી દંધને, સંસારી સમજાવ્યું કે, “બ્રહ્મ અને માયા”નું જોડકું છે, અને જ્યારે તેમાંથી માયાનો લોપ થાય છે ત્યારે એક અદ્વિતીય નિત્ય બ્રહ્મ જ રહે છે, પણ જગતનું કાંઈ ચિદ્ધ રહેતું નથી.

૨૮. માયા જ બ્રહ્મનું દર્શન કરાવે છે. જો માયા અને તત્કૃત જગત્ ન હોત તો નિત્ય અને સનાતન એવા બ્રહ્મનું અનુભવજ્ઞાન કાણુ

પ્રાપ્ત કરી શકતે? ઈશ્વરની બ્યક્ત પામેલી શક્તિને જાણ્યા વિના તેને જાણવાનું એકે સાધન નથી.

૨૮, (ક.) સર્પને પોતાના ઢાંતમાં રહેલા ઝેરથી ઝેર ચઢતું નથી, પણ તે જ્યારે બીજાને ડંસે છે ત્યારે તેનું તે ઝેર મૃત્યુ આણે છે. એવી જ રીતે માયા પરમાત્મામાં રહેલી છે, પણ તે તેને કંઈ અસર કરી શકતી નથી; પણ તે જ માયા આ આખું બ્રહ્માત્મક વિશ્વ ઉત્પન્ન કરી ભાંગફાટ કરે છે.

૨૯. પ્રશ્ન:-બ્રહ્મને વર્ણવી શકાશે ?

ઉત્તર:-શબ્દથી બ્રહ્મને વર્ણવી શકાશે નહિ. સાગરને કદી પણ નહિ જોયેલા પુરુષને તેના વિસ્તારનું જ્ઞાન આપવાની બ્રહ્મ અનિ- ઇચ્છા રાખનાર જેમ “ તે એક પાણીની મોટી વૈચનીય છે. યાદર છે-પાણીનો વિશાળ જથ્થો છે-પાણી જ પાણી-માત્ર ચારે દિશામાં સર્વત્ર જળ જ ભરેલું છે-વિશ્વ સઘળું જળ-મય જ સમજ ” વગેરે કહી તેનું વર્ણન કરી શકે છે, પણ યથાર્થ સમજાવી શકતો નથી; તેમ જ બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરનારો પણ “બ્રહ્મ જ બ્રહ્મ-સર્વત્ર પરિપૂર્ણ બ્રહ્મ જ છે” એટલું જ કહી શકે છે, પણ વધારે સ્પષ્ટપણે વર્ણવી શકતો નથી.

૩૦. માત્ર પુસ્તકો શિખીને જ કોઈને પણ ઈશ્વર સંબંધી જ્ઞાન આપવાની ઇચ્છા કરનાર મનુષ્ય, માત્ર નકશા અથવા ચિત્રપરથી જ કાશીની મહત્તાનો વિચાર આપવા નિકળનાર મનુષ્યના જેવો છે.

૩૧. વેદો, તંત્રો, પુરાણો અને દુનિયાનાં બીજાં સર્વ પુસ્તકો, ઉલટી કીધેલા અન્નની માફક અપવિત્ર થઈ ગયાં છે; કારણ કે તેઓ અનંતવાર મનુષ્યના મુખથી ચવાઈ ગયાં છે. પણ બ્રહ્મ અથવા સ્વ-યંબૂ કદી પણ અપવિત્ર થયો નથી, કારણ કે કોઈ પણ એને મનુષ્યની આપામાં સ્પષ્ટપણે બતાવવાને શક્તિમાન થયું નથી.

૩૨. જેમ એક વખતે મેં કપડાં ધારણ કર્યાં હોય છે અને ખીજી વખતે નમ્ર હોઈ છું, તેમ બ્રહ્મ એક વખતે સચુણ્ય અને ખીજી વખતે નિર્ગુણ્ય હોય છે.

૩૩. ઈશ્વર એક સાકરની ટેકરી જેવો છે. તેમાંથી એક નાની કીડી નાની ગાંગડી લઇ જાય છે, અને મોટી કીડી મોટો ગાંગડો લઈ જાય છે, તથાપિ ટેકરી તો જેવડીને તેવડી જ રહે છે. તેવા જ ઈશ્વરના ભક્ત છે. તેઓ એક ચાણુ જેટલા દૈવીગુણથી પણ સમાધીના આનંદમાં લીન થઈ જાય છે. કોઈ પણ તેના સઘળા ગુણોને પોતાનામાં સમાવી શકે નહિ.

૩૪. પ્રશ્ન:-ઈશ્વર અપરિમિત છે, જીવ પરિમિત છે; તો પછી અનંત બ્રહ્મનું જ્ઞાન અંતવાનું જીવને કેમ સંભવે ?

ઉત્તર:-બ્રહ્મની શક્તિનું પરિમાણ જાણવાની ઇચ્છા રાખનાર જીવની અને સમુદ્રના અગાધ ઉંડાણનું માપ કરી જાણવાને નાંખેલા નીમકના પૂતળાની સ્થિતિ એક જ સરખી છે. જેમ સમુદ્રનું માપ કાઢવાને બદલે તે પૂતળું તેના અપરિમિત જળમાં ઓગળી જઈને લય પામે છે, તેમ જ જીવ પણ પોતાના પ્રયાસમાં પોતાનું જીવપણું ગુમાવી દેખે, બ્રહ્મમય-અર્થાત્ બ્રહ્મમાં લય થઈ જાય છે.

૩૫. જેમ સીસાનો ટુકડો પારાનાં ભરેલાં વાસણમાં નાંખતાં જ ઓગળી જાય છે, તેમ જ બ્રહ્મના સાગરમાં પડતાં જ પ્રસગાત્મા ઉપાધિથી વિમુક્ત થઈ સાગરમાં ભળી જાય છે.

૩૬. (ક). જેમ કાંચળીથી સર્પ જૂદો છે, તેમ જ આત્મા શરીરથી જૂદો છે.

૩૬. પ્રશ્ન:-જીવાત્મા અને પરમાત્મા-વચ્ચે શો સંબંધ છે ?

ઉત્તર:-જેમ વચમાં પડેલા લાકડાના કકડાને લીધે નદીનાં પાણી જૂદાં દેખાય છે, તેમ જ માયાની ઉપાધિને લીધે, જીવાત્મા પરમાત્માનો સંબંધ એક જ અદૃશ્ય બે સ્વરૂપે દેખાય છે, પણ વસ્તુતઃ તે એક જ છે.

૩૭. બદ્ધ આત્મા જીવ છે અને મુક્ત આત્મા શિવ છે.

૩૮. જેમ જળ અને બુદ્ધિબુદ્ધિ વસ્તુતઃ એક જ છે અને જેમ બુદ્ધિબુદ્ધિની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય સર્વે જળમાં જ છે: તેમ જ, જીવાત્મા અને પરમાત્મા વસ્તુતઃ એક જ છે, તે બેમાં વસ્તુતો ફેર નથી, પણ સ્થિતિ (દરજા)-નો ફેર છે. જીવાત્મા સૂક્ષ્મ અને પારિમિત-પરિમાણુવાળો છે; પરમાત્મા અપાર-અપરિમિત છે; એક પરતંત્ર છે, બીજો સ્વતંત્ર છે.

૩૯. જ્યાં સૂધી લોખંડ પારસમણિથી સ્પર્શરહિત રહે છે ત્યાં સૂધી તેને લોહનો ભાવ રહે છે; તેમ જ જ્યાં સૂધી પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાને જીવ ભાગ્યશાળી થયો નથી ત્યાં સૂધી તેનામાં કર્તાવૃત્તિ રહે છે, અને ત્યાં સૂધી જ “આ શુભ કર્મ મ્હેં કર્યું, આ અશુભ આચરણ મ્હારાથી થયું” એવો ભેદભાવ તેનામાં સ્વાભાવિકપણે રહે છે. પોતાના જીવનને અર્થે માનેલી આ દ્વૈતરૂપી ભેદબુદ્ધિમયી માયાને જ ઐહિક જગતની પ્રવૃત્તિ, આભારી છે; અને સત્ય માર્ગ વહન કરવાથી સ્વભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થતી (સત્યગુણ પ્રધાનમયી) વિદ્યામયી માયાનો આશ્રય લેતાં જ, પરમ પુરુષની પ્રાપ્તિ થાય છે. પરમાત્મ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર પામનાર, પરમાનંદનો અનુભવી જ, માયારૂપી સમુદ્રની પાર થાય છે. જે ઈશ્વરને સર્વ કર્તા હતાં ભતાં માને છે અને પોતાને અકર્તારૂપે સમજે છે તે જ, આ દેહે મુક્ત થઈ ગયો છે.

૪૦. પ્રશ્ન:-જીવાત્મા અને પરમાત્માના ઐક્યનું લક્ષણ શું છે ?

ઉત્તર:-આર વાગે કલાકના કાંટાનું અને મીનીટના કાંટાનું જેવું ઐક્ય થાય છે, તેવું તે ઐક્ય છે.

૪૧. ઈશ્વર સર્વ મનુષ્યમાં છે, પણ સર્વ મનુષ્ય ઈશ્વરમાં નથી. આજ કારણથી તેઓને દુઃખ થાય છે.

૪૨. પ્રશ્ન:-જેવો અયસ્કાંતમણિનો અને અય:-લોખંડનો સંબંધ છે, તેવો જ આત્મા અને પરમાત્માનો જે સંબંધ જીવ ઈશ્વરનો સંબંધ છે, તે ઈશ્વર જીવને પોતાની તરફ કેમ ખેંચતો નથી ?

ઉત્તર:-જેમ મૃતિકાના કાદવમાં દખાયેલા ખીલાને અયસ્કાંત-મણિનું આકર્ષણ લાગતું નથી, તેમ જ માયામાં પચી રહેલા જીવથી ઈશ્વરનું આકર્ષણ અનુભવાતું નથી; પરંતુ જેમ ઉપરનો કાદવ ધોવાઈ જવાથી સાફ થયેલો ખીલો પોતાની મેળે જ લોહચુંબક તરફ ખેંચાઈ જાય છે, તેમ જ માયાની ઉપાધિરૂપ કાદવને પોતાના તપ, વ્રત અને ઉપાસના-પ્રાર્થના આદિક શુભ કર્મોથી ધોઈ નાંખવાથી, જીવ ઐહિક બંધનોમાંથી મુક્ત થાય છે કે, પુરત જ પરમાત્માનું આકર્ષણ તેને લાગીને તે પરમાનંદ અનુભવે છે.

૪૩. જ્યાં સૂધી હોકાયંત્રની સોય ઉત્તર ધ્રુવ તરફ જ રહે છે ત્યાં સૂધી વહાણને ભૂલા પડવાનો સંભવ નથી. તેમ જ જો મનુષ્યની જીંદગીના વહાણના હોકાયંત્રની સોયરૂપી હૃદય, નિરંતર પરબ્રહ્મરૂપી ધ્રુવ તરફ અચૂકપણે રહેશે, તો તે દરેક ભયથી ભરેલા ભવસાગરમાંથી સહીસલામત પાર ઉતરી જશે.

૪૪. સમુદ્રની અંદર રહેલો લોહચુંબકનો ખડક, પોતાની તરફ સર્વ તરતો વહાણોને ખેંચી લે છે, તેના સર્વ લોહના ખીલાઓને બહાર તાણી લે છે, લાકડાનાં પાટીઆઓને છૂટાં પાડે છે અને વહાણને તળીએ ડૂબાડી દે છે; તેમ જ સર્વ વ્યાપી ચૈતન્યરૂપી લોહચુંબક, મનુષ્ય જીવને પોતાની તરફ ખેંચી લે છે; તેના અવ્યાપકપણાનો તથા સ્વાર્થનો એક ક્ષણમાં નાશ કરી નાંખે છે અને તેને ઈશ્વરના અણહિદ પ્રેમસાગરમાં ડૂબાડી દે છે.

૪૫. જેમ હીપક તેલ વગર બળતો નથી, તેમ મનુષ્ય ઈશ્વર સિવાય રહી શકતો નથી.

૪૬. હું ખરેખર કહું છું કે, જે ઈશ્વરને ઇચ્છે છે તેને ઈશ્વર મળે જ છે.

૪૬. ક. પ્રશ્ન:-માયાના પંજમાંથી છૂટવાને તીવ્ર મુમુક્ષુતા. માટે કયા ઉપાયો ચોખવા ?

ઉત્તર:-માયાના સંકળમાંથી જે મનુષ્યની છૂટવાની તીવ્ર ઇચ્છા છે, તેને ઈશ્વર સ્વયં માર્ગ દર્શાવે છે; જે કંઈ આવશ્યક છે, તે માત્ર અવિચ્છિન્ન તીવ્ર મુમુક્ષુતા છે.

૪૭. જેનાં મુમુક્ષુતા અને ધ્યાન વધુ બળવાન હોય છે, તે ઈશ્વરને જલદી પામે છે.

૪૮. લોભીનું મન જેમ સોના માટે આતુર હોય છે, તેમ તહારા અંતઃકરણને તું ઈશ્વર માટે આતુર રાખ.

૪૯. પુત્રાર્થે અનેક જનો રુદન કરીને અશ્રુની નદીઓ વહેવડાવે છે, અનેક જનો ધનાર્થે શોક કરી કરીને પોતાના દેહને દુઃખી કરે છે, પરંતુ પરમાત્મા પ્રાપ્ત ન થવાના શોકથી હૃદયને રુદન કરીને શોષી નાંખનાર તથા બાળી નાંખનાર કેટલા મળી આવશે ? જે તેને શોષે છે, તેને તે મળે છે; જે ખરા નિર્મળ પ્રેમથી વિરહાતુર બની જઈને તેને માટે રુદન કરે છે, તેનાથી તે કદી દૂર ખસતો નથી (તેને તો તે મળેલો જ છે).

૫૦. એક બાળક જેમ રમકડાં માટે અને પૈસા માટે રડી, કકળી, ગળગળો થઈ જઈને, પોતાની માતાને વિનવે છે અને ગુસ્સે પણ કરે છે; તેમ જે પરમાત્માને પોતાના ખરેખરા નજીકના અને અતિશય પ્રિય સંબંધી જેવા ગણીને, પોતાના અંતરની અંદર જ તેનાં દર્શનાર્થ, ખરી આતુરતાથી, નિર્દોષ બચ્ચાની માફક રહે છે, તેને નિઃસંશયપણે પરમ કૃપાળુ પવિત્ર પિતાનો સાક્ષાત્કાર છેવટે પણ થાય છે. શુદ્ધ પ્રેમથી

ભરેલા-વિરહવશ થઇ ગયેલા પ્રેમી ભક્તથી દૂર રહેવાને માટે તેનામાં પણ સામર્થ્ય નથી.

૫૦. (ક) એક બાળકે કહ્યું કે-“વાહલી મા ! તું મને જગાડશે તો મને ભૂખ લાગશે.” માએ ઉત્તર આપ્યું કે-“હું તને જગાડું, તે કરતાં તારી ભૂખ (મુમુક્ષતા) જ તને ઉધમાંથી જગાડશે.”

૫૧. હું તને ખરેખરા મનથી કહું છું કે, જે તેને માટે ટળવળે છે તેને તે મળે છે. ધ્વજા હોય તો તું જ તેનો અનુભવ લે. શુદ્ધ મને નિર્મળ પ્રેમથી આરકત બની, તેનાં દર્શનાર્થે ત્રણ દિવસ સૂધી લાગલાગટ પ્રયત્ન કર તો તને નિશ્ચયપણે તેનાં દર્શન થશે જ.

૫૧. (ક) જેમ એક ડૂબતો માણસ શ્વાસોચ્છવાસ લેવાને માટે તરફડીઆં મારે છે, તેમ ઇશ્વરને મેળવવા પહેલાં મનુષ્યનું હૃદય તેને મળવાને તેટલું તીવ્ર આતુર હોવું જોઈએ.

૫૨. ‘હું આ જ-મમાં જ સિદ્ધ થાઉંઃ અરે ! હું પ્રભુને ત્રણ દિવસમાં જ મેળવું; તેટલું જ નહીં પણ હું માત્ર તેનું નામ એકવાર લેતા-માં જ તેને અહીં બોલાવીને તેનાં દર્શન કરું;’ આવા તીવ્ર પ્રેમથી ઇશ્વર પુરત આકર્ષાઈ આવે છે, પણ મંદ ભક્તને તો ઇશ્વરને મળવામાં હજારો વર્ષ જોઈએ.

૫૩. પ્રશ્ન:-ઇશ્વરને પામવાને શી બેટ આપવી જોઈએ ?

ઉત્તર:-ઇશ્વરને પામવાને અર્થે તારા તનનો, મનનો અને ધનનો ભોગ આપ.

૫૪. રાત્રિના અંધકારમાં ચોરી કરવાને અર્થે ઘરમાં ભરાયેલો

માણસ જેમ હાથવડે એક પછી એક વસ્તુને તપાસે
જિજ્ઞાસા. છે અને પોતાના અપની ઝવેરાત વગેરેથી પૂર્ણ પેટી

હાથ આવતી નથી લાંસધી ટેબલ, ખુરસી વગેરે જે જે વસ્તુપર હાથ પડે છે, તેને “આ તે નહિ” કરતો તે પોતાની શોધ આણુ રાખે છે અને તે મળતાં જ “હવે હાથ આવી” ઉચ્ચારતો તે

પોતાની શોધ આટોપી દે છે, તેવી જ અક્ષની પ્રાપ્તિને અર્થે મથના-
રાઓની શોધ પણ હોય છે.

૫૫. પ્રાપ્તવ્ય પદાર્થની સિદ્ધિને અનુકૂળના યત્નો કરવાનું સ્વીકારો.
“દુધમાં માખણ છે, દુધમાં માખણ છે” એમ મોટે મોટે બોલવાથી,
પોતાની સામે પડેલા પયમાંથી તે હાથ આવતું નથી; પણ માખણ
કહાડવાની ઇચ્છા રાખનારે જેમ તે દુધને ઝમાવીને તેનું દહીં કરવું
જોઈએ તથા તે દહીંને વલોવીને તેમાંથી માખણ તારવી કહાડવું જોઈએ,
તેમ જ પરઅક્ષનાં સાક્ષાત્ દર્શનની અભિલાષા રાખનારે પણ “ઓ
ઈશ્વર, ઓ ઈશ્વર” એમ વ્યર્થ બુમો ન પાડતાં, પોતાના હૃદયની ઇષણા
પૂર્ણ થાય, તે અર્થે તેને અનુકૂળ ઉપાસના, ભક્તિ આદિકનાં દૈવી સાધનો
સાધવાં જોઈએ અને તેમ કરશે તો તમને તુરત જ સાક્ષાત્કર થશે.

૫૬. પરમ તત્ત્વરૂપી પરમાત્માની દિવ્ય જ્યોતિર્મા એકત્વ-
ભાવને પામીને લીન થઈ જાઓ.

૫૭. કાષ્ઠક એકાંત સ્થળમાં કે એકાંત વનમાં કે મનની અંદર જ
ઈશ્વરનું ધ્યાન કરો.

૫૮. પ્રશ્ન:—શું આપણે હિંચે સ્વરે કરીને જ ઈશ્વરની પ્રાર્થના
કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર:—કાષ્ઠ પણ રીતે તેની આરાધના કરો. તમારી પ્રાર્થના તે
જરૂર સાંભળશે—કારણ કે તે કીડીના ચાલવાનો અવાજ પણ
સાંભળી શકે છે.

૫૯. જ્યાંસૂધી માણસ “ઓ અક્ષા—ઓ અક્ષા” એમ મોટેથી
બૂમ પાડે છે, ત્યાંસૂધી તે આત્રીથી માન કે, એણે ઈશ્વરને જાણ્યા નથી;
કારણ કે જ્યારે માણસ ઈશ્વરને જાણે છે ત્યારે તે શાંતિને પામે છે.

૬૦. પ્રશ્ન:—ઈશ્વર કયાં છે ? આપણે તેને કવી રીતે પામી શકીએ ?

ઉત્તર:—સમુદ્રમાંનાં મોતી કાઢવાં હોય તો આપણે ઊંડાણમાં ન
ઊંડાણમાં, મોતી મળે ત્યાં સૂધી, વારંવાર ઉતરવાનું જોખમ ખેડવું

જોઈએ; ઈશ્વર વિશ્વમાં છે, પણ તેને પામવાને અર્થે તમારે નિરંતર પ્રયત્નો જારી રાખવા જ જોઈએ.

૬૧. સમુદ્રમાં એકવાર નિષ્ફળ ડૂબકી માયા પછી મોતી ન મળે તો એમ ન જાણવું કે, રત્નાકર મોતી રહિત છે; પણ પુનઃ પુનઃ ડૂબકીઓ મારશો, તો અંતમાં તમારો શ્રમ જરૂર સફળ થશે. આવી જ રીતે જો પરમ જ્યોતિનાં દર્શન કરવાના તમારા પ્રાથમિક પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડે તો તેથી નિરાશ થઈ, હાથ જોડીને બેસી ન જતાં પણ સતત પ્રયત્નોમાં મંજા રહેજો—તો નિશ્ચય કરીને માનજો કે, તમોને પરમકૃપાળુ પરમ પવિત્ર, દિવ્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર અવશ્ય થશે.

૬૨. પ્રશ્ન:—કેવી રીતે આપણે ઈશ્વરને પામીએ ?

ઉત્તર:—જેમ એક દીમર, જેને એક મોટી સુશોભિત રોહિત નામની માછલી પકડવી હોય છે, તે પાણીની અંદર લોટની ગોળા વળગાડેલા કાટિા નાંખીને ધીરજ પકડી જ્યાં સૂધી તે રોહિત માછલી ગળમાં ભરાતી નથી ત્યાં સૂધી ત્યાંનો ત્યાં જ ઉભો રહે છે; તેમ જ જે ભક્ત ધીરજથી પ્રેમાર્દ્ર હૃદયે ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત રહે છે, તેને નિઃશંક છેવટે ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થશે.

૬૩. પ્રશ્ન:—જો ઈશ્વર સર્વવ્યાપી છે તો આપણે એને દેખતા

દર્શન કેમ થાય ? કેમ નથી ?

ઉત્તર:—કચરો, છારી અને લીલથી ઢંકાઈ ગયેલા કાંઈ ખાખોચીયાનું પાણી કીનારે ઉભા રહીને તમને દેખાશે નહીં અને તેથી તમે કહેશો કે તેમાં પાણી નથી ? જો તમને પાણી જોવાની ઇચ્છા હોય તો ઉપરનો કચરો કાઢી નાંખો, એટલે તુરત તમને તે દેખાશે. તેમ માયાના આવરણથી ઢંકાઈ ગયેલી તમારી આંખો ઈશ્વરને નહીં દેખી શકવાથી તમો મને પૂછો છો કે ઈશ્વર કેમ દેખાતો નથી ? પરંતુ જો તમો તેને જોવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો માયાનાં આવરણનો જ્ઞાન-ચક્ષુ આગળથી નાશ કરી નાંખો.

૬૪. મેઘ જેમ સહસ્રરશ્મિને ઢાંકી રાખે છે, તેમ જ માયા ઈશ્વરને ઢાંકી રાખે છે. મેઘ સરી જતાં જેમ બાતુનાં દર્શન થાય છે, તેમ જ માયાનું પડળ દૂર થતાં જ પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ થાય છે.

૬૫. રાંઢવા અને શીશુથી ઢંકાઈ ગયેલા તળાવની અંદરની રમતી માછલીઓ, જેમ તટસ્થ પુરુષને દેખાતી નથી, તેમ જ માયાના આવ-રણુથી ઢંકાયેલો હોવાથી અદૃષ્ટ ઈશ્વર મનુષ્યના હૃદયમાં અગોચરપણે રમે છે પણ દેખાતો નથી.

૬૬. ઔદિક કામનાનો મનમાં સહેજ પણ પાસ રહેશે ત્યાં સૂધી બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થવી અસંભવિત છે. તેટલા માટે તારી નાની કામનાઓને ભોગવીને નિરાસ કર; અને બળવાન એષણાઓનો વિવેક અને વિચાર-જન્ય ત્યાગરૂપી સાધનથી નાશ કર.

૬૭. છોડાપરના તાંતણા જ્યાંસૂધી વણાઈને એકત્ર થઈ જતા નથી ત્યાંસૂધી, દોરો, જેમ સોયમાં પરોવાતો નથી, તેમ જ મનુષ્યનું અંતર જ્યાંસૂધી તદ્દન નિર્વાસનામય થઈ ગયું નથી, ત્યાંસૂધી તે બ્રહ્મ-લોકમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી.

૬૮. જેમ કાઈ મોટા રાજાને મળવું હોય તો તેના દરબારીઓ તથા દરવાનોના પેટમાં પેસવું જોઈએ; તેમ જ જો સર્વ શક્તિમાન ઈશ્વરને મળવું હોય તો ધણા ભકતોને સેવીને તથા સત્સંગ કરીને ધણી ધણી આરાધના કરવી જોઈએ.

૬૯. ભાંગેના કેદ ચઢાવવો હોય તો, “ભાંગ ભાંગ”ના નિષ્કારણ બકવાદ ન કરતાં ભાંગ લાવી તેને વાટીને પાણીમાં ઘોળાને પી જ, કે તુરંત કેદ ચઢશે, તેમ જ “ઓ પ્રભુ, ઓ નાથ” એવી નિરર્થક બુભો પાડવા કરતાં નિયમિતપણે જો તમે શ્રવણ મનન આદિક સાધનો સાધશો તો હું ખરું જ કહું છું કે, તમને ઈશ્વર મળશે.

૭૦. પ્રેમમાં પ્રવીણ એવા શ્રીકૃષ્ણનું નિરંતર નામ રટણ કરવું,

ઈશ્વરનાં નામ. એ જ આ કળિકાળમાં ખરેખરો ભક્તિથી ભરેલો અને ધર્મથી પૂર્ણ, યોગ્ય માર્ગ છે.

૭૦. (ક) સમુદ્રનું પાણી દૂરથી જોતાં ઘેરું શ્યામ દેખાય છે; તેની પાસે જશે તો તે સ્વચ્છ કાચ જેવું દેખાશે. તેમ જ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર પણ દૂરથી ધનશ્યામ દેખાય છે, પણ તે ખરેખરા તેવા નથી. તે નિર્મળ અને શુદ્ધ છે.

૭૧. જો તું ઇશ્વરને જોવા માગતો હોય તો “હરિ”ના નામરટલું કરવાપર પૂર્ણ ભાવ અને શ્રદ્ધા રાખ તથા સારાસારનો વિવેક શિખ.

૭૨. સચેતપણામાં અથવા અચેતપણામાં કાંઈ પણ રીતે જો એક માણસ અમૃતના આયોચીયામાં પડે છે તો તે અમર થાય છે, તેવી જ રીતે જો કાંઈ પણ પ્રસન્ન મને કિંવા અપ્રસન્ન મને પણ ઇશ્વરનું નામ લે છે, તે છેવટે અમરત્વને પામે છે.

૭૩. પ્રકાશ અને ઉજ્જ્વલતા આપવી, એ દીપકનો સ્વાભાવિક ગુણ છે. પણ કાંઈ તેનાથી પાક સિદ્ધ કરે છે, કાંઈ ખોટા દસ્તાવેજ બનાવે છે અને કાંઈક વિરલા પ્રભુના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલા પવિત્ર ગ્રંથો વાંચે છે. આ જ પ્રકારે પ્રભુના દિવ્ય નામના પ્રતાપથી પણ કાંઈ અદિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે, કાંઈ પોતાની અશુભ ઇચ્છાઓ સિદ્ધ કરવા ઇચ્છે છે, અને કાંઈક મુમુક્ષુ વિરલા મુક્તિ પામવા મથે છે. તેનું પવિત્ર નામ તો, એટલું છતાં પણ નિર્લેપ જ રહે છે.

૭૪. જાણે અથવા અજાણે, સમજીને અથવા અજાનથી કાંઈ પણ અરુણામાં આપણે તેનું (ઇશ્વરનું) નામ લઇએ તો આપણને તે રટણનું ફળ મળે છે. એક માણસ જે રાજપુત્રીથી નદીએ જાય છે અને ન્હાય છે તેને સ્નાનનો લાભ મળે છે, તેમ જ બીજો માણસ જેને કાંઈએ નદીમાં હડસેલી દીધો હોય છે, તેને પણ લાભ મળે છે: તે જ લાભ એક આદમી જેના ઉપર કાંઈએ શાંત નિદ્રા વખતે પાણી નાંખ્યું હોય છે તેને પણ મળે છે.

૭૫. જેને પરમેશ્વરનાં દર્શન થયાં છે. તે જ ખરો ભુદ્ધિમાન છે-તે એક બાળકના જેવો થઇ જાય છે. બાળકને જેમ અહંત્વિત્તિ હોય છે ખરી, પણ તે મોટા માણસોમાં દેખાય છે તેવી સ્વાર્થથી અભિમા-

અપરોક્ષ દર્શન
કરનાર.

નથી પૂર્ણ હોતી નથી, તેમ સિદ્ધ પુરુષ પણ નિર્દોષ અહંવૃત્તિવાળો થઈ જાય છે.

૭૬. બાળકનો આત્મા દર્પણમાં દેખાતાં પ્રતિબિંબ જેવો છે—જેમ પ્રતિબિંબિત મુખ, જોનારના મુખ જેવું જ સર્વ રીતે હોવા છતાં પણ તે કાંઈને હાનિ કરી શકતું નથી, તેમ જ બાળક અને સાધુ પણ સદૈવ નિર્દોષ જ હોય છે.

૭૭. પ્રશ્ન:—શું બધા માણસો ઈશ્વરને જોઈ શકશે ?

ઉત્તર:—કોઈ પણ તદન અપવાસી રહેતો નથી. કોઈ નવ વાગે, તો કોઈ મધ્યાહ્ન કાળે, કોઈ બે વાગે, તો કોઈ સંધ્યાકાળે, મહાપ્રસાદ આરોગે છે. આવી જ રીતે કોઈ પણ કાળે અને કોઈ પણ જન્મે, સર્વ કોઈ ઈશ્વરનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન પામશે.

૭૮. એક પહેરેગીર પોતાના ચોર ફાનસથી જેનાપર તેનાં કીરણ નાંખે છે તેને જોઈ શકે છે, પણ જ્યાં સૂધી તેનાં ઈશ્વરનું પ્રાકટ્ય. કીરણો તે પોતાનાપર નાંખતો નથી ત્યાં સૂધી તેને જેમ બીજાઓ દેખી શકતા નથી; તેમ જ ઈશ્વર સર્વને જુએ છે પણ જ્યાં સૂધી તે પોતે કૃપા કરીને પોતાની મેળે બીજાને પ્રત્યક્ષપણે દર્શન દઈને છોડે તો નથી, ત્યાં સૂધી કોઈપણ તેનાં દર્શન કરી શકતું નથી.

૭૯. પ્રશ્ન:—આપણે ઈશ્વરી શક્તિને કેમ જોઈ શકતા નથી ?

ઉત્તર:—એક ઉંચા કુળના ખાનદાનની કાર્ય કુશળ સ્ત્રીની માફક પડદા પછવાડે અદૃશ્ય રહીને તે સંવ્રજાને જુએ છે અને સંવ્રજું કામ કરે છે. પણ તેના પ્રેમી પુત્રો, માયારૂપી પડદા પછવાડે થઈ, તેની સમીપમાં બંધને તેનાં દર્શન કરે છે.

૮૦. અનેક અવ્યાંવાળી માતા એકના હાથમાં છીપાણી, બીજાને પુતળી, ત્રીજાને ઘંટી, ચોથાને ખાવાનું એમ આપીને રમતમાં નાંખે છે ને પોતાના ઘરનું કામકાજ કરે છે, છતાં પણ જ્યારે તેમાંનું કોઈ એક “મા, મા” કરતું રડે છે કે તે દોડતી આવીને તેને હાથમાં લઈને

રમાડે છે તથા ચુંબનાદિકથી પટાવે છે; તેમ જ ઓ મનુષ્ય! ઔદિક સુખની લાલસામાં પચી જવાથી તું ત્હારી દેવી માતાને વિસરી ગયો છે, ત્યાં સૂધી તે તારાથી દૂર છે, પણ જેવો તું આ બધાને નાંખી દઇને તેને યાદ કરશે, કે તે દયાથી પૂર્ણ માવડી એકદમ દોડતી આવશે ને તને પોતાના હાથમાં લઇને તારી સંભાળ લેશે.

૮૧. ઓ હૃદય ! ખરા ભાવથી તું સર્વ શક્તિમાન જક્તજ-નુનીને પોકાર, અને તું જોશે કે તેણી તુરત જ તારે માટે ધાતી આવશે. જ્યારે કાંઇપણ માણસ શુદ્ધ અંતઃકરણથી, ખરા ભાવથી અને એકા-અવૃત્તિથી પ્રેમમય થઇ જઇ ઈશ્વરને યાદ કરે છે ત્યારે તે તેનાથી ક્ષણભર પણ દૂર રહી શકતો નથી.

૮૨. કાંઇ જમીનદાર ગમે તેવો પૈસાદાર હોવા છતાં પણ જો કાંઇ ગરીબ કૃષીકાર, પ્રેમપૂર્ણ અંતઃકરણથી કાંઇ ઈશ્વર નિર્ભય લેટ નજીવી નજરાણાની રકમ લઇ આવે છે તો તે પણ સ્વીકારે છે. ધણી ખુશી અને આનંદથી સ્વીકારે છે; તેમ સર્વ-શક્તિમાન ઈશ્વર, જો કે તે મહાન અને અપૂર્વ શક્તિવાળો છે, છતાં પણ શુદ્ધ અંતઃકરણથી અર્પેલી ભક્તની ગમે તેવી કુલ્લક વસ્તુ તે ધણી પ્રસન્નતાથી અને પ્રેમથી સ્વીકારે છે.

૮૩. મધુર સ્વાદિષ્ઠ અને આકર્ષણ કરનારી ગોળીવાળો ગળ તળાવમાં નાંખવામાં આવતાં જ જેમ તેમાંના મત્સ્યો ગમે તેટલા હોવા છતાં પણ તેના તરફ તણાઇ આવે છે, તેમ જ શુદ્ધ પ્રેમ અને શ્રદ્ધા-વાળા ભક્તજનોની પાસે ઈશ્વર પણ ત્વરાથી પ્રકટ થાય છે.

૮૪. પ્રશ્ન:-મનુષ્યના હૃદયમાં ઈશ્વરનું આગમન થયું છે, એન ચિન્હો શાં છે ?

હૃદયાકાશમાં

ઈશ્વર પ્રકાશ.

ઉત્તર:-જેમ ઉષા સૂર્યનો ઉદયકાળ સૂચવે છે,

તેમ જ નિઃસ્વાર્થિપણું, પવિત્રતા, સત્યતાદિ શુભ-ગુણો ઈશ્વરના આગમનનો ઉદયકાળ સૂચવે છે.

૮૫. જેમ રાજા પોતાના કોષ સેવકને ત્યાં જતા પહેલાં પોતાના ખજાનામાંથી બેઠકો, આભૂષણો, બોરાક વગેરે મોકલે છે કે, જેથી કરીને ત્યાં તેની બરોબર આગતાસ્વાગતા થાય, તેમ જ ઇશ્વર પણ પોતાના અવતાર પહેલાં પોતાના સેવક-ભક્તના હૃદયમાં પ્રેમ, ભાવ, શ્રદ્ધા, ઔત્સુક્ય આદિ સદ્ગુણો પ્રેરે છે.

૮૬. પ્રશ્ન:-મનની કયી સ્થિતિની અંદર ઇશ્વરનાં દર્શન થાય છે ?

જાંખી. ઉત્તર:-જ્યારે મન સ્વસ્થ હોય છે ત્યારે ઇશ્વરનાં દર્શન થાય છે. ઇચ્છારૂપી પવનથી મનરૂપી સમુદ્ર વ્યગ્ર થયો હોય છે ત્યારે ઇશ્વર તેમાં પ્રકાશિતો નથી અને તે વેળાએ ઇશ્વરનાં દર્શન થવાં, એ અસંભવિત છે.

૮૭. જ્યાંસુધી હૃદયકાશમાં કામનારૂપી મહાવાયુનો વેગ ખળ-ભળાટ કરી રહ્યો છે, ત્યાંસુધી તે અસ્થિર હૃદયમાં ઇશ્વરનો પવિત્ર પ્રકાશ પડી શકવાનો સંભવ બહુ ઓછો છે, જેતું ચિત્ત ઇશ્વરના ધ્યાનમાં અવ્યગ્ર અને શાંતપણે લાગેલું હોય છે, તેને જ તેનાં દિવ્ય દર્શન થાય છે.

૮૮. (૧) આ સધળું હું જ છું, (૨) આ સર્વે તું જ છે, (૩) અથવા, તું સ્વામી છે અને હું સેવક છું-આ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક અવસ્થામાં મનુષ્ય જ્યારે આવે છે ત્યારે તે પરિપૂર્ણ થાય છે અને તેને ઇશ્વર મળે છે.

૮૯. જેમ લોકો શુદ્ધ પવિત્ર પતિપરાયણા સાધ્વીને સતીના માનપ્રદ નામથી સંબોધે છે અને તે તેના સ્વામીનો પણ પૂર્ણ પ્રેમ મેળવે છે, તેમ જ પોતાના ઇષ્ટ દેવતાની પૂર્ણ નિષ્ઠાથી શ્રદ્ધાળુ રહીને ભક્તિ કરનાર પણ પરમદયાળુ મહાપ્રભુનાં દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે.

૯૦. ખરા લોભાની તરવાર પારસમણિના સ્પર્શથી સુવર્ણની તરવાર થઈ જાય છે, પરંતુ તેવાને તેવો તરવારનો આકાર ભક્ત કુર્કમ કરતો નથી. છતાં પણ તે કાષ્ટને જેમ ઇજા કરી શકતી નથી, તેમ જ ઇશ્વરનાં ચરણારવિન્દને પામેલો મનુષ્ય જો

કે આજ્ઞાકારે જેવો ને તેવો જ છે, તોપણ તે કાંઈ પણ અશુભ ક્રિયા કરી શકતો નથી.

૯૧. પરમાત્માનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનાર (આચાર, વિચાર, રીતિ, નીતિ વગેરેમાં) તુરત જ ફેરવાઈ જાય છે.

૯૨. જ્યાંસૂધી કાંઈ માણસ બળ્લરથી દૂર હોય છે ત્યાંસૂધી તે “હોહો ! હાહા !” એવો મોટો અને અસ્પષ્ટ અવાજ સાંભળે છે, પણ જ્યારે તે બળ્લરમાં જાય છે ત્યારે તે પ્રથમના જેવો મોટો અવાજ નથી સાંભળતો, પણ લોકોને બટાટા-વેંગણ આદિ વસ્તુઓ વેચતાં લેતાં જુએ છે. તેમ જ જ્યાંસૂધી મનુષ્ય ઈશ્વરથી દૂર છે ત્યાંસૂધી તે તર્ક, વિતર્ક અને વાદવિવાદના ઘોંટાળા અને ઘોંઘાટમાં પડેલો રહે છે, પણ જ્યારે તે ઈશ્વરની નજીક આવે છે ત્યારે સઘળાં તર્ક, વિતર્કો અને વાદવિવાદો બંધ પડે છે અને તે ઈશ્વરના રહસ્યોને સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ રીતે સમજે છે.

૯૩. ડાહીના ઘોડાની રમતમાં જે રમનારાઓ નહીં રમતા એવા

ડાહીને અડકે છે, તે ચોર થઈ શકતા નથી. તેમ જ
ભક્ત સંસારથી ડાહીને અડકે છે, તે ચોર થઈ શકતા નથી. તેમ જ
લેખાતો નથી. એકવાર પણ સર્વ શક્તિમાનનાં દર્શન થયાં કે,

મનુષ્યને સંસારની બેડીઓ કાંઈ પણ રીતે બંધન કરી શકતી નથી. જેમ ડાહીને અડકેલો છોકરો ગમે ત્યાં સ્વેચ્છાનુસાર હરીફરી શકે છે, પણ કાંઈ તેની પછવાડે દોડીને તેને અડકીને ચોર બનાવી શકતું નથી, તેમ આ સંસારરૂપી રંગભૂમિપર સર્વશક્તિમાનના ચરણનાં સ્પર્શને પામેલાને કાંઈ પણ વાતની ધાસ્તી નથી. સંસારની દુઝ્ઘા અને ઉપાધિમાંથી તે મુક્ત થાય છે, અને તેને પુનઃ બંધનમાં નાંખી શકે એવી કાંઈ પણ વસ્તુ છે નહિ.

૯૪. નીર અને ક્ષીરને જો એક બીજા સાથે ભેળી દેવામાં આવે તો ફરીથી છૂટાં પાડી ન શકાય તેવી રીતે મળી જાય છે, [તેમ સિદ્ધ દેશના પામવાને ઇચ્છતો એવો અપરિચિત મુમુક્ષુ જીવ, જો વિશ્વના દરેક જાતના મનુષ્યો સાથે વગર વિચારે મળી જાય તો તે પોતાના

ઉચ્ચ વિચારો ગુમાવે છે, એટલું જ નહિ પણ તેના પ્રથમના ગુણો—મદા, પ્રેમ અને ઉત્સાહનો એ નહિ જાણી શકે તેવી રીતે તદ્દન નાશ થઈ જાય છે.] પણ જ્યારે તમે પચનું માખણ કરો છો ત્યારે નવનીત જેમ જળમાં મળી ન જતાં તેની ઉપરજ તર્યા કરે છે, તેમ જ જ્યારે જીવ એક વખતે ઈશ્વરને પામે છે ત્યારે તે ગમે તેટલા સમય સુધી અસંખ્ય અધાર્મિક પુરુષો સાથે પણ સંગતમાં રહે, તોપણ તેને તેનો નઠારો પાશ લાગતો નથી.

૬૫. પારસમણિના સ્પર્શથી કાંચન થઈ ગયેલા લોહને બેધએ તો જમીનમાં દાટી મૂકે અથવા તો કચરામાં ફેંકી દે, પણ તે પુનઃ લોહાવસ્થાને ન પામતાં જેમ હંમેશને માટે સુવર્ણ જ રહે છે, તેમ જ જે સર્વ શક્તિમાનનાં ચરણને સ્પર્શેલો છે, તે બેધએ તો વિશ્વના મડ-બડાટમાં મચ્યો રહે કે બેધએ તો એકાંત અરણ્યમાં રહે, છતાં કંઈ પણ તેને બાધ કરી શકતું નથી.

૬૬. જેણે એકવાર સ્વચ્છ અને દાણાદાર સાકર આપી હોય, તેને અસ્વચ્છ ગોળમાં સ્વાદ લાગતો નથી, અને નિઃસ્પૃહી ભજ્જ. જે એક મહેલમાં સૂતો હોય, તેને એક દુર્ગંધીવાળી અશ્વશાળામાં ઊંઘ આવતી નથી; તેમજ જે આત્માએ પરમાનન્દની મીઠાસનો અનુભવ લીધો હોય, તેને સંસારના તુચ્છ વિષયોમાં આનંદ થતો નથી.

૬૭. જે સ્ત્રીનો પ્રીયતમ રાજા હોય, તે જેમ માર્ગમાંના બીખારીનો પ્રેમ સ્વીકારતી નથી, તેમજ જે આત્માએ એકવાર ઈશ્વરની કૃપા સંપાદન કરી છે, તે આ સંસારની તુચ્છ વસ્તુઓની કામના કરતો નથી.

૬૮. જ્યાંસુધી પુત્ર પ્રસવ્યો નથી ત્યાં સુધી નવોદા સ્ત્રી પોતાના ગૃહકાર્યમાં ગુંથાયલી જ રહે છે; પણ જ્યારે પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે ગૃહનું સર્વ કાર્ય રહેવા દે છે અને તે કરવામાં જરાએ આનંદ માનતી નથી, પણ ઉલટું તેણી આખો દિવસ તે નવીન બાળકને લાડ લડાવ્યા કરે છે અને અત્યંત હર્ષથી તેને ચુંગન કર્યા કરે છે. તેમ જ મનુષ્ય

પોતાની અજ્ઞાનાવસ્થામાં દરેક જાતનાં સાંસારિક કર્મો કરે છે, પણ જેવાં તેને સર્વ શક્તિમાનનાં દર્શન થાય છે કે તેનું તે કાર્યોમાં જરાક પણ ચિત્ત ઓટતું નથી; પણ તેથી ઉલટી રીતે તે પોતાનું સુખ ઈશ્વરની સેવા કરવામાં તથા તેનાં કામો કરવામાં સમાયલું છે એમ માને છે. તેને હવે કોઈ પણ કાર્ય કરવામાં સુખ દેખાતું નથી અને સ્વરૂપાનુ-સંધાનથી પ્રાપ્ત થયેલા આનંદમાંથી તે પોતાને બહાર ખેંચી શકતો નથી.

૯૯. ઈશ્વર સંબંધી જ્ઞાન અને ભક્તિ એક જ છે. વિશુદ્ધ

જ્ઞાન અને ભક્તિ. ભક્તિ ને સત્ય જ્ઞાનમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી.

૧૦૦. ઈશ્વરનું જ્ઞાન એ પુરુષ છે, જ્યારે ભક્તિ એ સ્ત્રી છે. જ્ઞાનને માત્ર ઈશ્વરના બાહ્યાંગારમાં જવાની રજા છે, પણ ઈશ્વરના ગુપ્તસ્થાનના ગુહ્યસ્વરૂપને જાણવા માટે, ભક્તિ શિવાય અન્યને જવાની આજ્ઞા નથી; કારણ કે સ્ત્રીને સર્વ શક્તિમાનના રણ-વાસમાં પણ જવાની અને ગુપ્ત રહસ્ય જાણવાની ઈચ્છા છે.

૧૦૧. જગતની ઉત્પત્તિ અર્થે શિવ અને શક્તિ એ બેઉની આવશ્યકતા છે: જેમ જળ વિનાની શુષ્ક મૃત્તિકાનાં વાસણું કુંભકાર બનાવી શકતો નથી, તેમ જ શક્તિની સાહાય્ય વિના શિવ એકલા પણ કાંઈ કરી શકતા નથી.

૧૦૨. જેમ ફળ અથવા હાથીનું રમકડું જોનારને તે મૂળ પદાર્થનું સ્મરણ કરાવે છે, તેમ જ પૂજવામાં આવતી પવિત્ર મૂર્તિઓ પૂજકને નિત્ય, સનાતન, નિરાકાર અને નિર્ગુણ એવા એક અદ્વિતીય પરબ્રહ્મનું જ સ્મરણ કરાવે છે.

૧૦૩. પોતાના કાળમાં મૂર્તિલંબકની સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરનાર કેશવ-ચંદ્રસેનને સંબોધતાં એકવાર ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણે તેને નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું:—

“આ મૂર્તિઓને જોતાં જ તમારા હૃદયમાં મૃત્તિકા, કાદવ, પાપાણુ અથવા તૂલ્યનો વિચાર કેમ આવે છે? આ આકારોની અંદર રહેલી

સનાતન, આનંદમય, ચિન્મય એવી પવિત્ર માતૃમીના અનુભવ તમે કેમ લઈ શકતા નથી? આ મૂર્તિઓને તમે નિત્ય અને નિરાકાર એવી સર્વ ચિદ્રશક્તિની આધારભૂત માતાનાં સ્થૂલરૂપે જાણો.”

૧૦૪. જેઓ દેવ અને દેવીઓની પ્રતિમાઓને દૈવી શક્તિના પ્રતિનિધિરૂપ જાણીને પૂજે છે, તેઓ તુરત જ દિવ્ય ભાવને પામી જાય છે; પણ જેઓ તેને પાપાણુ કે મૃતિકાની બનેલી માને છે, તેમને તેના પૂજનથી કાંઈ પણ લાભ થતો નથી.

૧૦૫. કાંઈ એક ગુરુએ પોતાના શિષ્યને કહ્યું કે, ‘બોલે તે બીજે સર્વવ્યાપી ઇશ્વર. નથી, પણ બ્રહ્મ જ છે. ઇશિ આ સર્વે જગત આપ્યું છે.’ શિષ્ય તેનું રહસ્ય ન સમજતો હોવાથી, તેણે તે શબ્દેશબ્દ ગોખી રાખ્યું. એક વખતે તે એક મોહોક્ષામાંથી જતો હતો તેવામાં સામેથી એક હાથી આવ્યો. માવતે ઉપરથી ખૂમ પાડી કે “બાબુ થાઓ, બાબુ થાઓ.” પણ શિષ્યે પોતાના મનમાં વિચાર કીધો કે, “હું શા માટે દૂર ખસું? હું બ્રહ્મ છું, આ હાથી પણ બ્રહ્મ છે, તો પછી બ્રહ્મને બ્રહ્મનો ભય કેવો?” આવા વિચારથી તે ત્યાંથી ખસ્યો નહીં. એટલામાં હાથીએ આવી તેને પોતાની સૂંઢવડે ઉપાડીને બાબુ પર ફેંકી દીધો. તેને સખ્ત ઇજા થઈ અને પોતાના ગુરુ પાસે જઈને સર્વે હકીકત સવિસ્તર કહી સંભળાવી. ગુરુએ ઉત્તર આપ્યું, “એ તો ઠીક, તું બ્રહ્મ છે, તેમ જ હાથી પણ બ્રહ્મ છે, પણ માવતના આકારમાં આરૂઢ થયેલા બ્રહ્મે તને ઉપરથી ચેતવણી આપી છતાં તે તેની ચેતવણી ઉપર લક્ષ કેમ ન આપ્યું?”

૧૦૫. (ક.) જેમ ફળનું કાટલું, ગર્ભ અને સત્ત્વ એ સર્વ વૃક્ષના એક ખીયામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ એક પરબ્રહ્મમાંથી જડ્યેતનાત્મક, સજીવનિર્જીવ આ આખું વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું છે.

૧૦૬. પ્રભુ અન્નપૂર્ણાનું કામ કરે છે, માટે તે કૃપાળુ છે એમ કહેવાય નહિ; કારણ કે દરેક પિતા પોતાની સંતતિનું પોષણ કરવાને

અંધાયલો છે; પણ જ્યારે તે પ્રભુ આપણને કુમાર્ગે જતાં અટકાવે છે તથા દુર્વિધ્યોમાં ખેંચાઈ જતા હોય એ ત્યાંથી પાછા વાળે છે, ત્યારે જ તે ખરેખરો કૃપાળુ પિતા બને છે.

૧૦૭. બાળકનો જાતિસ્વભાવ ધૂળ અને કાદવમાં પોતાના શરી-

મોક્ષ.

રને ખરડવાનો છે. પણ તેની માતા તેને તેમ નિરંતર

કાદવ કીચડવાળો રહેવા દેતી નથી, પરંતુ વખતો

વખત ધોષને સાફ કરે છે; તેમ જ મનુષ્ય મનનું સ્વાભાવિક વલણ જ પાપ તરફ છે, અને જેમ તે પાપ કરે છે એ નિઃસંશય છે, તેમ જ પરમાત્મા તેની મુક્તિને અર્થે સાધનો ઉત્પન્ન કરે છે, એ પણ સર્વથા નિર્વિવાદ છે.

૧૦૮. ઓરડીમાં દીવો લાવતાંને વાર જ અનેક સૈકાના અંધારાનો નાશ થઈ જાય છે, તેમ મહા પ્રભુની કૃપાદૃષ્ટિના એક જ કટાક્ષ આગળ અનેક જન્મની સંચિત અવિદ્યા અને દુષ્કર્મોનો અવશ્ય નાશ થઈ જાય છે.

૧૦૯. હૃદય તરફ આગળી બતાવતાં ભગવાને કહ્યું, “જેને અહિં

અંતરયામિન્. પ્રભુને રાખ્યા છે, તેને માટે તે (ચારે તરફ બાહ્ય સૃષ્ટિને બતાવતાં) આમાં પણ છે. જે પરમાત્માને

પોતાના હૃદયમાં જોઈ શકતો નથી, તે તેને સ્વદેહથી નિરાળા કોઈ પણ સ્થાને મેળવી શકશે નહિ. પરંતુ જે પોતાના આત્મારૂપી મંદિરમાં તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ લે છે, તે જ તેને વિશ્વરૂપી મંદિરમાં પણ પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.”

૧૦૯. (ક.) પરમહંસે એક દિવસે કહ્યું કે:—“માણાનાં પુષ્પો

સૂત્રાત્મા.

મારે જોઈતાં નથી, પણ તે માણામાં એક સરખી

રીતે પ્રવેશી રહેલું સૂત્ર મેળવવાની મારી ઇચ્છા

છે. આ વિશ્વની સર્વ વસ્તુનો મારે ખપ નથી, પણ હું તો તે સૂત્રાત્મા કે જેની ઉપર આ આપું વિશ્વ પરાવાયલું છે, તેને મેળવવાને માટે મદદ આપુર છું.”

“હું માતાજી! હું ઉંચું છું, હું પ્રાણી છું, અને તેઓ નીચા
ચાંડાળ છે, એવા એવા મારા મનના ક્યુલ્લક વિચારોનો
તું નાશ કર; કારણ કે અનેક રૂપોમાં પ્રકાશ પામતા
તારા સ્વરૂપ વિના તેઓ કોણ છે?”

ઉદ્ધારક, મહાત્મા અને ગુરુ

૧૧૦. અવતારી પુરુષો પદ્મ પ્રભુના પાર્શ્વ છે અને તે એક અવતારી પુરુષો. મહાન્ રાજના સુખા જેવા છે. જેમ ક્રાઇસ્ટ રાજ્યના દૂરના પ્રદેશમાં બળવો થતાં રાજ્ય પોતાના સુખાને તે બેસાડી દેવા ત્યાં મોકલે છે, તેમ જ ન્યારે વિશ્વના ક્રાઇ પણ ભાગમાં ધર્મની ગ્લાનિ થાય છે ત્યારે ઈશ્વર પોતાના અવતાર—અંશને ત્યાં મોકલે છે.

૧૧૧. હંદગીના મહાસાગરમાં ડૂબકી મારીને એક સ્થળે પ્રકટી, કૃષ્ણ તરીકે ઓળખાતા અને પુનઃ ડૂબકી મારી બીજે સ્થળે પ્રકટી, (ક્રાઇસ્ટ) ખ્રીસ્ત તરીકે ઓળખાતા અવતારો એકના એક જ છે.

૧૧૨. જળ અને વીચિતો જેમ સંબંધ છે, તેમ જ એક અદ્વિતીય બ્રહ્મનો અને (રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, ખ્રીસ્ત આદિ) અવતારોનો સંબંધ પણ છે.

૧૧૩. ન્યારે ભગવાન્ શ્રીરામભદ્રે આ પૃથ્વીમાં જન્મ લીધો ત્યારે માત્ર સમન્વિષ્ણોએ જ* તેને ઈશ્વરના અવતાર તરીકે ઓળખ્યા. તેમ જ ન્યારે ઈશ્વર આ ભૂમિપર પધારે છે ત્યારે વિરલ પુરુષો જ માત્ર તેના દિવ્ય—દૈવી સ્વરૂપને જાણી શકે છે.

૧૧૪. પરમાત્મા ન્યારે શરીર ધારણ કરે છે ત્યારે તે જે મોટો ભાગ આપે છે, તે ક્રાઇ પણ જાણતું નથી.

૧૧૪ (ક). પૂર્વકાળના યોગી અને વૈરાગીઓ, પ્રાચીન રાજાઓના અપ્રચલિત સિક્કા જેવા છે. હું આ કાળનો પેગંબર છું, હું ચલણી સિક્કો છું. જેઓ મને માને છે, તેઓ મુક્તિને માટે પાત્ર છે.

* એ સાત તે આ છે:—રાખરી, બીલરી, હનુમાન, વિશ્ણુ, બુદ્ધ, પરશુરામ, વાલ્મીકિ ને જટામુ ગીધ.

૧૧૫. કેટલીક ઋતુઓમાં પાણી માત્ર કુવાના ધણા ઉંડા ભાગો-
અવતારો માંથી અને મહા મહેનતે મળે છે, પણ જ્યારે
મોક્ષદાતા છે. વર્ષાઋતુમાં પૂર આવે છે ત્યારે પાણી સહેલથી

અને સર્વત્ર મળે છે, તેમ જ સાધારણ રીતે ઈશ્વર
 મહાપ્રયાસવડે, પ્રાર્થનાઓવડે તથા તપોવડે મહાત્માઓને મળે છે;
 પણ જ્યારે અવતારરૂપી પૂર આવે છે ત્યારે ઈશ્વરનો પ્રભાવ સર્વત્ર
 દર્શન દે છે, અને તેની કૃપાથી સર્વે જનો તરી જાય છે.

૧૧૬. જેમ એક મોટી અને જળરી આગબોટ, પોતાની પછવાડે
 દોરડાંથી બાંધેલા ત્રાપાઓ અને ફીડાનોંકાઓને લઈને જળની ઉપર ઝપાટા-
 બંધ ચાલી જાય છે; તેમ જ જ્યારે કાંઈ પણ તારક મહાત્મા અવતરે
 છે, ત્યારે તે સહેલાઈથી કરોડોને માયાના સમુદ્રની પાર લઈ જાય છે.

૧૧૭. આગગાડીનું એન્જીન પોતે નિયમિત સ્થળે પહોંચે છે
 તથા માલથી ભરેલાં ગાડાંની હારની હારને પણ ખેંચીને લઈ જાય છે;
 તેમ જ તારક મહાત્માઓ કરે છે. તેઓ જગતની જંજળ અને પીડાથી
 દુઃખી થતા અનેક માણસને લઈ જઈને સર્વ શક્તિમાનને ચરણે મૂકે છે.

૧૧૮. સમિચ્છાનંદના વૃક્ષપર અનેક રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને કાંઈ-
અવતારો અનેક છે. સ્ટ છે. તેમાંનો એક અથવા બે, સમય સમયે
 આ પૃથ્વીપર અવતરે છે અને મોટા મોટા ફેર-
 ફારો તથા ઉચલપાથલો કરે છે.

૧૧૯. એમ ના જાણતો કે સીતા, રામ, શ્રીકૃષ્ણ, રાધા, અર્જુન
 એ ઐતિહાસિક પુરુષો નહોતા પણ માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ જ હતા; અથવા
 એમ પણ ન માનતો કે, શાસ્ત્રમાં માત્ર એકલો આધ્યાત્મિક અને
 ગુણ અર્થ જ રહેલો છે. તેઓ (અવતારી પુરુષો) જેવા આપણે છીએ,
 તેવા જ રક્ત અને માંસવાળા મનુષ્ય પ્રાણીઓ હતા; પણ તેઓ દેવી
 હોવાથી તેમની હંદગી ઐતિહાસિક અને પારમાર્થિક બેય રીતે સમ-
 જાવી શકાય છે.

૧૨૦. એવી દંતકથા છે કે, “હોમા” નામનું પક્ષી આકાશમાં એટલું તો ઊંચું રહે છે અને તે ઉચ્ચ પ્રદેશ પર તેનો એટલો બધો સ્નેહ છે કે, તે કદી પણ પૃથ્વી પર આવતું નથી. એટલું જ નહિ, પણ તે પોતાનાં ઈંડાં પણ આકાશમાં જ મૂકે છે—જે ઈંડાં ગુરુત્વાકર્ષણને લીધે ખેંચાઈને પૃથ્વી પર પડતા પડતામાં તો સેવાઈ જાય છે અને માર્ગમાં જ પ્રસવે છે. તે નાનાં બાળકો પણ કુદરતી પ્રેરણાથી એકદમ સમજી જાય છે કે, તેઓ નીચે પડે છે ને તેથી પોતાનો માર્ગ બદલીને પોતાના ઘર તરફ પાછાં ઊંચે ઉડવા માંડે છે. શુકદેવ, નારદ, શંકરાચાર્ય, ખ્રીસ્ત, એ “હોમા” પક્ષી જેવા છે. જેઓ બાહ્યાવસ્થામાંથી જ આ જગત્ તરફનો સ્નેહ તજી દઈને પરમ જ્ઞાન અને ઈશ્વરી પ્રકાશના ઉચ્ચ પ્રદેશો તરફ જ પોતાના મનને વાળે છે. આને જ નિત્યસિદ્ધ પુરુષો કહે છે.

૧૨૧. હાથીને જેમ જોવાના દાંત અને ચાવવાના દાંતો જૂદા જૂદા હોય છે, તેમ જ મનુષ્યરૂપ ઈશ્વરાવતાર શ્રીકૃષ્ણ આદિ-પ્રસક્ષ રીતે સાધારણ મનુષ્યના જેવાં જ કર્મો કરે છે, પણ તેઓનાં હૃદય અને આત્મા કર્મના હૃદની પારના, નિષ્કર્મી હોય છે.

૧૨૨. પ્રશ્ન:—જ્યારે યાહુદી લોકોએ જીસસના શરીરને ફાંસીને લાકડે ખીલાથી જડી લીધું, ત્યારે ધણું દુઃખ અને વેદના થવા છતાં પણ જીસસે શામાટે એવી પ્રાર્થના કરી કે, તેઓનો ગુન્હો માફ કરવામાં આવે ?

ઉત્તર:—સાધારણ નાણિયેરના હાલાને જે ખીલેથી બેદીએ તો તેની સાથે માંહેલું ક્રોપરું પણ બેદાય છે; પણ જે તદન સુકાં નાણિયેરના કાચલાને બેદીએ તો કાચલું જ માત્ર બેદાય છે. પણ ક્રોપરા પર તેની અસર નથી થતી; કારણ કે ક્રોપરું અને હાલું સુકાઈને તદન છૂટાં પડી ગયાં હોય છે. જીસસ એ સુકા નાણિયેર જેવો હતો. એના અંતરાત્મા એના બૌતિક હાલરૂપી દેહથી છૂટો હતો, અને તેથી શરીરનાં દુઃખોએ એના પર કંઈ પણ અસર ન કીધી. જે કે ખીલાઓ

શરીરની આરપાર ઠોકવામાં આવ્યા હતા, તોપણ પોતાના શત્રુઓના કલ્યાણને માટે એ મહાપુરુષ સંપૂર્ણ શાંતિથી પ્રાર્થના કરી શક્યો હતો.

૧૨૩. મનુષ્ય બે પ્રકારના છે. ગુરુએ ઉપદેશ આપતાં પોતાના એક શિષ્યને કહ્યું;—“ પ્રિયવત્સ, મેં તને જ્ઞાન આપ્યું
અવતાર અને છે તે અમૂલ્ય છે, માટે કાંઈને કહેતો ના—” ને તે
સિદ્ધો. શિષ્ય તે મુજબ જ વર્તે છે. જ્યારે બીજા શિષ્ય

ગુરુએ આપેલાં આવાં અમૂલ્ય જ્ઞાનનો લાભ એકલો જ ભોગવવાની ઇચ્છા ન રાખતાં, એક મોટા આસનપર ઉભો રહીને, મોટેથી તે સર્વેને જણાવવા મંડી જાય છે. બીજા વર્ગના મનુષ્યોમાં અવતારોનો સમાવેશ થાય છે, જ્યારે પ્રથમ વર્ગના મનુષ્યોમાં સિદ્ધો આવી જાય છે.

૧૨૪. પાણીનું પૂર જ્યારે આવે છે ત્યારે તે જળ, નદીઓ અને નાળાંઓની ઉપરથી ઉભરાઈ જાય છે અને આબુઆબુના સર્વ પ્રદેશને જળમય જ બનાવી દે છે; છતાં પણ વૃષાનું જળ તો નિર્મોણ કાંધેલી નહેરૂદ્વારા પોતાની મેળે જ વહ્યું જાય છે. જ્યારે કાંઈ તારક મહાત્મા અવતાર લે છે, ત્યારે તેની કૃપાથી સર્વે તરી જાય છે. સિદ્ધ પુરુષો મહા-મહેનતવડે પોતાના તપના પ્રભાવે પોતે જ માત્ર તરી જાય છે.

૧૨૫. એક પુરાતન વિષયોમાં શોધ કરનાર વિદ્વાન જેમ વરસોનાં વરસો સૂધી ઉપયોગમાં નહીં આવવાથી ને વનસ્પતિના ઉગવાને લીધે ઢંકાઈ ગયેલા કુવાને, ઉપરથી ધૂળ વગેરે કાઢી નાંખી, પ્રસિદ્ધિમાં લાવે છે—તેના જેવો સિદ્ધ પુરુષ છે. તેમ જ અવતારી મહાત્મા, જેમ કાંઈ મોટો યંત્રશાસ્ત્રી, પ્રથમ જ્યાં જળનું નામ ન હોય ત્યાં કુવો ખોદે છે, તેના જેવો છે. મહાત્માઓ, જે લોકોના હૃદયમાં ધર્મ અને સદાચારરૂપી જળ હોય છે તેને જ માત્ર મોક્ષ આપે છે, ત્યારે તારણ કરનાર, જેઓનાં હૃદય તદન પ્રેમ રહિત અને મરુભૂમિ જેવાં શુષ્ક હોય છે, તેને પણ મોક્ષ આપે છે.

૧૨૬. જ્યારે એક મજબૂત ત્રાપો નદીના પ્રવાહમાં વહે છે ત્યારે

તે દૂખ્યા શિવાય સૌ આદમીને પણ લાઇ જઇ શકે છે, પણ તે જ પ્રવાહમાં જતું એક બરુ માત્ર એક કાગડાના ભારથી પણ દૂખી જાય છે. તેમ જ જ્યારે એક તારક મહાત્મા અવતાર લે છે, ત્યારે તેને શરણે આવેલાં અસંખ્ય પ્રાણીઓ મોક્ષને પામે છે. પણ એક સિદ્ધ પુરુષ તો અતિશય પ્રયાસ અને મહેનતવડે માત્ર પોતાનો જ મોક્ષ મેળવી શકે છે.

સૂચના-૬ પર છપાઈ ગયેલા નંબર ૧૨૬ છે તેનો આંકડો ૧૩૬ મો વાંચવો. પાના ૮ ઉપર ૨૫ ક છે તે ઠેકાણે ૨૬ મો આંકડો ગણવો અને તે પ્રમાણે સુધારીને અનુક્રમે વાંચવા વિનંતિ છે.

૧૩૭. સિદ્ધ દશા કેવી છે ? જેમ વેંગણ અથવા બટાટા સિદ્ધ થાય છે (બકાય છે) ત્યારે કામળ અને નમ્ર થાય છે, તેમ જ જે પુરુષ, સિદ્ધ દશાને પામે છે, તે નમ્ર અને કામળ થાય છે.

૧૩૮. આ સંસારમાં પાંચ જાતના સિદ્ધો જેવામાં આવે છે:-

૧. સ્વમાવસ્થામાં થતી પ્રેરણાથી સિદ્ધ દશાને સિદ્ધના પ્રકાર. પહોંચેલા સ્વપ્રસિદ્ધો.

૨. પવિત્ર મંત્રજાપથી સિદ્ધ દશાને પહોંચેલા મંત્રસિદ્ધો.

૩. આકર્ષક સિદ્ધ દશાને પહોંચેલા હઠયોગી. જેમ કોઇ ગરીબ પુરુષ છૂપાવેલો ખજાનો પ્રાપ્ત થવાથી અથવા તો કોઇ તવંજર કુટુંબમાં લમ થવાથી અકસ્માત્ ધનવાન થઇ જાય છે, તેમ ધણાક પાપીઓ ઓચિંતા પવિત્ર થઇ જાય છે ને સ્વર્ગે જાય છે *

૪. રાજાની કૃપાથી રંક અવસ્થાનો ત્યાગ કરી શ્રીમાન્ અવસ્થાને પહોંચેલા પુરુષની માફક સર્વ શક્તિમાનની સુસ્પૃહ કૃપાથી સિદ્ધદશાને પ્રાપ્ત થયેલા કૃપાસિદ્ધો.

૫. જેઓ નિરંતર સિદ્ધ જ છે એવા નિત્ય સિદ્ધો. જેમ દુધીના અથવા કુખમાંડના વેલાપર પ્રથમ ફળ અને પછી ફૂલ આવે છે, તેમ જે નિત્ય પૂર્ણ છે તે જન્મથી જ સિદ્ધ છે અને સિદ્ધ

* જેવા કે, અભમિલ, જનકનગરની પિંગલા નામક શુશ્રુિકા વગેરે.

દશાને પામવાને અર્થે તેઓનો જે પ્રયાસ છે, તે મનુષ્ય જાતના દષ્ટાંત માટે છે.

૧૩૯. સર્વ જીવાત્માઓ એક જ છે, પણ પૃથક્ પૃથક્ ઉપાધિઓને લીધે તેઓમાં ચાર પ્રકાર હોય છે:-(૧) બદ્ધ જીવાત્મા, (૨) મુમુક્ષુ, (૩) મુક્ત, (૪) નિસમુક્ત.

૧૪૦. પ્રશ્ન:-જીવાત્મા જ્યારે “સોહં” કહેવાને યોગ્ય થાય છે કે તુરત જ પરમાત્મા સાથે અદ્વૈતભાવને પામી શકે છે શું? તેમ જ તે, તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે?

ઉત્તર:-એક ગૃહસ્થના ઘરમાં એક ઘણો જ લાંબા સમયના જૂનો ચાકર હતો, જેને ઘરનાં તેમ જ બહારનાં સર્વ કોઠા તેના કુટુંબમાંના માણસ તરીકે જ ગણતાં હતાં. એક વેળાએ તેના ઉત્તમ ગુણો અને સ્વામિભક્તિથી સંતુષ્ટ થઇ જઇને તેના શેઠે તેને પોતાના જ આસન ઉપર બેસાડ્યો તથા ઘરમાંનાં સર્વ મનુષ્યોને આમન્ત્રીને નીચે પ્રમાણે કહ્યું:-“આજથી મારામાં અને આનામાં કાંઇ પણ ભેદ ગણુશો નહિ: એ તે હું અને હું તે એ જ છીએ એમ માનજો. જેમ મારી આજ્ઞાઓને તુરત જ ઉપાડી લ્યો છો, તેમ જ એની પણ માનજો, જે કોઇ પણ એની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરશે, તેણે મારી જ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે, એમ હું ગણીશ અને તેવા જ પ્રકારની શિક્ષા કરીશ.” આ ચબ્દો સાંભળતાં જ આટલા મોટા માનથી શરમાઇને તે વિનથી સેવક તેના શેઠના આસનપરથી ઉઠવા જતો હતો, તેને શેઠ બલાતકારે ત્યાં જ બેસાડ્યો. જે આ “સોહં”ની સ્થિતિ પામ્યા છે, તેઓની સ્થિતિ આ સેવક જેવી જ છે. જ્યારે તેઓ શુદ્ધ ભાવે અને નિષ્કપટ મને દીર્ઘ કાળ સંતી પરમકૃપાળુ પ્રભુની ભક્તિ કરે છે ત્યારે તે દયાળુ હરિ, કૃપાનો વરસાદ વર્ષાવીને, તેને પોતાના જ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ જગન્નિવંતાના આસન ઉપર બેસાડે છે તથા પોતાનાં જ જેવાં સર્વ ઐશ્વર્યો અને દિવ્યગુણોથી તેને વિભૂષિત કરે છે.

૧૪૧. ઈશ્વરના કુટુંબીઓનું અંતર મડળ મહાત્માઓથી બનેલું છે. તેઓ ઈશ્વરના સખા, ગોઠીઆઓ અને ગોત્રી મહાત્મા, જેવા છે. સામાન્ય જીવો બહિર્મંડળના છે, તેઓ ઈશ્વરના સેવક અથવા આજ્ઞાધારક છે.

૧૪૨. જેમ સુતરનો વેપારી અમુક સુતર કીયા અંકનું તથા કેઇ જાતનું છે તે કહી શકે છે, તેમ સાધુઓ જ માત્ર સાધુને જાણી શકે છે.

૧૪૩. કોઇ એક સાધુ સમાધિની સ્થિતિમાં માર્ગમાં પડ્યો હતો. તેને માર્ગે જતાં એક ચોરે દીઠો અને તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “આ કોઈ ચોર છે. તેણે રાત્રિના કોઈનું ઘર ફાડ્યું હશે ને થાકી જવાથી તે હવે અહીંઆ ઊંધે છે. પકડવાને ગ્રામપાળો હમણાં આવશે ને મને પણ વહેમ આણી પકડશે!” આમ વિચારીને તે ચોર એકદમ નાસી ગયો. પછી એક મઘથી મત્ત પુરુષ આવ્યો અને બોલ્યો, “વાહરે! તે તો ખૂબ છાંટ્યું છેને, તેથી જ અહીં ખાડામાં પડી રહ્યો છે. પણ જો, હું તો તારા કરતાં સ્થિર છઉં અને જરાએ લથડતો નથી.” છેવટે એક સાધુ આવ્યો અને એક મહાન્ સાધુ સમાધિમાં છે, એમ સમજી ત્યાં બેઠો અને તેને અડકીને તેનાં પવિત્ર ચરણનું સેવન કરવા મંજો.

૧૪૪. સિદ્ધ પુરુષો પાણીમાં રહેલાં કમલ જેવા અથવા કાદવ-સિદ્ધ પુરુષો વાળી જગ્યામાં રહેતા દેડકા જેવા છે. એમાંના સંસારથી કોઈને પણ જે તરવેમાં તેમનો વાસ છે, તેનો અલિપ્ત રહે છે. પાસ લાગતો નથી.

૧૪૫. જેમ જળપક્ષી-જેવું કે પાણીકોલી (પેલીકન) કે બટક કે હેરણ-પાણીમાં ડૂબકી મારે છે, પણ તેનાં પીછાં ભીંજતાં નથી, તેમ સિદ્ધો સંસારમાં રહે છે, પણ સંસાર તેને બંધન કરતો નથી.

૧૪૬. મિથ કરેલા નીર ક્ષીન્ન હંસ છૂટાં પાડીને નાગને રહેવ

દધને ક્ષીરનું માત્ર પાન કરે છે, પણ તેમ કરવાની શક્તિ બીજા પક્ષી-ઓમાં નથી. તેમ જ ઇશ્વર માયા સાથે ધણા જ ધાડા સંબંધથી જોડાયેલા હોવાથી 'સાધારણ મનુષ્યો', તેને માયાથી વ્યતિરેક જોઈ શકતા નથી, પણ માત્ર પરમહંસો જ માયાનો ત્યાગ કરી ઇશ્વરનું પાન કરે છે.

૧૪૭. કેટલાક મહાત્માઓ સમાધિની સાતમી અવસ્થાને, એટલે કે પરબ્રહ્મ સાથે પરમ અદ્વૈતને પ્રાપ્ત કીધા પછી મહાત્માઓ અહં-ભાવનો માત્ર પુનઃ જગતના જીવો ઉપર દયા કરીને, પાછા આ લોકમાં પધારે છે. તેઓ પોતાના અહંતારૂપ આભાસ રાખી વિદ્યામય દેહનો (જ્ઞાનસ્વરૂપનો) ત્યાગ કરતા નથી, રહેલા હોય છે. પણ આ અહંતારૂપ વિદ્યામય દેહ, એ એક આભાસ માત્ર છે-તે જળની સપાટી ઉપર ખેંચેલી લીટી જેવો છે, વસ્તુતઃ તો એ મહાત્મા પરબ્રહ્મ જ છે.

૧૪૮. સમાધિસ્થમાં પણ ભેદ રહે છે. કેટલાકો એકયની પ્રાપ્તિ પછી પણ દાસરૂપી અહંતા,* કેટલાકો ભક્તિરૂપી અહંતા† અને કેટલાકો જ્ઞાનરૂપી અહંતા રાખે છે. શ્રીમાન શંકરાચાર્યે આ છેલ્લી અહંતાને જન ઉપકારાર્થે સ્વીકાર કીધો હતો.

ગુરુ શિષ્યોનો સંવાદ

૧૪૯. ગુરુ:-મહારામાં અભિમાન છે શું ?

શિષ્ય:-હા છે ખરું, પણ તે થોડું. પરંતુ તે થોડું તો આપે અવશ્યનું સમજીને જ રાખેલું છે અને તે રાખવાને માટેનાં કારણો ચાર છે. એક શરીરના રક્ષણાર્થે; બીજું ભક્તિની આરાધના અને પ્રચારાર્થે; ત્રીજું, ભક્તજનોના સમાગમાર્થે; અને ચોથું, પામર અને સુમુક્ષુજનોના ઉપદેશાર્થે; અને તે હેતુઓ માટે પણ આપ અભિમાન

* જેવા કે વિદુર, સુદામા, ઉદ્ધવ, અકૂર વગેરે. † જેવી કે વૃન્દા-વનની ગોપીઓ.

ને અનેક પ્રાર્થનાઓ તપનો પ્રભાવે જ ધારણ કરી ટકાવી શક્યા હો. મારી સમજ પ્રમાણે તો આપની સ્વાભાવિક અવસ્થાને સમાધિ અવસ્થા જ કહી શકાય અને તેથી જ મેં કહ્યું છે કે, આપે ધારણ કરી ટકાવી રાખેલું અભિમાન તપ અને ભક્તિ અને પ્રાર્થનાના પરિણામરૂપ છે.

ગુરુ:-ખરું છે; તથાપિ જાણ કે, “એ અભિમાન મેં નથી રાખી મૂક્યું; પરંતુ મારી દિવ્ય પ્રભાવવાળી માતાએ જ તે ટકાવી રાખ્યું છે. મારી પ્રાર્થનાઓ અને યાચનાઓ સાંભળીને તેનું કૃણ આપવાનું તેના જ હાથમાં છે.

૧૫૦. પરમાત્માનાં સાકાર અને નિરાકાર બેઉ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થવા પછી પણ, શ્રીહનુમાનજીએ દાસત્વ ભક્તિ જ સ્વીકારીને દાસપણાનું જ અભિમાન રાખ્યું છે. તે જ પ્રમાણે નારદ, સનક, સન-દન અને સનતકુમારે પણ કીધું છે.

(અત્રે એક શિષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, નારદ આદિક જે આપે કહ્યા, તે લોકો માત્ર ભક્ત જ હતા કે જ્ઞાની પણ હતા ? તેના ઉત્તરમાં ભગવાન શ્રી રામકૃષ્ણે કહ્યું કે:-)

નારદાદિકે પરમજ્ઞાન, જેને બ્રહ્મજ્ઞાન કહે છે તે સિદ્ધ કીધું હતું, છતાં પણ જેમ ઝરાતાં પાણી ઝીણોઝીણો રવરવ કરતાં વહ્યાં જાય છે, તેમ જ તેઓ પણ સંવાદ અને ગાન કરતા રહ્યાં છે. એ બતાવે છે કે, તેઓએ જ્ઞાનરૂપી અહંભાવ રાખ્યો હતો-પરમાત્માથી જીવાત્મા ભિન્ન છે, તે બતાવનારો અહંવૃત્તિનો ગુણ, છેક નહિ જેવા અંશે પણ તેઓએ સર્વને મુક્તિ આપનારું ધર્મનું શુદ્ધસત્યજ્ઞાન આપવાને અર્થે પોતામાં રાખી મૂક્યો હતો; અને એ રાખવાની તેમની ક્રિયા જ દર્શાવે છે કે, તેઓ જ્ઞાની પણ છે.

૧૫૧. બળેલી દોરડી જે કે તદ્દન રાખ છે અને તેનાથી કાંઈ પણ વસ્તુ બાંધી શકાતી નથી, તોપણ પોતાનો આકાર જેમનો તેમ જ

રાખે છે, તેમ જ જીવનમુક્ત, અહંકાર શિવાય પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જેમનું તેમ જ રાખે છે.

૧૫૨. જેમ બકરાનું શિર તેના શરીરમાંથી છૂટું પડે છે ત્યારે ધડ થોડાક વખત સૂધી દાલી ચાલીને ચેતન અવસ્થાની નિશાની બતાવે છે, તેમ જ જે કે સિદ્ધ પુરુષના અહંકારનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો હોય છે, તેાપણુ ઐહિક જંદગીનાં કર્મો કરવા જેટલું અહંકારનું સત્વ તેનામાં રહેલું છે, જે તેને ઐહિક કર્મો કરાવવાને જ શક્તિમાન છે, પણ તેને પુનઃ બંધન કરવાને પૂરતી શક્તિ ધરાવતું નથી.

૧૫૩. તદન શુદ્ધ કાચનનાં આભૂષણ બની શકતાં નથી; પણ તે માટે તેમાં મેળવણી કરવી જરૂરની છે. તેમ તદન માયાથી રહિત થયેલો મનુષ્ય એકવીસ દિવસથી વધુ જીવી શકતો નથી: જ્યાં સૂધી મનુષ્યને દેહ છે, ત્યાં સૂધી દેહનાં કર્મો કરવાને અર્થે તેનામાં યત્કિચિત્ પણ માયા હોવી જ જોઈએ.

૧૫૪. પવન, ચંદનની સુગંધ અને નરકની દુર્ગંધ, બેયને લઇને વિચરે છે, પણ એક સાથે મળી જઇ એકાકાર થતો નથી. તેમ જ સિદ્ધો સંસારમાં (ત્યાગ અને ભોગ સંગે) વિચરે છે, પણ તેમાં લીન થઇ જતા નથી.

૧૫૫. જ્યારે દીપક બળે છે ત્યારે પર્તંગિયાઓ જેમ ચારે ખૂણેથી આકર્ષાઈને સ્વેચ્છાથી જ ત્યાં આવે છે તે તેમાં સિદ્ધ પુરુષોનાં
ઉપદેશ.

અંપલાવીને ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે; તે ક્યાંથી આવે છે તે જેમ જણાતું નથી; તેમ જ દીપક તેને આત્મહત્યા કરવાનું કહેતો પણ માલમ પડતો નથી, તેવી જ રીતે સિદ્ધ પુરુષોના પ્રતાપી સંવાદથી પણ ચારે તરફથી મુમુક્ષુજનો, તે સાંભળવાની તથા જ્ઞાન સંપાદન કરવાની ઇચ્છાથી—સ્વેચ્છાથી—આકર્ષાઈ આવે છે, પણ સિદ્ધ પુરુષો તેમને શોધવા કે બોલાવવા જતા નથી.

૧૫૬. જ્યાં મીઠાઈ કે સાકરનો ઢગલો પડ્યો હોય છે, ત્યાં

ઠાડીઓ પોતાની મેળે જ આવે છે. સાકર જેવા થવાના પ્રયત્નો કરે અને ઠાડીઓ તમને પૂછતી આવશે.

૧૫૭. હે ઉપદેશક ! તારી પાસે સત્તાનું ચિહ્ન છે ? રાજાનો પટો પહેરનાર ગરીબમાં પણ ગરીબ પુરુષ તરફ સર્વે લોકો માન અને ભયની નજરથી જુએ છે અને પોતાનો પટો માત્ર બતાવવાથી તે જેમ ગમે તેવા હુકમને પણ સહેજમાં દબાવી શકે છે, તેમ જ હે ઉપદેશક ! તારામાં પ્રથમ ઈશ્વરી આજ્ઞા અને પ્રેરણા હોવી જોઈએ. જ્યાં સૂધી આ દેવી ભાવનાનું ચિહ્ન તારામાં પ્રગટ થયું નથી ત્યાં સૂધી તું જોઈએ તો આખી જીંદગી ઉપદેશ કર, પણ તે વ્યર્થ કાળક્ષેપ કરવા શિવાય બીજું કાંઈ પણ જાતનું કૃત્રિમ આપનાર નથી.

૧૫૮. જે, પરભાષા શિખવામાં હજી પ્રથમાભ્યાસી છે, તે પોતાનું પ્રાવિણ્ય દર્શાવવાને માટે વાતચિત્ત અને વહેવારમાં વારંવાર તે ભાષાના શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે; પણ જે પુરુષ તે ભાષાનો સંપૂર્ણ જ્ઞાતા છે, તે પોતાની માતૃભાષામાં વાતચિત્ત કરતાં કદી પણ પોતે શિખેલી પરભાષાના શબ્દોનો ઉપયોગ કરતો નથી. તેમ જ જેઓ ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક વૃત્તિમાં પૂર્ણતાને પહોંચેલા છે, તેઓની ઉક્ત કુશળ પુરુષના જેવી સ્થિતિ છે.

૧૫૯. પ્રશ્ન:-સત્ય ઉપદેશ શાના જેવો છે ?

ઉત્તર:-ખીજને ઉપદેશ દેવા કરતાં જો તેટલો વખત કાંઈ ઈશ્વરને પૂજે છે તો તે જ ખરો ઉપદેશ છે, કારણ કે સ્વમેક્ષણે માટે ચત્ન કરનારો જ ખરો ગુરુ છે. જેમ ખીલેલાં ફૂલ પાસે હજારો માખીઓ વગર તેડે અને નોતરે આવીને એસે છે, તેમ સંકટો મનુષ્યો, જે મુક્ત પુરુષ છે તેની પાસે સ્વેચ્છાથી તણાઈ આવે છે ને ઉપદેશ લે છે.

૧૬૦. કાચા લોટની પુરી ગરમ ઘીમાં નાખી હોય તો તેની આસપાસ ભમરા ફૂટશે અને ઘીમાંથી એક જાતનો અવાજ નિકળશે.

પણ જેમ જેમ પુરી પકવ થતી જશે, તેમ તેમ તે અવાજ અને ભમરા ધીમા પડશે, ને છેવટે જ્યારે પુરી પૂરેપૂરી સીજી જશે ત્યારે તે અવાજો અને ભમરા તદન બંધ પડી જશે. તેવી જ રીતે, જ્યાંસૂધી માણસને અલ્પજ્ઞાન હોય છે ત્યાંસૂધી તે ભાષણ તથા ઉપદેશ કરતો ફરે છે, પણ જેવો તે પૂર્ણ જ્ઞાની થયો કે, તુરત જ તે બ્યર્થ તગડા છોડી દે છે.

૧૬૧. પ્રશ્ન:—એક ઉત્તમ વક્તૃત્વશક્તિવાળા ભાષણ કર્તા, કે જેની ધર્મ તરફની વૃત્તિ હજી પરિપૂર્ણ થઇ પકવાવસ્થાએ કાચો ઉપદેશક. પહોંચી નથી, તેને વિષે તમારો શો અભિપ્રાય છે?

ઉત્તર:—તે પોતાની સંજ્ઞામાં સોંપેલી બીજની મીઠકતને વિના વિચારે ઉરાડી દેનારા અવિચારી મનુષ્ય જેવો છે. તે બીજને સહેલથી શિખામણ આપી શકે છે, કારણ કે તેમ કરવામાં તેને કંઇ પણ ખરચ કે પ્રયાસ કરવો પડતો નથી; કેમકે તે જે વિચારો ગ્રહીત કરે છે તે તેના પોતાના નથી, પણ બીજની પાસેથી ઉછીના લીધેલા છે.

૧૬૨. પ્રશ્ન:—હાલના વખતની ધર્મોપદેશ આપવાની પદ્ધતિ માટે તમારો શો મત છે ?

ઉત્તર:—જ્યારે માત્ર એક જ માણસ જમી શકે એટલું અન્ન તૈયાર છે, ત્યારે હજારો માણસને જમવાને નોતરવા જેવી તે રૂઢિ છે. આધ્યાત્મિક અનુભવનો થોડો ભંડોળ મળ્યો કે, મહાન્ ધર્મોપદેશક થઈ એસવાનો ડોળ હાલમાં ઘાલવામાં આવે છે.

૧૬૩. જેમ ધણાક લોકોએ માત્ર હીમ વિશે સાંભળ્યું હોવા છતાં પણ હીમ જોયેલું હોતું નથી; તેમ જ ધણા ધર્મના ઉપદેશકો છે, જેઓએ ઈશ્વરના ચુલુ વિશે માત્ર પુસ્તકોમાં જ વાંચ્યું હોય છે, પણ પોતાની હૃદયીમાં તેનો અનુભવ તેઓએ મેળવેલો હોતો નથી. જેમ હીમ ધણાએ જોયેલું હોવા છતાં પણ તે ચાખેલું હોતું નથી, તેમ ધણાક ધર્મના વક્તાઓ છે, જેઓએ ઈશ્વરી પ્રજ્ઞાનો સહેજ

આભાસ જોયેલો હોય છે, પણ તેનું ખરું તત્ત્વ તેઓ સમજ્યા નથી. જ્યે હીમનો સ્વાદ લીધો હોય તે જ માત્ર જેમ તેનું સત્ય સ્વરૂપ ખતાવી શકે છે, તેમ જેને ઈશ્વરનો જૂઠા જૂઠા રૂપમાં સંબંધ થયો હોય, દાસ્ય, સખા કિંવા પ્રિયતમ ભાવથી, અથવા જે તેની જ અંદર વિલીન થઈ ગયો હોય, તે જ માત્ર ઈશ્વરના ગુણ કેવા છે તે કહી શકે.

૧૬૪. ગ્યાસના દીપકો જૂઠા જૂઠા સ્થળોમાં ઓછા વધતા પ્રમા-
પરમાત્મા સર્વ જુમાં જૂઠો જૂઠો પ્રકાશ નાંખે છે; પરંતુ તે દીપ-
જ્ઞાનનું બીજ છે. કતો આત્મા ગ્યાસ-એક જ સાધારણ ટાંકીમાંથી આવે છે. તેમ જ, સર્વ દેશ અને કાળના ધર્મોપ-
દેશકો, જૂઠા જૂઠા દીપકના થાંભલાઓ જેવા છે, અને એક જ સ્થળ-
માંથી એટલે સર્વ શક્તિમાનમાંથી પ્રકટતો-આત્માનો જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ તેઓ દ્વારા પ્રગટ થાય છે.

૧૬૫. વરસાદનું પાણી છાપરા ઉપરથી વ્યાધ કે નદીના મુખ-
રૂપી નળિકાઓદ્વારા થઈને રસ્તાપર પડે છે, તે જેમ વ્યાધમુખનું પાણી નથી, પણ આકાશમાંથી પડતું વર્ષાદનું જ જળ છે; તેમ જ પવિત્ર પુરુષના મુખમાંથી નિકળતાં સનાતન અમૃતરૂપી વચ્ચનો, કે અપરોક્ષ રીતે તો તે મનુષ્યોના મુખમાંથી જ નિકળે છે, છતાં પણ વાસ્તવિક રીતે તે મનુ-
ષ્યોનાં નહીં, પણ સર્વાર્થામિ પ્રભુના ઉદ્ગારો છે.

૧૬૬. પ્રશ્ન-પેજંબરને પોતાના જ જાતભાઈઓ માન નથી આપતા તેનું શું કારણ ?
સ્વસ્થાનમાં પેજ- ઉત્તર:-એક નટના સગાંઓ તેનો ખેલ જોવા
અખર માન પામતો તેની ચારે પાસ એકઠા થતા નથી, જ્યારે બીજાઓ
નથી. તેની અદ્ભુત ચાલાકીઓ જોઈને સ્તંભ માફક
ત્યાં ઉભા જ થઈ રહે છે.

૧૬૭. વજ્રવન્તુલના બીયાં પોતાના ઝાડની નીચે પડતાં નથી, પણ ઊંડવામાંથી પવનવડે ઊડીને ઘણે દૂર જઈને પડે છે તે પછી ત્યાં

જડ ધાલે છે; તેમ જ પેગમ્બરનો પ્રતાપ દૂર માલમ પડે છે અને ત્યાં જ તેની ખરી કીમત અંકાય છે.

૧૬૮. દીપકનો પ્રકાશ આબુઆબુની દરેક વસ્તુઓને પ્રકાશ છે, છતાં તેની નીચે તો અંધારું જ હોય છે. તેમ જ તારકની સમીપમાં રહેનાર તેનો પ્રતાપ જાણી શકતો નથી; પણ જેઓ દૂર રહેતા હોય છે, તેઓને જ તેની અદ્ભુત શક્તિ અને જ્ઞાનથી આનંદ થાય છે.

૧૬૯. જેઓ ધણાથી પૂજયલા છે, માન પામેલા છે અને ધણાના ઉપર જેઓએ સત્તા ચલાવેલી છે તેઓમાં ઈશ્વરનો અંશ, જેઓ તેવી રીતના નથી તેઓના કરતાં, વધુ પ્રમાણમાં પ્રવેશિત છે.

૧૭૦. કોઈ પણ સ્થલ અને વસ્તુપર પડતો સૂર્યનો પ્રકાશ તો એક જ છે, છતાં પણ જળ-દર્પણ-ઓપ ચઢાવેલી દેવીજ્ઞાનનો પ્રકાશ ધાતુ આદિક તેજવાળી વસ્તુઓ તેનું પૂર્ણ પ્રતિબિમ્બ દેખાડે છે. તેમ જ ઈશ્વરી જ્ઞાનનું પણ જાણવું, તે સરખી રીતે અને નિષ્પક્ષપાતપણે દરેકના અંતઃકરણમાં હોય છે, પરંતુ સુષ્ઠ અને પવિત્ર આધુનું વિશુદ્ધ અને નિર્મળ મન તેનું પ્રતિબિમ્બ બરાબર ગ્રહી શકે છે.

૧૭૧. પરમજ્ઞાનથી જેનું હૃદય પ્રકાશિત થયું છે, તે જ ખરો મનુષ્ય છે; બાકીના સર્વે તો મનુષ્યનું નામ જ ધરાવે છે.

૧૭૨. શુદ્ધિને શુદ્ધ સત્ત્વમયી બનાવનારું જ્ઞાન જ સત્યજ્ઞાન (પ્રજ્ઞા) છે, બાકી સર્વ જ્ઞાનાભાસ જ છે.

૧૭૩. પવિત્ર અને ડાહ્યા પુરુષોનો સંગ, એ ધર્મ-વૃત્તિની વૃદ્ધિનું સત્સંગ. મુખ્ય કારણ છે.

૧૭૪. પવિત્ર પુરુષોનો સંગ, એ ચોખ્ખાના ધોણના પાણી જેવો છે. ચોખ્ખાનું પાણી જેમ મદનો નાશ કરે છે, તેમ જ ઈચ્છારૂપી મદિરાથી મદોન્મત્ત થયેલા સંસારી પુરુષોને, તેઓના મદમાંથી, સત્પુરુષોનો સંગ મુક્ત કરાવે છે.

૧૭૫. પ્રશ્ન:-દરેક જણે પોતાની જાંઘળી કેમ ગાળવી જોઈએ?

ઉત્તર:-જેમ સધડીમાંના અગ્નિને સતેજ રાખવા અને હોલવાઈ ન જાય તે માટે વારંવાર ચીપીયાવડે હલાવવાની જરૂર પડે છે, તેમ જ મન પવિત્ર રાખવા સારુ સંત પુરુષોના સમાગમની આવશ્યકતા છે ને તે દ્વારા મનને નિરંતર નવીન બળ મળવું જ જોઈએ.

૧૭૬. એક સંપત્તિવાન જમીનદારનો મુનીમ જ્યારે ખેડાઓપર જાય છે, ત્યારે ત્યાંનાં ભાડુતોને અનેક રીતે દમે છે; પણ જ્યારે તે શેઠની સમક્ષ પોતાના ગામમાં જ હોય છે ત્યારે તે પોતાની રીતભાત ફેરવી નાંખે છે, અને સાધુ પુરુષ જેવો થઈ જાય છે, તે દરેક ભાડુતો પ્રત્યે મમતા બતાવે છે, તેઓની ફરિયાદ સાંભળે છે, દરેક વાતની તપાસ કરે છે, નિષ્પક્ષપાતપણે ન્યાય આપે છે, વગેરે અનેક રીતે, ખેડુતો સાથની પોતાની વર્તણૂક બદલી નાંખી વર્તે છે. એમ જેવી રીતે જીવંત મુનીમ પણ પોતાના શેઠની ધાસ્તીને લીધે તથા તેના સંગને લીધે પવિત્ર થાય છે, તેવી જ રીતે સત્સંગ, પાપીને પણ તેના મનમાં ભય અને માન ઉત્પન્ન કરીને પવિત્ર બનાવે છે.

૧૭૭. અગ્નિપર મૂકેલું લીલું લાકડું તુરંત સુકાઈ જાય છે અને પછી બળવા માંડે છે; તેવી જ રીતે, પવિત્ર મહાત્માનો સંગ, સંસારી સ્ત્રી અને પુરુષોના મનમાંથી લોભ અને કામરૂપી બીનાસને દૂર કરે છે, અને પછી તેમના હૃદયમાં વિવેકરૂપી અગ્નિ બળવા માંડે છે.

૧૭૮. જેમ લુહાર ધમણથી પોતાની ભટ્ટીના અગ્નિને પ્રજ્વલિત રાખે છે, તેમ જ સત્સંગથી મનને પણ પ્રજ્વલિત રાખવું જોઈએ.

૧૭૯. રામકૃષ્ણ કહેતા કે, હજારો સંસારી જીવો મને મળવાને આવે છે, પણ મને જ્યારે એક સાધુ સંન્યાસી આવીને મળે છે ત્યારે જેટલો આનંદ થાય છે તેટલો આનંદ સંસારીઓના સંગથી મને થતો નથી.

૧૮૦. જો તમે સારા અને સિદ્ધ થવાને ખરેખર આતુર હશે તો ઇશ્વર તમને સારા અને યોગ્ય સદ્ગુરુ જરૂર સદ્ગુરુ. મેળવી આપશે; કારણ કે જિજ્ઞાસા ખરી જરૂરની છે.

૧૮૧. ગમે તેવા સુદ્ધ અને જ્ઞાની ગુરુને અને સંતોને સમાગમ હોવા છતાં પણ, જ્યાંસુધી મન ચંચલ અને અસ્થિર હોય છે, ત્યાંસુધી તેની ઉપર કાંઈ પણ અસર થતી નથી.

૧૮૨. એવું કહેવામાં આવે છે કે, મોતીની છીપ સ્વાતિ નક્ષત્ર આવે છે ત્યારે સમુદ્રનું તળીયું ત્યજીને ઉપર આવે છે, તથા જ્યાં સુધી સ્વાતિના વર્ષાદનાં ખુંદ તેના ખુલ્લા મુખમાં પડતાં નથી ત્યાં સુધી તે ઉધાડે મહોડે જ દરીઆની ઉપર તર્યા કરે છે; પણ જ્યારે સ્વાતિનું ચમત્કારિક જળ તેના મુખમાં પડે છે કે તે મુખ બંધ કરીને પુનઃ તળીએ આવી જાય છે, અને જ્યાં સુધી તે જળનું એક સુંદર મોતી બંધાય છે ત્યાં સુધી તે તળીએ જ પડી રહે છે. તે પ્રમાણે, એવા કેટલાક પવિત્ર અને આતુર જિજ્ઞાસુઓ (મુમુક્ષુઓ) છે કે જેઓ કોઈ પવિત્ર અને પૂર્ણ સદ્ગુરુના પારમાર્થિક બોધ વચ્ચેના સાંભળવાની આશામાં જગ્યાએ જગ્યાએ ફરતા ફરે છે: પણ જ્યારે સારે નશીબે તેઓને નિત્ય આનંદનાં દ્વાર ખોલી નાંખે એવો શબ્દ સંભળાવનાર કોઈ સદ્ગુરુ મળે છે ત્યારે, સર્વ બંધનનો નાશ કરનારા તે શબ્દ સદ્ગુરુ પાસેથી ગ્રહણ કરી લઈને, તે તુરત જ સંસારમાંથી વિરક્ત થાય છે, તથા જ્યાં સુધી નિત્ય શાંતિ પામવાને તે શક્તિવાન થતો નથી, ત્યાં સુધી તે પોતાના હૃદયમાં ઉઠેા ઉતરીને ત્યાં જ જઈને થંભે છે.

૧૮૩. માતૃષિક ગુરુ કાનમાં મંત્ર આપે છે, જ્યારે દૈવી ગુરુ આત્મામાં જ શુદ્ધ વાસના ઉત્પન્ન કરે છે; અને હૃદય ઉપર એક છાપ પાડે છે.

૧૮૪. ગુરુ એ મહાન પવિત્ર ગંગા નદી જેવા છે. એની અંદર બધી જાતનો કચરો અને ગંદવાડ નાંખવામાં આવે છે, છતાં સરિ-

તાની પવિત્રતા જરા પણ અંશે ઘટતી નથી. તેમ જ ગુરુ પણ સર્વ ટીકા અને નિંદાથી બાકી છે.

૧૮૫. ગુરુ મધ્યસ્થ છે. તેમનુખ્યની અને ઈશ્વરની સંધિ કરાવી આપે છે.

૧૮૬. પ્રશ્ન:—જે કોઈ માણસ આપણને કંઈ પણ જ્ઞાન આપે તેને ગુરુ ન કહેતાં અમુક એક જ વ્યક્તિને ગુરુ ગુરુની આવશ્યકતા તરીકે શા માટે માનવો જોઈએ ?

ઉત્તર:—કોઈ નવીન પ્રદેશમાં જતાં જેમ માર્ગમાં સાથે આવેલા ભોમીયાનું જ આપણે સાંભળીએ છીએ, પણ દરેક રસ્તે આવનારને ગુંચવાડામાં પડવાની ધારતીથી પૂછતા નથી, તેમ જ ઈશ્વરને પામવાને અર્થે એક જ સદ્ગુરુ, જે ઈશ્વરને પહોંચવાનો માર્ગ સારી રીતે જાણતો હોય, તેને જ એક ચિત્તથી અનુસરવું.

૧૮૭. જે કોઈપણ શુદ્ધ હૃદયથી અને પૂર્ણ ઉત્સાહથી ઈશ્વરને ભજી શકે છે, તેને કોઈપણ ગુરુની આવશ્યકતા નથી. પણ તેવા જન દુર્લભ છે અને તેથી જ સર્વેને ગુરુની આવશ્યકતા છે. ગુરુ એક જ જોઈએ, પણ ઉપગુરુ ઘણા હોય તો હરકત નથી. જેની પાસેથી કાંઈ પણ ઉપદેશ મળે તે ઉપગુરુ કહેવાય અને મહાત્મા અવધૂત (દત્તાત્રેય)ને આવા ચોવીસ ઉપગુરુઓ હતા.

૧૮૮. ઈશ્વરને માટે સાત જણાએ ગુરુની અવગણના કરી હતી. તે સાતનાં નામ આ પ્રમાણે છે:—ભરત, પ્રહ્લાદ, શુકદેવ, વિભીષણ, પરશુરામ, બલિ અને સર્વ જોષી.

૧૮૯. જે પોતાના ધર્માચાર્યને સાધારણ મનુખ્ય જેવો જાણે છે, તે તેની પાસેથી ચત્કિચિત્ત પણ જ્ઞાન મેળવી શકતો નથી.

૧૯૦. શિષ્યે પોતાના ગુરુના આચાર પ્રત્યે લક્ષ ન કરતાં જેમ શિષ્યે ગુરુ ઉપર ગુરુ કહે તેમ જ નમ્રપણે ચાલવું. તે વિષે એક ઈંદ્રાણી કવિ કહે છે કે:—‘ગુરુ પીઠામાં જાય તોપણ ટીકા ન કરવી. તે હમેશ જ મારા પવિત્ર ગુરુરાય નિત્યાનંદ જ છે.’

૧૯૧. મોતી લઇને છીપ ફેંકી દે, તેમ જ ગુરુએ આપેલો મંત્ર ગ્રહણ કર અને તારા ગુરુના સ્વાભાવિક દોષો વિશેનો વિચાર તારા મનમાંથી કાઢી જ નાખ.

૧૯૨. જો કોઈ તારા ગુરુની ટીકા કરે અથવા નિંદા કરે તો તે સાંભળતો ના, પણ તુરત તેનો ભાગ કરી ચાલ્યો જજે.

૧૯૩. પ્રશ્ન:-ગુરુને વિષે મનુષ્યભાવ રાખનાર શિષ્યને પ્રાર્થના અને આરાધના થકી લાભ પ્રાપ્ત થશે શું ?

ઉત્તર:-આપણે આપણા ગુરુને સામાન્ય મનુષ્ય જેવા ન ગણવા. ઈશ્વરનાં દર્શન થતાં પૂર્વે જ, ભક્તને ગુરુનાં દર્શન થશે, અને તેના આવા પ્રથમના સમાધિકાળમાં તે ગુરુ તેને ઈશ્વર ઓળખાવશે. વસ્તુતઃ તો તે ગુરુ જ તેને ઈશ્વરરૂપે દર્શન દેશે; અને તુરત જ ગુરુ અને ઈશ્વરને તે ભક્ત એકરૂપે જ જાણશે તથા જાણશે. દિવ્યજ્ઞાનને પામેલા ગુરુરાજ તે શિષ્યની સર્વ મનકામનાઓ પૂર્ણ કરશે. તે માંગશે તેવાં વરદાન આપશે અને અંતે તે જ તેને નિર્વાણપદે પણ પહોંચાડશે; અથવા જો તે શિષ્ય પૂજનીય અને પૂજકના સંબંધવાળો દ્વૈતભાવ રાખવા માંગશે તો તે તેમ પણ રાખી શકશે. સંક્ષેપમાં તે ઈચ્છા કરશે તે તેના ગુરુ પૂર્ણ કરી આપશે.

૧૯૪. સોગટાની રમતમાં “અષ્ટકાષ્ટે” (નવરસ) નામની રમતમાં આત્મજ્ઞાનનો માર્ગ દરેક સોગટીને ચારે તરફનાં સઘળાં ધરો ફરીને ઉઠી ગુરુ સંસ્થા કરે છે. જતું પડે છે; પરંતુ તેમ ઉઠતાં પૂર્વે તેને ધણી વાર મરવાથી કે કાચી થવાથી, પોતાનો પ્રવાસ આરંભ થા જ શરૂ કરવો પડે છે. પણ જો તેમાં બે સોગટીઓ જુગ (યુગલ) બની સાથેની સાથે જ ફરે છે તો તેને કોઈ પણ સહસા અટકાવી કે પાછા ફેરવી શકતું નથી, પણ તે જલદીથી ઉઠી જાય છે. તેવી જ રીતે જો ભક્ત પોતાના ભક્તિમાર્ગનો પ્રવાસ, ગુરુ તથા ઇષ્ટ દેવતાની સાથે એકત્ર કરીને શરૂ કરે છે, તેને ઉચી અને ઉચી ગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં

કાઈ પણ જાતનો ભય કે પ્રયાસ પડતો નથી; પણ તેનો માર્ગ નિર્બોધિત, નિષ્કંટકી અને કોઈ પણ રીતે પાછા પડવાના ભય વિનાનો બની જાય છે.

૧૯૫. વહાણના સડપર માળો બાંધી રહેલું પક્ષી, જેમ ભર દરીયે એકની એક જગ્યાએ રહેવાથી કંટાળીને નવી જગ્યાની શોધમાં ઉડી જાય છે, પણ અત્યંત થાક અને શ્રમથી શક્તિહીન બનીને, રખડી રજાળીને આખરે પોતાને જૂને માળે જ પાછું આવી બેસે છે, તેમ જ એક સાધારણ શિષ્ય પોતાનું પ્રિય ઇચ્છનાર અને અનુભવી ગુરુના એક જ જાતના ઉપદેશથી અને બતાવેલા એક જ પ્રકારના કાર્યથી કંટાળીને નિરાશ થઈ જાય છે અને તેના પરનો પોતાનો વિશ્વાસ ત્યજી દઈને આ વિશાળ વિશ્વમાં બીજા નવા ઉપદેશક ગુરુની શોધમાં નિરંતર ફરે છે. પરંતુ તેવા ગુરુ નહીં મળવાથી, આખરે થાકીને તે વ્યર્થ ફાંફાં મારવાં મૂકી દઈને પોતાના અસલ ગુરુ માટે અતિ ઘણો વિશ્વાસ અને માન હૃદયમાં ભરીને, તેને જ શરણે પાછો જરૂર આવશે.

૧૯૬. “ગુરુ હજારો મળે છે, પણ સુચ શિષ્યો મળવા દુર્લભ છે,” એવી પ્રાચીન કહેવત છે. એનો અર્થ એ થાય છે કે, ડાહી ડાહી શિષ્યામણુ દેનારા ઘણા મળે છે, પણ તે પ્રમાણે આચરનારા ઘણા થોડા હોય છે.

૧૯૭. પ્રશ્ન:-કાણે બીજાનો ગુરુ થઈ શકે ?

ઉત્તર:-ઈશ્વર જ એક ગુરુ તથા વિશ્વનો પાત્રક સ્વામી છે.

૧૯૮. પ્રશ્ન:-સંન્યાસ લેવાને યોગ્ય કાણુ છે ?

ઉત્તર:-પ્રાતઃકાળે શું ખાઈશું વા શું પહેરશું, તેની કાંઈ પણ સંન્યાસી. ચિન્તા રાખ્યા વિના જે દૃઢ મનથી જગતનો ત્યાગ કરે છે, તે જ ખરો સંન્યાસી છે. એક ઉંચા વૃક્ષના

મથાળા ઉપર ચઢીને હાથ પણ ભાંગવાની કે મરવાની ધારની રાખ્યા વિના પડતું મેલનાર મનુષ્યના જેવો જ તે પણ હોય છે.

૧૯૯. એક મનુષ્ય નદીપર સ્નાનાર્થે જતો હતો. ત્યાં તેણે સાંભળ્યું કે એક ગૃહસ્થ કેટલાક દિવસ થયા સંસાર ત્યજીને સંન્યાસ ધારણ કરવાની તૈયારી કર્યા કરતો હતો. આ પ્રકારની વાતે તે મનુષ્યના હૃદયમાં ધર કીધું કે, સંન્યાસવૃત્તિ એ મનુષ્યના જીવનકાળમાં સર્વોત્તમ છે. તેપરથી તેણે તુરત સંન્યાસ લીધો, અને જે અડધાં પડધાં કપડાં એણે પહેર્યા હતાં તેવા જ વેશમાં ગૃહ ત્યજી નિકળી પડ્યો અને પુનઃ તે ગામમાં આવ્યો જ નહિ. તીવ્ર વૈરાગ્યનું આ લક્ષણ છે.

૨૦૦. યોગી અને સંન્યાસીઓ સર્પો જેવા છે. સર્પો પોતાને માટે દર બનાવતા નથી પણ ઉદરે બનાવેલા દરોમાં નિવાસ કરે છે અને જ્યારે એક ઠેકાણું વસવાટ માટે અયોગ્ય થાય છે, ત્યારે નવા દરમાં જઈ વસે છે; તેમ જ યોગીઓ અને સંન્યાસીઓ પોતાને સારુ ધર બાંધતા નથી; પણ આજે એક ધરમાં તો કાલે બીજામાં, એવી રીતે બીજા માણસોના ગૃહમાં રહી આયુષ્ય નિર્ગમન કરે છે.

૨૦૧. ગુરુ, સાધુ કે દેવનાં દર્શનાર્થે કદી પણ રિક્તા પાણિ (ખાલી હાથે) જવું નહિ. ગમે તેવી નિર્જીવ વસ્તુ પણ આ મહાભાગોની પાસે જનારે બેટરૂપે તેમનાં ચરણમાં મૂકતાં ચૂકવું નહિ.

“હે માતૃશ્રી ભગવતી ! મનુષ્યો તરફતું મને માન જોઈતું
 નથી; ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ જોઈતું નથી, પરમ પાવિત્રી
 ગંગા અને યમુનાના થતા નિત્ય સંગમની જેઠે મારા
 આત્માને તારામાં માત્ર વિલીન થવા દે ! હે અમ્મે !
 હું બહિષ્કૃત છું, યોગ વિનાનો છું, હું રંક અને સખા
 વિહોણો છું, મને કેાઈના તરફની અશંસાની લાલસા
 નથી, પણ માત્ર તારા યુગલ સ્વરૂપારવિંદને વિષે મારા
 મનને ઝુંબટ કરવા દે.”

ધાર્મિક જીવન

૨૦૨. સર્વે જણાએ પોતપોતાના ધર્મમાં અડગ રહેવું જોઈએ; શ્રીસ્તીએ શ્રીસ્તને, મુસલમાને મહમદને અને હિન્દુ-સ્વધર્મનિષ્ઠા. એએ પોતાના પુરાતન કાળના મહાન આર્ય મહર્ષિ-એને પગલે ચાલવું યોગ્ય છે.

૨૦૩. લોકો પોતાની જમીનના વિભાગો કરીને તેની હદો બાંધે છે, પરંતુ માથા ઉપર રહેલા સર્વવ્યાપક આકાશના તેના વિભાગો કાપપણ કરી શકતું નથી. અછેવ આકાશ સર્વની આસપાસ રહીને સર્વનો પોતાનામાં સમાસ કરી દે છે. અજ્ઞાની પુરુષ પણ તેવી જ રીતે “મારો ધર્મ જ એક સાચો છે, મારો ધર્મ જ માત્ર શ્રેષ્ઠ છે” એમ કહે છે, પરંતુ જ્યારે તેના હૃદયમાં પરમ જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે, ત્યારે તે સમજે છે કે, મતપંથો અને તેના અનુયાયીઓના વાદવિવાદ-વાળા ઝઘડાઓ અને મારામારીઓથી બહાર, એક અછેવ, નિત્ય અને સર્વજ્ઞ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ વિરાજે છે.

૨૦૪. જેમ એક માતા પોતાના માંદા બાલકોની સારવાર કરતાં એકને કઠી ને ભાત, બીજને આરારુટ અને ચોખાની કાંજી, ત્રીજને માખણ ને પૂરી વગેરે આપે છે; તેમ જ પરમાત્માએ જૂદા જૂદા મનુષ્યો માટે તેમના સ્વભાવને અનુકૂળ એવા ભિન્ન ભિન્ન માર્ગો રચી કહાયા છે.

૨૦૫. મૂર્ખા અને અજ્ઞાની પુરુષો ટીકા કરે, તેટલા માટે ધર્મનું સેવન કરવાને શરમાતા નહિ. એવા નાલાયક મનુષ્યોની પ્રતિ નિર્ણવ જંતુઓપર જેવી આપણે દૃષ્ટિ કરીએ છીએ તેવી દૃષ્ટિ કરો અને તેની ઉપેક્ષા કરો.

૨૦૬. ખરો ધાર્મિક પુરુષ, સર્વે મતપંથો, સહનો જ માર્ગ ધાર્મિક સહન- દર્શાવનાર છે એમ માનીને, હમ્મેશાં બીજા મત-શીળતા. પંથો તરફ માનની નમ્રરથી જુએ છે.

૨૦૭. તારા પોતાના ધર્મમાં હમેશ દૃઢ અને અચળ રહેજે, પણ ધર્માન્ધપણથી તથા અસહિષ્ણુતાથી તદ્દન દૂર રહેજે.

૨૦૮ કુવાનો દેડકો જેમ પોતાના કુવા કરતાં કાઠ મોટી અને સારી વસ્તુ જાણતો નથી, તેવો તું થતો ના. સઘળા ધર્માધિ-પ્રેમલાઓ તેવા જ છે. તેઓને પોતાના પંથ કરતાં બીજું કાંઈ પણ ઉત્તમ દેખાતું નથી.

૨૦૯. વાદવિવાદ કરશો ના. જેમ તમે દૃઢપણે પોતાના ધર્મને મિથ્યા વાદવિવાદ વળગી રહો છો, તેમ જ સર્વને પોતપોતાના ધર્મને દૃઢતાથી વળગી રહેવાની છૂટ આપો, કારણ ન કરવો.

કે વાદવિવાદ કરેથી તમે બીજાને તેની ભૂલની ખાતરી કરાવી શકશો નહીં. પણ જ્યારે ઇશ્વરની કૃપાદૃષ્ટિ તેના ઉપર થશે, ત્યારે તુરંતજ તે પ્રાણી પોતાની ભૂલ જોશે.

૨૧૦. જાછરા પાણીના ખાડામાંથી જે જળપાન કરવું હોય તો તેને ન હાલવાતાં ધીરેથી લઇને પીવું જોઇએ, નહીં તો નીચેની માટી હાલવાથી ઉપર આવશે અને તેથી પાણી, પીવાના કામમાંથી તદ્દન નકામું થઇ પડશે. તેમ જ, જે તમે શુદ્ધ થવા માંગતા હો તો દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને ધીરે ધીરે ભક્તિને રસ્તે ચઢવા માંડજે, પણ શાસ્ત્રનાં વાક્યોના અર્થના વાદવિવાદમાં તથા તકરારમાં તમારી શક્તિ ગુમાવશો નહીં; નહીં તો જે કાંઈ થોડી ઘણી શક્તિ તમારા મગજમાં હશે તે બધી ગુંગળાઇ જશે.

૨૧૧. જ્યાં સૂધી ભ્રમર કમળના ફૂલની બહાર જ છે અને માંહેલું મધ તેણે ચાખ્યું નથી, ત્યાં સૂધી તે ગણગણાટ કરતો પુષ્પની આસપાસ ફર્યા કરે છે. પણ જેવો તે અંદર દાખલ થયો કે, તે ગુપ્તગુપ્ત અમૃતનું પાન કરવા મંડી જાય છે. તેમ જ જ્યાંસૂધી માણસે સત્ય ધર્મ-રૂપી અમૃત ચાખ્યું નથી, ત્યાંસૂધી તે મત અને ધર્મ માટે વાદવિવાદ કર્યા કરે છે. પણ જ્યાં એકવાર તે સત્ય ધર્મરૂપી અમૃતનો સ્વાદ લે છે કે તે શાંત થઈ જાય છે.

૨૧૨. ખાલી વાસણમાં રેડતી વખતે જળ ખણખણાટના જેવો અવાજ કાઢે છે, પણ જેવું તે વાસણ ભરાઈ ગયું કે તેવો કાંઈ પણ અવાજ નિકળતો નથી. તે પ્રમાણે ઈશ્વરને ન જાણનારો મનુષ્ય ઈશ્વરના અસ્તિત્વ અને ગુણ વિષે ખાલી તકરારો કરવામાં શૂરો હોય છે, પણ જ્યારે તે ઈશ્વરને જુએ છે, ત્યારે દરેક જાતની મોટાઇના ખ્યાલો સ્વપ્નપેરે અદૃશ્ય થઈ જાય છે અને તે શાંતપણે પરમાનંદનો લાહાવો લે છે.

૨૧૩. આજના જમાનાના લોકો સર્વ વાતનો સારાંશ જ જાણવા માંગે છે. તેઓ ધર્મનાં ખરાં તત્ત્વો સ્વીકારીને, તેના વિધિ અને ક્રિયા. (પાઠ-પૂજા-યજ્ઞ-યાગાદિક ક્રિયાઓ, મત પંથના સિદ્ધાંતો વગેરે) નિર્ભવ જેવા બાહ્ય ભાગોને છોડી દે છે.

૨૧૪. જે કે વાવેતરના કામમાં ચોખ્ખાનું જ કામ પડે છે, પણ છાલાં અથવા છાતરાનું કામ પડતું નથી, તો પણ જો ચોખ્ખાનો જ દાણો જમીનમાં નાંખ્યો હોય તો તેમાંથી કદી પણ છોડ ઉગશે નહીં કે ડાંગર પાકશે નહીં. પાક મેળવવાને અર્થે તો ભાત જ વવાવું જોઈએ. તથાપિ કાઢને ચોખ્ખાનું બીજ કે જેમાંથી નવું છોડ નિકળે છે તે જેવું હોય તો તેણે ચોખ્ખાની ઉપરનાં છાલાં કાઢી નાખવાં જોઈએ. તેમ જ ક્રિયા, આચાર, વિધિ વગેરે, ધર્મની વૃદ્ધિ અને નિત્યતાને માટે જરૂરનાં છે. તેઓ સત્યના બીજથી ભરેલાં પાત્રો છે અને તેથી કરીને દરેક માણસને માટે સત્યને જાણવા પૂર્વે તે કરવું અવશ્યનું છે.

૨૧૫. શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિ અને ક્રિયાને તથા તેમાં રહેલા શુદ્ધ સિદ્ધાંતોરૂપી તત્ત્વોને એટલે કે અંતરસ્વરૂપ અને બાહ્યસ્વરૂપ બેયને માન આપો.

૨૧૬. મોતીનો સંચય કરનારી છીપ કંઈ પણ કિંમતની નથી, છતાં પણ મોતીની ઉત્પત્તિને અર્થે તેની જરૂરીઆત છે; તથા જેને મોતી પ્રાપ્ત થયું તેને પણ છીપનું કાંઈ કામ નથી; તેમ જ જેને પરમ

સત્ત્વ-પરમાત્મા-પ્રાપ્ત થયા તેને પછી ખટકર્મ, આચાર, વિધિ વગેરે કશાની પણ જરૂર નથી.

૨૧૭. વેદ, પુરાણ વગેરે વાંચવાં અને સાંભળવાં ખરાં, પણ તંત્રોમાં દર્શાવ્યા નિયમો પ્રમાણે કર્મ કરવું. હરિનું નામ મુખે ઘોષવું, તેમ જ કાને સાંભળવું. કટલાક રોગમાં જેમ બાહ્યોપચાર કરવા જરૂરના છે, તેમ આંતરોપચાર પણ જરૂરના છે.

૨૧૮. જ્યાંસૂધી હરિનું નામ સાંભળવાથી નેત્રમાંથી આનંદ અને હર્ષનાં અશ્રુ નથી પડતાં ત્યાંસૂધી ઉપાસનાની જરૂર છે. પરંતુ જેનું હૃદય હરિનું નામ સાંભળતામાં જ આનંદથી દ્રવે છે, તેને ઉપાસનાની જરૂર રહેતી નથી.

૨૧૯. આ વિશ્વમાંથી છેવટની વેળાએ દેહનો ત્યાગ કરતી વખતે જે વિષયનો વિચાર મનમાં હોય, તે સ્થિતિમાં આત્માને પુનઃ જન્મ લેવો પડે છે. એપરથી ઉપાસનાની અગત્યતા કટલી બધી છે, તે સ્પષ્ટપણે સમજશે. જ્યારે નિત્યના અભ્યાસથી મનની અંદર સંસારના ક્રાંતપણુ વિચારો ઊદ્ભવ થવા પામે નહીં, ત્યારે ઇશ્વરસંબંધી વિચારોથી જ હૃદય ભરેલું રહેશે અને તે વિચાર જ્યારે મનુષ્ય મરણના કિનારા-પર આવે છે, ત્યારે પણ મનમાંથી દૂર થતો નથી.

૨૨૦. પ્રશ્ન:-સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિક પૂજનમાં શું ભેદ છે ?

ઉત્તર:-આલ્સ ભલકા અને બ્યર્થ ગર્વ તથા લોકોમાં ખ્યાતિ મેળવવાની ઇચ્છાથી ખોટો ઠાઠ કીધા વિના વિશુદ્ધ હૃદયથી નિષ્કપટ અને શાંત સત્ત્વમયવૃત્તિથી જે પૂજન કરે છે, તે સાત્ત્વિકપૂજક છે.

દેવની પૂજા નિમિત્તે જે પોતાનાં ગૃહાદિક શૃંગારે છે, નૃત્ય વાદ્ય-દિક કરાવે છે, ફળાદિક તથા મિષ્ટાન્નાદિકની ખરચાણુ સામગ્રીઓ બનાવે છે, તે રાજસિકપૂજક છે.

જે પૂજન નિમિત્તે હજારો નિર્દોષ નિરાધાર બકરાં અને ઘેટાંનો દેવ સમીપે વધ કરે છે, જે માંસમદિરાયુક્ત ભોજનો કરાવે છે તથા જે તૃત્ય અને ગાયનમાં લીન થઈ જાય છે, તે તામસિકપૂજક છે.

૨૨૧. પ્રશ્ન:-શું ડાલ-મતભેદ ઉત્પન્ન કરવા, તે સારું કામ છે ?

ઉત્તર:-વહેતા પાણીના ઝરામાં (ડાલ) લીલ મતમતાંતરો. ઉગી શકતી નથી, પણ સ્થિર ખાખોચિયાંઓમાં તે થાય છે. જે કીર્તિ અને માનનો ભૂખ્યો હોય છે, તે (ડાલ) મતભેદ ઉત્પન્ન કરે છે; પરંતુ જે ખરા અંતઃકરણથી માત્ર ઇશ્વરને જ મળવા મથે છે, તેને આવું ખીન્નું કાંઈ પણ કરવાને વખત મળતો નથી.

૨૨૨. ડાલ-દાલ મોટા અને સ્વચ્છ તળાવોમાં ઉગતું નથી, પણ નાના, સ્થિર અને ગંધાતા ખાખોચિયામાં ઉગે છે, તેમ જ ડાલ-ફાટ-ફૂટ-જે મતના લોકો નિર્ભળ-ઉદાર-અને અસ્વાર્થી વિચારોથી કાર્ય કરે છે-તે લોકોમાં પડતી નથી, પણ જે મતના આગેવાનો, સ્વાર્થવૃત્તિવાળા, દંભી અને ઝનુની હોય છે, તે મતમાં ફાટફૂટનાં મૂળ ઉંડાં ઉતરી જાય છે.*

૨૨૩ જેને તૃષા લાગી છે, તે નદી જો જરા કાદવવાળી હોય તોપણ તેના પાણીનો અસ્વીકાર કરતો નથી, તેમ જ તે ચોખ્ખું પાણી મેળવવા માટે નદી કીનારે ખાડો ખોદતો નથી. તેમ જ જેની ધાર્મિક વૃત્તિ જાગી છે, તે પાસેના ધર્મનો અસ્વીકાર કરતો નથી, -પછી તે ધર્મ હિંદુ ધર્મ હોય કે ખ્રીસ્તી ક્રિસ્તી હોય-અને પોતે નવો પંથ કે મત ઉભો કરતો નથી. ખરા તૃષાતુર (જિજ્ઞાસુ) ને આવો વિચાર કરવાને સમય જ મળતો નથી.

૨૨૪. થોડા વરસની વાતપર જ્યારે હિંદુઓ અને બ્રહ્મસમાજીઓ, પોતપોતાના ધર્મના પ્રચાર અર્થે ખરી આતુરતાથી અને મોટા

* બંગાળી ભાષામાં 'ડાલ' શબ્દનો અર્થ 'દાલ' -લીલ અને 'ફાટફૂટ' બેચ થાય છે.

ઉત્સાહથી બ્યાબ્યાનો આપતા હતા, તેવારે કોઇકે રામકૃષ્ણને આ બે મતો વિષેનો પોતાનો શો અભિપ્રાય છે, તે જણાવવાને વિનંતિ કીધી. તેણે કહ્યું કે:—“દૈવીશક્તિ બેય મતોદ્ધારા પોતાનું કામ કરાવે છે, એવું હું તો સમજું છું.”

૨૨૫. પ્રશ્ન:—હિંદુઓમાં અનેક મત પંથો છે, તેમાંથી આપણે કીયો ગ્રહણ કરવો ?

ઉત્તર:—એક વેળા ગિરિજાએ પોતાના પતિ મહાદેવને પૂછ્યું:—“હે નાથ ! અનાદિ, અનંત, સર્વવ્યાપી આનંદનું મૂળ કારણ શું છે ?” ગિરિજાપતિએ કહ્યું:—“શ્રદ્ધા એ જ કારણ છે.” મત અને પંથોના જૂદા જૂદા પૃથક્પાડનાર લક્ષણો વ્યર્થ, નકામા અને નિર્જીવ છે; તેટલા માટે દરેક જણે પોતાના મતમાં યતાવેલા સિદ્ધાંત અને ઉપાસનાને દૃઢ શ્રદ્ધાસહિત અનુસરવું.

૨૨૬. સનાતન આર્યધર્મ અને બ્રહ્મસમાજના ધર્મ સિદ્ધાંતો વચ્ચે અંતર કેવો છે તે વિષે એક શુદ્ધ એવા બ્રહ્મ સમાજીએ રામકૃષ્ણને પ્રશ્ન ન પૂછ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું કે:—“સામ્પ્રત સમયના બ્રહ્મસમાજની અને હિન્દુધર્મની વચ્ચે, આખા ગાયનની અને તેના કોઇ એક સૂરની વચ્ચે જેટલો ભેદ છે તેટલો જ ભેદ છે. આધુનિક બ્રહ્મસમાજીઓ બ્રહ્મના એક સૂરથી જ માત્ર સંતોષ માની બેઠા છે, જ્યારે આર્યધર્મ, અનેક સૂરના સંમીલનથી ઉત્પન્ન થતા એક મધુર અને લાલિત્યમય ગાયન જેવો છે.”

૨૨૭. પ્રશ્ન:—ધર્મ સંબંધી પંથો અધમ સ્થિતિમાં કેમ આવતા જાય છે ?

ઉત્તર:—વર્ષોનું જળ નિર્મળ હોય છે, પણ જેવા સ્થળમાં થઇને તે વહે છે, તેવો રંગ તેને લાગે છે. જો ગંદા છાપરા અને નળવાટે તે આવશે તો તે ગંદુ થઇ જશે.

૨૨૮. સા-રી-ગ-મ-પ-ધ-ની-એ બોલવું સહેલું છે, પણ તે ગાય-
વાતો સહેલી છે, નમાં ગાવું અથવા વાહનમાં ઉતારવું, એ ધણું
આચાર કઠિણ છે. વિકટ છે. તેમ જ ધર્મ વિષે બોલવું એ સહેલું છે,
પણ તે પ્રમાણે ધર્મથી વર્તવું ધણું વિકટ છે.

૨૨૯. સામાન્ય માણસો ધર્મ વિષે ગાડેગાડાં ભરાય તેટલું કહે
છે, પણ એક રંગ જોટલું પણ કરતા નથી. જ્યારે સુદ પુરુષો, જો
કે થોડું જ બોલે છે, તોપણ તેઓનું જીવનવૃત્ત જ ધર્મનું એક વિશુદ્ધ
દર્શાવે છે.

૨૩૦. તું બીજાને જેમ તારા પ્રત્યે વર્તાવવા ઇચ્છતો હોય, તેમ
તું બીજાઓ પ્રત્યે વરત.

૨૩૧. આ સંસારમાં મનુષ્ય જન્મે છે ત્યારે તેનામાં બે ગુણો
જન્મ સાથની બે સમાનપણે રહેલા હોય છે: એક મોક્ષની ઇચ્છા
વૃત્તિઓ. એટલે કે વિદ્યામય વૃત્તિ; તથા બીજો સંસારની
તથા બંધન કરનારા વિષયોની લાલસા, એટલે
કે અવિદ્યાવૃત્તિ. આ બે ગુણો ત્રાજવાના પદ્ધતિની માફક સમાનત્વ
ધારી રહેલા હોય છે. પછી તુરત જ તેના સન્મુખ જગત પોતાના
ભોગાદિક વિષયસુખ મૂકે છે અને આત્મા પોતાનું બ્રહ્મસુખ દર્શાવે
છે. જો તેની બુદ્ધિ જગતના પદાર્થો પસંદ કરે છે તો અવિદ્યામય
પદ્ધતિ ભારી થઈને તે પૃથ્વી તરફ આકર્ષાય છે; અને જો તે આત્મ-
સુખને સ્વીકારે છે તો તેનું વિદ્યામય પદ્ધતિ ઈશ્વર ભણી આકર્ષાય છે.

૨૩૨. એક નાની માછલી વાંસની જાળમાંથી ચલક ચલક કરતાં
પાણીને વહેતું જોઈને ખુશ થતી થતી તેની અંદર પેસી ગઈ. તે પાણી
તેમાંથી બહાર નિકળી શકતી નથી, પણ પકડાયેલી જ રહે છે. તેમ જ
મૂર્ખ મનુષ્યો ખોટા ભલકાથી મોહિત થઈને સંસારમાં બંધાય છે; અને
જેમ જાળમાં જવું સહેલું છે, પણ નિકળવું વિકટ થઈ પડે છે, -તેમજ

એક વખતે સંસારમાં પેઠા પછી તેમાં પેસવા કરતાં, તેમાંથી નિકળવું-
તેના ત્યાગ કરવો-અતિ દુષ્કર થઈ પડે છે.

૨૩૩. કુમળા વાંસને જેમ વાળવો હોય તેમ વળે છે, પણ મોટો
થયેલો વાંસ જરાક વાળવા જતામાં ભાંગી જાય
આળકોને ઈશ્વર-
પ્રતિ શ્રેયો. છે. તેમ જ નાના આળકના હૃદયને સદ્માર્ગે દોર-
વાનું સહેલ છે, પરંતુ વૃદ્ધનું હૃદય તેમ કરવા જતામાં
આપણા અંકુશમાંથી તદન છટકી જાય છે.

૨૩૪. આળકનું મન શ્વેત કપડા જેવું છે. તેના ઉપર જે જાતનો
રંગ ચઢાવીએ તે જાતનો ચઢે છે. પણ ઉમ્મરે વધેલા માણસનું મન
રંગેલા કપડા જેવું છે, તેના ઉપર સહેલાઈથી રંગ ચઢાવી શકાતો નથી.

૨૩૫. પાંડલું આંખાનું ફળ દેવના નૈવેદ્યમાં, સંતને અર્પણ કર-
વામાં કે ખાવાના કામમાં આવે છે; પરંતુ જો તેને કાગડાએ ચાંચ
મારી હોય તો તે ત્રણમાંથી એકે ઉપયોગમાં ન આવતાં તદન નિરુપ-
યોગી થઈ જઈ વ્યર્થ જાય છે. તેવી જ રીતે આળકા અને આળકીઓને,
જ્યારે તેઓનાં અંતઃકરણ શુદ્ધ અને નિર્મળ હોય છે તથા જ્યારે જગતની
ભોગેચ્છાઓએ તેમાં પ્રવેશ કરીને તેઓની વૃત્તિઓને દૂષિત કરી હોતી
નથી, સારે જ ઈશ્વરની સેવામાં અર્પણ કરવાં જોઈએ. જો એક વખત
જગતની કામનાઓ તેમના હૃદયમાં ભરાઈ જશે, અથવા જો એક વખત
ઈદ્રિયોના વિષય ભોગોરૂપી રાક્ષસ પોતાનો દુઃખપ્રદ અને દુષ્ટ પણ
લલચાવનારો પડછાયો તેમના ચિત્ત ઉપર નાંખી દેશે તો પછી તેમને
સદ્ગુણના પવિત્ર માર્ગોપર લઈ જતાં ધણો જ ભારી પ્રયાસ કરવો પડશે
ને તે છતાં પણ ધણીક વેળા આપણે નિરાશ થઈ જવું પડશે.

૨૩૬. નવું જન્મેલું ગાયનું વાછરડું આંદી, રમતિયાળ અને
સુંદર હોય છે. તે આખો દિવસ દોડે છે, કુદે છે અને પોતાની માતાને
ધાવતી વખતે જ માત્ર ઉલું રહે છે; પણ તેના ગળામાં દોરડું નાંખ-
વામાં આવ્યું કે, તુરંત તે સુકાવા માંડે છે અને થોડા દિવસમાં તેના

આનંદી ચહેરો બદલાઈને દિલગીર અને દુઃખી માલમ પડે તથા તે છેક હાડપિંજર જેવું બની જાય છે. તેમ જ જ્યાં સુધી બાળકને દુનિયાના વ્યવહારો સાથે સંબંધ નથી, ત્યાં સુધી તે આખો દિવસ આનંદમાં રહે છે. પણ જ્યારે તે નહોં છૂટી શકે એવી લગ્નની ગાંઠથી બંધાઈ, સંસારના બંધનમાં પડે છે, અને કુટુંબના વડિલ તરીકેની ફરજો તેનાપર આવી પડે છે, ત્યારે તે આનંદી દેખાતો નથી; પણ તેના મુખપર નિરાશા, ચિંતા અને આવરાંપણાંના ચિહ્નો સ્પષ્ટપણે જોવામાં આવે છે. હવે તેના ગાલપરનો આરોગ્યસૂચક ગુલાબી રંગ ઉડી જાય છે અને તેના કપાળપર ધીરે ધીરે દરચલીઓ પડવા માંડે છે. જે આખી હંદગી સુધી બાળક અવસ્થામાં રહીને પ્રભાતની હવા જેવો છૂટો, નવિન ખીલતા ફૂલ જેવો તાજો અને દવના દીપા જેવો નિર્ભળ રહે છે, તે જ સુખી છે.

૨૩૭. પ્રશ્ન:-તમે યુવાનો અને બાળકો પ્રત્યે વિશેષ પ્રેમ કેમ દાખવો છો ?

ઉત્તર:-કારણ કે તેઓ પોતાના મનના પૂર્ણીશે અધિકારી છે. લગ્ન થયેલા મનુષ્યનું અર્ધું મન તો તેની જોની સત્તામાં જાય છે, જ્યારે સંતાન થાય છે કે ચતુર્થાંશ હૃદય તેની સત્તામાં જાય છે અને બાકીનો ચતુર્થાંશ સંબંધીઓ, મિત્રો, વ્યવહારિક વિષયો, નામ અને કીર્તિની ઇચ્છાઓ, ખાવાની અને પહેરવાની ચિંતાઓ વગેરે એક હજાર ને એક બાબતોથી રોકાયેલું છે; અને તેથી તેવા મનવિનાના મનુષ્યને ઉપદેશ આપવાના પ્રયત્નો પાણી વલોવવા જેવા છે; પરંતુ એક યુવાન કે બાળકનું હૃદય આવી રીતે કાંઈ પણ વિષયોમાં વિલક્ત થયેલું ન હોવાથી, તે પરમાત્માને તુરત જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૨૩૮. પ્રભાતના પહોરમાં જાશ વલોવીને જે માખણ કહાડવામાં આવ્યું હોય છે, તે અતિ ઉત્તમ હોય છે. સૂર્યોદય પશ્ચાત્ત જે માખણ કહાડવામાં આવ્યું હોય, તે બહુ સારું હોતું નથી. પરમહંસ પોતાના જીવાન તપસ્વી શિષ્યને સંબોધીને કહેતા કે,-“તું સવારમાં

તારી કહાડેલા નવનીત જેવો છે, પણ મારા સંસારી જીવો તો સૂર્યોદય પછી કહાડેલા માખણ જેવા છે.”

૨૩૯. પોપટ વૃદ્ધ થઇ જાય કે તેના કંઠના સ્નાયુઓ કઠણ થઇ જાય છે; અને પછીથી ગાતાં શીખી શકતો નથી. જે તેને ગાવાનું શીખવવું હોય તો તેના કંઠનો કાંટલો આવી જાય તે પૂર્વે જ બાહ્યાવસ્થામાં તેને શીખવવાની જરૂર છે. તેમ જ વૃદ્ધાવસ્થામાં મનુષ્ય પોતાનાં મનને પ્રભુના ચરણમાં સ્થિર કરી શકતો નથી, પણ બાહ્યાવસ્થામાં તે કાર્ય સહેલથી થઇ શકશે.

૨૪૦. કોઇ એક પુરુષે કહ્યું: “જ્યારે મારો પુત્ર ‘હરીશ’ મોટો સંસારીને ભક્તિ થશે કે તુરત તેને પરણાવી-ગૃહખટલો સોંપી-હું કરવાનો અનવકાશ સંન્યાસ લઇશ અને ઉત્તરાવસ્થા, યોગાભ્યાસમાં નિર્ગમન કરીશ.”

તેને સાધુએ કહ્યું: “તમે કાંઇપણ વખતે યોગી થઇ શકશો નહીં, કારણ કે જ્યારે ‘હરીશ’ મોટો થશે ત્યારે તમે કહેશો કે, ‘હરીશ’ અને ગીરીશનો મારાપર ગાઢ પ્રેમ છે અને તેઓ મને હજી છોડવા માંગતા નથી. પછી વળી કાંઇ અગાડીપર, તમને દીક્ષા લેવા કહેશે તો તમે કહેશો કે, ‘હરીશને પુત્ર થશે ને તેને પરણાવીશ કે પછી (વનમાં) જઇશ’ આવી રીતે તમારી મનઃકામનાઓ કાંઇપણ વખતે પૂરી જ નહીં થાય.”

૨૪૧. કોઇના શરીરમાં પ્રેતાદિકનો વાસ હોય છે તો તેના ઉપર મંત્રેલા અડદના કે રાઇના દાણા નાંખવાથી તે દૂર થાય છે; પરંતુ જે તે દાણામાં જ પ્રેતવાસ થઇ ગયો હોય તો પછી તેનાથી પ્રેત દૂર થશે શું? તેમ જ જે તારું હૃદય-જેનાથી તારે પરમ દૈવી શક્તિનું ધ્યાન ધરવાનું છે, તેજ-જે જગતના સુખની, અને વિષયના ઉપભોગની કામનાઓ અને વાસનાઓથી ભરાઇ ગયું હશે તો પછી તેનાથી-તેવા કલુષિત સાધનથી-તું ધર્મનાં અને ભક્તિનાં કામો કરવામાં વિજયી બનવાની આશા કેમ રાખી શકે?

૨૪૨. એક પોપટ જેમ આખો દિવસ રાધાકૃષ્ણ, રાધાકૃષ્ણના પવિત્ર નામનો શુષ્ક જાપ જપ્યા કરે છે, પણ જ્યારે સંસારીનું ધર્મમાં જાંબિક વર્તન. બીલાડી તેને પકડે છે ત્યારે તે પવિત્ર નામ ભૂલી જઈને ચીચીયારી પાડવા મંડી જાય છે; તેમ સંસારી

માણસો સાંસારિક વસ્તુની આશાએ ધણા ધર્મના અને પરોપકારનાં કામો કરે છે, અને હરિનું નામ વારંવાર જપ્યા કરે છે; પણ જ્યારે દુઃખ, શોક, નિર્ધનતા અને મૃત્યુ આવી પડે છે ત્યારે તેઓ તે સધળું ભૂલી જાય છે.

૨૪૩. જેમ કોઈ એક (ગાડીની) કાચમાંની કમાનો જ્યારે આપણે બેસીએ છીએ ત્યારે દબાઈ જાય છે, પણ પાછા ઉઠીએ ને ઉપરનો ભાર નીકળી ગયો કે પાછી ટટાર થઈ જાય છે, તેવા જ સંસારી મનુષ્યો પણ છે. જ્યાં સૂધી તેઓ ધર્મનો બોધ સાંભળે છે ત્યાં સૂધી તેઓ ધર્મ સંબંધી વિચારોથી ભરપૂર હોય છે, પણ જેવા તેઓ દુનીયાંની રેંટમાલમાં જોડાયા કે તેઓ પેલા ઉન્નત અને કલ્યાણકારી વિચારો ભૂલી જઈ, તરત જ જેવા હતા તેવા જ અપવિત્ર થઈ જાય છે.

૨૪૪. જેમ લોઢાનો કટકો જ્યાંસૂધી આગમાં હોય છે ત્યાંસૂધી અગ્નિસ્વરૂપે જ લાલચોળ દેખાય છે, પણ જેવો બહાર કાઢ્યો કે, તુરત પોતાના અસલ કાળા સ્વરૂપમાં બદલાઈ જાય છે. તેવો જ સાંસારિક માણસ છે. જ્યાંસૂધી તે મંદિરોમાં કે પવિત્ર મહાત્માઓના સંગમાં હોય છે, ત્યાંસૂધી તેનું હૃદય ધર્મના વિચારો અને કામો કરવાની ઉલટથી ભરપૂર હોય છે, પણ ત્યાંથી એકલો બહાર પડ્યો કે તુરત તે વિચારો જતા રહીને તે પોતાના અસલ અપવિત્ર સ્વરૂપ તરફ વળી જાય છે.

૨૪૫. જેમ પાણી, પુલની એક બાજુથી દાખલ થઈને બીજી બાજુથી બહાર નીકળી જાય છે, તેમ જ ધર્મનો ઉપદેશ સંસારી આદમીઓના એક કાનમાંથી દાખલ થઈને બીજે કાનેથી, તેના મનપર કાંઈ પણ અસર

ધર્મોપદેશ પ્રતિ
સંસારીનું અલક્ષ્ય.

, કીધા વગર પસાર થઈ જાય છે.

૨૪૬. જેમ ખીલો પથ્થરમાં પેસતો નથી, પણ માટીમાં સહેલાઈથી પેસી જાય છે, તેમ જ પવિત્ર પુરુષની શિખામણુ, સંસારી મનુષ્યના મનપર અસર કરી શકતી નથી, પણ બક્તના હૃદયમાં તે સુદૃઢ ધર કરે છે.

૨૪૭. સંસારી સાથે વાત કરતામાં જ એક જણુ સમજી શકશે કે, તેનું મન જેમ કણતરના ગંગાની કાચળી દાણાથી ભરેલી હોય છે તેમ સંસારના વિચારો અને તૃષ્ણાઓથી ભરપૂર છે.

૨૪૮. સંસારમાં એકરસ થયેલા માણસનું લક્ષણુ એ છે કે, તે રતુતિઓ, ધર્મનાં વ્યાખ્યાનો, સર્વ શક્તિમાનના ગુણાનુવાદો વગેરે સાંભળતો નથી, એટલું જ નહીં પણ ખીજને તેમ કરવામાં અડચણુ કરે છે, ને ધાર્મિક મનુષ્યોને અને મંડળીઓને નિંદે છે તથા પ્રાર્થનાઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર બતાવે છે.

૨૪૯. જેમ નાદાન બાળક અથવા બાળકીને વિષયસુખ સંબંધે સ્વપ્ને પણ વિચાર આવતો નથી, તેમ જ ઇશ્વરના સહવાસથી ઉત્પન્ન થતાં પરમાનંદનો સંસારીજનને પણ વિચાર આવી શકતો નથી.

૨૫૦. મગરમચ્છની ચામડી એવી જાડી અને ભીંગડાવાળી હોય છે કે, કોઈ પણ જાતનું હથિયાર તેમાં પેસી શકતું નથી, પણ તે હથિયાર, વગર ઇજા કરે બાજુપર પડી જાય છે; તેમ જ ગમે તેવો બોધ તમે સંસારીને આપો, પણ તેના મનપર તેની કાંઈ પણ અસર થશે નહીં.

૨૫૧. પાપીનું હૃદય, ગુચ્છા વળી ગયેલા વાળ જેવું છે. તમો પાપીનું હૃદય. તે ગુચ્છાવાળા વાળને ગમે તેટલા ખેંચો, પણ જેમ તેને સીધા કરવાને તમો શક્તિવાન નહીં થાઓ, તેમ જ તમો પાપીને ગમે તેટલું કરો વા કહો, પણ તેને સુધારવામાં એકદમ પાર નહીં પડશે.

૨૫૨. જેમ પાણી પથ્થરપર અસર કરતું નથી, તેમ ઉપદેશ-વાર્તાઓ, સંસારી મનુષ્ય અથવા બદ્ધ જીવપર અસર કરતી નથી.

૨૫૩. જેમ ચાળણી, દળેલી વસ્તુના સારા, ઝીણા અને જડા ભાગને જૂદા પાડીને લોટને બહાર કાઢીને થુળું રહેવા દે છે, તેમ જ પાપી માણસ પણ સદ્ગુણનો ત્યાગ કરીને દુર્ગુણ જ ગ્રહણ કરે છે.

૨૫૪. જેવી કુતરાની પૂછડી વાંકી છે, તેવું જ પાપીનું મન છે.

૨૫૫. જ્યારે મન ખોટે માર્ગે દોરાય છે ત્યારે તે ચાંડાલના લત્તામાં રહેનાર ઊંચવર્ણના બ્રાહ્મણ જેવું અથવા શહેરની પછવાડેની ગલીમાં રહેનાર ગૃહસ્થ જેવું છે.

૨૫૬. કપડાં રાખવાના ધોખીના પેટારા જેવું તારું મન થવા દેતો ના. ધોખીને ત્યાં ધણું વસ્ત્ર તથા મહામૂલ્યવાળા શાલ દોશાલાઓ હોય છે. પણ તે તેના નથી. તે ધોષને વાપરવાને લાયક થાય છે કે, તુરત જેના હોય તેને પહોંચાડે છે ને તેના પેટી પેટારા ખાલીખંમ થઈ જાય છે; કારણ કે તેમાં તેનું પોતાનું કંઈ હોતું નથી. જે માણસોમાં પોતાના વિચારો નથી, તેઓ ધોખી જેવા છે.

૨૫૭. વિષય અને ધનની તૃષ્ણાવાળું મન લીલીસોપારી જેવું છે.

વિષય અને ધનની તૃષ્ણાવાળું મન સોપારી જેમ કાચી હોય છે ત્યાં સૂધી તેના લીલા રસને લીધે તે ક્રોટલાંને વળગીને રહે છે, પણ પાકતાં વાર તેનો રસ સૂકાવાથી તે તેનાથી છૂટી પડી જાય છે ને માંહીને માંહી ગળાડતી આપણને હલાવવાથી જણાય છે; તેમ જ જ્યારે વિષયની અને ઐહિક પદાર્થોનું તૃષ્ણારૂપી બંધન કરનારો ગુણ દૂર થાય છે ત્યારે મનુષ્ય મુક્ત થાય છે.

૨૫૮. છાણમાં પકિલા કૃમી જેવું સંસારીનું મન છે; જીવડો છાણમાં જ રહે છે અને તેને ત્યાં જ રહેવાનું ગમે છે. જો ભોગભોજે કાંઈ એને દુર્ગંધનું સ્થાન છોડાવી કમળ પુષ્પમાં મૂકે, તો તે કમળની સુગંધમાં ઉલટું મરી જાય છે. તેમ જ બદ્ધ જીવ પણ એક ક્ષણનાર પણ સંસારના વિચારો અને વિષયોની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરી શકતો નથી.

૨૫૯. જેમ નરમ મૃતિકા સહેલાઈથી કાઠ પણુ છાપ ધારણુ કરે છે, પણ પથ્થર તે પ્રમાણુ છાપ ધારણુ કરી શકતો નથી; તેમ જ દૈવીજ્ઞાન ભક્તના હૃદયપર પોતાની મેળે જ છાપ પાડે છે, પણ સંસારી મનુષ્યના હૃદયપર તેની અસર પણ થતી નથી.

૨૬૦. સંસારી વ્યવહારમાં ગમે તેટલી ઠોકરો ખાય, ગમે તેટલા દુઃખો તેને શિરે આવી પડે, તોપણુ તે વિષયવાસના અને ધનના લોભના આકર્ષણની સામે થઈ શકતો નથી અને ઇશ્વર પ્રતિ મનને વાળી શકતો નથી.

૨૬૧. હવાયલી દીવાસળી સળગશે નહિ; તેને ગમે તેટલા જોરથી ધસશે તો તે માત્ર ધુમાડો જ કરશે. પણ એક સૂક્ષ્મ દીવાસળી ધસ-રકાથી એકદમ સળગી ઉઠશે. ભક્તનું મન સૂકી દીવાસળી જેવું છે, અને ઇશ્વરના નામનું ક્ષણભરનું રટણુ તેના પ્રેમાશિને પ્રદીપ્ત કરે છે. પણ સાંસારિક મનુષ્યનું વિષય અને લોભથી ભરેલું મન હવાયલી દીવાસળી જેવું છે અને તેને જોઈએ તો હજારો વખત ઇશ્વર સંબંધી જ્ઞાન આપો, તોપણુ ઇશ્વરના પ્રેમનો અગ્નિ તેમાં પ્રગટ થશે નહિ.

૨૬૨. જ્યારે મલયવાયુ વાય છે ત્યારે સત્વવાળાં જે કાઠ પણ ઇશ્વરની કૃપાદૃષ્ટિથી આડને તેનો સ્પર્શ થાય છે તે સર્વે ચંદનવૃક્ષ થઈ જાય છે, પરંતુ સત્વ રહિત આડો તો જેવાંને તેવાં જ રહે છે. તેવી જ રીતે જ્યારે પરમેશ્વરની કૃપાદૃષ્ટિ થાય છે, ત્યારે ધર્મ અને સત્યતાના ખીજ-વાળા મનુષ્યો તુરત જ પવિત્ર થઈ જઈને ઇશ્વરી શક્તિથી પૂર્ણ થઈ જાય છે, પરંતુ મૂઢ અને સંસારીજન તો જેવા ને તેવા જ રહી જાય છે.

૨૬૩. માખીઓ કાઠ વખતે હલવાઈની દુકાનમાંની મીઠાઈઓ ઉપર બેસે છે, પણ જો તેટલામાં જ કાઠ ભંગી ટોપણો લઈ જતો હોય તો તે મીઠાઈપરથી ઉડીને પેલા દુર્ગંધીવાળા નરકના ટોપણાપર જઈને બેસે છે. પણ મધમાખ કાઠ પણ વેળા ખરાબ વરતુઓપર બેસતી નથી:

તે તો માત્ર પુષ્પોર્માંથી મધુ જ લઇ લે છે. સંસારીઓ માખી જેવા છે. વખતો વખત તેઓ ક્ષણભર ઈશ્વરી આહ્વાદનો સ્વાદ ચાખે છે, પણ તેઓનું નરક તરફનું સ્વાભાવિક વલણ તેઓને સંસાર રૂપી નરકના ઢગલા તરફ તુરત જ પાછું ખેંચી જાય છે. સારા માણસ, આથી ઉલટી રીતે, મધમાખની માફક, નિરંતરે ઈશ્વરી સુંદરતાના આનંદ ભરેલા ધ્યાનનો જ સ્વાદ લે છે.

૨૬૪. નરકના કીડા જે હંમેશા નરકમાં જ જીવે છે તે મરે છે તેના જ જેવા સંસારી મનુષ્ય છે અને તેને ઉન્નતભાવનાનો વિચાર જ આવતો નથી. સંસારના સારા માણસો, માખી જે કાષ્ઠવાર નરકપર ને કાષ્ઠવાર મીઠાષ્ઠપર ખેસે તેના જેવા છે; જ્યારે યોગીનો સ્વતંત્ર આત્મા એક મધમાખ, જે હંમેશા ઈશ્વરની સાંનિધ્યમાં જ રહીને તેના ધ્યાનરૂપી મધુ શિવાય બીજા કશાનું પાન કરતો નથી.

૨૬૫. જગત લુપ્થ જીવ ઈશ્વરના દૈવી જ્ઞાનનો ભોક્તા થઇ શકતો નથી. જેમ કાદવવાળા ડોહળાયલા પાણીમાં સૂર્યનું કે આસપાસના પદાર્થોનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી, તેમ તેના અંતરમાં પ્રભુના દર્શન થઇ શકતાં નથી.

૨૬૬. જેમ દરિયાની વચ્ચે અને તરંગોથી ચલાયમાન જળમાં, ચંદ્રનાં પ્રતિબિંબો અનેક અને ત્રુટક ત્રુટક દેખાય છે, તેમ જ માયાથી બદ્ધ સાંસારિકનાં, વ્યગ્ર અને અસ્થિર ચિત્તમાં પૂર્ણકામ પરમેશ્વરના પ્રકાશનો જરા જેટલો આભાસ માત્ર જ પડે છે.

૨૬૭. નરમ મૃત્તિકાને યથારૂચિ રૂપ અપાય છે, પરંતુ દગ્ધ (પકવેલી) મૃત્તિકાના આકારમાં ફેરફાર થઇ શકતો નથી. તેમ જ, જેઓના હૃદયો સંસારમાંના વિષયોની લાલસાથી ભરપૂર થઇને ખવાઈ ગયાં છે, તેઓ કિંચિત્ સુખના-પરમાનંદના સુખના-ભોક્તા થઇ શકતા નથી.

૨૬૮. સધળાં શિયાળો એક જ રીતે રહે છે, તેમ વિશ્વના સધળા દોઢાણા માણસો એક જ જાતનો ઉપદેશ આપે છે.

૨૬૯. ગીધ પક્ષી હવામાં ઉડે ચઢતું જાય છે, તે વખતે પણ તેની દષ્ટિ ફાહેલા સડેલા મુઝાંના ખાડાપર જ હોય છે; તેમ જ વેદીયાદોરો, જેઓ ભણ્યા પણ ગણ્યા નહીં હોય તેઓ, ઈશ્વરી જ્ઞાન વિષે મોજથી અને છૂટથી ચર્ચા કરે છે. તે ચર્ચા માત્ર મોઢાની જ છે; કારણ કે તે સધળો વખત તેઓનું લક્ષ પૈસા, માન, આખરુ, સત્તા વગેરે-તેઓના લાલ્ચુતરનો નિર્ભર બદલો-મેળવવા તરફ જ રોકાયેલું હોય છે.

૨૭૦. એક સંસારી મનુષ્યને જનક જેટલી મોટી બુદ્ધિ ભલે હો, ભલે તે યોગી જેટલો શ્રમ અને પ્રયાસ કરે, અને વાનપ્રસ્થો જેવા મોટા યજ્ઞો પણ તે ભલે કરતો હોય, તોપણ આ સધળું તે ઈશ્વર ઓળખે કરતો નથી, પણ સાંસારિક સુખ, માન અને ધનને અર્થે કરે છે.

૨૭૧. સધળાં પક્ષીઓમાં કાગડો ડાહ્યો ગણાય છે તે પોતાને પણ તેવો જ ડાહ્યો માને છે. તે કદી પણ જળમાં સપડાતો નથી અને જરાક પણ ધાસ્તીનો સમય જોતાં જ ઉડી જાય છે, અને ખાવનું અતિ હોશિયારીથી ચોરી લેવા છતાં પણ ખરાબ અને દુર્ગંધી પદાર્થો શિવાય બીજું કંઈ પણ તેને ખોરાકી તરીકે મળતું નથી. આ તેમ દોઢાણેલાપણું પરિણામ છે.

૨૭૨. જેમ માંખી કાણુમાં રોગી મનુષ્યના શરીર ઉપરના વ્રણ-પર બેસે છે અને બીજી જ કાણુ દેવતાને અર્પણ કરાવવા નૈવેદ્યપર બેસે છે; તેમ જ સાંસારિક વૃત્તિ-વજા મનુષ્યો, કાણુમાં ધર્મસંબંધી વિચારો અને કથાઓમાં તક્ષીન થઈ જાય છે અને બીજી જ કાણુ તેઓ ધન અને વિષયની ચર્ચાના આવેશમાં તક્ષીન થઈ જાય છે.

૨૭૩. નીર મેળવેલા દુધનું જેમ દહી બનાવવામાં ધણી મહેનત પડે છે, તેમ જ અપવિત્ર અને અશુદ્ધ વિચારોરૂપી મલીન પાણીથી ભરેલા સંસારલુબ્ધ માનવીના મનને શુદ્ધ, પવિત્ર અને નિર્મળ સ્થિરપણામાં લાવવા માટે અતિશય મહેનત અને વખત જોઈએ છે.

૨૭૪. જે ઉગ્ર જ્વરથી પીડાતા અને તૃષાથી ટળવળતા એક માણસની પાસે ઠંડા હિમ જેવા પાણીના ડુંગળાઓ અને સ્વાદિષ્ટ ખાવાની વિવિધ વાનીઓ મૂકવામાં આવી હોય, તો પછી આવો તૃષાતુર અને અસ્વસ્થ મનુષ્ય તે પદાર્થો—જે કે તેને નુકશાનકર્તા થઈ પડે તેવા છે, છતાં પણ તે ચાખવાની તેની લાલસા શું અટકાવી શકાશે ? તેમ જ ક્રામજ્વરથી પીડાતા અને વિષયોની લાલસાવાળા સંસારીને જે સ્ત્રીના સૌંદર્ય અને ધનના આકર્ષણ વચ્ચે મૂકવામાં આવ્યો હોય તો પછી તે પોતાને તેની તરફ જતો અટકાવી શકતો નથી. તે ધાર્મિક જીવનના પંથમાંથી જરૂર સરી પડે છે.

૨૭૫. જગતમાં બહુજીવ ઈંદ્રિયોના સુખાનંદમાં લુબ્ધ હોવાથી સંસારી ઈંદ્રિયજન્ય અજ્ઞાનંદના સુખને સમજી શકતો નથી. એક વેળાએ ભગવન્ શ્રી રામકૃષ્ણે પોતાના એક શિષ્યને સુખો વિશેષ પસંદ તેની જ ઇચ્છાથી સમાધિ કરાવી. દાકતરોના કંદે છે.

વ્યર્થ પ્રયાસો છતાં પણ તે તેમાંથી ઉઠી શક્યો નહિ, પણ પંદર દહાડા પછી ભગવાને પોતે જ હાથ લગાડીને તેને જાગૃત કીધો. મહાત્માના સ્પર્શથી જાગૃત થતાં જ તેણે કહ્યું:—“પ્રભુ ! મારા પુત્રો મારી મિલકતની વ્યવસ્થા કરવાને હજી શક્તિમાન નથી તો હું હાલ આ સ્થિતિને શું કરું ?”

૨૭૬. દહી ઝમાવેલા પાત્રની અંદર કાંઈ પણ દૂધ રાખતું નથી, કારણ કે દૂધ પણ કદાચ દહીરૂપી થઈ જાય તેવી ધાસ્તી રહે છે. તેમ જ, તે પાત્ર અમિનો તાપ લાગતાં જ ફાટી જાય તે કરથી ખીજા ઉપયોગમાં પણ આવતું નથી, પણ નિરુપયોગીપણે પડી રહે છે. એક

પવિત્ર, શુદ્ધ મનનો અને અનુભવી ગુરુ, સંસારમાં લુપ્ત થયેલાને ઉચ્ચવૃત્તિના અને જ્ઞાનથી ભરપૂર એવા વચનોનો ઉપદેશ આપતો નથી, કારણ કે સંસારપરની તેની આસક્તિને લીધે તે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને અર્થે તેનો દુરુપયોગ કરશે, એવી તેના ગુરુને ચિંતા રહે છે; તેમ જ તે ગુરુ તેને કાઠ પણ ઉપયોગી કાર્યમાં પ્રેરતો પણ નથી, કારણ કે તેને ભય રહે છે કે તે શિષ્યના મનમાં તેની પાસેથી વ્યર્થ મહેનત કરાવી લીધી, એવા વિચાર આવશે.

૨૭૭. ફાટેલી ગુણીમાંથી પડી જઇને, ચારે દિશામાં વેરાઈ જતા રાખના દાણાને જેમ એકઠા કરીને બહારી લેવાનું કામ ધણું વિકટ છે, તેમ જ મનુષ્ય પ્રાણીનું મન જ્યારે જગતની અનેક વસ્તુઓપર ચોંટી જઈને નાના પ્રકારના વિષયોમાં રોકાઈ ગયેલું હોય છે, ત્યારે તેને ધ્યાનમાં એકાગ્ર કરવું, એ પણ ધણું જ વિકટ કાર્ય છે.

૨૭૮. ત્રાજવાનું ભારી પદલું નીચે જાય છે અને હલકું ઉપર આવે છે. તેમ જ જે આ સંસારની ઘણી જ શીકર અને ચિંતાથી ભરેલો હોય છે, તેવો મનુષ્ય આ લોકમાં જ રહે છે; જ્યારે જેને થોડી ચિંતા અને ઉપાધિ હોય છે, તે સ્વર્ગપ્રતિ ઉંચે ગમન કર્યો જાય છે.

૨૭૯. પ્રશ્ન:-વિશ્વ શાનાં જેવું છે ?

ઉત્તર:-તે ઠગિયા અને છાવ ઉપરાંત, સહેજ માવાવાળાં બોરનાં ફળ જેવું છે, કે જે ખાવાથી ઉદરશૂળનો રોગ થાય છે.

૨૮૦. ગજકર્ણથી ઉત્પન્ન થતી કંકુતી (ચિળ)ને ખજવાળવાથી પહેલાં ધણું મીઠું લાગે છે, પણ ત્યારપછી તુરંત અસહ્ય વેદના થવા માંડે છે. તેમ જ જગતનાં સુખો પણ આરંભમાં ધણાં આકર્ષક અને સુખદાયી લાગે છે, પણ તેઓનું પરિણામ ધણું બયંકર ધ્યાનમાં આવે નહિ એવું હોય છે.

૨૮૧. પ્રશ્ન:-એક સંસારી બદ્ધ જીવ મનને કેવી સ્થિતિપર લાવે વૈરાગ્યમાં મુક્તિ છે. તે મુક્તિ મેળવી શકે ?

ઉત્તર:—જો પરમાત્માની કૃપાથી કાષ્ટને સહસા ત્યાગની વૃત્તિ ઉદ્ભવી આવે તો તેના હૃદયમાંથી વિષય તથા ધન પ્રત્યેની વાસના નિર્મૂળ થઈ જાય છે અને ત્યારેજ તે સર્વ બંધનોથી મુક્ત થઈ જાય છે.

૨૮૨. તેલમાં પલાળેલા કાગળ ઉપર જેમ કાંઈ પણ લખી શકાતું નથી, તેમ જ ઈંદ્રિયોના વિષયસુખના ઉપભોગરૂપી તેલથી તરબોળ થઈ રહેલા જીવથી પણ ઈશ્વરની ભક્તિ થઈ શકતી નથી. પરંતુ જેમ તેલ-વાળો કાગળ તેના ઉપર ચાક (ખડી માટી)નું પડ ચઢાવવાથી લખવાને યોગ્ય પાછો બને છે, તેમ જ વૈરાગ્ય અને ત્યાગરૂપી ચાકથી સ્પર્શાયેલો મનુષ્ય, પુનઃ ઈશ્વરની ભક્તિ કરવાને તથા દિવ્યમાર્ગે ચાલવાને પાત્ર થાય છે.

૨૮૩. ઈશ્વર જ્યાં બેઠેલો છે, તે ઓરડાને ઉઘાડવાની કુંચી વિચિત્ર રીતે ઉલટી ફરે છે. પરમાત્માને પામવાને માટે તમારે જગતનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૨૮૪. આ વિશ્વ એક રંગભૂમિ છે; જ્યાં માણસો અનેક વેશ પોતપોતાના ભાગે ભજવે છે અને થોડો વખત પણ પોતાનો ખેલ ભજવ્યા શિવાય તેઓ લીધેલો વેશ કાઢી નાંખવો પસંદ કરતા નથી. તેઓને થોડીવાર રમવા દો કે, તુરંત જ પોતાની મેળે તેઓ વેશ કાઢી નાંખશે.

૨૮૫. આ વિશ્વમાં સુખ આપનારી જે વસ્તુ છે, તેમાં દૈવી આનંદનો ભેગ છે અને એ બે સુખો વચ્ચેનો ફરક જોળની અને શુદ્ધ શર્કરાની વચ્ચેના ફરક જેવો છે.

૨૮૬. પ્રશ્ન:—ઈશ્વર અને જગત્ બેની એકવાક્યતા કેમ કરી જગત્ અને ઈશ્વરની શકાય ?

ઉત્તર:—એક ભાડલુબની સ્ત્રી તરફ જુવો તે એકવાક્યતા. દૃઢતા અને કેવાં ભિન્ન ભિન્ન કાર્યો એકી વખતે કરે છે. એક હાથે તેણી ખાંડણીયામાંનો મુસળ (ધેનડીનો હાથો) ચલાવે

છે ને પૌવા ખાંડે છે; ખીજે હાથે પોતાનાં અચ્ચાંને પકડીને ધવરાવે છે; તથા મુખેથી ગ્રાહકને પૌવાનો ભાવ કહીને તેનો સોદો કરે છે; અને તે જો કે આટલાં બધાં જૂદાં જૂદાં કામો કરે છે, તોપણ તેનું લક્ષ્ય તો ઘેનકી (મુક્ત) પોતાના હાથ કે પગ ઉપર ન પડે, તે ઉપર જ છે. તેમ જ, ઓ શિષ્ય! તું પણ રહેજે. આ જગતમાં રહેજે ને સર્વ વ્યવહાર કરજે, પણ જગતનો ન બની જતાં ઈશ્વરના ઉપર જ લક્ષ્ય રાખીને મનથી તેનો જ થઈ રહેજે.

૨૮૭. સંસારમાં રહો, પણ સંસારી થાવ નહિ. સર્પ અને દેડકાને સાથે નચાવો ખરા, પણ સર્પને દેડકા ગળી જવા દેતા નહિ.

૨૮૮. સંસારના વિચારો અને ચિંતાથી તમારું મન ડોલાયમાન થવા દેશો નહિ. દેશ-કાળનો વિચાર કરીને જે યોગ્ય લાગે તે અને અવશ્યનું હોય તે જ કરજો.

૨૮૯. માર્ગમાં ભિક્ષાર્યે એકતારો વગાડનાર જેમ એક હાથે તંબૂરાનો તાર ચલાવે છે, ખીજે હાથે ઢોલ વગાડે છે ને મુખેથી ગાયન પણ લલકારતો જાય છે; તેમ જ ઓ સંસારબદ્ધ મનુષ્ય! તું પણ તારા જગત વ્યવહારની સર્વ ક્રિયાઓ, તારા હાથોથી કર; પણ સર્વ કાળ પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને યાદ રાખીને તેની જગતપાવિની કીર્તિ અને નામનું ૨૮ણ તારા મુખથી સતત ચાલુ રાખવાને વિસરતો નહિ.

૨૯૦. જેમ ઝેરી સર્પોથી ભરેલા ઘરની અંદર વસનારાઓને રાત્રિ દિવસ ચંચલ અને સાવચેત રહેવું પડે છે, તેમ જ સંસારી પુરુષોએ પણ કામ અને લોભરૂપી મોહકારક સર્પોથી નિરંતર સાવધ અને ચેતેલા રહેવું જોઈએ.

૨૯૧. પ્રશ્ન:-કામ, ક્રોધ આદિક શત્રુઓનો પરાજય કેમ અને

વિકારોને કેમ ક્યારે કરી શકાય?

જિતવા?

ઉત્તર:-જ્યાં સુધી આ કામાદિક શત્રુઓને જગત અને તેમાંના વિષયો તરફ વળેલા રાખી મૂકશો

હાં સૂધી તેઓ તમારા શત્રુઓ છે; પરંતુ જેવા તમે તેને ઈશ્વર તરફ વાળશો કે તે તમારા સાચા મિત્રો બની જશે અને તમને પરમહમ-સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ નિર્વિલેખે કરાવશે. ઔદિક વસ્તુની કામનાને ઈશ્વરી કામનામાં ફેરવી નાંખજો; જગતમાંના તમારા બંધુ જીવો ઉપર આવતા ક્રોધને, પરમાત્મા તમને પ્રકટ થઈ દર્શન દેતા નથી, માટે તેના તરફ વાળજો; અને તેવી રીતે દરેક ગુણને ઈશ્વરની તરફ પ્રેરજો. તમારી મનોવૃત્તિઓને નિર્મૂળ કરવાની વૃથા મહેનત ન કરતાં, તમે તેને આવી રીતે ઉચ્ચ માર્ગે જવાનું શિખવજો.

૨૬૨. સર્પ ઝેરી છે અને તેને જે પકડવા જાય તેને કરડે છે; છતાં પણ સર્પવિદ્યા જાણનારો મારુડી એવા અનેક તત્ત્વજ્ઞાનમાં રહેલી સર્પોને પકડીને આબૂષણની માફક પોતાની સાથે મોક્ષદાયક શક્તિ. રાખે છે તોપણ તેને સર્પ દંશ દઈ શકતો નથી. તેમ જ જેઓ ઈશ્વરી જ્ઞાનને પામ્યા છે, તેઓને કામ અને લોભ દંશ દઈ શકતા નથી.

૨૬૩. ઉઘાડા પત્રે કાંઈ પણ જાતના પાદરક્ષક વિના કાંટા અને અણિયાળા પથરાઓ ઉપર ચાલવાની કાણ હિંમત કરશે? તત્ત્વજ્ઞાન-રૂપી પાદુકાથી સજ્જ થયેલ જીવને કયી જાતના કાંટા કે ઢેખરાં ધમ્મ કરી શકશે?

૨૬૪. જે તમે પ્રથમથી હાથને તેલ લગાડીને ફણસ સુધારવા બેસશો તો તેમાંથી નિકળતો ચીકણો દૂધ જેવો પ્રવાહી તમારા હાથને લાગશે નહીં. તેમ જ જે તમે પ્રથમથી જ વિશ્વાત્મા-બ્રહ્માના, જ્ઞાનથી તમારા મનને સુદૃઢ બનાવશો તો પછી સ્ત્રીઓ કે લક્ષ્મીના સમીપમાં રહેવા છતાં પણ, તે તમને કાંઈ પણ રીતે બાધ કરી શકશે નહીં.

૨૬૫. “અદ્વૈત જ્ઞાનરૂપી વસ્ત્ર ધારણ કરીને જે કાંઈ કરવું હોય તે યથેચ્છ કર !” પ્રકૃતિની અને પુરુષ (આત્મા)ની બ્રહ્મની સાથે એક જ અનુભવનારને પુણ્ય કે પાપ બંધન કરી શકતાં નથી.

૨૯૬. ઈશ્વરનાં દર્શનની આકાંક્ષાથી આવેલા એક ભક્તને ભગ-
પ્રથમ ઈશ્વરને વાને કહ્યું: “તમારા જીવનનો મોટો ભાગ જગ-
શોધો, પછી તની જંજળમાં માળીને તમે અત્રે છેક આજે પર-
જગતને. માત્માને શોધવા નિકળ્યા છો, તેને બદલે જ તમે
 પહેલા પરમાત્માને શોધીને જગતમાં પડ્યા હોત તો,

અહો! તમોને કેટલી ભવ્ય શાંતિ અને કેવો મહાન્ આનંદ પ્રાપ્ત થયો હત?”

૨૯૭. પ્રથમ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરો, પછી પૈસો પ્રાપ્ત કરો, પણ તેથી
 હિલ્ટે માર્ગે ચાલો નહિ. જો પ્રથમ દૈવી આનંદના પ્રસાદથી વિભૂષિત
 થઈને તમે જગતની જંજળમાં પડશો તો તમે તમારા ચિત્તની શાંતિને
 કદી પણ ક્ષોભ પામતી અનુભવશો નહિ.

૨૯૮. જેમ એક છોકરો થાંભલાને મજબૂત પકડીને તેની આસ-
 પાસ પડી જવાની કાંઈ પણ ધાસ્તી રાખ્યા વગર જેસભેર ચક્રચક્ર
 કર્યા કરે છે; તેમ જ તું ઈશ્વરને દૃઢપણે વળગી રહીને પછી સંસારમાંના
 તારા ધર્મ પ્રમાણે વર્તશે તો તું સધળી જાતના ભયમાંથી મુક્ત રહેશે.

૨૯૯. સાંસારિક દુઃખાઓ અને ચિંતાઓથી તમારા મનને મુંઝાવા
 દેતા ના. જરૂરની વેળાએ અવશ્યનાં સર્વ કામો કરતા રહેજો, પણ
 સર્વ કાળ તમારું હૃદય શ્રીહરિના ચિતવનમાં સ્થિર રાખજો.

૩૦૦. જેમ કાંઈ બ્યબિચારિણી સ્ત્રી, ધરતું સર્વ કામકાજ કરવા
 છતાં પણ સધળો વખત મનની અંદર પોતાના પ્રિયતમનું રટણ કર્યા જ
 કરે છે; તેમ જ તું પણ સંસારના તારા સધળા ધર્મો પાળ. પણ તારું
 મન તે સધળો વખત ઈશ્વરમાં ચોંટાડી રાખ.

૩૦૧. કાંઈ એક કૃષિકાર આખો દિવસ શેરડીનાં ખેતરમાં પાણી
વિષયોની ધમ્મજા નાંખતો હતો. પોતાનું કામ કરી રહીને તેણે જોયું
સાધનારો ભક્ત. તો સધળું પાણી ખેતરમાં આવવાને બદલે મોટા
 મોટા ઉંદરનાં દરોને રસ્તે થઈને જમીનની અંદર
 પડી જતું હતું. જે ભક્ત હૃદયની અંદર (કીર્તિ, સુખ વગેરે) સાંસા-

રિક કામનાઓ અને તૃષ્ણાઓમાં લગ્નોપચયો રહીને ઈશ્વરારાધન કરે છે, તેની પણ આવી જ દશા થાય છે. જે કે તે નિરંતર પ્રાર્થના કર્યા કરે છે, તોપણ તૃષ્ણાઓરૂપી ઉદ્દેશનાં દરેવાટે તેની સધળી ભક્તિ વ્યર્થ જાય છે અને તે જરા પણ અગાડી વધી શકતો નથી. આખી જીંદગી ઈશ્વર પૂજનમાં ગાળ્યા છતાં જન્મ વેળાએ જ્યાં હતો ત્યાંના સાં જ તે રહે છે, પણ એક પાયરી પણ ઉંચો ચઢવા પામતો નથી.

૩૦૨. જે પોતાના વિચારોનો ચોર છે, તેનાથી કાંઈ પણ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. જ્યારે તારો આત્મા તથા મન એકતાને પામીને પરમાત્માને માટે ઝુરતો નથી ત્યારે તને તેનાં દર્શનનો પ્રસાદ કેમ મળશે ?

૩૦૩. જેવું તમે ધારતા હો તેવું જ બોલજો; તમારા વિચાર અને આચાર એક જ રાખજો; કારણ કે જે તમે મોંઢેથી એમ કહેશો કે, મારો તો ઈશ્વર જ સર્વ કાંઈ છે, પણ જે તમારા મનમાં દુનિયા જ સર્વ કાંઈ રહી હશે, તો તમોને તેથી કંઈ પણ ફળ મળશે નહીં.

૩૦૪. વહાણ, પાણીમાં ભલે રહે, પણ પાણીને વહાણમાં રહેવા દેવું નહીં જોઈએ. તેમ જ ભક્ત સંસારમાં ભલે રહે, પણ સંસારે તેના હૃદયમાં પેસીને તેને બાંધવો નહીં જોઈએ.

૩૦૫ જળથી ભરપૂર કુંભમાં જે તળીએ એક ઝીણું જેવું કાણું પડે તો તેમાંથી તે સધળું પાણી નિકળી જાય છે. તેમ જ સંસારલાગી નિકળેલા સંન્યાસીના હૃદયમાં જે જરાક સરખી પણ વિશ્વવિલાસના સુખની વાસના રહેશે તો તેના સધળા પ્રયત્નો અફળ જશે.

૩૦૬. જ્યાંસૂધી અગ્નિ દુધની નીચે હોય છે ત્યાંસૂધી દુધ ઉકળે છે અને અંદર ભમરા પડે છે; પણ જેવો અગ્નિ શાંત થયો કે, તે પણ શાંત પડી જાય છે. તેમ જ નવા શિખાઉનું હૃદય જ્યાં સૂધી ધર્મનો અભ્યાસ ચાલુ હોય છે ત્યાં સૂધી ઉત્સાહથી ભરેલું હોય છે, પણ પછી તે શાંત પડી જાય છે.

૩૦૭. પય અને જળ પરસ્પરનો સંબંધ થતાં જ એકઠાં મળી જાય છે અને હજારો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તે અમુક્ય એ સંસારી જૂઠાં થઈ શકતાં નથી. તેમ જ અમુક્ય-મોક્ષને સાથે ભેળાવું નહિ. અર્થે પ્રયાસ કરવાને ઇચ્છતો જન-હૃદયમાં ઉચી ને ઉચી ગતિએ પહોંચવાની કામના છતાં પણ, જો વગર વિચારે સંસારી જનોમાં બેળાશે તો તે પોતાની સર્વોત્કૃષ્ટ વાસનાથી વિહીન થઈ જશે, એટલું જ નહિ પણ તેના મનની અંદર રહેલી પૂર્વની શ્રદ્ધા, પ્રેમ, ઉત્સાહ આદિક સદ્ગુણો પણ લુપ્તપ્રાય થઈ જશે; અને છેવટે તેના પડખાણે પણ તેના હૃદયમાં રહેવા પામશે નહિ.

૩૦૮. છાશને મથન કરીને તેમાંથી નિકળેલું નવનીત જો તે જ છાશમાં રહેવા દેવામાં આવશે તો તેની મીઠાશ અને ઘટ્ટતામાં બહુ ફેર પડી જશે, તે કારણથી તે નવનીતને કાઢી લઈને સ્વચ્છ પાણીના પૃથક્-પાત્રમાં મૂકવું જોઈએ. એ દૃષ્ટાંતનું સિદ્ધાંત એ છે કે, સંસારી સ્થિતિમાં રહીને કેટલેક અંશે સિદ્ધ દશાને પ્રાપ્ત થયા પછી પણ, જો તે મનુષ્ય સંસારની ઉપાધિમાં જ રહીને સંસારી મનુષ્યોના સમૂહમાં જ પડ્યો રહેશે, તો તેને સંસારનો ડાઘ લાગવાનો ધણો સંભવ રહેશે. માટે, આવી રીતે અર્ધસિદ્ધદશાને પામેલા મનુષ્યે તો સ્વચ્છ અને નિર્મળ રહેવાને અર્થે, સંસાર બહારના સત્પુરુષોમાં વસવું જોઈએ.

૩૦૯. કાજળથી બરેલી ચોરડીમાં ગમે તેવી સાવચેતીથી તમો રહો, પણ તમારે અંગે કાળાશનો જરાક પણ ડાઘ લાગ્યા શિવાય રહેશે નહીં: તેમ જ, જો કોઈ સ્ત્રી કે પુરુષ પોતાનાથી વિરુદ્ધ જાતિના સમાન વયના પુરુષ કે સ્ત્રી સાથે રહેશે તો પછી તે ગમે તેવી પણ સાવચેતીથી રહે ને પોતાના મનોવિકારને ગમે તેવા પણ અંકુશમાં રાખે છતાં પણ તેના મનમાં સ્થેજ નિર્જીવ જેવો પણ કામ-વાસનાનો સંકલ્પ ઉદય થયા શિવાય રહેવાનો નહિ જ.

૩૧૦. આ સત્ય છે કે ઈશ્વર વાધમાં પણુ છે, છતાં આપણે જાણતાથી દૂર જઈએ, તેમ ઈશ્વર પાપી પુરુષમાં છે તે સત્ય રહેશે. એ, તો પણુ આપણે તેવા પાપીના સંગ ન કરવો જોઈએ.

૩૧૧. પ્રશ્ન:-કોઈ વ્યક્તિચારણી સ્ત્રી સાધુ પુરુષને ફસાવવા અને તેના ઉપર પોતાની નીચ સત્તાનું બળ અજમાવવા ઇચ્છે ત્યારે સાધુએ કેમ વર્તવું ?

ઉત્તર:-જેમ એક પરિપૂર્ણ રીતે પાકી ગયેલી ફેરીને હાથપતી દબાવવામાં આવે છે ત્યારે તેમાંથી ગોટલો અને રસ નીકળી જઈ માત્ર તે ઉપરની છાલ હાથમાં રહી જાય છે, તેમ સાધુ પુરુષનું મન તેવી કસોટીના સમયે ઈશ્વરપ્રતિ ચાલ્યું જાય છે અને અત્ર માત્ર તેનું નાશવંત માટીનું શરીર તે સ્ત્રીના ઉપભોગ માટે રહે છે.

૩૧૨. અદ્વિતીય ચમત્કાર કરનારાઓને મળશે ના. તેઓ સત્યના માર્ગપરથી ચળેલા છે. તેઓનાં મન બ્રહ્મને પામવા ઇચ્છતા મુમુક્ષુઓના માર્ગમાં મોહિનીરૂપે આવનારી, માનસિક સિદ્ધિઓની જાળમાં ગુંચવાયલાં છે. આ માનસિક સિદ્ધિઓથી ચેતતા રહેજે ને તે મેળવવાની લાલસા રાખશે ના.

૩૧૩. સર્વ જાતનું જળ નારાયણે ઉત્પન્ન કરેલું છે, છતાં દરેક જાતનું જળ પીવાને લાયકનું હોતું નથી. તેવી જ રીતે, એ વાત સત્ય છે કે, ઈશ્વર સર્વ સ્થળે વ્યાપક છે, છતાં પણુ સર્વ સ્થળે મનુષ્યને જવા આવવાને લાયકનું નથી. જેમ એક પ્રકારનું જળ માત્ર પગ ધોવાના કામમાં આવે છે, બીજા પ્રકારનું સ્નાન, મુખમાર્જન આદિના કામમાં આવે છે, એક વળી પીવાના કામમાં આવે છે અને વળી બીજું એવું છે કે તેને અડકાય પણ નહીં. તેમ જ સ્થળો પણ નાના પ્રકારનાં છે, કોઈની નજીક આપણાથી જવાય, કોઈની અંદર પણ જવાય, બ્યારે કેટલાકને આપણે દૂરથી જ નમસ્કાર કરવા જોઈએ.

૩૧૪. બકરાઓ, ગાયો અને નાના બાળકોની છેડથી ન્હાના છોડવાનું હંમેશ રક્ષણ કરવું જોઈએ, પરંતુ તે એક મોટું વૃક્ષ બની મરું કે, પછી ભલે તેની શીતલછાયા આપનારી ડાળોની નીચે અનેક ગાંભીર અને બકરાનાં ટોળાં બેસે તથા તેનાં પાંતરાં ખાય. તેમ જ જ્યારે તમારા મનમાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ થોડાં હોય ત્યારે તમારે કુસંગીની તથા સંસારની દુષ્ટ અસરથી હંમેશ સાવચેત રહેવું; પરંતુ એક વખત જ્યારે વિશ્વાસે તમારા મનમાં દૃઢ વાસો કીધો કે પછી સંસાર કે કુસંગ તમોને કંઈ પણ હાનિ કરી શકવાના નથી. તેટલું જ નહીં, પણ તમારી પવિત્ર સંગતિથી અનેક પાપીઓ પણ પવિત્ર બનશે.

૩૧૫. એક વેળાએ કેટલાક બ્રહ્મબાલકોએ સ્વામીશ્રીને કહ્યું કે, તમે મહારાજ જનકનું અનુકરણ કરે છે અને નિર્જન અને શાંત આ જગતમાં કોઈ પણ પદાર્થને સંસર્ગ રાખ્યા સ્થાનનું સેવન. વિના નિર્લેપપણે વિચરે છે. તુરત જ ભગવાને કહ્યું કે, તેમ બોલવું સહેલ છે ખરું, પરંતુ જનક થવું એ તો ઘણું જ વિકટ કામ છે. સંસારીઓમાં રહેવું અને ફરવું તથા તેમના સંસર્ગથી લેવાનું નહિ, એ મહાદુષ્કર છે તથા તેવા થવાને માટે આર્ભમાં બીષણ પ્રયાસો કરવા પડે છે. મહારાજ જનકે શું કળે નહોતાં સહ્યાં ? તેમણે આર્ભમાં કેવું ભારી તપ કીધું હતું, તે વિચારવું જોઈએ. હું તમને તેવાં કળે સહેવાનું નથી કહેતો, પરંતુ હું તમોને રાજ નિયમિત સમયે નિયમિત કાળ સૂધી ભક્તિ કરવાનું તથા એકાંત સ્થળમાં એકાકી રહેવાનું તો કહું જ છું. પ્રથમમાં જ્ઞાન અને ભક્તિથી સુસજ્જિત થઈને જ સંસારી બનો, એ મારું વદનું છે. જેવું એક જ પાત્રમાં રાખી મૂકીને, હલાવ્યા વિના એક ખૂણામાં દૂધને રાખી મૂકવાથી દહિં બને છે, તેવું દૂધને વારંવાર પાત્રોમાં બદલવાથી તેનું સારું દહિં ઝમતું નથી. જનકે પ્રથમથી આવી ભક્તિ અને જ્ઞાનસિદ્ધ કીધાં હતાં અને તેથી જ તે સંસારમાં નિર્લેપપણે રહી શકતો હતો. તેણે પોતાનું દેહાભિમાન

ઝોગાળેલું હોવાથી જ તેને વિદેહી સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થઈ હતી. તે જીવન્મુક્ત રૂપે વિચરતો હતો. દેહપણ્યનો નાશ છતે, દેહ મનમાથી દૂર થવો મહા-દુષ્કર છે અને તેથી જ તેવું કાર્ય સિદ્ધ કરનાર જનકને શૂર પુરુષની અમર ઉપાધિ લોકોએ આપી છે. તેણે જ્ઞાન અને કર્મરૂપી બે તર-વારોને બેય હાથે બહુ જ સરળતા અને બુદ્ધિથી વાપરી હતી.

૩૧૬. સાંસારિક ઉપાધિમાં રહેવા છતાં પણ સિદ્ધ દશાને પમાય તેવું બતાવવાને રાજા જનકનું દષ્ટાંત વારંવાર આપવામાં આવે છે, પરંતુ સાધારણ નિયમ તો એવો છે કે, કામ અને લોભનો જ્યાં સૂધી સાગ ન કીધો હોય, ત્યાં સૂધી સિદ્ધ દશા પ્રાપ્ત થતી નથી; માટે તેનું દષ્ટાંત એ નિયમરૂપ નહિ, પણ માત્ર અપવાદરૂપ જ છે. વિશેષ કરીને તે એટલા માટે અપવાદરૂપ છે કે મનુષ્યજાતના ઇતિહાસમાં આ જ એક પાત્ર એવા જીવનનું ઉદાહરણ છે; તેટલા માટે તમારે પોતાને જનક જેવા ન સમજવા: કારણ કે હજારો વર્ષ થઈ ગયાં પણ દુનિ-યાંએ બીજો જનક ઉત્પન્ન કીધો નથી.

૩૧૭. જો તમોને જગતમાં નિર્લેપપણે રહેવાની ઇચ્છા હોય તો તમો—ઝોગામાં ઝોગા એક વર્ષ, છ માસ કે એક માસ અથવા છેલ્લે છેલ્લે બાર દિવસ પણ—એકાંતમાં ભક્તિ કરવામાં ગાળજો. આ એકાંતમાં તમો સતત મહાપ્રભુનું ધ્યાન ધરજો અને તેના દૈવી પ્રેમને પાત્ર થવાને માટે તેની નિરંતર પ્રાર્થના કરજો. તમો તમારા મનમાં સતત એવો જ વિચાર રાખજો કે, આ વિશ્વમાં તમે તમારો પોતાનો કહી શકો એવો એક પણ પદાર્થ નથી. જેને તમો પોતાના ધારો છો તે બધા જોત-જોતામાં ચાલી જશે. એક ઈશ્વર જ તમારો છે ને તે જ તમારું સર્વસ્વ છે; અને તેથી તેને કેમ પામવું એ જ એક તમારો ઉદ્દેશ અને આશ્લેષ હોવો જોઈએ.

૩૧૮. જેઓ ધર્મનો અને ધર્મવંતોનો તિરસ્કાર કરે છે તથા

જેઓ પવિત્રતાની અને પવિત્ર માણસોની મળક કરે છે તેઓથી, તું
ન્યારે ભક્તિ કરતો હોય તારે દૂર રહેજે.

૩૧૬. ત્હારા વિચારો અને શ્રદ્ધા ત્હારી પાસે જ રહેવા દેજે;
પણ બહાર તે વિષે લોકોને કહેતો ના, નહીં તો તને ધણી ખોટ જશે.

૩૨૦. જે તમો હાથીને -હવડાવીને સાફ કીધા પછી છૂટા મૂકશે
તો તે ક્ષણવાર પછી માથે ધૂળ ઘાલશે; પણ જે તેને તેની ઓરડીમાં
બાંધી મૂકશે તો તે તેવો ને તેવો જ સ્વચ્છ રહેશે. તેમ જ, જે તમો
પવિત્ર અને મહાત્મા સંત પુરુષોની સંગતિ થકી એક વખત પવિત્ર
મનના થયા પછી પણ જે પાછા સંસારી વિષયોની વાસનાથી ભરેલા
જનોની સોબતમાં પડશે તો તમો પાછા હતા તેવા જ મલિન મનના
થઈ જશે. પણ જે તમો તમારા મનને ઈશ્વરમાં જ એકાગ્ર કરીને
ચોટાડેલું રાખશે તો તમારું મન પાછું કદિ પણ મલિન થશે નહિ.

૩૨૧. મેલવાળા દર્પણમાંથી જેમ સૂર્યનાં કિરણોનું પ્રતિબિંબ નિક-
ળતું નથી, તેમ જ મન જ્યાં સૂધી માયાના આવ-
શુદ્ધ અંતઃકરણવા- રણથી આચ્છાદિત-અશુદ્ધ અને અપવિત્ર હોય છે,
જાને ઈશ્વર દર્શન. ત્યાંસૂધી તેના જાણવામાં ભગવાનનો પ્રતાપ આવતો
નથી. પણ જેમ સ્વચ્છ દર્પણ સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પાડે છે, તેમ જ સ્વચ્છ
અંતઃકરણમાં ઈશ્વર દેખાય છે. માટે તું પવિત્ર થા.

૩૨૨. જેમ હંડા કુવાના કાંઠા ઉપર ઉભેલા મનુષ્યના ચિત્તમાં તેમાં
મૂડી જવાની ધાસ્તી સતત રહે છે, તેમ જ જગતના વ્યવહારમાં રહેલા
માણસે પણ તેમાંના લલચાવનારા વિષયોથી સાવચેત રહેવું જોઈએ.
જે કોઈ એકવાર પણ આ વિષયરૂપી ખાડામાં પડે છે, તે તેમાંથી નિર્ભળ
અને ડાઘ વચરનો કવચિત જ બાહર નિકળી શકે છે.

૩૨૩. જે મનુષ્ય સંસારના વિષયોના સમૂહમાં રહેવા છતાં પણ
સિદ્ધ દશાને પામે છે, તે જ ખરો શૂરો છે.

૩૨૪. જેમ નવું જન્મેલું વાછરડું ઉછું રહેતાં શિખતાં પહેલાં ઘણીવાર પડે છે તે ગડબડીયાં ખાય છે, તેમ ભક્તિના માર્ગપર ચઢીને શિખરપર સુખરૂપ પહોંચતાં પહેલાં ઘણી ઘણી ઠોકરો વાગે છે.

૩૨૫. કોઈ પણ મનુષ્યની દૃષ્ટિ ન પહોંચી શકે તેવા નિર્જન-
અરે ધર્મશીળ સ્થાનમાં પણ પરમાત્મા તેને જૂએ છે, એવું મનમાં
કોણ? દૃઢ જાણીને કદી પણ કોઈ પાપ ન કરનાર પુરુષ જ
અરે ધર્માત્મા છે. એકાંતમાં—નિર્જન—અગોચર
સ્થાનમાં પણ જેના મન ઉપર ધનની તૃષ્ણા કે વિષયભોગની લાલસા
ફાવી શકતી નથી, કારણ કે પરમેશ્વર તેને સતત નિહાળે છે, તથા જે
તેવા જ ભયથી કોઈ પણ જાતના ભુંડા ઘાટ પણ ધડતો નથી તે જ
અરે ધર્મશીલ છે. પરંતુ જે બાહ્ય જગતના જનોને દેખાડવાને અર્થે,
કિંવા જનસમાજમાં અવમાનિત થવાના ભયને લીધે, ધર્મનું આચરણ
કરે છે તેના હૃદયમાં, શુદ્ધ ધર્મને જરાક પણ સ્થાન મળ્યું નથી, એ
નિશ્ચય માનજો.

૩૨૬. જ્યારે કોઈ તપાસ રાખનાર કે ઠપકા દેનાર ન હોય તેવી
એકાંતાવસ્થામાં પણ જે કોઈ મનુષ્ય અયોગ્ય કાર્ય કરતો નથી અથવા અપ-
વિત્ર આચરણ આચરતો નથી, તે જ સલ મહાન ધર્મશીળ સાધુ પુરુષ છે.

૩૨૭. પારાની માફક પાપ કદી પણ છૂપાશે નહીં. જે કોઈએ
પારાની ભસ્મ ખાધી હશે તો તે જરૂર વિસ્ફોટકરૂપે જાહેર થઈ જશે.

૩૨૮. તે જ અરે પવિત્ર માણસ છે કે, જે જીવતો છતાં પણ
મૃતકતુલ્ય છે, એટલે કે જેની વિષયવાસના અને કામના, શ્રમમાં જેમ
મરી ગયેલી છે તેમ, નાશ પામી ગઈ છે.

૩૨૯. જેમ હીંગ એ મસાલામાં ન ગણાય ને સાકર એ ગળ-
પણમાં ન ગણાય, કારણ કે માંદાથી પણ તેના ઉપયોગ કરાય છે;
અથવા જેમ “પ્રણવ” (ચંકાર) એ શબ્દમાં ન ગણાય પણ ઈશ્વર

રૂપ જ છે, તેમ પવિત્ર થવાની-ભક્તિ કરવાની પ્રેમ કરવાની-કામ-નાઓ, તે કામનામાં ગણાતી નથી.

૩૩૦. બેળી કરેલી સાકર અને રેતીમાંથી, કીડી સાકર માત્ર જ લઈ જાય છે, તેમ સુષ્ટ પુરુષો અસત્યમાંથી સત્ય જ તારવી લે છે.

૩૩૧. સુપડાનો સ્વભાવ સારી વસ્તુ રાખીને ખરાબ ઊરાડી દેવાનો છે, તેવો જ પવિત્ર માણસોનો પણ સ્વભાવ છે.

૩૩૨. પ્રશ્ન:-સંસારનાં તથા ઇન્દ્રિયવિષયનાં સુખો તરફનું આકર્ષણ બંધ ક્યારે થઈ જશે ?

ઉત્તર:-ઈશ્વર, જે અછેદ્ય, નિત્ય, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે તે જ સર્વ સુખનું અને સર્વોપરિ આહ્વાદનું નિવાસસ્થાન છે. જેઓને તેના સર્વોપરિ સુખનો અનુભવ મળે છે, તેઓને આ વિશ્વના પદાર્થોના નિર્જીવ અને નિર્માલ્ય આહ્વાદ માટે કોઈ પણ જાતની કામના કે આકાંક્ષા રહેતી નથી.

૩૩૩. જ્યારે શાવક (એક જાતનું ખીસકોલીના ઘાટનું પ્રાણી)ની પુંછડી ખરી જાય છે, ત્યારે તે જળ અને પૃથ્વી બેપર રહી શકે છે; તેમજ જ્યારે અજ્ઞાનરૂપી પુંછડી ખરી જાય છે, ત્યારે મોક્ષગતિને પમાય છે, અને ત્યારે તે જીવન્મુક્ત ઇશ્વરમાં અને જગતમાં સરખી રીતે રહી શકે છે.

૩૩૪. જેઓ સંસારમાં રહીને મોક્ષાર્થે યત્ન કરે છે, તેઓ કિલ્લાના

રક્ષણમાં રહીને યુદ્ધ કરનારા લડવૈયા જેવા છે;
સંન્યાસી.

જ્યારે સંસારલાગી નિકળેલા સંન્યાસીઓ મેદાનમાં ઉભા રહીને યુદ્ધ કરનારા શૂરવીર લડવૈયા જેવા છે કારણ કે કિલ્લાની અંદર રહીને લડવું, એ મેદાનના યુદ્ધ કરતાં ઘણું જ સલામતી ભરેલું છે.

૩૩૫. ગંગા કિનારે વસનારા સાધુઓ સદા પવિત્ર હોય છે.

૩૩૬. સેકવાને અર્થે તવામાં નાંખેલા ભાતના દાણામાંથી જે દાણો ઊડીને બહાર પડે છે, તે પૂર્ણપણે સેકાયેલો હોય છે ને વળી તેનાપર બળી ગયેલા દાણાના જેવી નિશાની પણ હોતી નથી. પણ પેણામાં જ બરોબર સેકાયેલા દાણાઓપર જરાક સરખી પણ દાઝની કાળી નિશાની

જોવામાં આવે છે. તેમ જ સાત્ત્વિક શુદ્ધ ભક્તોમાંથી જેઓ પ્રથમથી જ સંસાર ત્યાગીને કેવળ નિઃસ્પૃહી થઈ બહાર ચાલી નીકળ્યા છે, તે તે કોઈ પણ પ્રકારના દોષ વગરના શુદ્ધ સાત્ત્વિક ભક્ત જ છે; પણ સંસારમાં રહીને ઈશ્વરાધન કરનારા ઉત્તમ ભક્તોના સ્વભાવમાં રહેજ પણ અપૂર્ણતા રહી જવાનો સંભવ છે.

૩૩૭. પ્રશ્ન:-જેણે જ્ઞાનથી નહિ પણ ક્ષણિક દુઃખ કે શોકના ત્રાસથી દુઃખાઈને સંસાર ત્યાગ કરીધો હોય, તેનાં લક્ષણ કેવાં હોય છે ?

ઉત્તર:-માતા, પિતા, પત્ની, પુત્ર કે કોઈ અન્ય સ્વજન સાથેના વિરોધને લીધે, ક્રિયા કોઈ જાતની આપદાને લીધે ત્યાગી થએલાને ક્ષણિક ત્રાસથી થએલો ત્યાગી જાણવો અને તેનો ત્યાગ પણ ક્ષણિક જ જાણવો, અન્ય દેશમાં જ્યાં પછી તેને સહેજ પણ સુખકર પદાર્થો કે મનુષ્યનો સહવાસ થતાં જ તે પાછો સંસારી બનશે અને કાળાંતરે ધન અને લૌકિક કીર્તિથી વિટાયેલો આ પુરુષ પાછો પોતાને દેશ આવીને સ્વજનોની સાથે વસશે.

૩૩૮. શ્વેત વસ્ત્રપર પડેલો નાનો સરખો પણ શ્યામ ડાઘ, તેની વિરુદ્ધતાને લીધે બહુ જ કદરૂપો લાગે છે તેમ જ પવિત્ર પુરુષની નજીવી ભૂલો પણ તેની આજુબાજુની પવિત્રતાની સમીપમાં બહુ જ ગંભીર દેખાય છે.

૩૩૯. જેમ કસોટીપર ચઢવાથી ખરું સોનું અને પિત્તળ પરખાઈ જાય છે, તેમ જ સત્તાવણી અને દુઃખરૂપી કસોટીપર ચઢવાથી ખરો સાધુ અને ઢોંગી માલમ પડી આવે છે.

૩૪૦. જે સાધુ દવા આપે છે તથા કેફી વસ્તુનો ઉપયોગ કરે છે તે ખરો સાધુ નથી, માટે તેવાથી દૂર રહેવું.

૩૪૧ હવામાં ઉંચા ઉડાડવાને બનાવેલા હજારો પતંગોમાંથી કોઈ

એક કે બે જ દોરી તોડી ને છૂટા થઇ ઉડી જાય છે, તેમ હજારો સાધ-
કામાંથી કોઇ એક કે બે જ સંસારના બંધનમાંથી મુક્ત થઇ શકે છે.

૩૪૨. સત્વ, રજ અને તમના ન્યૂનાધિક પ્રમાણને લીધે મનુ-
ષ્યોમાં ત્રણ પ્રકાર થયેલા છે.

માણુસોના પ્રકાર.

૩૪૩. જેમ જાળમાં સપડાયલી માછલીઓમાં
કેટલીક તો છૂટી થવાને બીલકુલ પ્રયત્ન કરતી નથી, બીજી કેટલીક
નિકળવાને અતિશય પ્રયાસ કરે છે, જ્યારે થોડીક તો જાળ તોડીને
બહાર નિકળવામાં પણ ફાવે છે, તેમ જ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો છે:
જદ્, મુમુક્ષુ અને મુક્ત.

૩૪૪. જો પકાવ્યા વગરનું વાસણ ફૂટી જાય છે તો કુંભકાર તેની
માટી ફરીથી કામમાં લે છે; પણ જો પકાવ્યા પછી ફૂટી જાય છે તો
તેના ટુકડા ફરીથી તેના ઉપયોગમાં આવતા નથી. એવી જ રીતે અજ્ઞા-
નાવસ્થામાં પંચતત્ત્વને પામનાર જીવને પુનઃ જન્મ લેવો પડે છે, પરંતુ
જ્ઞાનાગ્નિથી સિદ્ધ થયેલ અમર આત્માને મૃત્યુને અંતે પુનઃ જન્મનું પડતું નથી.

૩૪૫. રાંધેલા ચોખા (સિદ્ધ કરેલો ભાત) ફરીથી ઉગતો નથી,
પણ વચર રાંધેલી ડાંગર પાછી ઉગી નિકળે છે. તેમ જ સિદ્ધ થયેલ
પુરુષનો પુનર્જન્મ થતો નથી, પણ અસિદ્ધ અજ્ઞાન દશામાં મૃત્યુવશ
થયેલાને, સિદ્ધાવસ્થાને પામતાં સુધી જન્મમરણ ભોગવવાં પડે છે.

૩૪૬. આ વિશ્વમાં સિદ્ધદશાને પામેલા જનોમાં પણ બે વર્ગો છે;—
એક વર્ગના સિદ્ધો સત્યજ્ઞાન થતાં જ મૌન ધારણ કરીને તેનો આનંદ પોતેજ
ભોજવવા માંડે છે; જ્યારે બીજા વર્ગના સિદ્ધો સત્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
થતાં જ તેને પોતાની પાસે રાખી ન મુકતાં, ચારે ખૂણાના લોકોને
તેમાંથી ભાગ આપવાની ઇચ્છાથી પોકારીને સર્વને કહે છે કે, “આવો
અને અમારી સાથે સત્યાનંદનો લ્હાવો લૂંટો.”

૩૪૭. ત્રણ જાતનાં રમકડાં હોય છે; મીઠાનાં, કપડાંનાં તથા
પથ્થરનાં. આ પુતળાંઓ જો પાણીમાં નાખ્યાં હોય તો પહેલી જાતનાં

પુતળાં પાણીમાં ઓમળી જઈને પોતાનો આકાર લજી દેશે; કપડાંમાં ધણું પાણી ભરાશે, પણ તેનું અસલ રૂપ જતું નહીં રહે. જ્યારે પથ્થરનું તો જેમનું તેમ જ રહેશે. મીઠાનું પુતળું એ મુક્ત પુરુષ છે, જે સર્વ સામાન્ય અને સર્વવ્યાપી આત્મામાં મળી જઈને લીન થઈ એકરૂપ જ થઈ જાય છે. કપડાંનું પુતળું પ્રેમીભક્ત-જે ઈશ્વરી આનંદ અને જ્ઞાનથી ભરેલો છે તેને સ્થળે છે; અને ત્રીજું પથ્થરનું પુતળું સંસારી, -જે સ્વ જ્ઞાનનો એક અંશ માત્ર પણ જાણી શકતો નથી, -તેને સ્થળે છે.

૩૪૮. રંગભૂમિ ઉપર જેમ એક માણસ વારાફરતી વિવિધ વેશ ધારણ કરે છે, તેમ ઈશ્વર પણ જગતમાં નાના પ્રકારનાં રૂપો ધારણ કરે છે. તેમ જ વળી જેમ એકનો એક વેશ જૂદા જૂદા ધણા માણસો પહેરી શકે છે, તેમ નિરનિરાળા સ્વભાવના પ્રાણીઓએ મનુષ્યનો આકાર ધારણ કર્યો છે; કેટલાક માણસો ફાડી ખાનારા વરુ જેવા છે, કેટલાક કૂર રીંછ જેવા છે, કેટલાક લૂચ્યા શિયાળ જેવા છે, તો કેટલાક સર્પ જેવા છે. જો કે આવા સ્વભાવવાળાનો બાહ્ય આકાર મનુષ્ય જેવો છે.

૩૪૯. કચોરી, ધારી વગેરે પદાર્થોના ઉપરનાં પડો તો ચોખ્ખા લોટનાં જ હોય છે; પણ તેની અંદર ભરેલા મસાલાના સ્વાદ પ્રમાણે તેને સારા અથવા ખરાબ કહેવામાં આવે છે. તેમ જ મનુષ્ય માત્રના દેહો એક જ જાતના પદાર્થોના બનેલા છે, પરંતુ તેમના અંતરની શુદ્ધતાના પ્રમાણમાં તેમના ગુણો ભિન્ન ભિન્ન હોય છે.

૩૫૦. ધર્મના વિષયમાં મનુષ્ય કેટલું વધારે જ્ઞાન સંપાદન કરી શકશે, તે તેના વિચારો અને વૃત્તિઓને આધીન થાય છે; પરંતુ તેનાં દૃશ્ય કર્મોથી તે સંપાદન થતું નથી. કોઈ એક વખતે બે મિત્રો એક સ્થાને ભાગવતની કથા થતી હતી ત્યાંથી પસાર થતા હતા. તેવામાં એકે કહ્યું:—“ભાઈ આલ, આપણે પણ સાંભળવા બેસીએ.” બીજાએ કહ્યું, “નારે ભાઈ, ભાગવત સાંભ-

ધાર્મિક લાભ દદ-
યના ગુણો ઉપર
અવલંબેલો છે.

ળવામાં શું વળવાનું હતું ? ચાલને આપણે પેલી રામજણીને ત્યાં નાચમાં જઈએ. ત્યાં આનંદ અને રમતમાં આપણો વખત જશે.” પહેલાંએ તે કબૂલ્યું નહિ, અને જ્યાં કયા વંચાતી હતી ત્યાં જઈને કયા સાંભળવા બેઠો. બીજો ગુણીકાના ગૃહમાં ગયો. પણ ત્યાં ધાર્યા પ્રમાણેની ગમ્મત ન મળવાથી મનમાં ને મનમાં કહેવા લાગ્યો, “અરેરે ! હું અહીં આવીને ક્યાં ફસાયો ! પેલો કેવો સુખી કે જઈને શ્રીહરિના ગુણાનુવાદ કરતો પવિત્ર ભાગવત સાંભળવા બેઠો.” અને આવી રીતે ગુણીકાના ગૃહમાં હોવા છતાં પણ સધળો વખત તેણે શ્રીહરિનું જ સ્મરણ કર્યું કીધું. બીજો જે કયામાં બેઠો હતો, તેને પણ તેમાં રસ ન પડવાથી મનમાં ને મનમાં કહેવા લાગ્યો, “અરેરે ! મને વળી આ શું સુખ્યું ! પેલો કેવો નિરાંતે બેસીને ગુણીકાને ત્યાં આનંદ મેળવતો હશે !” પરિણામે શ્રીમદ્-ભાગવતની કયામાં બેઠેલો હોવા છતાં પણ તેના મને ગુણીકાના ધરના આનંદનું ચિંતન કર્યું કીધું અને તેથી અંતે તેને ઘેર જવાના પાપ જેટલાં જ પાપનો તે ભોક્તા થયો. પરંતુ બીજો તો કયાશ્રવણના પુણ્યનો અધિકારી થયો; કારણ કે તેના હૃદયે સતત શ્રીહરિનું જ સ્મરણ, ગુણીકાના ધરમાં હોવા છતાં પણ કર્યું કીધું હતું.

૩૫૧. મન જ મનુષ્યને જ્ઞાની કે અજ્ઞાની, બદ્ધ કે મુક્ત, બનાવે મન અને વિચારની શક્તિ. મનુષ્ય મનને જ લીધે પવિત્ર કે અપવિત્ર, પુણ્ય-શાળી કે પાપી, સદાચારી કે દુરાચારી બને છે. જેનું ચિત્ત સતત શ્રીહરિની મૂર્તિમાં સ્થિર થયેલું છે, તેને માટે ભક્તિ કે ઉપાસના કે પૂજા વગેરેના બાહ્ય ઠાઠની કાંઈ પણ આવશ્યકતા નથી.

૩૫૨. હિંદુસ્થાનના શ્રદ્ધારૂપી દવાથી જ સારું કરનાર વૈદ્યો પોતાના દરદીઓને ખરા વિશ્વાસથી, “હું માંદો નથી, મને કાંઈ પણ જાતનો મંદવાડ છે જ નહિ,” એવું બોલવાને કહે છે, દરદી આમ બોલ્યા પણ કરે છે ને મને કરીને આમ નીરોગીપણું સ્વીકારવામાં જ તેનો રોગ જતો

પણ રહે છે. તેવી જ રીતે તમે જો પોતાને કંઈપણ સદ્ગુણ વગરના અને નબળા મનના માનશો તો તમે થોડા જ વખતમાં પોતાને તેવા જ બની ગયલા જાશે. અને એવું સમજશો અને માનશો કે, તમારામાં આત્મિક ધણી શક્તિ છે, તો નિશ્ચય રાખજો કે, તે શક્તિ આખરે તમારામાં આવશે જ.

૩૫૩. નમ્રતાનો દેખાવ કરવા જતાં ધણકો કહે છે કે, “હું તો મારે ધૂળમાં આજોડતા કીડા જેવો છું,” અને આવી રીતે પોતાના મનમાં કીટ જેવો હોવાનો વિચાર કરવાથી, વખતના જવા સાથે તેનું મન ખરેખર જ કીટના મન જેવું નિર્બળ બની જાય છે.

તારા અંતરમાં નિરાશાને પેસવા દેતો ના; મનુષ્યને માટે આગળ વધવાના કાર્યમાં હરકત નાંખનારી નિરાશા થવાના દોષ જેવો બીજો કોઈ પણ દોષ નથી.

જેવું જે ચિંતવે છે તેવો તે થાય છે.

૩૫૪. કોઈ એક માણસે એક કલ્પવૃક્ષની છાયામાં બેસીને વિચાર કીધો કે, હું રાજા થાઉં ને તે તત્ક્ષણે રાજા થયો. બીજી પળે એક મોઢ પમાડી દે, એવી સુંદરી મેળવવાનો તેણે વિચાર કીધો ને તત્ક્ષણે એક સુંદરી આવીને તેની પાસે બેઠી. તેણે પોતાના મનમાં વિચાર કીધો કે, “જો વાઘ આવીને ખાઈ જાય તો,” અને અફસોસ ! તે જ ક્ષણે તે એક વાઘના ડાયામાં જઈ પડ્યો. ઈશ્વર એ કલ્પવૃક્ષ જેવો છે, જે જીવ તેની સમક્ષ એવો વિચાર કરે છે કે, હું ગરીબ અને નિરાધાર છું, તે તેવો જ રહે છે; પણ જે એવો વિચાર કરે છે અને માને છે કે, ઈશ્વર તેની દરેક ઇચ્છા પૂરી પાડે છે, તેને તેની પાસેથી સર્વ પદાર્થ મળે છે.

૩૫૫. મનુષ્ય જેવો વિચાર અને જેવો હેતુ રાખે છે, તે પ્રમાણમાં તેને ફળ આપવામાં આવે છે. ઈશ્વર એ એક કલ્પવૃક્ષ જેવો છે; તેના જે ભકતો તેની છાયા નીચે બેસીને જે ઇચ્છે છે, તે તેને આપે છે.

કાષ્ટ રંકનો પુત્ર હોય છે તે વરિષ્ઠ ન્યાયાલમના ઉંચા ઓદ્ધાપર ચઢે છે અને ત્યાં જ વિચારે છે—કે “હવે હું સુખી છું; નીસરણીના સર્વથી ઉંચા પમથિયાપર હું ચઢ્યો છું. હવે અધું યથોચિત છે.” ઈશ્વર તેને કહે છે કે—“જે સ્થિતિમાં તું છે, તેમાં તું સદાનો રહે.” ન્યાયમંદિરનો તે ન્યાયાધીશ જ્યારે વાનપ્રસ્થ થાય છે, અને પોતાના જીવનનું સિંહાવલોકન કરે છે, ત્યારે તે સમજે છે કે, તેણે જીવનની વ્યર્થ ગુમાવી છે અને કહે છે કે—“અરે રે ! મેં શું કાધું !” ઈશ્વર પણ પડઘો પાડી કહે છે કે—“અરે રે ! તો શું કાધું !”

૩૫૬. જે પોતાને જીવરૂપ માને છે તે જીવ રહે છે, જે ઈશ્વરરૂપ માને છે. તે ખરેખર ઈશ્વર થાય છે. જેવું જે ચિંતવે છે તેવો તે થાય છે.

૩૫૭. જ્યારે હાથી છૂટો હોય છે ત્યારે ઝાડો અને મૂળીઆંઓને ઊંખેડી નાંખે છે તથા તેનો નાશ કરે છે; પણ જ્યારે મહાવત તેના મસ્તકમાં અંકુશ ભોંકે છે કે, તે તુરત શાંત બની જાય છે. તેમ જ મન જ્યારે સ્વતંત્ર છૂટું હોય છે ત્યારે નિરુપયોગી અનેક વિચારોના તરંગમાં પોતાનો કાળ વ્યતીત કરે છે, પરંતુ જેવો તેનાપર વિવેકરૂપી અંકુશનો દાબ મૂકવામાં આવે છે, કે તુરત જ તે શાંત બની જાય છે.

૩૫૮. તોફાની વા શાંત ઘોડો, આંખે અંધારી આંધી ન હોય વિવેક અને વૈરાગ્ય. તો જેમ સીધો ચાલતો નથી, તેમ જ વિવેક અને વૈરાગ્યની અંધારી પડેલો જ્યાં સૂધી સંસારી જીવ મનને આંધતો નથી ત્યાં સૂધી તે કુમાર્ગે જતાં અટકતું કે અચકાતું નથી.

૩૫૯. જેમ ડોહળાયલા પાણીમાં ફટકોનો બૂકો નાંખવાથી કચરો તળાએ ઘેસી જઈને પાણી સ્વચ્છ નીતર્યું બની જાય છે, તેમ જ વિવેક અને વૈરાગ્ય, મનુષ્ય હૃદયના બે દોષહારકો છે; તેની મદદથી સંસારીનું ચિત્ત સંસારમાંથી છૂટીને શુદ્ધ બને છે.

૩૬૦. રેશમનો કીડો જેમ પોતે ઉપજાવેલા કાકડામાં અંધાધ જાય છે, તેમ જ મનોજન્ય ઇષ્ટાઓમાં સંસારી જન લુબ્ધ થઈ જાય

છે. પરંતુ જેમ પાછળથી તે કીડો ચળકતાં અને રંગબેરંગી પતંગીઆનું સ્વરૂપ થાય છે ત્યારે કાકડો કાપીને બાહર આવે છે ને સ્વતંત્રતાનું સુખ ભોગવે છે. તેમ જ સંસારી જીવ પણ વિવેક અને વૈરાગ્યરૂપી પાંખોને પોષીને, માયાની જાળમાંથી છૂટી જાય છે ને મુક્તદશાનો અનુભવાનંદ ભોગવે છે.

૩૬૧. એક જાતનો ઝેરી કરોળીઓ થાય છે. તેના ઝેરમાં એવો ગુણ રહેલો છે કે, જ્યાં સૂધી હાથમાં આમળીનાં મૂળીયાં પકડીને મનુષ્યના શરીરપરના જખમપરથી ઉતારવામાં આવતાં નથી, ત્યાં સૂધી જેને તે કરજો હોય તેના ઉપર કાંઈ પણ જાતના ઔષધની અસર થતી નથી. આ પ્રમાણે જ્યારે જખમવાળા જગ્યાપર ઉતાર કરવામાં આવ્યો હોય છે ત્યારે જ અન્ય ઔષધિઓ તેની અસર કરવા માંડે છે. તેમ જ જ્યારે વિષય વાસનારૂપી કરોળીઆ મનુષ્યને કરજા હોય, ત્યારે તેને ધાર્મિક જીવનમાં આગળ વધ્યા પહેલાં પ્રથમ તો વૈરાગ્ય, વિવેક અને અભ્યાસની અદ્ભુત શક્તિથી રંગાવું જરૂરનું છે.

૩૬૨. સમ્યક્દાનંદના મહાસાગરમાં આપણે દૂબકી મારવી જોઈએ; અને તેમ કરતાં અગાધ દરિયાની તળેટીમાં વસનારા લોભ અને ક્રોધ-રૂપી ભયંકર પ્રાણીઓથી ડરવું નહિ, તથા વિવેક અને વૈરાગ્યરૂપી હરિદ્રાનું લેપન કરી લેવું, કે તેના વાસને લીધે તે ભયંકર ગ્રાહો, તારી નજીક ન આવતાં દૂરના દૂર જ રહેશે.

૩૬૩ વિવેક જે જાતનો છે—આનુષંગિક અને સંયોગિક (analytical and sythetical). આનુષંગિક આપણને દૃશ્ય જગતના ઉપરથી અદૃશ્ય અદ્વિતીય બ્રહ્મનું જ્ઞાન કરાવે છે, અને સંયોગિકથી આપણે અદૃશ્ય અને અદ્વિતીય બ્રહ્મ દૃશ્યરૂપે કેમ પરિણમે છે, તે સમજાવે છીએ.

૩૬૪. તર્ક જે પ્રકારના છે. આનુષંગિક અને સંયોગિક. આનુષંગિક તર્ક રીતિએ માણસ જગતનો વિચાર કરતાં કરતાં ઈશ્વર સૂધી ચઢે છે, એટલે કે કાર્ય ઉપરથી મૂળ કારણનો વિચાર કરે છે. તત્પશ્ચાત્

સંયોગક તર્કનો આરંભ થાય છે; ઈશ્વરને યથાસ્થિત જાણ્યા પછી, માણસ જન્મતના સર્વ કાર્યમાં અને જગદુત્પત્તિમાં તેનો આવિર્ભાવ કેમ વિવર્તે છે, તે જોતાં શિખે છે; એક પદ્ધતિ પૃથક્કરણ સંબંધી છે, અને બીજી એકીકરણ સંબંધી છે. પ્રથમની રીતિ કાંદાના કે કેળના થડના ગર્ભને પહોંચવા માટે એક પછી એક પડ અનુક્રમે કાઢાડી નાખવા જેવી છે, જ્યારે બીજી રીતિ એક થર ઉપર બીજા થર ચઢાવવા જેવી છે.

૩૬૫. વૈરાગ્ય કેટલા પ્રકારના છે? વૈરાગ્યના બે ભેદ છે:—તીવ્ર અને મંદ (સામાન્ય). એક રાત્રિમાં જ મ્હોડું તળાવ ઝાડીને તેને જળથી ભરી દ્વંધ્યે, તેવો તીવ્ર વૈરાગ્ય છે. જ્યારે મંદ વૈરાગ્ય રોજ રોજ મુલતવી રાખવાના ગુણવાળો છે અને તે ક્યારે પૂર્ણ થશે, તે કોઈ પણ જાણી શકતું નથી.

૩૬૬. પ્રશ્ન:—વૈરાગ્ય કેવી રીતે સિદ્ધ કરાય?

ઉત્તર:—એક વખતે કોઈ એક સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું; “સ્વામિન! મને મારા ભાષ વિષે બહુ જ ચિંતા થાય છે. આજ કેટલોક વખત થયા એ સંસાર ત્યાગ કરવાની અને સંન્યસ્ત લેવાની વાતો કરી રહ્યો છે, ને તેટલા માટે હાલથી જ તેણે મન જિતવાના પ્રયત્નો કરવા માંડ્યા છે, તથા પોતાની મનોવૃત્તિના વેગને તથા જરૂરીયાતોને ઘટાડવા માંડી છે.” પતિએ કહ્યું; “પ્રિયે! તારે જરાક પણ ચિંતા રાખવી નહિ. આજ સૂધીમાં સંસાર છોડવાની લાંબી લાંબી વાતો તથા તેયારી કરવાવાળો કોઈ પણ મનુષ્ય સંન્યાસી થયો નથી, ને તારો ભાષ પણ તે જ પ્રમાણે થશે નહિ.” પત્નીએ પૂછ્યું, “તારે જેઓ સંન્યાસી થાય છે, તે કેમ થાય છે?” પતિએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો; “મનુષ્ય સંન્યસ્ત કેમ બ્રહ્મ કરે છે તે તારે જોવું છે? લે હું તને તે દેખાડું. “આટલું કહેતાં જ તેણે પોતાનાં શરીર ઉપરનાં વસ્ત્રો ફાડીને ખેંચી કાઢ્યાં તથા કમરપરના ધોતીયામાંથી એક ટુકડો કાઢી લઇને તેણે તેની લંગોટી લગાવી દીધી, તથા પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે, “આજથી તું પોતે

તેમ જ જગતની સર્વ સ્ત્રીઓ મારે માતા સમાન છે.” પછી તુરત જ તે સાંથી ચાલી નીકળ્યો તે પુનઃ પાછો જણાયો જ નહિ.

૩૬૭. એક સરખું ત્વરાથી ‘ગીતા’ શબ્દનું ધણી વાર રટણ કરશે તો ‘તાગી’ ‘તાગી’ નો શબ્દ સંભળાશે; માટે ગીતાનો ઉપદેશ એ જ છે કે, ‘તાગી થાવ.’ એ સંસારી જીવ! સર્વ વસ્તુનો લાભ કરીને શ્રીહરિનાં ચરણકમળમાં તારું હૃદય અર્પ.

૩૬૮. વિવેક અને વૈરાગ્યરહિત મનથી મમે તેટલાં ધર્મ પુસ્તકો અને પવિત્ર શાસ્ત્રો વાંચો કે સાંભળો, પરંતુ તે સર્વ શાસ્ત્રાધ્યયન. વ્યર્થ છે; કારણ કે જ્યાં સૂધી વિવેક અને વૈરાગ્ય હૃદયમાં વાસો કરીને રહ્યાં નથી, સાં સૂધી ધર્મમાં અગાડી વધી શકાતું નથી.

૩૬૯. મચ્છી ખાનારાઓને માછલીના માથા અને પૂંછડીની જરૂર નથી, પણ તેની વચ્ચેનો કામળ ગર્ભ તેઓને જોઈએ છે; તેમ જ પ્રાચીન શાસ્ત્રોના નિયમો અને આજ્ઞાઓમાં જે નકામો વધારો થયો હોય, તે અર્વાચીન સમયને અનુકૂળ થાય તેટલા માટે કાપીને ગાળી કઢાડવો આવશ્યક છે.

૩૭૦. “ગ્રંથ” નો અર્થ દરેક ઠેકાણે પવિત્ર પુસ્તક એવો ન થતાં, કેટલેક ઠેકાણે “ગ્રંથી” એવો પણ થાય છે. જો વાંચનાર મનુષ્ય હૃદયમાંની અહંતા તથા દર્પનો લાગ કરીને, સત્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી પોતાનાં કેટલાંક ઐહિક સુખોનો પણ ત્યાગ કરવો પડે તો તેનો ભોગ આપીને શાંત ચિત્તથી તેનો અભ્યાસ નહિ કરે તો માત્ર વાંચનથી તો ઉલટી તેના મનમાં પાંડિત્યદર્પ, ધૃષ્ટતા, અહંકાર વગેરે દૂષણરૂપી ગ્રંથિઓ આવીને ભરાઈ જશે.

૩૭૧. જે થોડું જાણવાવાળો હોય છે, તે ગર્વથી પુલાઈ જાય છે. મને એકવાર એક જોડે ઇશ્વર સંબંધી વાત થતાં તેણે કહ્યું, “અહાહા! એમાં તે શું? એ તો બધું જ જાણું છું.” મેં તુરત જ કહ્યું,

“શું દિલ્હી જઈને આવનાર સર્વને કહેતો ફરે છે કે, તે દિલ્હી જઈ આવ્યો છે ? શું એક બાબુ સર્વની આગળ પોકારે છે કે હું બાબુ છું ?”

૩૭૨. કલકત્તાના અતિ ધનાઢ્ય જહુનાથ મલીકનું ગૃહ ક્યાં આવેલું છે, અને તેની પુંજ કેટલી છે, તે જાણવા માટે ધણા માણસો બિજાસા ધરાવે છે, પણ ત્યાં જઈને તેને જાતોજાત મળનારાઓ તો ધણા થોડા નીકળે છે. તેમ જ ધણા માણસો શાસ્ત્રો શિખે છે અને ધર્મ સંબંધી વાતો કરે છે, પણ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ અર્થે ધણા જ થોડા પ્રયત્ન કરે છે અને કષ્ટ વેઠે છે.

૩૭૩. આત્મજ્ઞાન નહિ પ્રાપ્ત કરી શકનારા જનોમાં નીચેના આત્મજ્ઞાનના અન- પણુ આવી જાય છે. જેઓ વિદ્વાનો મદ રાખે ચિકારી. છે, જેઓ પાંડિત્યનું ડાળ ધાલનારા છે, તથા જેઓને ધનનો ગર્વ છે, તેવાને જો કાંઈ કહેશે કે,

“અમુક સ્થળે એક ઉત્તમ મહાત્મા પધારેલા છે માટે તમે દર્શને ચાલો,” તો તે તત્કાળમાં તો કાંઈને કાંઈ મિષ કાઢીને જવાનું માંડી વાળે છે; તોપણ ખરેખર તો તે પોતાના અંતરમાં પોતાને બહુ મોટા પદનો સમજતો હોવાથી બીજાને ત્યાં જવાથી પોતાનું પદ ઘટી જાય છે, એવા મિથ્યાભિમાનથી ત્યાં જતો નથી.

૩૭૪. એક પ્રખ્યાત બ્રહ્મોપદેશકે એક વખતે કહ્યું કે, પરમહંસનું તો ચિત્ત ભ્રમી ગયું છે અને રાત્રિ દિવસ એક જ વિષયનો વિચાર ચાલુ રાખવાથી તેની મગજશક્તિ લુપ્તપ્રાય થઈ ગઈ છે. પરમહંસદેવે તે ઉપદેશકને સંબોધીને કહ્યું, “તમે જણાવો છો કે, યુરોપમાં મોટા મોટા વિદ્વાનો પણ એકને એક વિષયપર મગજને એક સરખું રોકી રાખવાથી ચિત્તભ્રમ વા ગાંડા બની જાય છે, પરંતુ મને કહેશો કે, તેઓ જે વિષયપર વિચારે છે, તે વિષય આધ્યાત્મિક છે કે આધિભૌતિક છે ? પાર્થિવ અથવા તો આધિભૌતિક પદાર્થો (matter) ઉપર સતત વિચાર કરવાથી મનુષ્ય ગાંડો થઈ જાય, તેમાં ચકિત થવા જેવું શું

છે ? પરંતુ તમે મને સમજાવશો કે, જે કંઈ ચિત્તિચિત્ વસ્તુ છે, તેને ચિત્તશક્તિ આપનાર મૂળ આધારભૂત ચિદ્રૂપ પરમાત્મશક્તિનો વિચાર કરનાર, પોતાની ચૈતન્ય શક્તિને કેવી રીતે ખોલ દે છે, તથા ચિત્તભ્રમ શી રીતે બને છે ? શું તમારાં ધર્મનાં પુસ્તકોમાં આવું લખેલું છે ?”

૩૭૫. ક્ષણિક પદાર્થની સહાયતાથી નિલ પદાર્થનું, અસત્યથી પરા અને અપરા સત્યનું અને દૃશ્ય જગતથી અંતરાત્મિક જગતનું વિદ્યા. જ્ઞાન આપવું જોઈએ.

૩૭૬. જો પગમાં કાંટો વાગ્યો હોય છે તો તે કાઢવાને અર્થે ખીજે કાંટો લઈએ છીએ ને પછી એક કાંટાને નાખી દઈએ છીએ. તેમ જ સંબદ્ધ જ્ઞાન એ સંબદ્ધ અજ્ઞાન—જે આત્માની આંખને બંધ રાખે છે,—તેનો નાશ કરે છે, અને આ જ્ઞાન અને આ અજ્ઞાન બન્નેનો માયામાં સમાવેશ થતો હોવાથી, જે મનુષ્ય પરમ જ્ઞાન અથવા તો સ્વયંભૂતા જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે, તે અંતે બન્ને આ જ્ઞાન અને આ અજ્ઞાનથી રહિત થઈ જાય છે, કારણ કે પોતે દ્વંદ્વથી મુક્ત થાય છે.

૩૭૭. પ્રશ્ન—માયા શું છે ?

માયાની શક્તિ. ઉત્તર:—આધ્યાત્મિક ઉત્કર્ષમાં વિદ્યારૂપે નડતી વિષયોપરની જે ખોટી લાલસા, તે જ માયા કહેવાય છે.

૩૭૮. જેવા તમે માયાનું સ્વરૂપ પારખીને તેને ઓળખી કાઢશો કે, તુરંત જ તે એક ચોરની માફક તમારી સમીપમાંથી ગચ્છતી કરી જશે.

૩૭૯. માયાનું સ્વરૂપ જાણવાની ઇચ્છા થતાં, એક દિવસે મને સ્વપ્ન લાખ્યું:—એક સૂક્ષ્મ જળબિંદુ પડતાની સાથે ધીમે ધીમે તે વિકસવા માંડ્યું અને એક કન્યાના રૂપનું બન્યું; તે કન્યા પછી સ્ત્રી થઈ અને તેણે એક બાળકને જન્મ આપ્યો, અને જેવા તેણે બાળકને જન્મ આપ્યો કે તેવી જ તે બાળકને ઉપાડી લઈ તે સ્ત્રી ગળી ગઈ.

આ પ્રમાણે તેણે ધણું બાળકો જણ્યા, અને અનુક્રમે તે તેઓને ગળતી જ ગઈ. ત્યાર પછી મેં જાણ્યું કે, એ તો માયા હતી.

૩૮૦. કોઈ મલીન જીવે કાર્મના દેહમાં પ્રવેશ કીધો હોય ને તે વાત તે માણસને સમજાઈ જાય છે તો તુરત જ તે પ્રેત તેના દેહમાંથી જતું રહે છે; તે જ પ્રકારે માયાવેષિત જીવ જો પોતાની અજ્ઞાનાવસ્થાનો જ્ઞાતા થાય છે તો તુરત જ માયાની ઉપાધિ છૂટી જાય છે.

૩૮૧. જેમ શિકારના પગ આગળ તેણે મારેલો વાંદરો પડે છે, તેમ માણસો પણ સૌંદર્ય સુંદરી (માયા) ના પગ આગળ લોટપોટ થઈને જીંદગી અર્પણ કરે છે.

૩૮૨. સ્વચ્છ નિર્મળ આકાશ જોતજોતામાં વાદળોથી ઘેરાઈ જતું જોઈને અને પછી એક ક્ષણમાં વાયુથી તે ભેગા થયેલાં વાદળો-ઓને વેરાતાં જોઈને તે સમયે પરમહંસે કહ્યું કે:-માયા પણ આવી જ છે. તે પ્રથમ હતી જ નહિ, ત્યાર પછી તે એકાએક નિર્મળ શુદ્ધ કેવળ બ્રહ્મમાં આરોપિત થઈ અને આખું જગત તેણે ઉત્પન્ન કરી દીધું; પણ પુનઃ બ્રહ્મે એક શ્વાસની ટૂંકમાં તેને ઊરાડી દીધી.

૩૮૩. જેઓના પંડને સંસારમાં બંધન કરે એવી કોઈ પણ વસ્તુ નથી, તથાપિ પોતાની ભેળે બીજામાં સ્નેહથી બંધાઈ જાય છે એવા, આ વિશ્વમાં લક્ષ્યાવધિ મનુષ્યો છે. તેઓ મોક્ષ ઇચ્છતા નથી, તેમ જ મોક્ષ પસંદ પણ કરતા નથી. તેને કોઈ પણ કુટુંબનું ભરણ કે પોષણ કરવાની ચિંતા નથી. કોઈ પણ સંબંધી તરફની ચિંતા નથી, છતાં તેવા વિરકતો પણ, બીલાડી, વાંદરું, કુતરું, પોપટ કે એવું કોઈ પણ પ્રાણી પોતાના સોબતી તરીકે રાખે છે અને તેમ કરીને, દૂધ પીવાની તૃષ્ણાને, જાણ પીને સંતોષ આપે છે. મનુષ્ય પ્રાણીપર માયા અથવા અવિદ્યાનું આવું જોર છે.

૩૮૪. અતિશય તાવથી પીડાતો દરદી જ્યારે પાણીનો શોષ પડે છે ત્યારે એમ ધારે છે કે, તે આખો સમુદ્ર ખાલી કરી શકશે. પણ

જેવો તાવ જતો રજો કે, પછી એક ધ્યાનું પાણી પણ તેને પૂરતું થાય છે અને તેમાંના પણ થોડાક જળે કરીને તેની તૃષ્ણાની શાંતિ થઈ જાય છે. તેમ જ માયારૂપી તાપથી પીડાતો મનુષ્ય, પોતાની અલ્પ-ગતિને જૂલી જઈને, ઈશ્વરને પૂર્ણપણે પોતાના હૃદયમાં સમાવી દેવાની ઇચ્છા કરે છે; પણ જ્યારે તે અજ્ઞાન નિવૃત્ત થઈ જાય છે ત્યારે ઈશ્વરી જ્ઞાનનો એક અંશ માત્ર તેને નિત્ય સુખની રેલમાં દૂબાડી દે છે.

૩૮૫. એક વાદવિવાદાસક્ત વક્તાના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પરમહંસદેવે જણાવ્યું કે, “જો તમારે વાદ ચલાવીને સત્યના જ્ઞાતા થવું હોય તો તમો બ્રહ્મસમાજના ઉપદેશક બાબુ કેશવચંદ્ર પાસે જાઓ, પરંતુ જો તમો એક જ શબ્દમાં તે સમજવા માંગતા હો તો મારી પાસે બેસો.”

૩૮૬. આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને બ્રહ્માનંદના સુખનો અનુભવ એ માયામાંથી જ આપણને મળી શકે છે; જો તેમ હોત નહિ તો આ સર્વ પદાર્થની પ્રાપ્તિનો સ્વપ્ને પણ વિચાર કાણુ કરતે? માયામાંથી જ દ્વૈતભાવ અને સર્વ સંબંધો ઉત્પન્ન થાય છે; માયાની બહાર ભોક્તા, ભોજ્ય અને ભોજન જેવું કંઈ નથી.

૩૮૭. એક આતુર જિજ્ઞાસુએ ભગવાનને કહ્યું, “ભગવાન! મને જગતનું મિથ્યાત્વ. આપો.” ભગવાને તેને કહ્યું કે: “બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા!”

૩૮૮. એક સાધુ મહાત્મા ઝુમ્મરમાંના હીરાઓ તરફ જોઈને રાત્રિ દિવસ મનમાં હસતા હતા; અને તેનું કારણ પૂછતાં જણાવ્યું કે, તેમાંથી નિકળતા રાતા પીળા રંગો તરફ જોવાથી તેને ઘણું જ જ્ઞાન મળતું હતું—જેમ આ બધા રંગો અસત્ય છે, તેમ જ જગત્ પણ અસત્ય છે.

૩૮૯. પ્રશ્ન:—શું આ જગત્ અસત્ય છે?

ઉત્તર:—જ્યાં સુધી તમે એ ઈશ્વરને ઓળખ્યા નથી ત્યાં સુધી

જગત્ સત્ય છે; કારણ કે તમે તેને સર્વ વસ્તુમાં ન જોતાં તમને પોતાને ‘હું અને મારારૂપી અહંમતાથી’ જગતમાં બાંધી ઘો છો; અને આવી રીતે અજ્ઞાનવશ રહેવાથી ઈંદ્રિયોના વિષયોપરના તમારો મોહ વધતો ને વધતો જાય છે ને તમે માયાના ખાડામાં ઉંડ ને ઉંડા ઉતરતા જાઓ છો. આ માયા મનુષ્યનાં આંતરચક્ષુ બંધ કરીને તેને એવા બાંધળા બનાવે છે કે, સંસારમાંથી નિસરવા માર્ગ સરળ અને ખુલ્લો દેખાવા છતાં પણ, તે તેમાંથી બહાર નીકળી શકતા નથી. સંસાર કેવો અસત્ય છે, તે તો તમે પોતે પણ સારી રીતે સમજો છો. જે ઘરમાં તમે રહો છો, તેનો જ જરા વિચાર કરો. તેમાં આજ સૂંધીમાં કેટલા જન્મી-સ્વામિત્વ ભોગવી-રહી-મરણ પામ્યા હશે ! આ સંસારમાં પદાર્થો એક ક્ષણે ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્ષણાંતરમાં તો તેનો નાશ પણ થઈ ગયેલો જોઈએ છીએ. જેને તમે તમારા માનો છો, તેઓ તમારી આંખ બંધ થતાં જ તમને ત્યાગી દે છે. તથાપિ માયાનો પાશ સંસારીના ઉપર કેવો સચોટ છે ! કુટુંબમાંના કોઈને પણ તેની તરફના રક્ષણની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ એક માત્ર નહાના પૌત્રને માટે તે કાશી પ્રતિ પ્રયાણ કરતો અટકે છે. “મારા હરનું શું થશે” તે વિચાર જ તેને સંસારમાં રાખી મૂકવાને બસ થાય છે. ઘુણી (માછલા પકડવાની જાળી)માં નહાસી ઘૂટવાના માર્ગો હોય છે, પરંતુ મત્સ્ય તેમાંથી નિસરી શકતું નથી. યેળ પોતાની જ લાળના પડમાં રંધાઈ જઈને મરણ પામે છે. આવો સંસાર છે; તેને નિશ્ચયથી તું જાણ કે, તે મિથ્યા અને ક્ષણભંગુર છે.

૩૯૦. પ્રશ્ન:-જીવવાની આશાનો આપણે શી રીતે પરાજય કરી શકીએ ?

ઉત્તર:-મનુષ્ય દેહ સડી જતી વસ્તુઓનો બનેલો છે-તે માંસ, લોહી અને હાડકાંનો બનેલો છે; આ દેહ, માંસ, હાડકાં, સ્નાયુ, રક્ત આદિક દુર્ગંધ પદાર્થો, જે

કાઠી જઈ ગંધાધ ઉઠે તેવા છે તેનો બનેલો છે ! આવી રીતના વિચારનું રાત્રિ દિવસ અનુસંધાન રાખીશ તો આ હુંદગીપરનો પ્રેમ ધીરે ધીરે નાશ થઈ જશે.

૩૬૧. પક્ષીઓ ઉડી ગયા પછી ખાલી પિંજરાની જેમ કાંઈ પણ દરકાર કરતું નથી, તેવી જ રીતે આ આત્મારૂપી પક્ષીના ઉડી ગયા પછી, નિર્જીવ થયેલા શબ-દેહની કાંઈ પણ દરકાર કરતું નથી.

૩૬૨. જેમ બાકુત, ઘરબાકુ, બાકારૂપે આપે છે, તેમ દેહી દેહનું બાકુ, રાગરૂપે આપે છે.

૩૬૩. પ્રશ્ન:-આ દેહ ક્ષણભંગુર અને નિરુપયોગી છે, સારે દરેક જણ તેને માટે આટલી કાળજી કાં રાખે છે ?

ઉત્તર:-કાંઈ પણ મનુષ્ય ખાલી પેટીની સંભાળ રાખતું નથી, પણ દરેક મનુષ્ય જરૂર જવાહિરથી બરેલા પેટારાની સંભાળ લે છે; તેમ જ સત્પુરુષોને પોતાનો દેહ-આત્માનો નિવાસસ્થાન જેમાં થવાથી પરમાત્માનું જ્ઞાન થયું છે, અથવા તો જેમાં પરમાત્માએ પોતાનો નિવાસ કીધેલો છે-તે દેહની સંભાળ રાખ્યા શિવાય ચાલતું નથી.

૩૬૪. પ્રશ્ન:-ધર્મ શરીરમાં કેવી રીતે રહે છે ?

ઉત્તર:-તે શરીરમાં પીયકારીના બુચની માફક રહે છે, અર્થાત્ શરીરમાં રહેવા છતાં પણ તે તેનાથી ન્યારો જ છે.

૩૬૫. મનુષ્ય દેહ એક ઉકળતા ચરુ જેવો છે, અને મન તથા ઈંદ્રિયો તેની અંદર રહેલાં જળ, ચોખ્ખા અથવા બટાટા જેવાં છે. ચરુને તેની અંદરની વસ્તુઓ સહિત અગ્નિપર મૂકશો તો તે એટલો ગરમ થશે કે, તમારી આંગળીનો જો તેની સાથે સ્પર્શ થાય તો તે તુરત દાઝી જશે; પણ તે ગરમી ચરુની કે તેની અંદર રહેલી વસ્તુની નથી, પણ અગ્નિની જ છે. તેમ જ બ્રહ્માનું તેજ મનુષ્યની અંદર છે. તે તેજ મન તથા ઈંદ્રિયોને પોતપોતાનાં કાર્ય કરવાને પ્રેરે છે અને જ્યારે તે તેજ કાર્ય કરતું અટકે છે, ત્યારે ઈંદ્રિયો પણ અટકી જાય છે.

૩૬૬. જેનું ચિત્ત ઈશ્વરમાં આસક્ત થયેલું છે, તે ખાનપાનાદિકના નજીવા વિચાર કરી શકતો નથી.

ખાન-ખાન.

૩૬૭. તું શ્રાદ્ધ કે મરણની ક્રિયા નિમિત્તે કાંઈ પણ ભોજન લેતો નહિ, કારણ તેવું અન્ન સર્વ ભક્તિ અને પ્રેમનો નાશ કરે છે. તેમ જ જે બ્રાહ્મણ બીજાઓને માટે યજ્ઞ વગેરે કરતો હોય, તેના ત્યાંનું ભોજન પણ તું ખાતો નહિ.

૩૬૮. જેઓ દૈવી વનસ્પતિના ખોરાક ઉપર રહેવા છતાં પણ ઈશ્વરને પામવાની કામના રાખતા નથી, તેને માટે તે ખોરાક પણ માંસાહાર જેવો જ નિરુપયોગી અને ખરાબ છે અને જે માંસાહારી હોવા છતાં પણ અંતરમાંથી શ્રીહરિનાં ચરણને માટે તલસે છે, તેને માટે તેવો ખોરાક પણ વનસ્પતિ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને છે.

૩૬૯. તપસ્વીઓને તથા સાધુઓને, કદી પણ કંઈ ભોજન આપતા નહિ; કારણ કે તે કર્મ તેઓની ઈંદ્રિયોની શાંતિને ચલિત કરવામાં સહાયક કરે છે.

૪૦૦. દિવસે સંતોષપૂર્વક ખાજે, પણ રાત્રિના તારી ભોજન સામગ્રી પ્રમાણમાં થોડી અને પાચક રાખજે.

૪૦૧. મનની ચંચળતાનો નાશ કરવો, તે જ ખરેખરો શુદ્ધ આહાર છે.

૪૦૨. જે માણસ કાંદા, ગાજર, મૂળા વગેરે ખાતો હોય છે તેને તેવા જ ઓડકાર આવે છે અને જે કાકડીઓ ખાતો હોય છે, તેના મુખમાંથી પણ તેવી જ ગંધ નિસરે છે; તે જ પ્રમાણે અંતરમાં જે વિચારો ઘડાતા હોય, જો જ મુખદ્વારા બહાર પડે છે.

૪૦૩. પૈસાથી શેઠલી અને ઘી માત્ર મળી શકે છે, તેથી તું એમ ચૈસા અને દોહાત. ન ધારતો કે, પૈસા મેળવવા, એ જ તારી જીંદગીનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય છે અને તેથી જ માત્ર તારા જીવનનું સાર્થક થશે.

૪૦૪. ધનના સ્વામી થવામાં ગર્વિષ્ઠ બનવા જેવું કાંઈ પણ નથી. જે તમે ધારતા હશો કે, તમે ધનિક છો, તો ખાત્રીથી જાણજો કે, તમારા કરતાં વધારે સંપત્તિવાન દુનિયામાં એવા પડેલા છે કે, જેની આગળ તમે રંક બિલ્લુક જેવા જ છો. સંધ્યાનો પ્રકાશ ગુપ્ત થતાં જ આવતા અંધકારમાં ચળકાટ મારતા આગીયા, મનમાં એમ સમજે છે કે, “અમે જ વિશ્વને પ્રકાશીએ છીએ.” પરંતુ તારામંડળના ઉદય સાથે તેમને ગર્વ હરાઈ જાય છે. તારાઓ એમ માને છે કે, “અમે વિશ્વને દેદી-ખમાન કરીએ છીએ,” પરંતુ ચંદ્રનાં દર્શન થતાં જ તેઓનો અહંકાર ટળી જાય છે તે તેઓ અધોમુખ બની નિસ્તેજ અને મ્હાન દેખાય છે. હવે શશીના હૃદયમાં દર્પનો વાસો થાય છે. તે તો એમ જ ધારે છે કે, આ સમગ્ર વિશ્વના અંધકારનો નાશ તેનાથી જ થયો છે અને જગતને શોભા અને આહ્વાદના સમુદ્રમાં સ્નાન કરાવીને હસાવનાર તે જ માત્ર છે. પરંતુ તેટલામાં જ જોતજોતામાં તો પૂર્વ દિશામાં અરુણોદયનાં ઝળઝળાયાં દૃષ્ટિસન્મુખ થવા માંડે છે અને આગામી સૂર્યની નેહા પોકારતા કુકડા તથા કાગડા, વિશ્વમાં ગડબડાટ મચાવે છે. કહો, ત્યારે હવે ચંદ્રની મોટપ કેવી ? પોતાને સંપત્તિવાન સમજનારાઓ જે પ્રકૃતિના આ ભવ્ય બનાવોને નિહાળીને હૃદયમાં વિચારે તો તેઓ કદી પણ પોતાના પૈસાનો મદ લાવીને અહંકારી બની નહિ જાય.

૪૦૫. તે જ મનુષ્યને ધન્ય છે કે, જેનો સેવક પૈસો છે. જેઓ ધનનો વ્યય કરી જાણતા નથી, તેઓ મનુષ્યના નામને પાત્ર નથી.

૪૦૬. જેમ પાણી પુલ નીચેથી વહી જાય છે, પણ સ્થિર થઈને રહેતું નથી તેમ જ લક્ષ્મીનો, મુક્ત પુરુષો સંગ્રહ કરતા નથી-તેથી તે, તેના હાથમાંથી ચાલી જ જાય છે.

૪૦૭. જેઓ અન્યના ગુણદોષની ચર્ચા કરવામાં સમયનો વ્યય કરે છે, તેઓ તેટલા કાળનો મિથ્યા નાશ કરે છે; પ્રશંસા અને નિંદા. કારણ કે તે વખતમાં તેઓ પોતાના આત્માનો

કે પરમાત્માનો વિચાર નકરતાં, માત્ર અન્ય આત્માઓનો-પોતાને નિરુપયોગી-વિચાર જ કરે છે.

૪૦૮. જેમ કાગડાના કાકાની તમે સ્પૃહા કરતા નથી; તેમ જ મનુષ્યની નિંદા તથા પ્રશંસાની પણ દરકાર કરતા ના.

૪૦૯. મનુષ્ય વખાણવા તથા વખોડવામાં પછાડી પડતાં નથી, માટે ત્હારે માટે કોઈ કાંઈ પણ કહે તો તે તું મનમાં લાવતો નહિ.

૪૧૦. મૂલાક્ષરોમાં “શ-ષ-સ એ ત્રણ અક્ષરો શિવાય બીજા કોઈ પણ શબ્દોનો ઉચ્ચાર એકસરખો થતો નથી ને તે ત્રણેય સકાર વાચક અક્ષરોનો અર્થ “ક્ષમાકર,” “ક્ષમાકર,” “ક્ષમાકર” એવો થાય છે. આ બતાવે છે કે, આપણી આત્માવસ્થામાંથી જ આપણને ક્ષમાનો ગુણ શીખાડવામાં આવે છે. ક્ષમાનો ગુણ દરેક મનુષ્યને અતિ ઉપયોગી છે.

૪૧૧. સાધુ પુરુષોનું ખરું લક્ષણ ક્ષમા છે.

ક્ષમા અને સહન- ૪૧૨. સુષ્ટ પુરુષનો ક્રોધ પાણીમાં દોરેલા શીલતા. લીટા જેવો ક્ષણિક છે, તેથી તે લાંબા વખત સુધી ટકી શકતો નથી.

૪૧૩. જેમ જગત રહેલા મનુષ્યોના ઘરમાં ચોર પેસવાની હોંમત કરતા નથી; તેમ જ હમેશ સાવધપણે વરતનારા મનુષ્યોના મનમાંના સુવિચારો કાઢી નાંખવાને દુષ્ટ (ક) વિચારો શક્તિવાન થતા નથી.

૪૧૪. પ્રશ્ન:-મનુષ્ય કયાં સુધી પવિત્ર રહી શકે છે ?

ઉત્તર:-તોહ જ્યાં સુધી અગ્નિમાં રહે છે ત્યાં સુધી લાલ રહે છે, ને પછી તુરત જ કાળું થઈ જાય છે; તેમ જ મનુષ્ય જ્યાં સુધી ઈશ્વરના સહવાસમાં રહે છે, ત્યાંસુધી તેનું મન પવિત્ર અને નિર્મળ રહે છે.

અહંકાર. ૪૧૫ પ્રશ્ન:-મનુષ્ય સુક્ત ક્યારે થાય છે ?

ઉત્તર:-જ્યારે તેનો અહંકાર નાશ પામે છે ત્યારે.

૪૧૬. જ્યાં સુધી અહંકાર રહે છે, ત્યાં સુધી જ્ઞાન કે સુક્ત પ્રાપ્તિ થતાં નથી અને જન્મ મરણની રેંટમાળનો અંત આવતો નથી.

૪૧૭. જ્યાં અહંકાર, ઇર્ષ્યા, ભય, લજ્જા અને શંકા હોય છે ત્યાં ઇશ્વર કદી પણ પ્રગટ થતો નથી.

૪૧૮. સૂર્ય જગતને પ્રકાશ અને ગરમી આપે છે, પણ જો તેનાં કીરણો વાદળે કરીને છવાઈ ગયાં હોય તો તેમાંનું કાંઈ પણ તેનાથી ન થાય. તેમ જ જો આત્મામાં અહંકાર હોય તો ઇશ્વર તે હૃદયમાં પ્રકાશી શકતો નથી.

૪૧૯. અહંવૃત્તિરૂપી વાદળાને લીધે ઇશ્વરનાં દર્શન થઈ શકતાં નથી; અને જો ગુરૂની કૃપાથી અહંકારનો નાશ થઈ જાય છે તો ઇશ્વર તેના પૂર્ણ પ્રકાશમાં પ્રગટ દેખાય છે. (અત્રે કેટલુંક કહીને ભગવાને દૃષ્ટાંત આપ્યું કે) શ્રી રામચંદ્રજીના ચિત્રમાં રામચંદ્રજી (પરમાત્મા)નું આસન લક્ષ્મણ (પ્રત્યગાત્મા)ના આસનથી ફક્ત એ ત્રણ પાયરી ઉંચું છે, પરંતુ બેયની અંતરાળમાં સીતાજી (માયા) આવતાં લક્ષ્મણજીને તેનાં દર્શન બરોબર થઈ શકતાં નથી.

૪૨૦. જેમ કપડાંને અંતરપટ ધરવાથી તમે મને સમીપમાં હોવા છતાં પણ દેખી શકશો નહિ, તેમ જ તમારા મનમાં અહંકાર-રૂપી અંતરપટ હોવાથી તમે તમારી અતિશય સામીપ્યમાં રહેલા પરમાત્માને જોઈ શકતા નથી.

૪૨૧. પ્રશ્ન:-પ્રભો ! આ બંધનનું કારણ શું ? અમે ઇશ્વરને કેમ દેખી શકતા નથી ?

ઉત્તર:-જીવની ઉપર અહંમમતા રૂપી માયાનાં પડો પૂરી વળેલાં છે. અને તે અહંવૃત્તિ પરમ જ્ઞાનના માર્ગમાં અંતરાયકર્તા થઈ પડે છે. જ્યારે હુંપણું મરી જશે ત્યારે સર્વ દુઃખનો અંત આવી જશે. જ્યારે પ્રભુની કૃપાથી તમારા મનમાંથી કર્તાપણુનો વિચાર જતો રહીને તેને સ્થાને હું કાંઈ પણ કરતો નથી એવો વિચાર દૃઢ થશે, ત્યારે તમે આને આ જ જીવનમાં મુક્ત થઈ જશો. આવા મુક્તને માથે કાંઈ પણ જાતનો ભય નથી.

૪૨૨. જેઓ કીર્તિને માટે મથે છે, તેઓ ભૂલાવામાં પડેલા મૂઢાત્મા કહે છે કે છે. સર્વના સ્વામી સર્વ નિયંતા મહાપ્રભુના હાથમાં જ સર્વનો આધાર છે, પણ બીજા કોઈની પાસે “તે હું કરું છું.” કાંઈ પણ શક્તિ નથી, એ મ્હોટી વાત તેઓ વિસરી જાય છે. બુદ્ધિમાન સુઘ્ન પુરુષો સતત એમ જ કહે છે કે, “તે સઘળું તું જ કરે છે, તે સઘળું તું જ કરે છે” પરંતુ બુદ્ધિહીન અજ્ઞો ભૂલાવામાં ફસાઈને, “તે હું કરું છું, તે હું કરું છું” એમ વૃથા વદે છે.

૪૨૩. જ્યાં સુધી “આ હું જાણું છું, આ હું નથી જાણતો” એવો ભેદભાવ મનમાં રહે છે, ત્યાંસુધી તમો તમને પોતાને જૂદા રૂપે માનો છો. મારી દેવી માતા કહે છે કે, “જ્યારે હું તમારી સઘળી અહંવૃત્તિ-અહંતાનો નાશ કરી નાંખું છું, ત્યારે જ તમને મારું નિર્ગુણ સ્વરૂપ સમાધિમાં પ્રલક્ષ થાય છે;” આકી તમારી સામે મારામાં (મારા સ્વરૂપમાં) અને મારી આડે “અહંવૃત્તિ” જ આવી ઉભી રહે છે.

૪૨૪. શંકરાચાર્યની સેવામાં એક શિષ્ય ઘણા વખત સૂધી રહ્યો, પણ તેમણે તેને કાંઈપણ શીખવ્યું નહિ. એક વખતે શંકરસ્વામી એકાંતમાં બેઠા હતા ત્યારે તેમને કોઈકનો પગરવ પછવાડેથી સંભળાયો. તેમણે પૂછ્યું, “એ કોણ છે?” શિષ્યે કહ્યું; “એ તો હું.” સ્વામીજીએ તુરત જ કહ્યું કે, “જો “હું”કાર તને એટલો અઘો પ્રિય હોય તો ક્યાં તો આખા વિશ્વને તારું રૂપ સમજવા જેટલો તેનો અર્થ વિસ્તાર અથવા તો તેનો સંહતર લાગ કરી દે.”

૪૨૫. પ્રશ્ન:-અહંત્વની વૃત્તિનો ઉચ્છેદ કેમ કરી શકાય?

ઉત્તર:-તેમાં સતત અભ્યાસની આવશ્યકતા છે. જેમ ડાંગરમાંથી ચોખા છૂટા પાડવા હોય છે તો તેને વારંવાર ખાંડવા અહંકારનો નાશ તથા જેતા જવા પડે છે ને છૂટા પડતાં સૂધી તેને ખાંડવા પડે છે, તેમ જ અહંકારનો નાશ થતાં સૂધી તેની પાછળ મંઝા રહેવાની જરૂરીયાત છે.

૪૨૬. જેમ તોળતી વખતે વચમાંની સોય બરોબર મધ્યમાં આવે ને ખરું વજન દેખાડે, માટે કાંટાને વારંવાર હલાવવાની આવશ્યકતા પડે છે, નહિતર વજન ખાત્રી બરેહું કહેવાતું નથી; તેમ જ મન અને ઇન્દ્રિયો જિતાયાં છે કે નહિ, તે વિષે માણુસે વારંવાર તપાસ રાખવાની જરૂર છે.

૪૨૭. જેમ મંદ જહરામિવાળો જાણે છે કે, ખાટાં પદાર્થો તેને અનુકૂળના નથી, તોપણ તેને જોતાંજ તેના મુખમાં પાણી છૂટે છે, તેમ જ અહંતા અને મમતાનો સમૂળ નાશ કરવાને જોઇએ તેટલો પ્રયાસ મનુષ્ય કરશે, તોપણ તેનો કાચો અહંભાવ કર્મભૂમિમાં ઉધાડો પડી જાય છે.

૪૨૮. જે તમો તમારી અહંવૃત્તિનો નાશ ન કરી શકો તો તેને અહંભાવ અને “દાસત્વ”ના સ્વરૂપમાં ફેરવી નાંખજો. જે “હું ઈશ્વરનો દાસ છું, હું પ્રભુનો ભક્ત છું,” એવી જાતની અહંતા રાખે છે, તેને માટે બહુ બીહવાનું નથી. મીઠાસથી મંદાસિ થાય છે, પરંતુ ચાસણીની શાકરથી તેમ થતું નથી; કારણ કે તેમાંના નુકસાન કર્તા ભાગનો ચાસણી કરતાં વિનાશ થયેલો હોય છે.

૪૨૯. દાસત્વપણાનો અહંકાર, ભક્તપણાની અહંવૃત્તિ કે શિશુભાવ-વાળાની અહંતા, જળમાંના લીસોટા જેવી છે તે લાંબો કાળ રહી શકતી નથી.

૪૩૦. જે “અહં” ઉપર વિચાર કરશે તથા તે શું છે તે જાણવા માંગશે, તો તમને માલમ પડશે કે, તે અહંકાર દર્પસૂચક શબ્દ છે, અને તેને મનમાંથી દૂર કરવો બહુ મુશ્કેલ છે. તેવું થાય તો તમારે કહેવું કે, “ઓ દુષ્કર્મવાળી અહંતા ! જે તું નાશ પામવા ન જ માંગતી હોય તો તું પોતાને પ્રભુના દાસરૂપે માન.” આ અહંભાવનું નામ “પકવ અહંભાવ” છે.

૪૩૧. જે તમને અભિમાન થાય તો તેને એવા વિચારમાં બદલી

નાંખજો કે, “હું ઈશ્વરનો દાસ છું, હું પ્રભુનો પુત્ર છું.” મહાન્ મનુ-
ષ્યોનો સ્વભાવ બાળકાના જેવો જ હોય છે. તેઓ સદા જ ઈશ્વરની
આગળ બાળક જેવા પોતાને સમજતા હોવાથી તેમનામાં અહંતા હોતી
નથી. તેઓનું સઘળું બળ ઈશ્વરનામાં, ઈશ્વરના ઉપર અને તેના આધારે,
તેને લઇને જ હોય છે; પણ પોતે પોતાને બળવાન સમજતા નથી.

૪૩૨. જ્યારે અંતરમાં દૃઢ પ્રતીતિ થાય છે કે, સર્વ વાત ઈશ્વ-
રાધીન છે અને મનુષ્ય તો માત્ર તેનું હથિયાર જ
જીવની ઈચ્છાનું પર- છે, સારે છતે દેહે જ માણસ મુક્ત થઇ જાય છે.
માત્રાની ઈચ્છામાં એવાઓ કહે છે કે, “હું જે કાંઈ કરું છું તેનો ખરો
મિશ્રણ. કર્તા તું જ છે ને તું જ તારું કામ કરે છે.”

૪૩૩. પ્રશ્ન:—હું ક્યારે મુક્ત થઇશ ?

ઉત્તર:—જ્યારે તારા અહંત્વનો નાશ થઇને તારી સ્વાર્થેચ્છા પર-
મેશ્વરમાં લીન થઇ જશે ત્યારે.

૪૩૪. જીવનું શુદ્ધરૂપ તો નિલ સચ્ચિદાનંદ જ છે; પરંતુ અહંતાને
વિશે તે ઉપાધિઓથી વિદાઇ ગયો છે તથા પોતાના મૂળ સ્વરૂપને
ભૂલી ગયો છે.

૪૩૫. તું તને પોતાને બાળ-તું તારો ગુરુ થા—એટલે તું પર-
માત્મા અને આ જડ ચેતન સર્વ વસ્તુના સ્વામિને બાળીશ. મહારો
આત્મા શું છે? આ મહારો હાથ, કે પગ, કે માંસ, કે રક્ત, કે સ્નાયુ,
કે તંતુબંધન રેસા, શું છે? ખૂબ ઊંડું હૃદયમાં વિચારી જો અને તને
સમજશે કે, વિશ્વમાં “હું” એવી કોઇ પણ વસ્તુ જ નથી. જેમ
કાંદાની ઉપરનાં પડ એક પછી એક ઊખેડી નાખતાં છેવટે કાંદો એવો
કોઇ પણ પદાર્થ રહેતો નથી; તેમ જ જીવાત્માનું પણ પૃથક્કરણ કરતાં
તેને માલમ પડશે કે, જીવાત્માને મળતી કોઇ પણ જૂદી વસ્તુ છે જ
નહીં. આવાં સઘળાં પૃથક્કરણનું પરિણામ ઈશ્વરમાં આવે છે. જ્યારે
“અહંતા” છૂટી જાય છે, સારે બ્રહ્મતા પોતાની મેળે જ પ્રકાશે છે.

૪૩૬. પ્રશ્ન:-શું અહંભાવ કદી સમૂળ નષ્ટ નહિ થાય ?

શું અહંભાવ સમૂળ નષ્ટ થશે ? ઉત્તર:-જેમ કાળે કરીને કમળનાં પાંતરાં ખરી પડે છે, પણ તેના ડાઘ રહી જાય છે; તેમ જ સત્યજ્ઞાન હૃદય થતાં જ અહંકાર મટી જાય છે, પણ તેની નિશાની રહી જાય છે: જે કે તેનાથી કાંઈ પણ ખોટું કર્મ કરાવાતું નથી.

૪૩૭. જે વાસણમાં લસણનો રસ ભર્યો હોય, તેને ગમે તેટલી પણ વાર માંજીને સાફ કરો, તોપણ જેમ તેમાંની દુર્ગંધ જતી નથી, તેમ જ અહંવૃત્તિ એ પણ એવી જ હડીલી વૃત્તિ છે કે ગમે તેટલું પણ કરો, તોપણ તે તદ્દન નાશ પામતી નથી.

૪૩૮. નાળિયેરીનાં ઝાડનાં પાંતરાં પડી જાય છે, પણ થડ ઉપર તેનાં ચિહ્ન રહી જાય છે; તેમ જ જ્યાં સૂધી દેહ છે, ત્યાં સૂધી અહંવૃત્તિ રહેશે. પછી જોઈએ તો તે સિદ્ધ જીવન્મુક્ત કયાં ન થયો હોય ! પરંતુ આ અહંવૃત્તિના ડાઘો તેને સંસારમાં નથી બાંધતા, કે નથી તેને પુનર્જન્મ કરાવતા.

૪૩૯. મનુષ્યમાં જે જાતની અહંવૃત્તિ છે: એક પક્વ અને બીજી અપક્વ. પક્વ અહંવૃત્તિ વિચારે છે કે, “કાંઈ બે પ્રકારની અહંવૃત્તિ. પણ મારું નથી; હું જે કાંઈ જોઉં છું, અનુભવું છું, સાંભળું છું, એ સર્વ, તેમ જ અરે, આ મારું શરીર પણ મારું નથી. હું નિત્યમુક્ત અને અમર છું” અપક્વ અહંવૃત્તિ તેથી ઉલટો જ વિચાર કરે છે કે, આ મારું ધર, આ મારી ઓરડી, આ મારી ઓ, આ મારો છોકરો, આ મારું શરીર, વગેરે.

૪૪૦. દાસોહંભાવ, ભક્તભાવ કે વિદ્વાન એ પક્વ અહંવૃત્તિનાં બીજાં નામો છે.

૪૪૧. પ્રશ્ન:-વિનાશ કરનાર અહંતાનું લક્ષણ શું છે ?

ઉત્તર:-આવી અહંતા એમ કહે છે કે, “શું તેઓ મને જાણતા નથી? મારી પાસે આટલી તો દોલત છે ને મારા જેવા બીજો મહોટો તો બતાવે? મારાથી ચઢીયાતું કાણ થઈ શકે એમ છે?”

૪૪૨. અજ્ઞાનજન્ય અહંતા, એ જ તમોગુણનું લક્ષણ છે.

૪૪૩. પ્રશ્ન:-હું મુક્ત ક્યારે થઈશ ?

ઉત્તર:-જ્યારે તારા “અહમ્”નો નાશ થશે ઈશ્વરનું સર્વ છે.

ત્યારે તને જણાશે કે, ‘અહમ્ અને મમ’ એ અજ્ઞાન છે, અને “ત્વં અને તવ” એ સત્ય જ્ઞાન છે. ખરો ભક્ત સતત એમ જ વહે છે કે, “ઓ મારા નાથ! તું જ એક કર્તા છે. તું જ સર્વ કરે છે અને હું તો એક નિમિત્તરૂપ યંત્ર માત્ર જ છું. જેમ તું મને પ્રેરે છે, તેમ જ હું કરું છું; અને આ સર્વ કીર્તિ અને યશ તે તારાં જ છે. આ ગૃહ અને કુટુંબ સર્વનો સ્વામી તું જ છે; તેમાં મારું કાંઈ-પણ નથી. મારો ધર્મ તો માત્ર જેમ તું પ્રેરે અને નીમે, તે પ્રમાણે વર્તવાનો જ છે.”

૪૪૪. સતત તારા હૃદયમાં નીચેનો વિચાર દૃઢ થાય તેવા જ બાટ ધ્યાન કરજે:-“આ જગજ્જળમાં કાંઈ પણ મારું નથી; તે સઘળું મારા નાથનું જ છે, ને હું તો માત્ર તેનો દાસ છું. મારાં અત્રના આવાગમનનો હેતુ તો માત્ર તેની આજ્ઞાઓ પ્રમાણે નિરંતર વર્તવાનો જ છે.” જ્યારે આ ભાવના તારા મનમાં અચળ થશે ત્યારે, “મારી” કહેવા લાયકની કોઈ પણ વસ્તુ રહેશે નહિ.

૪૪૫. કોઈ સંપત્તિવાન કુટુંબમાં રહેલી ધાવ, જેમ પોતાના શેઠના બાળકને પોતાના તરીકે ઉછેરે છે, પરંતુ સઘળો વખત તેની ખાત્રી હોય છે કે, તે બાળકપર તેનો કાંઈ પણ હક નથી; તેમ જ ઓ માનવિ! તું પણ એમ જ સમજ કે, આ સઘળાં તારાં કહેવાતાં બાળકો સર્વોપરિ સર્વના સ્વામી એવા મહાન પરમાત્માનાં છે, ને તું પોતે તો તે બાળકોનો રક્ષક અને વાલી જ માત્ર છે.

૪૪૬. બે વાર ઈશ્વર હસે છે, એક તો “આ મારું છે અને તે તારું છે” એવી રીતે કહીને જ્યારે ભાષણ, વડીલની મીઠકતના ભાષ પાડીને સ્નેહની સાંકળને ઢીલી કરે છે ત્યારે; અને બીજું જ્યારે મરણને બીજાને પડેલા દરદીને વૈષ્ણ કહે છે કે, ‘સારું કરીશ.’ ત્યારે પ્રભુ હસે છે.

૪૪૭. પ્રશ્ન:—શું બ્રહ્મસૂત્ર રાખવું, એ વાજબી છે ?

ઉત્તર:—આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે સર્વ બંધનો પોતાની મેળે જ

વર્ણધર્મ.

તૂટી જાય છે અને તેવારે બ્રાહ્મણ વા શૂદ્ર, ઉચ્ચ વર્ણ વા અધમ વર્ણ, વગેરે કોઈ પણ જાતનો ભેદ

રહેતો નથી, અને ત્યારે વર્ણનું પવિત્ર ચિહ્ન-સૂત્ર-જનોષ પોતાની મેળે જ નિકળી જાય છે; પરંતુ જ્યાં સૂધી મનુષ્યને આવા ભેદભેદનું જ્ઞાન છે ત્યાં સૂધી તેણે તેનો પરાંણે ત્યાગ કરવો નહીં.

૪૪૮. ઝાડપર પાકીને પોતાની મેળે પડી ગયેલું ફળ ધણું જ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે, પણ ઝાડપરથી કાચું તોડીને પકાવેલું ફળ તેટલું સ્વાદિષ્ટ લાગતું નથી, અને તે કરમાઈ પણ જાય છે! તેમ જ જ્યારે મનુષ્ય બ્રહ્મદેશને પામે છે, ત્યારે જ વર્ણાશ્રમના કર્મ પોતાની મેળે જ બંધ પડી જાય છે; પરંતુ જ્યાંસૂધી મનુષ્યને આવું પૂર્ણ જ્ઞાન થયું નથી, ત્યાં સૂધી તે ઉચ્ચ નીચના ભેદથી બહાર જઈ શકતો નથી, માટે તેણે વર્ણાશ્રમના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવાનું ચાલુ જ રાખવું જોઈએ.

૪૪૯. એક શિષ્યે ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણને પૂછ્યું:—જો એક જ હરિ સર્વના હૃદયોમાં વાસ કરી રહ્યા છે. તો પછી કોઈના પણ હાથનું અન્ન ખાવામાં બાધ શો છે ?

આનો ઉત્તર આપતાં પૂર્વે ભગવાને તેને પૂછ્યું કે, તેની જ્ઞાતિ કેઈ છે. તેણે કહ્યું કે તે પોતે બ્રાહ્મણ છે. એવું જણાવતાં જ પરમહંસ દેવે ઉત્તર આપ્યું કે:—“આ કારણથી જ તમે મને આ પ્રશ્ન પૂછો છો. દીવાસળી સળગાવી તેના ઉપર તદ્દન સૂકા લાકડાના ઊંડાનો ઢગલો મૂકશો તો તે દીવાસળીના અગ્નિનું શું થશે તે કહો?”

તે વિદ્યાર્થીએ ઉત્તર આપ્યું કે, “છોડીયાના દબાણથી અમિ ઓલવાઈ જશે.” પરમહંસદેવે કહ્યું; “અને જો મહાદાવાનલ પ્રકટયો હોય ને તેમાં લીલા ને મહોટા એવા વડના ઝાડો પણ નાંખ્યાં હોય તો તેનું શું થશે?”

વિદ્યાર્થી-“એક ક્ષણમાં રાખ.”

પરમહંસ દેવ:-તે જ પ્રમાણે જો તમારી અંદરનો દૈવીઅંશ (Spirituality) અશક્ત હશે, તો અવિચારીપણે ગમે તેના હાથનું અન્ન ગ્રહણ કરવાથી તેનો નાશ થઈ જશે, પણ જો તમારી દૈવી શક્તિ પ્રબળ હોય તો ગમે તેનું ખાશો, તથાપિ તેની કાંઈ પણ અસર તમારા ઉપર થશે નહિ.

૪૫૦. જ્યારે ધા પૂરેપૂરે રુઝાઈ જાય છે ત્યારે ઉપરની ચામડી એની મેળે જ નીકળી જાય છે, પણ જો ઉતાવળ કરીને તે ચામડીને ઉતરડી કાઢવામાં આવે છે તો ત્યાંથી લોહી નિકળે છે, તેવી જ રીતે પૂર્ણાવસ્થાએ મનુષ્ય પહોંચે છે કે, જ્ઞાતિભેદ પોતાની મેળે જ દૂર થઈ જાય છે. પરંતુ અજ્ઞાની મનુષ્યોએ હાથે કરીને આવા ભેદનો નાશ કરવો, તે બહુ જ ખોટું છે.

૪૫૧. જ્યારે તોફાન થાય છે ત્યારે પિપ્પલાના ઝાડને અને વડન ઝાડને જૂદું જૂદું વર્તવું જેમ તદન અશક્ય છે, તેમ જ જ્યારે સત્યજ્ઞાન (એક બ્રહ્માના જ્ઞાન)રૂપી તોફાન થાય છે, ત્યારે વર્ણનો ભેદ ટકી શકતો નથી.

૪૫૨. ઈશ્વરાસક્ત જનોની જ્ઞાતિ, સંસારી જનોના નિયમોવાળી અન્ય જ્ઞાતિઓથી જૂદી જ છે.

૪૫૩. જ્યારે કોઈ માણસ ખુદ્દત્ત સપાટ મેદાનમાં ઉભો રહીને જુએ છે ત્યારે તે દેવદારનાં વૃક્ષો તથા ઘાસ જોઈને કહે છે કે, ‘કેવું મોટું આ વૃક્ષ છે અને કેટલું સૂક્ષ્મ આ ઘાસ છે.’ પણ જ્યારે તે જ માણસ કોઈ ઉંચા પર્વતના શિખર પર જઈને નીચેના સપાટ પ્રદેશ તરફ જુએ છે, ત્યારે દેવદાર અને ઘાસ સ્પષ્ટ જૂદાં દેખાતાં નથી, પણ એક

લીલોતરીના બગીચો હોય તેવાં દેખાય છે. આવી જ રીતે સંસારી માનવીઓની નજરમાં પદ્મી અને સ્થિતિના તફાવત છે. તેની નજરમાં એક રાજા દેખાય છે, બીજને મોચી, ત્રીજને પિતા, ચોથો દીકરો એમ અત્યેક ભિન્ન ભિન્ન માલમ પડે છે, પણ જ્યારે તેની દિવ્ય દષ્ટિ ખુલે છે ત્યારે તેનાં મનમાં ઉંચ અથવા નીચનો સારા અથવા નરસાનો કાંઈ પણ ભેદ રહેતો નથી. તે બધાને સરખા અને એકરૂપે જોય છે.

૪૫૪. જ્ઞાન ઐક્ય કરાવે છે અને અજ્ઞાન ભેદ ઉત્પન્ન કરાવે છે.

૪૫૫. જ્યારે હું કોઈ ગૃહસ્થની પતિવ્રતા પત્નીને જોઉં છું ત્યારે **લેહમાં અલેહ.** હું એક પતિવ્રતાને વેશે રહેલી દૈવી શક્તિને જોઉં છું, અને જ્યારે હું એક ઉધાડા દ્વાર સાથેના ખુલ્લા ઓટલાપર-અનીતિ તથા નિર્લજ્જતાથી ભરેલી નગરનારીને જોઉં છું, ત્યારે પણ હું તેવા વેશે ખેલ કરતી દૈવી શક્તિને જ જોઉં છું.

૪૫૬. સર્વ સ્ત્રીઓ ભગવતી અંબાના અંશરૂપ છે અને તેટલા માટે સર્વે જનોએ તેઓને માતાતુલ્ય ગણવી જોઈએ.

૪૫૭. મનુષ્ય એ ઓસીકાના એક ખોળીયા જેવો છે. તેમાં એક લાલ, બીજું લુરું, ત્રીજું કાળું ઇત્યાદિ હોય છે. એ જૂદા જૂદા રંગોના ખોળીયામાં એક જ રૂ ભરેલું હોય છે; તેમ જ એક સુંદર, બીજને કાળો, ત્રીજને પવિત્ર, ચોથો પાપી, એવા અનેક મનુષ્યોમાં, એક જ ઈશ્વર વસે છે.

૪૫૮. સર્વ પ્રાણી નારાયણ છે. મનુષ્ય અથવા પશુ, યોગી અથવા દાસ, સર્વ જગત્ નારાયણ, પરબ્રહ્મ છે.

૪૫૯. ઈશ્વર કહે છે કે, “સર્પ, જે કરડે છે તે હું છું તથા જાદુગર જે વિષ ઉતારે છે તે હું છું; ન્યાયાધીશ જે શિક્ષા કરે છે તે હું છું તથા જે ચંડાળ ચાલુકથી ફટકાવે છે તે હું છું.”

૪૬૦. ઈશ્વર ચોરને ચોરી કરવા જવા માટે પ્રેરે છે, અને તે જ વેળાએ ધરધણીને ચોર સામે સાવચેત રહેવાની પ્રેરણા કરે છે.

૪૬૧. જળમાં રાખેલો ઘડો જેમ અંદર અને બહાર જળમય જ હોય છે, તેમ જ ઈશ્વરમાં લીન થયેલો જીવ અંદર મનની નિર્જળતા અને બહાર સર્વ સ્થળ ઈશ્વરમય જ જીવે છે. કેમ જિતાય ?

૪૬૨. વૃથા ગયું તે નરનું જીવન કે જેને, અલભ્ય એવો મનુષ્ય દેહ મેળવ્યા પછી આ જન્મમાં પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ માટે કરી પણ પ્રયત્ન કરી શકે નહિ.

૪૬૩. પ્રશ્ન:-આપણી અંદર રહેલા મોહને આપણે કેમ જિતીએ ?

ઉત્તર:-જ્યારે પુષ્પમાંથી ફળ થાય છે ત્યારે પુષ્પનાં પાતરાં એની મેળે ખરી પડે છે; તેમ જ જ્યારે તારા મનની ધર્મોલિલાપા વૃદ્ધિને પામશે, ત્યારે મનુષ્ય મનની સાધારણ ભૂલો (નબળાઇ) એની મેળે નિર્મૂળ થશે.

૪૬૪. એક મનુષ્યે કહ્યું કે-“માણસનો જાતિ સ્વભાવ બદલાતો નથી.” બીજાએ ઉત્તર આપ્યો કે-“જ્યારે અગ્નિ કાળસામાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તે તેની કાળાશ્વનો નાશ કરે છે.” રામકૃષ્ણે કહ્યું કે-“જ્યારે જ્ઞાનાગ્નિથી મન દગ્ધ થાય છે, ત્યારે તેના જાતિ સ્વભાવનો પણ નાશ થાય છે અને ત્યાર પછી તે સંકલ્પ-વિકલ્પનાં છટકાં રચતું નથી.”

૪૬૫. ઈશ્વરી ભાવને પામવા પૂર્વે મનુષ્ય ભાવ ત્યજવો જોઈએ અને આનંદદાયી શક્તિનાં ઉચ્ચ દર્શન પૂર્વે આ ઈશ્વરી ભાવ પણ જવો જોઈએ. પ્રલયના અધિષ્ઠાતા શિવની છાતી ઉપર આનંદદાયી શક્તિ પોતાનું દૈવી નૃત્ય કરે છે.

૪૬૬. દયા દર્શાવવામાં તું ખ્રિસ્તી જેવો થજે, બાહ્ય આચારો વગેરે સજ્જ રીતે પાળવામાં તું મુસલમાન જેવો થજે, અને સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતિ સાર્વજનિક દાનધર્મ પાળવામાં તું હિંદુ જેવો થજે.

૪૬૭. જ્યાં સૂધી કામની વાસના અને ધનનો લોભ ગયો નથી ત્યાં સૂધી ઈશ્વરનાં દર્શન થશે નહિ.

૪૬૮. જો એક માટીનું વાસણ જળથી ભરીને પાટીઆપર
 ઇશ્વર પ્રતિનો મૂક્યું હોય તો તેમાંનું જળ થોડા વખતમાં સુકાઈ
 જશે, પણ જો તેને પાણીમાં મૂક્યું હોય તો જ્યાં
 પ્રેમ. સૂધી તે ત્યાં રહેશે ત્યાં સૂધી તે જળથી પરિપૂર્ણ જ

રહેશે. આવી જ રીતે પ્રભુપરના તમારા પ્રેમનું પણ સમજવું. કેટલોક
 વખત સૂધી તમારા હૃદયમાં ઇશ્વરને માટેનો પ્રેમ ભરીને તેને ધનવાન
 બનાવો અને પછી તમે બીજા કાર્યોમાં ઇશ્વરને તદ્દન ભૂલી જઈને
 તેમાં મંદ્રા રહો, -તો થોડા વખતમાં તમેને માલમ પડશે કે, તમારું
 હૃદય ઇશ્વરના પ્રેમ વગરનું તદ્દન ખાલી અને દીન થઈ ગયું છે. પણ
 જો તમે તમારા હૃદયને તે પવિત્ર પ્રેમના ઉડા જળાશયમાં જ દૂબેલું
 રાખશો, તો તમારું હૃદય પવિત્ર પ્રેમના દૈવી ઉત્સાહથી ઉભરાઈ જતી
 અવસ્થામાં નિરંતર રહેશે.

૪૬૯. પ્રિય બ્રાતા ! હું જેમ જેમ વધારે જીવું છું, તેમ તેમ પ્રેમ
 અને ભક્તિનાં ગુણ રહસ્યોનો પ્રકાશ મારા હૃદયમાં વધતો જાય છે.

૪૭૦. જ્યાંસૂધી યોગિયામાં જીવ છે, ત્યાં સૂધી ભક્તિ અને
 પ્રેમનાં રહસ્યો અહર્નિશ શિખ, એથી તને સદા લાભ જ થશે.

૪૭૧. પ્રશ્ન:-ઇશ્વરનાપર પ્રેમ કેમ કરવો જોઈએ ?

ઉત્તર:-જેમ એક પતિવ્રતા સતી પોતાના પતિને ચાહે છે, જેમ
 એક મજબૂતિયુક્ત પોતાના ધનને ચાહે છે, તેમ જ મન અને આત્માએ
 કરીને ઇશ્વરને પ્રેમથી આરાધવા જોઈએ.

૪૭૨. પ્રશ્ન:-તીવ્ર ભક્તિનું સ્વરૂપ કેવું ?

ઉત્તર:-નિરંતરના “જય કાલી !” ના શબ્દોવ્યારણ માત્રથી ગાંડા
 થઈ જવું, અથવા તો ગાંડાની માફક હાથો ઉંચા કરી ‘હરિ બોલ !’
 ‘હરિ બોલ !’ કહીને પરમાત્માના ગુણો ગાવા, તે ભક્તિનું ઉગ્ર સ્વરૂપ
 છે. આ કલિયુગમાં આ પ્રકારની ભક્તિ ઘણી કામની છે અને તે

ધ્યાન વગેરે મંદ સાધનો કરતાં વહેલું ફળ આપે છે. પરમાત્માનું નામ ભક્તિના બળાત્કારથી અને હૃદયથી લેવું જોઈએ.

૪૭૩. પ્રશ્ન:—શું ઈશ્વરનો પ્રેમ ગ્રન્થ વાંચવાથી મેળવી શકાય ?

ઉત્તર:—આર્યોના પંચાંગમાં દેશમાં વાર્ષિક વરસાદ કેટલા ઈંચ પડશે. એ વગેરે સંબંધે ભવિષ્ય વચનો હોય છે. તે ચોપડીને તમે ગમે તેટલી નીચોવશો તોપણ, તેમાંથી પાણીનું એક ઘુંદ સરખુંએ પડશે નહિ. તેમ જ પુસ્તકોની અંદર ઘણાં ઘણાં શુભ યોધવચનો નજરે પડશે, પણ તે વાંચવાથી જ મનુષ્ય ધાર્મિક બની શકશે નહીં. ઈશ્વરનો પ્રેમ મેળવવા માટે મનુષ્યે તેમાં બતાવેલા સદાચરણ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

૪૭૪. સ્વચ્છ અને રસાયણના લેપ વગર તૈયાર કરેલા કાચ ઉપર કશાની પણ છાપ પાડી શકાતી નથી; પણ તેની બાજુ ન્યારે રસાયણ શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલી રીતે થર ચઢાવી કાચ તૈયાર કરવામાં આવે છે ત્યારે તેના ઉપર ફોટોગ્રાફના ચિત્રો ઉતારી શકાય છે. તેમ જ ભક્તિરૂપી રસાયણનું ઢોળ ન્યારે મનુષ્યના હૃદયપર ચઢે છે, ત્યારે તે ઈશ્વરનું બિંબ સારી રીતે ગ્રહણ કરી શકે છે.

૪૭૫. બ્રહ્મ, ભાગવત, અને ભક્ત ત્રણે એક જ ગણાવા જોઈએ, અર્થાત્ ત્રણેને એક જ સ્વરૂપે જાણવા જોઈએ.

૪૭૬. પ્રશ્ન:—સાચો ભક્ત ઈશ્વરને કેવી રીતે જાણે છે ?

ઉત્તર:—ઈશ્વરનો ખરો પ્રેમી ભક્ત ઈશ્વરમાં જ પોતાના ખરા નજીકના અને વહાલામાં વહાલા સગાને દેખે છે; જેમ વૃંદાવનની ગોપીઓએ શ્રીકૃષ્ણને માત્ર જગન્નાથ નહોતા જાણ્યા, પરંતુ ગોપીનાથ પણ જાણ્યા હતા.

૪૭૭. તળાવના પાણી ઉપર થઇ આવેલી લીલને જો જરાક બાજુએ ખસેડીએ તો, તે તુરત પાછી આવે છે; પણ તેને વાંસની ટીથી જો દૂરની દૂર રાખવામાં આવે તો તે પુનઃ આવતી નથી:

તેમ જ જે માયાને એક વખત જેર જીવમથી બાળુએ ખસેડી મૂકીએ, તો તે પાછી આવી આપણને કનડે છે; પણ જે હૃદયમાં ભક્તિ અને જ્ઞાન રહેલાં હશે તો, તે માયાને નિરંતરની દૂર રાખી શકાશે. ખરેખર, આ પ્રમાણે કર્યાથી જ મનુષ્યનું ચક્ષુ સમક્ષ ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

૪૭૮. પ્રશ્ન:—એક ઈશ્વરનો પ્રેમી ભક્ત તેને ‘અંબે, અંબે,’ એમ

ભક્ત. કહી બોલાવવામાં આનંદ કેમ માનતો હશે ?

ઉત્તર:—કારણ કે બાળક પોતાની માતા સાથે ઘણું જ હળી ગયું હોય છે, અને તેથી બીજા કોઈ પણ કરતાં બાળકનો પ્રેમ પોતાની માતા તરફ વિશેષ હોય છે.

૪૭૯. એક તાર્કિકે રામકૃષ્ણને પૂછ્યું કે:—“જ્ઞાન-જ્ઞાતા-અને જ્ઞેય એ શું છે.” તેણે જવાબ દીધો.—‘ભલા માણસ, હું આવી પાંડિત્ય દર્શાવનારી વિદ્યાના સૂક્ષ્મ ભેદો જાણતો નથી, હું તો માત્ર મારી દૈવી જનની (શક્તિ)ને જ જાણું છું તથા જાણું છું કે, હું તેનો પુત્ર છું.’

૪૮૦. ગાયનું દૂધ ગાયના શરીરમાં સત્ય રીતે જેતાં સર્વત્ર પ્રસરેલું છે, પણ તેના કાન અમળાવવાથી કે દોહવાથી તું તે પ્રાપ્ત કરી શકીશ નહિ. જે તને દૂધ જેમ્મતું હોય તો તો, તારે તેના આંચળ દોહવા જરૂરના છે. તેમ જ ઈશ્વર સર્વત્ર વ્યાપક છે, પણ તું તેને સર્વત્ર જેમ્મ શકતો નથી; પણ પવિત્ર મંદિરો કે જે પૂર્વેના ભક્તોએ શ્રદ્ધાપૂર્વક કરેલી ભક્તિની ભાવનાઓવડે પરિપૂર્ણ પવિત્ર છે, તેમાં ઈશ્વર ઘણી સહેલાઈથી પ્રગટ થાય છે.

૪૮૧. પ્રશ્ન:—એક પ્રેમમય ભક્ત ઈશ્વરાર્થે સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કેમ કરી દે છે ?

ઉત્તર:—જેમ પ્રકાશમાં ગયેલું પતંગિયું અંધારામાં પાછું ફરતું નથી, અને જેમ કીડીઓ મરી જાય છે તોપણ ગોળપરથી ખસતી નથી, તેમ જ અનન્ય ભક્ત પરમાનંદની પ્રાપ્તિ માટે જીવગીતો ભોગ આપે છે, અને કશાની રૂપરૂા રાખતો નથી.

૪૮૨. કેટલાક (દારુડીયાઓ) દારુના એક ખાલાના પાનથી જ ઉન્મત્ત થઇ જાય છે અને કેટલાક બે ત્રણ શીશા ઉડાવે છે ત્યારે જ ઉન્મત્ત થાય છે, છતાં પણ ઉન્માદાવસ્થાનો આનંદ બેઉનો સરખો અને પૂર્ણ જ છે. તેમ જ કેટલાક ભકતો ઈશ્વરી પ્રતાપના ક્ષણિક દર્શનવડે જ ઉત્સાહથી ભરપૂર બને છે; અને કેટલાક જગન્નાથના પ્રત્યક્ષ સંબંધમાં આવવાથી ઊપજતા પરમાનંદથી જ મત્ત થાય છે. આટલું છતાં પણ બંને સરખા જ નશીબવાન છે; કારણ કે બંને દિવ્ય આનંદમાં જ દૂબેલા છે.

૪૮૩. એક અનન્ય ભક્ત-જેણે ઈશ્વરી પ્રેમના (ભક્તિ) રસને સંપૂર્ણપણે પીધો છે, તે એક ઉન્મત્ત જેવો છે અને તેમ હોવાથી તે હંમેશાં યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર ધ્યાનમાં રાખી શકતો નથી.

૪૮૪. એક મઘ પીનારો કોઈ વાર તેનો ડગલો માથે પહેરે છે, અને કોઈ વાર તેનો ઇજર તરીકે ઉપયોગ કરે છે, તેમ જ ઈશ્વરભક્તિમાં માંડા થયેલા માણસને પણ બાહ્ય જગતનું જ્ઞાન રહેતું નથી.

૪૮૫. તમે દરાજને જેમ વધુ ખજવાળશો, તેમ તમેને વધુ ચેળ આવશે અને તમેને ખજવાળવામાં વધુ અને વધુ સુખ દેખાશે-તેમ જ અનન્ય ભકતો એકવાર તેના ગુણાનુવાદ કરવા મંજૂા કે, તેમ કરતાં કંટાળતા નથી, પણ પ્રહરના પ્રહર સૂધી તેમ કરવામાં જ આનંદ લે છે.

૪૮૬. પ્રશ્ન:-ભક્તને એકાંતવાસ શા માટે ગમતો નથી ?

ઉત્તર:-જેમ એક ગાંજે પીનાર સંગ વગર સાચા ભકતો સંઘ-
માં શા માટે રહે છે? એકલવાયો ગાંજે પીવામાં આનંદ પામતો નથી,
તેમ એક પવિત્ર માણસ ઈશ્વરના ગુણાનુવાદનું
કીર્તન એકાંતમાં ગાવાથી આનંદ પામતો નથી.

૪૮૭. સ્વાભાવિક રીતે જ સ્ત્રી પોતાના પતિ સાથની નિત્યની જોડિઓ, બીજને કહેતાં શરમાય છે. તે કોઈને પણ એ વાત કહેતી નથી, તેમ જ કહેવાને તે જરા પણ ઇચ્છતી નથી; અને કદાચ પોતાની

વાત બહાર ખુલ્લી પડી જાય છે તો તેથી તે ધણી બેચેન થાય છે. આટલું છતાં પણ કંઈ પણ અંતર રાખ્યા વિના પોતાની સમાન સાહેલીઓને રાજખુશીથી તે વાતા જણાવે છે, એટલું જ નહિ પણ તે વાત નિવેદન કરવાને સદા ઉત્સુક રહે છે, અને તેમ કરવામાં આનંદ માને છે. આ જ પ્રમાણે એક ભક્ત પોતાના દેવીસહવાસમાં અનુભવાતો અસાનન્દ પમાડનાર પરમ સુખદ રસ એક ખરા ભક્ત સિવાય ખીજને કહેવાનું પસંદ કરતો નથી; એટલું જ નહીં, પણ કેટલીક વાર તે પોતાના જેવા ખીજ ભક્તને તે અનુભવોની વાત કહેવાને અધીરો બને છે, અને કહીને સુખી થાય છે.

૪૮૮. ગાયના ટોળામાં જે કાઈ ખીજું જનાવર ભળી ગયું હોય તો સર્વ ટોળું એક થઈને તેને કાઢી મૂકે છે, પણ જે કાઈ નવી ગાય આવે છે તો સઘળી તેના શરીરને ચાટી મળીને તેની સાથે મિત્રાચારી બાંધે-છે. આ જ રીતે જ્યારે કાઈક ભક્ત ખીજ ભક્તને મળે છે, ત્યારે બેઉ સહવાસમાં રહીને આનંદ પામે છે અને એક ખીજથી છૂટા પડવાથી અતિશય દીલગીર થાય છે; પણ જે કાઈ નિંદા કરનારો તેમાં ભળી જાય છે, તો સઘળા ધ્યાન રાખીને તેનાથી દૂર જ રહે છે.

૪૮૯. પ્રશ્ન:-ભક્તના આધ્યાત્મિક વિચારો અને પ્રેમની ભાવનાઓનો શા માટે છોડા હોતો નથી ?

સાચા ભક્તનો

અખૂટ પ્રેમ.

ઉત્તર:-જ્યારે એક ધનવાન વેપારીના કાઠાર-

માંથી ખરીદનારને અનાજ ભરી આપવામાં આવે

છે, ત્યારે મપારાઓ અટક્યા શિવાય માખ્યા જાય છે અને હાજર રહેલી મજૂરણા મોટા કાઠારમાંથી ટોપલીએ ટોપલી અનાજ પૂરું પાકાં જ કરે છે; જ્યાં સુધી તે મજૂરણા તેને અટક્યા શિવાય દાણો પૂરો પાડે છે ત્યાંસુધી મપારો પોતાની બેઠક મૂકતો નથી. પરંતુ એક નાના કણીયાને ત્યાં આટલા મજૂરો પણ હોતા નથી, તેમ જ તેનો કાઠાર પણ આટલો મોટો હોતો નથી. તેમ જ ઈશ્વર પોતે પોતાના ભક્તોના હૃદયમાં નવીન નવીન વિચારો અને તરંગો અહર્નિશ ઉત્પન્ન કરતો હોવાથી

તેઓને નવા અને ગંભીર વિચારો અને તર્જોની ખોટ પડતી નથી—
ન્યારે તેથી વિપરીત—એક પુસ્તકપંડિત (પોથાગ્રાની)—નાના ક્ષિયાની
માફક—પોતાના વિચારોનો અંત આવી ગયેલો જુએ છે.

૪૯૦. દુનિયામાં ત્રણ જાતનો પ્રેમ છે: સ્વાર્થી, સામંજસ્ય અને પર-
માર્થી. સ્વાર્થી સ્નેહ કેવળ તુચ્છ છે, કારણ કે તેમાં પ્રેમી માત્ર પોતાના જ
સુખનું સંધાન કરે છે, પણ તેના પ્રેમની વસ્તુ દુઃખી છે કે દિલગીર છે, તેની
દિકર કરતો નથી. સામંજસ્ય પ્રેમમાં પ્રેમી પોતાના સુખ પ્રત્યે દષ્ટિ રાખે
છે, પણ પોતાના સુખનો યત્ન કરતાં, પ્રેમના પાત્રના સુખ તરફ પણ લક્ષ
દે છે. પરમાર્થી સ્નેહ એ ઉચ્ચ પ્રેમ છે. એમાં પ્રેમી પોતાના દુઃખોની
અવગણના કરીને પણ માત્ર પોતાના પ્રેમપાત્રના સુખને માટે જ મથે છે.

૪૯૧. લાખો વર્ષ પાણીમાં પડી રહેલા છતાં પણ ચક્રમકની
અક્ષિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ નાશ પામતી નથી, અને ન્યારે પણ તેને
લોહ સાથે અફળવામાં આવે છે કે તુરત જ તેમાંથી ચળકતો તણખો
બહાર આવે છે; તેમ જ, અનન્ય ભક્ત પોતાની શ્રદ્ધામાં અચળ હોય
છે. તે સંસારની ગમે તેટલી અશુદ્ધતાથી હંમેશા વીંટલાયલો રહે, તો
પણ તેની શ્રદ્ધા અને પ્રેમ નાશ પામતાં નથી; અને તે ન્યારે પણ સર્વ
શક્તિમાનનું નામ સાંભળે છે ત્યારે સમાધીમાં લીન થઈ જાય છે.

૪૯૨. જે માણસનાં શરીરનાં રોમાંચો શ્રીહરિનું નામ માત્ર લેવાથી
હરિનું નામ અને આનંદને લીધે ઉભાં થાય છે તથા જે ધૈર્યનું
ભક્તિ. નામ શ્રવણ કરતામાં જ પ્રેમાશ્રુથી ભીંજાઈ જાય
છે, તેને આ છેવટનો જ જન્મ છે.

૪૯૩. હરિ એટલે જે આપણું ચિત્ત ચોરી લે છે તે; ને હરિખળ
એટલે હરિ એ જ આપણું બળ (આપણો આશ્રય) છે તે.

૪૯૪. જે ગૃહની અંદર સતત હરિના ગુણાનુવાદ ગવાતા હોય
છે ત્યાં, કદી પણ યમદૂતનો પ્રવેશ નથી.

આર્યના અને
તથ.

૪૯૫. દિગમ્બર સાધુ તેલાપુરીએ કહ્યું કે,
“જેમ પિત્તળનાં વાસણને રોજ સાફ ન કરીએ તો

કટાષ જાય, તેમ જો માણસ રોજ ને રોજ ઈશ્વરનું ધ્યાન નહીં કરે તો તેનો આત્મા અપવિત્ર થઈ જશે.” તેને શ્રીરામકૃષ્ણે જવાબ આપ્યો કે, “યથાર્થ છે, પણ જો વાસણ સોનાનું હોય તો તેને નિત્ય સાફ કરવું પડતું નથી. તેમ જો ઈશ્વરને પહોંચ્યો છે, તે મનુષ્યને પ્રાર્થના અથવા તપની વધુવાર અમત્ય રહેતી નથી.”

૪૯૬. પ્રશ્ન:-પ્રાર્થના કરવાથી કાંઈ પણ ખરો લાભ થાય છે કે ?

ઉત્તર:-જો મુખમાંથી નિકળતા શબ્દોની સાથે જ સ્તુતિ કરનારનું હૃદય પણ એકતાર થયું હોય છે, તો તેની પ્રાર્થના સફળ જ થાય છે. જે મનુષ્ય મુખેથી “ઓ નાથ ! ઓ સ્વામિનું ! આ સર્વ તમારું જ છે.” એમ વદે છે, પણ સઘળો વખત હૃદયમાં તે પોતાનું જ છે, એમ જાણી તેની ચિંતા કરે છે, તેની પ્રાર્થના કાંઈ પણ ફળપ્રદાતા થતી નથી.

૪૯૭. તારા વિચારોનો તું વિશ્વાસઘાતી થતો નહિ; શુદ્ધ નિર્મળ હૃદયનો થઈ તારા વિચારો પ્રમાણે વર્તશે તો તું વિજય પામશે. શુદ્ધ સાદા અંતઃકરણથી પ્રાર્થના કરશે તો, તારી પ્રાર્થનાઓ સાંભળવામાં આવશે.

૪૯૮. દૈવીશક્તિનું આ મુજબ સ્તવન કરો:-‘હે માતૃશ્રી ! નિરંતરનો સ્થાયી પ્રેમ અને અચળ વજ્ર જેવી શ્રદ્ધા મને આપો.’

૪૯૯. જેનામાં શ્રદ્ધા છે, તેનામાં સઘળા ગુણો છે ને જેનામાં શ્રદ્ધા નથી, તેના હૃદયમાં કાંઈ પણ ગુણ નથી.
શ્રદ્ધા.

૫૦૦. મત અને પંથોમાં કાંઈ પણ ફેર નથી. સર્વેને પોતાના પંથ મુજબની ભક્તિ અને ક્રિયા શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવા ઘો; કારણ કે ઈશ્વરને પામવાનો શ્રદ્ધા જ માત્ર એક સરળ માર્ગ છે.

૫૦૧. જો તારામાં શ્રદ્ધા હશે તો તું જેની આકાંક્ષા રાખતો હશે, તે તને જરૂર મળશે.

૫૦૨. ચાસણી કરવાને અગ્નિ ઉપર મૂકેલી ખાંડમાં કચરો અને અસ્વચ્છતા હશે, ત્યાંસુધી તેમાંથી વરાળ તથા અવાજ નિકળશે, પણ જ્યારે તે બળી જઈને શુદ્ધ સાકરનો રસ જ માત્ર રહે છે કે વરાળ અને

અવાજ પોતાની મેળે જ બંધ થઇ જાય છે અને તાવડામાં રહેલો રસ— નરમ કે કઠિન દાણાદાર સાકર બની જાય છે અને મનુષ્યને તથા દેવને આનંદદાતા થાય છે. શ્રદ્ધાવાનું મનુષ્યનો સ્વભાવ પણ આવો જ છે.

૫૦૩. પથ્થર લાખો વર્ષ પાણીની અંદર પડી રહેલો હોય તે છતાં પણ તેની અંદર પાણી પ્રવેશ કરી શકતું નથી, પણ માટી જળના સંબંધમાં આવતાં વાર કાદવરૂપ થઇ જાય છે,—તેવી જ રીતે, એક શ્રદ્ધાવાળા ભક્તનું નિશ્ચયવાળું મન કસોટી અને ઉપાધિની અંદર પણ નિરાશ થતું નથી; પણ કાચાપોચી શ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય એક તદ્દન નિર્જીવ કારણને લીધે પણ સહેલથી ચળી જાય છે.

૫૦૪. એક અગ્નિરથનું યંત્ર (એન્જીન) પોતાની પછવાડે ભારથી ભરેલાં અનેક ગાડાંઓને સહેલથી ખેંચી જાય છે; તેમ જ ઈશ્વરના પ્રેમાળ પુત્રો, પોતાની શ્રદ્ધામાં અને ઈશ્વરભક્તિમાં દૃઢ રહીને, સંસારની ઉપાધિઓ અને ચિંતાથી ન લેવાતાં, પોતે ઈશ્વરનાં ચરણને પ્રાપ્ત કરે છે તથા પોતાની સાથે અનેક જીવોને પણ તે ચરણને પમાડે છે.

૫૦૫. અતિશય વેગવાળા ઝરાનું પાણી કેટલેક સ્થળે વમળાકારે અને આવર્તાકારે ગોળ ગોળ ફરે છે, પણ થોડા વખતમાં તે પાછા પોતાના મૂળની રીતિ મુજબ દોડવા માંડે છે; તેવી જ રીતે પવિત્ર પુરુષોનું અંતઃકરણ કેટલીક વેળાએ નિરાશા, શોક, અવિશ્વાસ આદિકના વમળમાં પડીને ગુંચવાઈ જાય છે, પણ તેમની તેવી ચક્ષિત સ્થિતિ થોડા કાળ માત્ર જ રહે છે.

૫૦૬. હથેડાના ગમે તેટલા અસંખ્ય ફટકા પડવા છતાં પણ, લુહારની એરણુ ચસતી નથી; તેમ જ મનુષ્યે પણ દૃઢ અને સ્થિર મનના થઇને શાંતપણે જે કાંઈ દુઃખ કે આપત્તિ આવે, તે સહન કરવી.

૫૦૭. લોખંડને બઠ્ઠીમાં વારંવાર તપાવીને હથેડાવતી ટીપવાથી તેનું પોલાદ થાય છે, અને ત્યારબાદ તે પોલાદની તીક્ષ્ણ તરવાર થઈ શકે છે તથા તેને જેમ વાળવું

નક્કા.

હોય તેમ વાળી શકાય છે; તેમ જ માણસ જ્યારે દુઃખરૂપી ભદ્રીમાં તપાય છે અને સંસારની વિટંબચારૂપી હથોડા નીચે ટીપાય છે ત્યારે જ તે શુદ્ધ અને નમ્ર બને છે.

૫૦૮. જો સોયમાં દોરો પોરવવો હોય તો દોરાને વણીને છેડા ખારીક કર તથા છેડાપરના તાર હોય તે કાઢી નાંખ, એટલે દોરો તુરત સોયમાં પોરવાશે; તેમ જ જો તું તારું હૃદય ઈશ્વરમાં પોરવવા માંગતો હોય તો, તારા મનમાંથી સઘળી તૃષ્ણાઓ કાઢી નાંખીને, માયાળુ, નમ્ર અને દીન સ્વભાવવાળો થા.

૫૦૯. ક્ષોથી ભરપૂર વૃક્ષ નીચું નથી જાય છે, તેમ જ જો તું મોટું પદ પામવા ઇચ્છતો હોય તો નમ્ર અને ગરીબ થા.

૫૧૦. વર્ષાદત્તું જળ ઉંચી જગ્યા ઉપર ન રહેતાં નીચાણવાળા પ્રદેશ તરફ જાય છે, તેમ જ પ્રભુની કૃપા ગર્વિષ્ઠ અને દર્પવાનના હૃદયમાંથી સરી જઈને, નમ્ર ભક્તના અંતરમાં જાય છે.

૫૧૧. જોખવાના કાંટાનું ભારે પાસુ નીચે જાય છે અને હલકું પાસુ ઉપર આવે છે; તેમ જ ગુણવાન અને બુદ્ધિમાન મનુષ્ય હંમેશા નમ્ર હોય છે, પરંતુ મૂર્ખ તો ગર્વથી ફૂલેલો હોય છે.

૫૧૨. ધૂળના અથવા રાખોડીના ઢગલાપર પડેલું પાણી જેમ મિથ્યાભિમાન. તુરત સુકાઈ જાય છે, તેમ જ પ્રાર્થના અને ધ્યાન, અહંવૃત્તિથી ફૂલાયલા મનપર અસર કર્યા વગર જ સુકાઈ જાય છે—(વ્યર્થ જાય છે).

૫૧૩. ઝાડપરથી ખરી પડેલું પત્ર, પવનના સપાટા આગળ જેવી દીનતા ધરી રહે છે, તેવી જ દીનતા અને નિરાભિમાનપણું તમે ગ્રહણ કરો.

૫૧૪. સર્વના ગર્વનો નાશ થાય છે, પણ સાધુને પોતાના સાધુ-પણાનો જો અહંકાર આવ્યો, તો તે નાશ પામવો ધણો કઠિન છે.

૫૧૫. કાંઈ માણસે ચૌદ વર્ષ સૂધી સખ્ત તપ કીધું અને તેના પરિણામે પાણીપર ચાલી જવાની શક્તિ તેનામાં આવી. આ અદ્ભુત

શક્તિ પોતાને પ્રાપ્ત થયાથી અતિશય આનંદમાં આવી જઇને તેણે પોતાના ગુરુને તે વાત નિવેદન કરી. તે ઉપરથી ગુરુએ કહ્યું—“દીન-વત્સ, એમાં તો શું મોટું કાર્ય કીધું? કારણ કે તો જે ચૌદ વર્ષની સખ્ત મહેનતથી પ્રાપ્ત કીધું, તે સાધારણ મનુષ્ય, નાવિકને એક આને આપીને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.”

૫૧૬. શ્રીરામકૃષ્ણના એક યુવાન શિષ્યમાં ખીજના અંતરની વાત જાણવાની શક્તિ આવી. તે વાત તેણે પોતાના ગુરુને જણાવી. તેપરથી તેણે તેને ઠપકા આપ્યો કે—“વત્સ! તારે બહુ જ શરમાવું ભેદએ કે, તું તારી શક્તિ આવી નિર્જવ વસ્તુએ માટે ગુમાવે છે. પુનઃ આવી રીતે વ્યર્થ પ્રયાસ કરતો ના.”

૫૧૭. એક સાધુ પુરુષ નિત્ય માળાના મણકા ફેરવી મુંઝે મુંઝે ઈશ્વરની કૃપા. ઈશ્વરનું નામ જપતો હતો. રામકૃષ્ણે તેને કહ્યું; “તું શામાટે એક જ સ્થળ પકડી રહ્યો છે? આગળ વધ.” સાધુએ ઉત્તર આપ્યો; “ઈશ્વરની કૃપા વગર તે બની શકતું નથી.” રામકૃષ્ણે કહ્યું; “ઈશ્વરની કૃપારૂપી વાયુ તારા મસ્તકપર રાત્રિ દિવસ વાહ્યા કરે છે ને જો તું સંસારસાગરને જલદીથી તરી જવા માંગતો હોય તો, તું તારી મનરૂપી નાવના સઢો ખુલા કરીને ચઢાવી દે.”

૫૧૮. નાના બાળકા એક ખૂણામાં પુતળી પુતળા સાથે રમ્યાં કરે છે, પણ જ્યારે તેઓની માતા ઝોરડામાં આવે છે, ત્યારે તેઓ તે રમકડાંઓને ફેંકી દેખે, “મા! મા!” કરતાં દોડી જાય છે. તમે પણ તેમ જ આ સંસારમાં ધન, કીર્તિ અને માન આદિ રમકડાંઓ લેખે કાંઈ પણ ડર યા ચિંતા વગર રમો છો, પણ જ્યારે તમે દૈવી શક્તિ-ઈશ્વરની કૃપાને તમારા ઉપર ઉતરતી જોશો કે, તમને આ માન, કીર્તિ આદિ રમકડાંઓમાં આનંદ નહિ થાય; પણ એ સર્વનો ત્યાગ કરી તમે ઈશ્વરપ્રતિ દોડશો.

૫૧૯. ઈશ્વરી કૃપારૂપી અનુકૂળ વાયુલહરી, સર્વ કાળે ચાલુ જ

વાયા કરે છે. આ સંસારસમુદ્રમાં આવેલા આગસુ અને પ્રમાદી નાવિકો તેનો લાભ લેતા નથી, પરંતુ ઉલ્લોગી અને સાવધાન રહેનારા જિજ્ઞાસુઓ પોતાના હૃદયરૂપી સહને સતત આવા પવનનો સપાટો ખમવાને તૈયાર રાખે છે અને પરિણામે ત્વરાથી પાર ઉતરી જાય છે.

પર૦. આ કળિયુગમાં મનુષ્યને મુક્ત બનાવવાને ત્રણ દિવસ પૂરતા છે.

પર૧. જ્યારે ઇશ્વરની કૃપા થશે ત્યારે સર્વ પોતપોતાની ભૂલ ભ્રેશે; આમ સમજીને આપણે માંહે માંહે મિથ્યા વાદવિવાદ ન કરવો જોઈએ.

પર૨. જ્યાં સૂધી પવનની લહેરો આવતી નથી, ત્યાં સૂધી આપણે પંખાવડે વા લઇએ છીએ. પરંતુ જોવા નિર્ધન અને ધનવાન બેઠેને સુખદાયી એવો ઠંડો પવન વાહવા લાગે છે કે, તુરત જ આપણે પંખાથી પવન ખાવો બંધ કરીએ છીએ. તેવી જ રીતે જ્યાંસૂધી આપણને દૈવી મદદ મળી નથી, ત્યાં સૂધી આપણે છેલ્લી સ્થિતિએ પહોંચવાના યત્નોમાં મંજા રહેવું જોઈએ. પણ જોવી તે પ્રાપ્ત થઇ કે, પછી તુરત જ મથન કરવામાંથી વિરામવામાં બાધ નથી; પણ તે જિવાય તેમ કરવું યોગ્ય નહિ કહેવાય.

પર૩. જ્યારે પવન વહાતો હોય ત્યારે પંખા મૂકી દેવા જોઈએ, તેમ જ્યારે ઇશ્વરની કૃપા ઉતરી હોય ત્યારે પ્રાર્થનાઓ અને તપ મૂકી દેવાં જોઈએ.

પર૪. એક ખેડુત લાગલાગટ બાર વર્ષો સૂધી પણ વરસાદ ન

આવે, તોપણ જમીન ખેડવી મૂકી દેતો નથી;

અંત.

જ્યારે એક વ્યાપારી-જેણે નવેસરથી ખેડવાનો

ધંધો કરવા માંડ્યો હોય છે તે, એક વરસ કારું જતામાં તો નાહોંમત થઇ જાય છે. તેમ જ એક અનન્યભક્ત જીંદગી સૂધી ભક્તિ કરવા છતાં પણ જો ઇશ્વરનાં દર્શન નથી પામતો, તોપણ નાહોંમત થઇ જતો નથી.

પર૫. તરતાં આવડે તે પહેલાં પાણીમાં ધણીવાર ડૂબકીઓ મારવી

જોઈએ, અને તરફડીઆં મારવાં જોઈએ; તેમ જ જ્યાં સૂધી પ્રયત્નો કરીને અને દુઃખદાયક સંસારની વિટંબણાઓ વેડીને કાઢી પણ લાયક થયું નથી, ત્યાં સૂધી બ્રહ્માનંદના સાગરમાં શાંતિથી તરવાની મોજ લઈ શકાતી નથી.

૫૨૬. હોકાર્યંત્રની સોય હંમેશાં ઉત્તર ધ્રુવ તરફ જ પોતાનું મુખ રાખતી હોવાથી, નૌકાશાસ્ત્રીઓ પોતાનો માર્ગ ચૂકતા નથી; તેમ જ, જ્યાં સૂધી મનુષ્યનું ચિત્ત-જે જીંદગીરૂપી વહાણની ચુંબક સળી છે તે-જે ઈશ્વર તરફ સ્થિર વળેલું રહેશે, તે સંસારસમુદ્રમાંથી નિર્વિઘ્ને તરી જશે.

૫૨૭. એક બાળકની નિર્દોષતા-સાદાઈ કેટલી રમ્ય છે! તે ધન બાળક જેવો થા. અને દુનિયાની દોલતનો લાગ કરીને પોતાને રમવાની ઢોંગલી લે છે. તેમ જ અનન્ય ભક્તનું પણ સમજવું. તેના શિવાય અન્ય કાંઈ પણ ઈશ્વરાર્થે ધન અને માનનો લાગ કરી શકતું નથી.

૫૨૮. જ્યાં સૂધી તું બાળક જેવો સરળ થશે નહીં, ત્યાં સૂધી તને ઈશ્વરસંબંધી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે નહીં. જે કાંઈ સંસારનું જ્ઞાન તે એકદું કીધું હોય તે વિસરી જ અને સાંસારિક વિષયમાં બાળક જેવો અજ્ઞાન થા, એટલે તને તે સત્ (પરમાત્મા)નું જ્ઞાન થશે.

૫૨૯. વ્યગ્રચિત્તવાળા માનવીઓ, મઘથી મત્ત થયેલાઓ અને બાળકો, કેટલીક વાર જાણે કે ઈશ્વરની પ્રેરણા થઈ હોય, તેમ અજ્ઞાનપણામાં પણ સત્ય કહી દે છે.

૫૩૦. જેમ ચન્દ્ર દરેક બાળકોનો ચાદો માઓ છે, તેમ જ ઈશ્વર દરેક જાણુનો પિતા અને રક્ષક છે.

૫૩૧. સત્યથી રહિત જન, નિત્ય સત્યને સત્ય. કદાપિ અનુભવી શકશે નહિ જ.

૫૩૨. પ્રશ્ન:-આ સંસારમાં આવેલા જને શું કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર:—સધળી વાત ધ્વિરને સોંપી દો, તમે તેની ઇચ્છાનુરૂપ જ
 ધ્વિરેચ્છાને વર્તવાને સાવધાન બનશો તો તમારે માટે કાંઈ
 શરણ થવું. પણ ચિંતા રહેશે નહિ અને ત્યારે તમે જાણી
 શકશો કે, સર્વ કાંઈ તેના હાથમાં જ છે ને તેની

ઇચ્છાનુસાર જ ચાલે છે.

પ૩૩. જે સર્વ શક્તિમાનની ઇચ્છાને શરણે ભક્તિપૂર્વક અને
 જાણપાપ હૃદયે જાય છે તે, પરમાત્માને જલદીથી પ્રાપ્ત કરે છે.

પ૩૪. જ્યાં ગુરુએ નથી ને શિષ્યે નથી એવું સ્થાન અતિ ગુણ
 રહસ્યથી બરેલું છે. બ્રહ્મ અને તેનું જ્ઞાન એટલું ગૂઢ અને ગુણ છે કે,
 જે એને પ્રાપ્ત કરે છે, તેને માટે ગુરુશિષ્યનો બેદ રહેતો નથી, અને તે
 અબેદ સમ્યક્દાનંદ સ્થિતિમાં હોય છે.

પ૩૫. “બ-કલમા” જેવો નિર્ભય અને સરળ માર્ગ બીજો કોઈ
 પણ નથી. સર્વ શક્તિમાન પરમાત્માની ઇચ્છાને આધીન થઈને, પોતાનો
 આત્મા તેને અર્પણ કરવો તથા આ વિશ્વમાંની દરેક વસ્તુપરથી “અહં-
 તામમતા”નો ત્યાગ કરવો, તેને “બ-કલમા” કહે છે.

પ૩૬. સંસારમાં રહેવું કે લાગી થવું, એ ધ્વિરેચ્છાની વાત છે.
 માટે સર્વ વાત તેના હાથમાં સોંપી તમે તમારાં કર્મ કર્યા જાઓ.
 આથી વિશેષ તમે શું કરી શકશો ?

પ૩૭. એકડાની પાસે મીઠાં વધારવાથી તેની ગણનામાં વધારે
 કરી શકશો, પણ જો મીઠાની પાસેથી એકડો બૂંસી નાંખશો તો, બાકી
 રહેલા શૂન્યોની કાંઈ પણ કિંમત રહેતી નથી. આ જ પ્રમાણે જીવાત્મા
 જ્યાંસુધી પરમાત્માને વળગી રહે છે, ત્યાંસુધી તેની ગણના થાય છે,
 પણ તે તેને મૂકી દેશે કે તુરત તેના સર્વ પ્રયત્નો અને કર્મો વ્યર્થ જશે.

પ૩૮. પ્રશ્ન:—અડગ વિશ્વાસનું લક્ષણ શું છે ?

ઉત્તર:—દિવસભર કામ કીધા પછી સંધ્યાકાળે પોતાના સ્થાને
 બેઠને આરામાસનપર પડીને, જીશીકાપર અઢેલીને, બીડી પીતા મનુષ્યને

જે આનંદનો અનુભવ થાય છે તેના જેવું થવું એ જ. એ વિશ્વાસ દર્શાવે છે કે, તેની દરેક જાતની ચિંતા અને ઉપાધિ પોતાની મેળે ટળી ગયેલી છે.

૫૪૯. જેમ સૂકાં પાતરાં, પવનના સપાટાથી દરેક દિશામાં ઉડે છે ને સ્વતંત્ર ઇચ્છારહિત હોય છે તથા કાંઈ પણ પ્રયત્ન કરતાં નથી; તેમ જ જેઓ ઇશ્વરપર વિશ્વાસ રાખીને બેસે છે તેઓ તેની ઇચ્છાનુસાર વર્તે છે ને તેઓ સ્વતંત્ર ઇચ્છા કે પ્રયત્ન કરતા નથી.

૫૪૦. ખુલાં મેદાનમાંના આછાં પાણી કોઈ ન વાપરે, તોપણ કાળે કરીને સૂકાઈ જાય છે; તેમ જ પાપી કેટલીક વખતે ઇશ્વરની દયા અને કૃપાપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી શરણે જવાથી વિશુદ્ધ થઈ જાય છે.

૫૪૧. કેટલાંક માછલાંને ઘણા હાડકાંની કરોડ હોય છે ને કેટલાંકને માત્ર એક જ હાડકું હોય છે; પણ ખાનાર તે સર્વે હાડકાંને સાફ કરીને જ માંસનો આહાર કરે છે. તેમ જ કેટલાકનાં પાપકર્મ બહુ હોય છે ને કેટલાકનાં થોડાં હોય છે, પણ ઇશ્વરની કૃપા, કાળે કરીને સર્વેને શુદ્ધ બનાવી દે છે.

૫૪૨. એક વાંદરીનું બચ્ચું પોતાની માને પેટે બેરથી વળગીને તેનાપર લટકી રહે છે; પણ એક બિલાડીનું બચ્ચું પોતાની મા પાસે આવે છે ત્યારે બાઝી શકતું ન હોવાથી માત્ર બ્યાઝી બ્યાઝી જ કરે છે. જો વાંદરું પોતાની માના શરીરને જરાક પણ છોડી દે છે તો તે તુરંત જ નીચે પડીને ઇજા પામે છે; આનું કારણ એટલું જ છે કે, તે પોતાના જ બળપર આધાર રાખે છે; પરંતુ એક બિલાડીનું બચ્ચું તેવા પ્રકારનો ભય જરા પણ રાખતું નથી; કેમકે તેની મા જ તેને ઉંચકીને એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને લઈ જાય છે. આટલો અંતર પોતાના પુરુષાર્થને પ્રધાન ગણવામાં અને ઇશ્વરની ઇચ્છાને તદ્દન આધીન થવામાં છે.

૫૪૩. જો કદાચિત્ અનિવાર્ય કારણસર કોઈ મોહ પમાડે એવા સ્થળમાં જવું પડે તો, તારા મનમાં ભગવતી અંબાના ભગવતી અંબા વિષે વિચારો જગૃત રાખજો. તે આ મોહકારક પદાર્થોથી જ માત્ર નહિ, પણ તારા હૃદયમાં જે દુષ્ટ વાસ-

નાઓ હશે, તેનાથી પણ તારું સદા સર્વત્ર રક્ષણ કરશે. કોઈ પણ દુષ્ટાચાર, દુર્વિચાર કે દુષ્ટાચરણમાંથી તારી માતૃશ્રીની સામીધતા તથા પ્રત્યક્ષતા તારું સંરક્ષણ કરવા શક્તિમાન છે.

૫૪૪. લલના અને લક્ષ્મીએ સર્વ જગતને પાપમાં ડૂબાડી મૂક્યું છે. જ્યારે તમે લલનાને આઘ શક્તિના અંશરૂપે જોતાં શીખશો કે તેનું બળ નાશ પામી જશે.

૫૪૫. પ્રશ્ન:-એક ભક્તનું બળ શામાં રહેલું છે ?

ભક્તનું બળ.

ઉત્તર:-તે ઈશ્વરનું બળક છે અને તેનું બળ અશ્રુમાં રહેલું છે. જેમ માતા પોતાના રુદ્ધ કરતાં બાળકની કામના પૂરી પાડવાને તત્પર રહે છે, તેમ જ ઈશ્વર પોતાનાં બાળકને તે જે વસ્તુ માટે રડે છે, તે પૂરી પાડે છે.

૫૪૬. પશ્ચાત્તાપનાં અશ્રુ અને આનંદાશ્રુ, આંખના જૂદા જૂદા ખૂણાઓમાંથી વહે છે. પશ્ચાત્તાપનાં અશ્રુ નાકના થડમાંથી અને આનંદનાં અશ્રુ બીજા છેડામાંથી વહે છે.

૫૪૭. પ્રશ્ન:-કવચિત્ હૃદયમાંની પૂર્ણ શાંતિ સામ્રાજ્યપદ એકાએક પમાડે છે, પણ તે હંમેશાં ત્યાં ઠરતી નથી અવિચ્છિન્ન ભક્તિ. તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર:-વાંસનો અગ્નિ જ્યાંસૂધી ફૂંકવામાં આવે છે ત્યાંસૂધી જ પ્રજ્વલિત રહે છે; તેમ જ ધર્માગ્નિને હૃદયમાં જાગૃત રાખવા સારુ ભક્તિરૂપી પવન નિરંતર ફૂંકવાની અગત્ય છે.

૫૪૮. પ્રશ્ન:-રાત દાહાડો મારે મારા રોટલા મેળવવાનો વિચાર કરવાનો હોય તો પછી હું બજનકીર્તન-બ્યાન કેવી રીતે કરી શકું ?

ઉત્તર:-જેને માટે તું કામ કરે છે, તે તારી ખોટા પૂરી પાડશે. ઈશ્વરે તને અહીં મોકલ્યો, તે અગાઉ જ તારા નિર્વાહનો અંદોષસ્ત કરી રાખેલો છે.

૫૪૯. બીજાને મારવું હોય તો હથિયારોની આવશ્યકતા પડે છે.

પરંતુ પોતાનો નાશ કરવાને માટે એક ટાંચણી બસ છે. તેમ જ ખીજને શિખવવું હોય તો ધણાંક વેદ અને શાસ્ત્રના જ્ઞાનની જરૂરીયાત છે. પરંતુ આત્મજ્ઞાનને અર્થે શ્રદ્ધાસહ એક મહાવાક્યનું મનન પણ પૂરતું છે.

૫૫૦. આર્યાવર્તના ગામડાની સ્ત્રીઓ જ્યારે પાણી ભરવા બધા મનોનિચઢ. છે, ત્યારે જેમ એકપર એક એમ ચાર પાંચ ઘડા ચઢાવીને સખીઓ-સાહેલીઓ સાથે પોતાના સુખ-

દુઃખની વાતો કરતી કરતી (છૂટે હાથે) ચાલી બધા છે, પરંતુ એક પણ પાણીનું ઘુંદ ઢોળાઇ જવા દેતી નથી; તેમ જ સદ્ગુણના માર્ગપર જનારા મુસાફરોએ વર્તવું જોઇએ. ગમે તેવા સ્થળમાં અને સુખદુઃખના સંયોગોમાં જઇ પડે તોપણ તેમણે પોતાનાં હૃદયને સત્યના પવિત્રમાર્ગ પરથી ચળવા દેવું નહીં જોઇએ.

૫૫૧. મિત્ર! જ્યાંસૂધી જીવું છું ત્યાંસૂધી હું શિષ્યું છું.

૫૫૨. આખો વખત જ્ઞાનમાં મસ્ત રહી તાળીઓ પાડતાં જઇને ઉંચે સ્વરે હરિના નામનું સ્મરણ કરવું જરૂરી રાખશો. માનસિક એકાગ્ર-
વૃત્તિ. તો તમારું મન તુરત જ તેનામાં એકાગ્ર થઇ જશે.

જો તમે ઝાડ નીચે બેસીને તાળી પાડશો તો ઉપરની ડાળીઓપર એકત્ર થયેલાં સઘળાં પક્ષીઓ સઘળી દિશામાં ઉડી જશે; તેમ જ, જ્યારે તમે તાળી પાડીને ઉંચે સ્વરે હરિનામનું કીર્તન કરશો ત્યારે તમારા મનમાંથી સઘળા કુવિચારો નાસી જશે.

૫૫૩. જેમ એક ધનુર્ધારી પ્રથમમાં મોટી અને વિસ્તારવાળી વસ્તુઓપર નિશાન તાકતાં શિખે છે અને તેમાં જેમ વધુ કુશળ થાય છે, તેમ નિશાનપર આંકિલાં નાનાં નાનાં ચિહ્નો ઉપર બાણ ફેંકવાનું એને ધણું સરળ થઇ પડે છે; તેમ જ જ્યારે મનને પ્રતિમા ઉપર સ્થિર થવાનો અભ્યાસ પડે છે ત્યાર પછી તે મનને નિરાકાર ઉપર સ્થિર થવાનું ધણું સરળ થઇ પડે છે.

૫૫૪. નાના સુંદર મરોડદાર અક્ષરો લખતાં આવડે, તે પૂર્વે

બાળક પ્રથમ મોટા મોટા અક્ષરો ચિતરીને લખવાની કળા શિખવાની શરૂવાત કરે છે; તેમ જ આપણે પણ પ્રતિમા ઉપર પ્રથમ મન લગાડી ધ્યાન ધરવાની શક્તિ મેળવવી જોઈએ અને જ્યારે તેમાં આપણને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે ત્યારે આપણે સહેલાઈથી નિરાકાર ઉપર મનને સ્થિર કરી શકીશું.

૫૫૫. મનને એકાગ્ર કરવાને માટે મીણબત્તિના દીપકનું નિરીક્ષણ કરવું, એ જ સરળમાં સરળ માર્ગ છે. તેનો સર્વથી અદર જણાતો ભૂરા રંગનો પ્રકાશ, એ ‘કારણ શરીર’ છે; અને તેના ઉપર મનને સ્થિર કરવાથી એકાગ્રતા, સત્વર સિદ્ધ થાય છે. આ ભૂરા પ્રકાશના પરિધાનરૂપે જણાતો શ્વેત પ્રકાશ, એ ‘સૂક્ષ્મશરીર’ છે અને તેનો સર્વથી બાહ્યરનો રક્ત પ્રકાશ, એ ‘સ્થૂળશરીર’ છે.

૫૫૬. આરંભમાં મનુષ્યે એકાંતસ્થાનમાં રહીને ધ્યાન ધરવાને પ્રયત્નો કરવા જોઈએ, નહિ તો ઘણાક વિષયો ધ્યાન.

તેને અંતરાય કરનારા થઈ પડશે. જો આપણે દૂધ અને જળને એકઠાં કરીશું તો તે છૂટાં નહિ પડે, પણ એકરૂપ થઈ જશે; પણ જો દૂધમાંથી વહોલી કાઢેલા નવનીતને પાણીમાં નાંખશે તો તે જળ સાથે એકત્ર થવાને બદલે તેના ઉપર તર્યાં કરશે. તેમ જ કોઈ પણ સ્થળે હોવા છતાં મનુષ્ય જ્યારે અભ્યાસને લીધે ધ્યાનમાં સ્થિર થવાને શક્તિમાન થશે, ત્યારે તેને આસપાસના કોઈ પણ સંજોગો મુંઝાવી શકશે નહિ અને ઈશ્વર જ એક તેનું આશ્રયસ્થાન બનશે.

૫૫૭. ધ્યાન ધરતી વખતે પ્રથમાભ્યાસી પુરુષ કેટલીકવાર યોગ નિદ્રા સંસ્થિત લયમાં પડે છે અને તેવી વખતે તેને પરમ જ્યોતિને સાક્ષાત્કાર થાય છે, એ નિશ્ચિત વાત છે.

૫૫૮. “ધ્યાનમાં દૃઢ થયેલાને મુક્તિ હાથમાં જ છે” એવી પુરાતન કહેણી છે. મનુષ્ય ધ્યાનમાં સંપૂર્ણ ક્યારે થાય છે, તે તમો જાણી શકો છો? જ્યારે ધ્યાનમાં બેસતાંને વાર તેની આસપાસની હવા દૈવી

ગુણોના પ્રભાવથી વ્યાપ્ત થઈ જાય છે અને તેના આત્મા પરમાત્મામાં લીન થઈ જાય છે ત્યારે જ.

૫૫૯. જેને ધ્યાન ધરતી વખતે બહારના કાષ્ઠ પણ પદાર્થનું જ્ઞાન રહેતું નથી, એટલે સૂધી કે પક્ષીઓ જે એના કેશમાં માળો બાંધે તોપણ તેને કંઈ ખબર રહેતી નથી તો તે ધ્યાનની પરિપૂર્ણ સ્થિતિને પહોંચ્યો છે.

૫૬૦. સમાધિની સ્થિતિએ પહોંચ્યા પછી પણ “અહં” જાવનો સમાધિ અવસ્થા. નાશ કરી શકે, એવા કાષ્ઠક જ વીરલા હોય છે; સાધારણ રીતે અહંભાવ નાશ પામતો નથી. ગમે તેટલા તર્ક કરો, વિચાર કરો, પણ આ “અહં” પુનઃ પુનઃ ઉત્પન્ન થવાનો જ. આજે તમે પિપળના ઝાડને કાપશો અને આવતી કાલે જોશો તો તમને દેખાશે કે, નવા અંકુરો ફૂટલા છે.

૫૬૧. આસુરી ગુણો અને પશુવૃત્તિવાળા મનની સાથે સતત અને દુર્જન્ય જેવું ભારી યુદ્ધ કરીને તથા જ્ઞાન-આત્મજ્ઞાન-સિદ્ધ કરવાને મહા પ્રયાસવાનું અભ્યાસ કરીને, તમો સમાધિ અવસ્થાને પહોંચશો તો “અહં”ના સર્વથા નાશ થઈ જશે; પરંતુ અહંભાવ એટલો ચડસીધો છે કે, તમને ત્યાં સૂધી પહોંચવા સૂધીમાં જ મહા મહા સંકટો ઊભાં કરશે અને તેથી જ તમોને જગતમાં પુનરાવૃત્તિ થવા કરે છે.

૫૬૨. પ્રશ્ન:-સમાધિ અવસ્થામાં મન કેવી સ્થિતિમાં હોય છે ?

ઉત્તર:-એક જીવતી માછલીને થોડો વખત પાણી બાહાર રાખ્યા પછી પાણી જળમાં મૂકીએ, ત્યારે જે આનંદ તે અનુભવે છે, તેવી આનંદની સ્થિતિમાં સમાધિ વેળાએ યોગી રહે છે.

૫૬૩. સમુદ્રમાં ડુંગરો, પહાડો, ખીણો અને ગુફાઓ છે, પણ સમુદ્રની સપાટીપરથી તે દેખાતાં નથી. તેમ જ જ્યારે સમાધિ અવસ્થામાં મનુષ્ય સમ્યક્દાનંદના સમુદ્રમાં તરે છે, ત્યારે સદ્ગુણ મનુષ્યચૈતન્ય તેનામાં અગોચર પડી રહે છે.

૫૬૪. હવે અને જગૃત અવસ્થામાં થતા ફેરફારનું નામ સમાધિ છે. સમાધિમાં તમારો પ્રત્યગાત્મા પરમાત્મામાં લીન થઈ જાય છે અને તમે અભેદાનંદ અનુભવો છો, પાછા જાગો છો ત્યારે તમે તમારી “અહંતા”નો સ્વીકાર કરો છો, અને જ્યાંથી નિકળ્યા હતા ત્યાં પાછા આવો છો, એટલે કે અનુભવો છો કે, તમારો આત્મા-પરમાત્મામાંથી જ ઉદ્ભવેલો છે, તથા ઈશ્વર, જીવ અને પ્રકૃતિ (માયા) એ એક જ સમ્યક્દાનંદનાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપો છે; અને તમે જો તે ત્રિપુટીમાંના એકને પણ વળગી રહેશો તો તમને તે ત્રણેનો-ત્રણેના એકયનો-અનુભવ મળશે.

૫૬૫. પ્રશ્ન:-સાત્વિકવૃત્તિવાળો મનુષ્ય કેવી રીતે ધ્યાન ધરે છે ?

ઉત્તર:-તે મધ્યરાત્રિના અંધકારમાં, એકાંત અવસ્થામાં, મનુષ્યદષ્ટિથી અગોચર એવા પોતાના શયનાસન ઉપર જ ધ્યાન ધરે છે.

૫૬૬. પ્રશ્ન:-શું ભક્તને અમુક જાતનો જ પોષાક પહેરવો આવશ્યક છે ?

ભક્તને શું કોઈ

વિશિષ્ટ વસ્ત્રોની

આવશ્યકતા છે ?

ઉત્તર:-પોતપોતાના આશ્રમને યોગ્ય વસ્ત્રો પહે-

રવાં, એ ધણું જ સારું છે, સંન્યાસીની ભગવી

કફની પહેરીને, અથવા તો ભિક્ષુકનાં ડફ અને

ઝાંઝરી હાથમાં રાખીને, કોઈપણ મનુષ્ય હલકાં નિર્લજ્જ અને અપવિત્ર

કર્મો કરવાની કે તેવી જાતનાં નિંદા ગાયનો ગાવાની હિંમત નહીં કરે !

પરંતુ છેલ્લછપ્પીલાની માફક માથે પટીયાં પાડીને ભલકાઅંધ ફેશનના

પોશાકો સજીને ઉભેલા માણસના મનમાં તેવી જ જાતના ક્રોધ અને

નિંદા-વિચારો તથા ગાયનો ઉભરાઈ આવે, એ સ્વાભાવિક છે.

૫૬૭. પ્રશ્ન:-પતિનાં કાષાયવસ્ત્રના પરિધાનથી શો લાભ છે ?

પરિધાનમાં શો ગુણ ?

ઉત્તર:-કાષાયવસ્ત્રની સાથે પવિત્રતાનો સમવાય સંબંધ જેવો જ

નિકટનો સંબંધ છે. ફાટાતૂટાં વસ્ત્રો, જીર્ણ પાદરક્ત વગેરે ધારણ કરવાથી

મનમાં દીનદામણાપણાનો સાહજિક વાસો થાય છે; લપકા ભરેલી રીતે ક્રોધ પાટલુન અને નવા રશીયન લેધરના પેટન્ટ છુટ પહેરનારના મનમાં અહંતા, ગર્વ અને અભિમાન ધર કરે છે; કાળી કિનારનાં નવાં ઝીણાં ધોતીયાં ધારણ કરવાથી મનોવૃત્તિ સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રીતિનું ગાન કરવા લલચાય છે. આવી જ રીતે સંન્યાસીનાં પવિત્ર કાષાય વસ્ત્રો ધારણ કરવાથી, મનમાં સ્વાભાવિક રીતે જ પવિત્ર વિચારો જન્મવા પામે છે. જો કે વસ્ત્રમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સારો કે ખોટો ગુણ રહેલો નથી, તોપણ દરેક જાતનાં વસ્ત્રોથી ધારણ કરનારના મન ઉપર તેના સહ-વાસીઓના ગુણોને લીધે જૂદી જૂદી જાતના સારા કે નરસા વિચારોની અસર થાય છે.

૫૬૮. જ્યારે કોઈ માણસ કોઈ વકીલને જીએ છે ત્યારે તે સ્વાભાવિક રીતે કજીઆઓ અને દાવાઓનો વિચાર કરે છે; તેમ જ જ્યારે કોઈ ભક્તનો મેળાપ થાય છે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે મનુષ્યને ઈશ્વર અને મરણ પછીની સ્થિતિ સંબંધી વિચારો સ્ફૂરી આવે છે.

૫૬૯. જેમ પારો લગાડેલા કાચના દર્પણમાં પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ જોઈ શકાય છે, તેમ જ એક જિતેન્દ્રિય નૈશ્વિક બ્રહ્મચારીના નિર્મળ અંતઃકરણમાં સર્વ શક્તિમાનની મૂર્તિનું પ્રતિબિંબ સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાય છે.

૫૭૦ સંપૂર્ણ વિકાસને પામેલા પુષ્પના સુગંધનો વાયુ જ્યારે પ્રસાર કરે છે, કે તેના આકર્ષણથી દોરાયેલી માંખો તેના

કૃતાત્મા.

ઉપર સ્વયં આવીને બેસે છે: સ્વાદિષ્ટ પદાર્થો રાખ્યા હોય છે ત્યાં કીડીઓ સ્વયં દોરાઈ આવે છે; પણ માખીને કે કીડીને બોલાવવાને જવું પડતું નથી. તેમ જ મનુષ્ય જ્યારે સિદ્ધાવસ્થાને પહોંચે છે ત્યારે તેની પવિત્રતાની સુગંધ ચારે તરફ સ્વાભાવિક ટ્રેરણાથી પ્રસરે છે અને મુમુક્ષુઓ પોતાની મેળે તેમની તરફ ખેંચાઈ આવે છે; પરંતુ પોતાના સહ ઉપદેશોનું શ્રવણ કરવાની ઇચ્છાવાળા મુમુક્ષુઓની શોધમાં તેમને નીકળવું પડતું નથી.

માતા ! હું યન્ન છું, તું યન્ત્રી છે; હું જગ્યા છું, તું બાહુત
છે; હું મ્યાન છું, તું તરવાર છે; હું રથ છું, તું રથી
છે; તું જેમ આજ્ઞા કરે છે તેમ હું કરું છું; જેમ
બોલાવે છે તેમ બોલું છું; જેમ વર્તાવે છે તેમ વર્તું
છું; હું નથી, હું નથી, પણ એક તું, તું ને તું જ છે.”

દાખલો લેવા જોગ કથા

૫૭૧. નાટકની રંગભૂમિપર જ્યારે કૃષ્ણાવતારનાં અનેક ચરિત્રો ભજવી બતાવવામાં આવે છે, ત્યારે તે પ્રયોગના આરંભમાં નાના પ્રકારનાં વાદ્ય વાજિત્રો વગાડીને, “આવે આવેરે! કૃષ્ણ છેલ્લે જાણીશો,” આદિ ગાયનો મધુર સ્વરે અને ઉચ્ચ સ્વરે ગાવામાં આવે છે અને તે, સ્વધ્વનિ વખત, જે પુરુષ કૃષ્ણનો વેશ ધરનાર હોય છે, તે રંગભૂમિની પછવાડેની ઝોરડીમાં શાંતપણે બેસીને વાતોના તડાકા મારે છે તથા ખીડી ડુંક્યા કરે છે; પરંતુ આટલી ગડબડમાંની કાષ્ઠની પણ ઉપર તે ધ્યાન આપતો નથી. પરંતુ જે વેળાએ આ નાદ અંધ પડી જાય છે અને પવિત્ર દેવર્ષિ નારદ પોતાના મધુર અને કામળ સ્વરમાં, “આવો આવો કૃષ્ણજી વાહાલા,”ના મધુર રાગોનો આલાપ કરતા રંગભૂમિપર પધારે છે, અને પ્રેમથી ઉભરાઈ જતાં હૃદયે શ્રીકૃષ્ણનું સ્તવન કરવા માંડે છે, ત્યારે આ વેશધારી કૃષ્ણ એકક્ષણ પણ બેદરકાર રહી શકતો નથી; પણ તુરત જ રંગભૂમિપર દોડી આવે છે. તેવી જ રીતે ત્યાંસુધી મનુષ્યો ઉપરઉપરથી માત્ર મોટા મોટા ઘાંટા પાડીને પ્રભુનું નામ રટણુ કરે છે, ત્યાંસુધી પ્રભુ પધારતા નથી; પણ જ્યારે પરમાત્મા દર્શન દે છે, કે તુરત જ ભક્તનું હૃદય પ્રેમભક્તિથી એકરસ થઈ જાય છે અને તે નિરંતરને માટે મોટા મોટા ઘાંટા કાઢવા મૂકી દે છે. તેમ જ જ્યારે કાષ્ઠ ભક્ત પોતાના શુદ્ધ પ્રેમ તથા ભાવથી ઉભરાઈ જતા હૃદયે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું નામ રટણુ કરીને તેને સંજોષે છે, ત્યારે તે કદી પણ આવ્યા શિવાય રહેતો પણ નથી.

૫૭૨. કાષ્ઠ એક સ્થળને ચારે તરફથી ઉંચી દિવાલોથી ઘેરી લીધેલું હતું, અને બહારનાં મનુષ્યો જાણતાં નહોતાં કે, તે ચક્રાવામાં શું છે, તથા તે કેવી જગ્યા છે. એક વખતે કાષ્ઠક ચાર મનુષ્યોએ મળી સીડી ગોઠવી, તેની દિવાલ ઉપર ચઢી માંહે શું છે, તેની તપાસ

કરવાનો દૃઢ ઇરાવ કીધો. જેવો પ્રથમ પુરુષ ઉપર પહોંચ્યો કે, એકદમ “હા, હા, હા”નો આનંદી સ્વર કરતો માંહે કૂદી પડ્યો; બીજો ચઢ્યો તે પણ એકદમ મોટેથી હસ્યો ને કૂદી પડ્યો; ત્રીજાએ પણ તેમ જ કીધું, પણ ત્રણમાંથી કાષ્ટએ ચોથાને ન જણાવ્યું કે, તેમણે શું જોયું હતું? પછી છેવટે ચોથો ચઢ્યો અને તેણે દિવાલ ઉપરથી જોયું તો માંહે ભારી રમણીય ઉદ્યાન, સૌંદર્ય વાટિકાઓ, કુંજો તથા ફળફૂલોનાં સુંદર વૃક્ષો ઇત્યાદિ આનંદ આપનારા પદાર્થો જોયા. જો કે તેમાં કૂદી પડીને તે આનંદનો ઉપભોગ કરવાને તેને ધણી બળવાન ઇચ્છા થઈ, તોપણ તે ઇચ્છાને દાબીને તે પાછો સીડીપરથી નીચે ઉતર્યો અને બહારના જનોને તેનું વર્ણન કહીને તે ઉદ્યાનના અસ્તિત્વથી જાતા કીધો. બ્રહ્મ આવી ઘેરી લીધેલી વાટિકા જેવો છે. જેને તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે, તે પોતાને-પોતાના અસ્તિત્વને-ભૂલી જાય છે અને અત્યાનંદમાં આવી જઈ એકદમ તેમાં લીન થવા ધસે છે ને મોક્ષને પામે છે. આ વર્ગના જીવોમાં સાધુઓ, મહાત્માઓ અને મુક્ત પુરુષોનો સમાવેશ થાય છે, પરંતુ મનુષ્યના ત્રાતાઓ તો ઉપર વર્ણવેલી ચતુર્થ વ્યક્તિના જેવા છે. તેઓ પરમાત્માના સાક્ષાત્કારને પામીને, આ સાક્ષાત્ અનુભવાનંદના ભોક્તા સ્વયં એકલા જ ન થતાં, સર્વ સૃષ્ટિને તે આનંદના ભોક્તા બનાવવાની પૂજનીય-પરોપકારી વૃત્તિથી દોરાઈને, મોક્ષનો પ્રતિકાર કરે છે, અને સ્વેચ્છાથી પુનર્જન્મ લે છે, તથા આમ તેમ હડસેલા ખાતી મનુષ્યસૃષ્ટિને તેની પરમ ગતિને પહોંચવાનો માર્ગ શિખવે છે.

પછઠઠ કાષ્ટએક કઠિયારો રોજ રોજ જંગલમાંથી લાકડાંની ભારી લાવીને તે વેચીને માંડમાંડ પોતાનું ગુજરાન કરતો હતો. એક સમયે તે વનમાં લાકડાં કાપતો હતો, તેવામાં ત્યાં આગળ કાષ્ટએક સંન્યાસી આવી ચઢ્યો. તેણે કહ્યું કે, જો તે વનની અંદરના ભાગોમાં જશે તો તેને જરૂર ધણા લાભો તેથી થશે. આ ઉપરથી તે ત્યાં ગયો તો ધણાંક

ચન્દનનાં ઝાડ જોઇને હર્ષથી તેમાંથી બન્યા તેટલાં અને ઉંચકી શકાય તેટલાં કાષ્ઠ કાપી લાવીને બળરમાં વેચ્યાં; તેને તેના ઠીક દામ ઉપજ્યા. પછી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, સંન્યાસી મહારાજો મને એમ કહ્યું નહોતું કે, અંદર ચંદન છે, પણ તેને તો માત્ર અંદરના લાગમાં જ જવાતું કહ્યું હતું; માટે તેમના કહેવામાં કાંઈ ભેદ હોવો જોઈએ. આમ વિચાર કરી તે બીજે દિવસે ચન્દનના ઝાડ આગળ ન થોભતાં વધારે અંદર ગયો તો ત્યાં તેની નજરે ત્રાંખાની ખાણ પડી, એટલે તેમાંથી ત્રાંખું કાઢી લાવીને વેચ્યું તો તેના પણ ધણા પૈસા મળ્યા. તેથી ત્રીજે દિવસે તે વધુ અંદર ગયો, ત્યારે તેને રૂપાની ખાણ મળી. એવી રીતે તે રોજ રોજ અગાડી જતો ગયો તો ધીમે ધીમે એક પછી એક સોનાની, હીરાની, વજેરે કિમતી પદાર્થોની ખાણો તેની નજરે પડીને તેમાંથી તે તે પદાર્થો લાવીને વેચતાં તે અતિશય ધનાઢ્ય થઈ ગયો. તેવી જ રીતે જે કોઈ ઈશ્વરને પામવા માંગતા હોય, તેણે કાંઈક થોડી પરમ ને દૈવી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય કે વિરામ ન પામતાં, રોજ ને રોજ પોતાના પ્રયત્નો જો જારી રાખશે તો તેથી થોડાક સમયમાં તે ઈશ્વરની સત્ય અને નિત્ય જ્ઞાનની ખાણનો ધણી થશે.

૫૭૪. કોઈ એક માણસે કુવો ખોદવા માંજો. તેણે એક જગામાં વીસ હાથ જેટલું ખોદ્યું, એટલે એક માણસે તેને આવીને કહ્યું, “ભલા ભાઈ, તું શું કામ ફોગટ મહેનત કરે છે ? તને પાણીનું ઝરણુ આ જગ્યાએ નહિ મળે; ગમે તેટલું ખોદશે તોપણ સુકી રેતી વગર તને કંઈ હાથ લાગશે નહિ.” તેના આ શબ્દમાં વિશ્વાસ રાખી, એ જગ્યાએ ખોદવાનું મૂકી દઈ, તેણે બીજી જગ્યા શોધી કાઢી ત્યાં ખોદવાનું શરૂ કર્યું. ત્યાં પણ જેવું તેણે થોડુંક ઉડું ખોદ્યું એટલે એક જણે આવી તેને ખાત્રીપૂર્વક કહ્યું કે, “ભાઈ, આ સ્થળે પૂર્વે એક કુવો હતો ખરો, પણ હવે તું નકામું બળ શમાટે ગુમાવે છે ? આ સ્થળ હવે તો તદ્દન નિર્જળ થઈ ગયું છે. જો તું જરા દક્ષિણ બાજુએ જઈ ત્યાં ખોદશે

તો તને એક સ્વચ્છ પાણીનું ઝરાણું હાથ લાગશે; માટે મારું કહ્યું માની તે જગ્યાએ ખોદ.” પેલાએ તેની શિખામણ માની કામ શરૂ કર્યું; પણ ત્યાં વળી એક ત્રીજા માણસે આવીને તેને ખોદતાં અટકાવ્યો. આ પ્રમાણે તેને જે જે જગ્યાએ પાણી માટે પસંદ કરી ખોદવા માંડી હતી, તે તે સર્વ સ્થળે કંઈ ને કંઈ વિઘ્ન આવવાથી તેને કામ કરવાનું છોડી દેવું પડ્યું હતું, અને તેપરથી આખરે તેણે કંટાળીને કુવા ખોદવાનું માંડી વાળ્યું. આવી જ સ્થિતિ જે મનુષ્યો ધર્મના માર્ગમાં મૂખો ઉપ-દેશકોની શિખામણો માની વારંવાર પોતાના ધર્મ સંબંધી વિચારો ફેરવે છે, તેના સંબંધમાં પણ ખતે છે. તેઓ એક વખત એકને ગુરુ કરે છે, પણ પોતાના વિચારમાં અને ગુરુના વાક્યમાં શ્રદ્ધા નહિ રાખવાથી અને અચ્યુત પદ મેળવવાના માર્ગમાં આવતાં કળેા, કસોટીઓ, લલચામણોની સામે થવાનું પોતાનામાં પૂરતું બળ નહિ હોવાથી, તેઓ પ્રથમના ગુરુને છોડી દઈ, બીજાને ઉપદેશ ગ્રહણ કરવાનું શરૂ કરે છે; વળી તેને પણ છોડી દઈ ત્રીજાને પકડે છે અને આખરે તેઓ કાં તો નાસ્તિક બની જાય છે, અથવા તો ધર્મ સંબંધી એવા વિચાર બાંધી બેસે છે કે, જેમાં કંઈ ઢંગ ધડો હોતો નથી અને તેની માન્યતા પ્રમાણે તેને મુક્તિ મળવી પણ અશક્ય થઈ પડે છે. જે પેલા કુવા ખોદનારે ત્રણ વખત મળીને સો હાથ ખોદ્યું, તેના કરતાં ખંત અને વિશ્વાસ રાખી ધીરજથી એક જ સ્થળે તેટલું ખોદ્યું હોતે તો તેને પાણીના ઝરાઓ જરૂર હાથ લાગ્યા હોત જ. માટે કોઈ પણ પ્રકારની શંકા રાખ્યા વગર જે કોઈ ધર્મના માર્ગમાં માત્ર એક જ સદ્ગુરુના વચનપર આસ્થા રાખી ધીરજથી વર્તશે, તે કદી પણ પોતાના ઇષ્ટને પામ્યા વગર રહેશે નહિ.

પછપ. કોઈક શિષ્યને નદી ઉતરવાને માટે તેના ગુરુએ એક તાવિજ આપ્યું અને કહ્યું કે “આ તાવિજની મદદથી તું નદી ઉતરી શકશે.” તે લઇને તે શિષ્ય નદીના પાણીપરથી ચાલવા લાગ્યો, પણ અધવચે પહોંચતાં જ તેના મનમાં ક્વત્કલતા ઉત્પન્ન થઈ કે, એવું તે આ તાવિ-

જમાં શું છે કે, જેથી હું નદીપરથી ચાલી જઈ શકું છું ! તેણે તે ઉધાડ્યું ને જોયું તો અંદર એક કાગળના ટુકડાપર 'રામ'નું પવિત્ર નામ લખેલું હતું. આથી તે મનમાં દુઃખાયો ને બોલ્યો કે, “શું, આ જ ગુપ્ત મંત્ર કે ?” આટલું બોલતાંને વાર જ તે નદીમાં ડૂબી ગયો. પ્રભુના નામપરનો અચળ વિશ્વાસ અનેક અદ્ભુત કાર્યો કરી શકે છે અને તેથી જ કહ્યું છે કે, ‘શ્રદ્ધા એ જીવતર છે ને શંકા એ મૃત્યુ છે.’

પૃષ્ઠ. લંકામાં પહોંચતાં અમાઉ શ્રીરામચંદ્ર ભગવાનને સેતુ બાંધવો પડ્યો હતો; પરંતુ ખરા શ્રદ્ધાવાળા હનુમાનજી-રામપરની પોતાની શ્રદ્ધાને લીધે-એક જ ક્ષણમાં તે જ સમુદ્રનું ઉત્કલંધન કરી ગયા હતા. આવી રીતે માત્ર શ્રદ્ધાને જ લીધે સેવકે સ્વામી કરતાં વધુ પરાક્રમ કીધું હતું.

પૃષ્ઠ. ગુરુની અપ્રતિહત શક્તિમાં વિશ્વાસવાળો શિષ્ય તેનું નામ માત્ર જ ઉચ્ચારીને નદીના પ્રવાહ ઉપરથી ચાલી ગયો. આ જોઈને ગુરુએ પોતાના મનમાં વિચાર કીધો, “ઓહો ! મારા નામમાં પણ શું આટલો બધો પ્રતાપ છે ! બેશક મારી પોતાની શક્તિ ધણી જ છે ને હું ધણો જ મોટો છું !” બીજે દિવસે તેણે “અહં-અહં-અહં” કરતાં નદીપરથી ચાલી જવા માંડ્યું; પણ જેવો તેણે નદીના પાણીપર પગ મૂક્યો કે, તુરત જ તે ડૂબી ગયો. શ્રદ્ધા આશ્ચર્યકારક પરચાઓ કરી શકે છે, પણ અહંકાર અને ગર્વ એ મનુષ્યના કાળ છે.

પૃષ્ઠ. કોઈ એક ગોવાલણી નદીની સાંમે કાઠિ રહેતા એક બ્રાહ્મણ ગોરને સાં રોજ દૂધ આપવા જતી હતી, પરંતુ નાવવાળાની અનિયમિતાને લીધે તે રોજ ને રોજ વખતસર આપી શકતી નહોતી. એક વેળાએ તે ગોરે, તેને તેની આવી અનિયમિતતાને માટે ઠપકો આપ્યો સારે તે દીન બાળાએ કહ્યું, “મહારાજ ! હું શું કરું ? હું તો ઘેરથી ધણીએ વહેલી નીકળું છું, પરંતુ હોડીની તથા ઉતારુઓની રાહ જોતાં વિલંબ થાય છે.” તે બ્રાહ્મણે કહ્યું, “બાળે ! મનુષ્યો પરમેશ્વરનું નામ લેવાથી સંસારસમુદ્રને તરી જાય છે અને તું આટલી ન્હાની નદી પણ તરી શકતી નથી એ

શું ?” નદી ઉતરવાનો આવો સરળ અને ખર્ચ વિનાનો રસ્તો જોઈને, તે જોણી મહિયારી બહુ જ હરખાઈ ગઈ અને બીજા દિવસથી વખતસર દૂધ પહોંચાડવા લાગી. કેટલાક દિવસને અંતરે તે બ્રાહ્મણે પુનઃ તે બાળાને પૂછ્યું, “હવે તને કેમ કાંઈ વખતે વિલંબ થતો નથી ?” તે નિર્દોષ બાળાએ ઉત્તર આપ્યો; “મહારાજ ! આપના કલા પ્રમાણે હવે હું રાજ પ્રભુનું નામ લેઈને નદી ઉતરી આવતી હોવાથી મારે નાવ માટે થોભવું પડતું નથી.” આ વાત માનવામાં ન આવતાં તે બ્રાહ્મણે કહ્યું; “તું નદી કેવી રીતે ઉતરે છે તે મને દેખાડીશ ?” તે મહિયારી તેને લઈને આવી ને નદીના જળ ઉપર ઈશ્વરનું નામ લઈ ચાલવા લાગી. પાછળ ફરીને જોતાં તેણે જોઈ મહારાજની દુઃખી અવસ્થા દીઠી અને કહ્યું; “મહારાજ ! તમે જિહ્વાથી તો મહાપ્રભુનું નામ લ્યો છો ને વળી હાથેથી કપડાં પલળે નહિ, માટે ઉંચાં પણ પકડો છો એ શું વારુ ? અહો ! તમને મારા નાથપર પૂર્ણ વિશ્વાસ નથી.” પરમાત્માની ઈચ્છાને આધીન રહેવું અને તેના ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાયુક્ત વિશ્વાસ રાખવો, એ જ સઘળા દૈવી ચમત્કારનું મૂળ કારણ છે.

૫૭૬. એક પિતા પોતાના બે ન્હાના બાળકોને લઈને ખેતરમાંથી જતો હતો. એક તેની આંગળીએ વળગીને ચાલતો હતો અને બીજાને તેણે હાથ ઉપર લીધેલો હતો. રસ્તામાં જતાં તેમણે એક પતંગ ઉડતો દીઠો. આંગળીએ વળગેલા બાળકે હાથ મૂકી દઈને બે હાથે તાળીઓ પાડી આનંદથી કહ્યું; “બાપા ! બાપા ! આ પતંગ આવ્યો.” પરંતુ નેમ કરવા જતાં પોતાના આપનો હાથ મૂકી લીધેલો હોવાથી તે પત્થરમાં અથડાયો અને વાગ્યું. બીજે જે હાથ ઉપર હતો, તેણે પણ એકમાં આવી જઈને તાળીઓ પાડી, પરંતુ તે આપના હાથ ઉપર ઘેઠેલો હોવાથી તેને કાંઈ પણ ઇજા થઈ નહિ, સ્વબળથી મોક્ષને અર્થે મન્યન કરનારા પ્રભો આંગળીએ વળગેલા બાળક જેવા છે, જ્યારે ઈશ્વરેચ્છાને આધીન વર્તનારા સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાવાનુ જનો, હાથમાં લીધેલા બાળક જેવા છે.

૫૮૦. કાષ્ઠ એ પુરુષો એક બગીચામાં ગયા. તેમાંનો એક દુનિયા-ડાહો તો, તેમાં કેટલા આંખા છે, તેપર કેટલી કરી છે તથા તેની શું કીંમત છે, વગેરે ગણીને આખા બગીચાની કીંમત આંકવા મંજો. પણ ખીજાએ તેના ધણી સાથે મળીને ઓળખ કરી, પછી તેની રજા લખને ગુપચુપ એક આંખા નીચે જમને ફેરી તોડીને ખાવા માંડી. આ એમાં ડાહો પુરુષ કાણુ? ફેરી ખાધેથી તો ભુખ ટળશે, જ્યારે ખાલી પાતરાં વગેરે ગણીને ફેગટની ગણતરી કરવામાં શો લાભ? તેમ જ બુદ્ધિના અહંકારવાળો ‘વિશ્વતું કારણ અને પ્રયોજન’ શોધવાના વ્યર્થ કામમાં મંજો રહે છે; જ્યારે ડાહો, પણ નમ્રતાવાળો, કર્તાને શોધી કઢાડીને, આ વિશ્વમાં સર્વેથી પરમ એવા પરમાનંદનો દહાવો લે છે.

૫૮૧. પોતાના પ્રિય શિષ્યોમાંના એકને સંમોધીને પરમહંસદેવે કહ્યું; “જ્યારે એક મ્હોટા વાસણમાં મધ મૂક્યું હોય છે, ત્યારે મક્ષિકાઓ ચારે દિશામાંથી ઉડી આવીને તેનો આસ્વાદ લેવા મંડે છે; તેમાંની કેટલીક તો કાર ઉપર બેસીને તેનો સ્વાદ લે છે ને કેટલીક તો તેમાં પડીને તેમાં લોટે છે. તેવી જ રીતે, હે બાળક! તું શું કરીશ તે કહે. સચ્ચિદાનંદરૂપી પરમામૃતમય દૈવી સમુદ્રને પામીને તું તેના કિનારા ઉપરથી તેનો આનંદ અનુભવી પાછો આવીશ, કે તું તેનો સ્વાદ લેખને તેમાં એકદમ ડૂબકી મારીને તેમાં ડૂબી જમશ?”

શિષ્યે કહ્યું; “હું કિનારાપરથી આનંદ ભોગવીને પાછો ઉડી જમશ ને જીવીશ, પણ તેમાં ડૂબકી મારીને મરીશ નહિ.”

ગુરુ દેવે કહ્યું; “મૂર્ખ! શું અમૃતના સમુદ્રમાં ડૂબેલા પુરુષને માથે મરણ હોય છે ખરું? તે મરતો નથી, પણ અમર થઈ જાય છે.”

૫૮૨. ગુરુના ઉપદેશથી જાગૃત થયેલા શ્રીરામે સંસારનો ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કરીને હતો, તે વખતે તેમના પિતા દશરથ મહારાજે તેમને ઉપદેશવાને માટે વસિષ્ઠજીને મોકલ્યા. ગુરુ મહારાજે રામચંદ્રના

હૃદયમાં તીવ્રતમ વૈરાગ્યનો ઉદય થયેલો જોઇને કહ્યું: “વત્સ રામભદ્ર ! તું વિરક્ત બનવા પૂર્વે મારી આટલી વાત સાંભળીને તેનું ઉત્તર આપી દે. હું પૂછું છું કે, શું પરમાત્મા જગતથી ભિન્ન છે? જો તેમ હોય તો તું પ્રુશીથી સંન્યસ્ત સ્વીકાર.” આ વાક્ય ઉપર મનન કરવાથી રામચંદ્રજીએ જોયું કે, ઈશ્વર જ પોતે જીવાત્મા અને પ્રકૃતિ (જગત) રૂપે થયેલા છે; તેનામાં જ યત્કિચિત્ત સર્વનો ઉદ્ભવ અને વાસ છે અને તેથી તે પછી તેઓએ તે વિચાર ત્યજ દીધો.

૫૮૩. જ્યારે એમ કહેવામાં આવ્યું કે, એક ગૃહસ્થ કુટુંબમાં રહીને પણ તેથી વિરક્ત રહી શકે છે, અને તે સંસારથી અપવિત્ર થયા વગર રહી શકે છે, ત્યારે તેની સામે નીચેનું ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યું હતું.

એક ગરીબ બ્રાહ્મણ, કોઈ એક ગૃહસ્થ જે ગૃહકુટુંબના ખટલાથી વેગળો જ રહેતો હતો, તેની પાસે કાંઈક પૈસા માંગવા આવ્યો.

જ્યારે તે માંગણે પૈસાની યાચના કીધી ત્યારે તે ગૃહસ્થે જવાબ આપ્યો—‘મહારાજ હું પૈસાને અડકતો નથી અને તેથી તમે તમારો વખત વ્યર્થ કાં ગુમાવો છો?’ તે છતાં પણ બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ગયો નહીં. આખરે તેના વારંવારના કાલાવાલાની માંગણીથી કંટાળી, અને તેને એક રૂપિયો આપવાનો વિચાર કરી કહ્યું—‘મહારાજ; કાલે આવજો ને મારાથી શું બનશે તે જોઈશ.’ પછી તે, ગૃહમાં પોતાની પત્ની, જે તેના ત્યાગ પછી સર્વ કાર્યનો બંદોબસ્ત રાખતી હતી, તેની પાસે ગયો અને કહ્યું—‘પ્રિયે, એક ગરીબ બ્રાહ્મણ મોટી વિપત્તિમાં આવી પડ્યો છે અને મારી પાસેથી કાંઈ પણ મેળવવાની આશા રાખે છે. મેં તેને એક રૂપિયો આપવાનો નિશ્ચય કીધો છે, તે વિષે તમારો શો વિચાર છે?’

રૂપિયાનું નામ સાંભળીને જાણકારી કરી તે બાપ બોલી—‘આહા ! કેવા ઉદાર પુરુષ ! રૂપિયા એ કાંઈ પથ્થર કે પાંદડાં મુજબ વગર વિચારે ફેંકી દેવાના નથી.’

‘નહીં, નહીં, પ્રિયે!’-તેણે નત્ર સ્વરે કહ્યું, ‘તે બહુ ગરીબ છે ને આપણે એક રૂપિયાથી ઓછું આપવું નહીં જ જોઈએ.’

‘નહીં!’ તેણીએ તોરમાં જવાબ દીધો-‘હું રૂપિયો ધુપિયો આપી શકતી નથી, ને તે મારી પાસે નથી. આ બે આની દ્યો ને આપવી હોય તો આપો.’

તે માણસ સંસારી ઉપાધિથી દૂર રહેલો હતો, ઐટલે તેનો બીજો કાંઈ પણ ઉપાય જ નહોતો અને તેથી તેણીએ જે આપ્યું તે જ લીધું. બીજે દિવસે તે બિલ્લુક આવ્યો ને જે બે આના મળ્યા તેપર સંતોષ લીધો. બંધન રહિત થયેલા આવા ગૃહસ્થો, ખરું જોતાં તો પોતાની સ્ત્રીની જ સલાહે ચાલનાર સ્ત્રીવશ ગૌવા જેવા છે અને તેથી કરીને મનુષ્ય-જંદગીના ધણા નિર્જીવ નમુના છે.

૫૮૪. કોઈ એક ઈશ્વરી પ્રેમનો મસ્ત સાધુ ફરતો ફરતો એક વેળાએ રાણી રાસમણિના કાલિકા મંદિર આગળ કે જ્યાં રામકૃષ્ણ રહેતા હતા ત્યાં આવ્યો. એક દિવસે તે સાધુને કંઈ અન્ન મળ્યું નહિ, અને જો કે એને ભૂખ લાગી હતી તો પણ કોઈની પાસે યાચના કરી નહિ; પણ ભોગનો પ્રસાદ એક કુતરાને કેળની પત્રાળીમાંથી લેતાં જોઈને તેની પાસે ગયો તથા તેને આલિંગન કરીને બોલ્યો, “ભાઈ ! મને ભાગ આપ્યા શિવાય એકલો ખાય છે તે શું ઠીક કહેવાય ?” અને આમ કહેતાં વાર કુતરા સાથે ખાવા મંડી પડ્યો. લોકોએ તેને ગાંડો જાણ્યો, પણ જ્યારે તે જ સાધુ મંદિરના પરચારપર ઉભો રહીને કાલિકાની સ્તુતિનાં પદો ગાવા લાગ્યો, ત્યારે તેની ભક્તિના પ્રભાવથી દેવાલય કંપવા લાગ્યું. આ પ્રમાણે તે પોતાની પ્રાર્થના પૂર્ણ કરીને જ્યારે ચાલ્યો જતો હતો ત્યારે ભગવાન રામકૃષ્ણે પોતાના ભત્રીજા હરિદેવ મુકરજીને કહ્યું કે;-“આ માણસની પાછળ પાછળ જી અને તે શું કહે છે તે મને કહે.” હરિદેવ તેની પાછળ થોડે સુધી ગયો કે તે સાધુએ ફરીને પૂછ્યું કે;-“શા માટે તું મારી પાછળ આવે છે ?”

હરિદેવે ઉત્તર આપ્યો કે;—“કૃપા કરીને મને કંઈ શિખામણુ આપો.” સાધુએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે;—“જ્યારે આ ખાખોચીઆનું ગંદુ પાણી તથા પેલી પુણ્યવતી ગંગાજનું પાણી તારી દષ્ટિમાં સમાન દેખાશે અને વાંસળીનો મધુરો સ્વર તથા મનુષ્યના સમૂહના કાલાહલમાં કંઈ અંતર તારા કર્ણને નહિ જણાશે, ત્યારે તને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે.”

જ્યારે હરિદેવ પાછો આવ્યો અને ભગવાન રામકૃષ્ણને સર્વ વાત નિવેદન કરી ત્યારે તેણે કહ્યું કે;—“બ્રહ્મજ્ઞાનના પરિણામરૂપ પરમાનંદના ઉંચા શિખરે તે માણસ પૂગેલો છે.”

ખરા સાધુઓ બાળકની અથવા ગાંડાની માફક મેલાં ચીથરેહાલ કપડાંમાં, રસ્તે રસ્તે ગમે તેવા વેષે રખડતા ફરે છે (અને તેને કાંઈક જ જાણે છે).

૫૮૫. કાંઈ એક વખતે એક મહાત્મા સાધુ બહુ જ ગીચ મહોક્ષામાંથી જતો હતો; તેવામાં કર્મસંજ્ઞેગે તેનાથી એક પાપી પુરુષના પગનો અંગુઠો કચડાયો. તેપરથી ગુસ્સે થઈ જઈને પેલા પાપીએ તે મહાત્માને નિર્દયપણે બેભાન થઈ જાય ત્યાં સુધી માર માર્યો. તેના શિષ્યોએ તેને શુદ્ધિમાં લાવવા ઘણી મહેનત કરી અને ઘણા પ્રકારના મહાપ્રયત્નો કીધા અને તેઓએ જ્યારે તેને કાંઈક શુદ્ધિમાં આવતા જોયા ત્યારે એકે પૂછ્યું, “મહારાજ ! આપની સેવા કરનારને આપ ઓળખી શકો છો ?” તે મહાત્મા પુરુષે પ્રત્યુત્તર આપ્યું કે, “જેણે મને માર્યો તે જ !” ખરા સાધુને મિત્ર અને શત્રુ વચ્ચે ભેદબુદ્ધિ હોતી નથી.

૫૮૬ એક અવધૂતે એક ખેતરમાંથી શરણાધ અને ત્રાંસા વગાડતું. અને વાજતે ગાજતે ભપકાબંધ પસાર થતું એક વરરાજનું સામૈયું બેયું અને તે જ ક્ષણે તે રસ્તાની નજીકના એક ખેતરમાં તેણે એક શિકારીને એક પક્ષીપર પોતાનું નિશાન તાકતાં જોયો. તે પોતાના કામમાં એટલો તો એક લીન થઈ ગયો હતો કે,

તેણે આ વરઘોડાના અવાજ તરફ જરા પણ લક્ષ આપ્યું નહીં. આ પરથી તે અવધૂતે તે શિકારીને નમસ્કાર કીધા અને બોલ્યો કે, “કૃપા-નાથ ! આજે તમે મારા ગુરુ થયા છો. જેવી રીતે તમારું મન પેલા પક્ષીમાં એક તાર થઈ ગયું હતું, તેમ જ જ્યારે હું ધ્યાનમાં બેસું ત્યારે મારું મન ઈશ્વર સાથે એક તાર થશે.”

૫૮૭. એક માછીમાર જળ નાંખીને તળાવના કિનારાપર બેઠો હતો, તેટલામાં તે અવધૂતે આવીને પૂછ્યું—‘ભાઈ, અમુક ગામ જવાનો રસ્તો કયો ?’ તે વખતે જળની અંદર માછલીને ચળકતી જોઇને, તેમાં માછલી આવે છે એમ જાણી, તે માછીનું સંઘળું ધ્યાન જળમાં રોકાયેલું હતું અને તેથી કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં. પણ જળ સંકેલી લીધા પછી તેણે અવધૂતને પૂછ્યું કે—‘મહારાજ, આપે શું કહ્યું ?’ અવધૂતે નમસ્કાર કરીને કહ્યું—‘ભાઈ, તમે મારા ગુરુ થયા. જ્યારે જ્યારે પણ હું પરમાત્માનું ધ્યાન કરવા બેસું; ત્યારે ત્યારે મને તમારી માફક વર્તવા ઘો, કે જ્યાં સૂધી મારું ધ્યાન પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સૂધી હું ખીજા કાર્યમાં લક્ષ આપીશ નહિ.”

૫૮૮. એક બગલા માછલી પકડવાને ધીરે ધીરે ચાલતો હતો તે સમયે એક શિકારી તેની પછવાડે નિશાન તાકીને આવતો હતો, તેનું તેને ખીલકૂલ જ્ઞાન નહોતું. તે અવધૂતે (દત્તાત્રેયે) તે બગલાને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે—‘ઓ બગલા, હું જ્યારે પણ ધ્યાનમાં બેસીશ ત્યારે તારી માફક જ વરતીશ તથા મારી પછવાડે શું થાય છે, તેપર ખીલકૂલ લક્ષ આપીશ નહિ.”

૫૮૯. એક સમડી ચાંચમાં માછલી લઇને ઉડતી હતી, તેટલામાં તેની પછવાડે અનેક કાગડાઓ અને સમડાઓ, ટોળાંબંધ થઇને, ચીંચીયારી નાંખતાં તથા ચાંચો મારતાં, ઉડતાં ઉડતાં આવ્યાં અને તેની ચાંચમાંથી તે મત્સ્ય છીનવી લેવાને તાણાતાણુ કરવા લાગ્યાં. તે સમડી જે દિશામાં ઉડતી હતી, ત્યાં આ ટોળું તેની પછવાડે જ

ચોંચોઆરી નાંખતું અને કાકા કરતું જતું હતું. આથી કંટાળી જઈને સમડીએ તે મત્સ્યને નાંખી દીધું કે, બીજી સમડીએ તે પકડી લીધું. હવે સર્વે કાગડાઓ અને સમડાઓએ તે બીજી સમડીની પુંક પકડી ને પ્રથમની સમડીને કાઢીએ છેડી નહીં. તે તો એક ઝાડની ડાળીપર જઈ નિરાંત જીવે બેઠી. તે પક્ષીની આવી શાંત અને નિર્વિકાર સ્થિતિ જોઈને તે અવધૂતે પ્રણામ સાથે કહ્યું,—“ઓ સમડી, તું મારો ગુરુ થઈ છે. કારણ તો મને આજે શિખવ્યું છે કે જ્યાં સૂધી મનુષ્ય આ સંસારમાં કામનારૂપી ભાર વહા કરશે અને તેનો ત્યાગ નહીં કરશે, ત્યાં સૂધી તે કદી પણ શાંત અને સ્વસ્થ થઈને વિરામ પામી શકનાર નથી.”

પદ્મ. એવું કહેવામાં આવે છે કે, જો કાઢ મનુષ્ય તાત્ત્વિક પ્રયોગથી ઇષ્ટનાં દર્શન કરવા ઇચ્છે છે, તો એક તુરતના મૃત્યુ પામેલા મનુષ્યના શબ ઉપર પોતાની પાસે આવના અને પીવાના પદાર્થો તેમ જ મદિરા લઈને બેસે છે. જો તેની ક્રિયા ચાલતી હોય, તેવામાં તે શબ એકાએક (થોડા વખત માટે જ) ચલનવલન કરી જવતું થયું જણાય તો તે પથરની છાતીના મનુષ્યે તુરતજ તેના ઉઘાડા મુખમાં પાસે રાખેલા ખોરક તથા મદિરા રેડી દેવાં જોઈએ, અને તેવી રીતે તે દેહના તે ક્ષણને માટે અધિષ્ઠિત બનેલા ક્ષણિક સ્વામીને સંતોષવો જોઈએ. જો તે તેમ નહિ કરશે તો તે પ્રેતાત્મા ગડબડ મચાવી મૂકીને, તેની સાધનામાં લંગાણ પાડશે અને તેને ઇષ્ટનાં દર્શન થશે નહિ. આવી જ રીતે ઓ મનુષ્ય! જો તું જન્મતરૂપી શવના મધ્યમાં રહીને મોક્ષને પામવા ઇચ્છતો હોય તો પ્રથમથી તારા ઉપર દયાળુ ચલાવનારી પ્રત્યેક બાવ-હારિક કામનાઓ અને લાલસાઓને શાંત કરવાને અવશ્યનાં સાધનો તું પ્રાપ્ત કર, નહિ તો સાંસારિક ચિંતાઓ અને દુઃખાઓથી તારા ધ્યાનમાં લંગાણ પાડશે અને તારા સર્વ પ્રયત્નો નિષ્ફળ જશે.

પદ્મ. મગરને જળની સપાટી ઉપર તરવાનું ધણું પ્રિય હોય છે, પરંતુ જેવો તે પાણીથી ઉપર આવે છે કે, શિકારીઓ તેનું નિશાન

બનાવે છે. આ કારણને લીધે તેને પાણીની અંદર જ રહેવાની ફરજ પડે છે, પણ સપાટી ઉપર તેનાથી આવી શકાતું નથી. તેમ હોવા છતાં પણ જ્યારે તેને તક મળે છે કે તે સુસવાટ કરતો ઉપર આવીને આનંદથી તરવા મારે છે. જગતની જાળમાં યુગવાયેલા એ માનવી ! તારી પણ તેવી જ સ્થિતિ છે. તું પણ આનંદના સમુદ્રમાં તરવાની ઇચ્છા રાખે છે, પરંતુ તારા કુટુંબીઓના દીકરને પીગળાવનારી આજીજીઓ તને તેમ કરતાં અટકાવે છે, તથાપિ ધીરજવાન થઈને જ્યારે પણ તને વખત મળે કે તુરંત જ તું તારા પ્રભુને શુદ્ધ ભાવથી સંભારજે. એકાગ્ર થઈને તેને વિનવજે અને તારું સર્વ દુઃખ તેને સંભળાવજે. તે દયાળુ પિતા અનુકૂળ સમયે જરૂર તારી વારે આવી તને છોડાવશે અને આનંદના સાગરની સપાટી ઉપર નિશ્ચિતપણે તરવાની શક્તિ આપશે.

પદ્મ. પોતાના સ્વામીના ધરને ઉદ્દેશી દાસી કહે છે કે, “આ અમારું ધર છે !” પરંતુ તે સર્વ કાળ તેના મનમાં તેણી જાણે છે કે, તે તેનું પોતાનું નથી, પોતાનું ધર તો દૂરના કોઈ ગામડામાં છે. આ સ્વધર્મો વખત તેણીના વિચારો પણ સર્વ તે જ દિશામાં વળેલા હોય છે. વળી પોતાના શેઠના છોકરાને સંબોધીને તેણી કહે છે કે, “મારો હરિ હવે બહુ તોફાની થયો છે; મારા હરિને આ ખાવાનું બહુજ ભાવે છે.” વગેરે; પરંતુ તેના મનમાં તે યથાર્થ જાણે છે કે, હરિ તેનો છોકરો નથી. જેઓ મારી પાસે આવે છે, તેમને હું આ દાસીના જેવી જ નિઃસ્નેહી જીન્દગી ગાળવાને કહું છું. હું તેમને જગતમાં નિર્લેપપણે રહેવાને કહું છું. જગતમાં રહો, પણ જગતના ના બનો અને તેમના મનને સતત ઈશ્વરચરણમાં-જ્યાંથી સર્વ આવેલા છીએ તે મહાન મંદિર તરફ વળેલું રાખવાને જ ઉપદેશું છું. હું તેમને ભક્તિને માટે યાચના કરવા કહું છું.

પદ્મ. કોઈ એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ એક રાજાને ત્યાં આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો—‘મહારાજ ! મને ધર્મનાં પુસ્તકોનું ઘણું સારું જ્ઞાન છે અને તેથી તમને શ્રીમદ્ભાગવતનું પવિત્ર પુસ્તક સંભળાવવાની ઇચ્છા રાખું છું.’

રાજા તેના કરતાં ધણો બુદ્ધિમાન હતો અને તેથી જાણતો હતો કે જેને ભાગવતનું યથાર્થ જ્ઞાન થયું હોય, તે રાજાની દરબારમાં મળતાં માન અને ધનની તૃષ્ણા રાખવા કરતાં, પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણવા માટે વધુ ઉત્કંઠા રાખે છે; તેથી તે બોલ્યો—‘હે બ્રહ્મદેવ ! મને લાગે છે કે, આપે તે પુસ્તકનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કીધો નથી; માટે આપ તે બરોબર શિખીને આવો, તો હું જરૂર આપનો શિષ્ય થઈશ.’ બ્રાહ્મણ લાંબી ઘેર જવા નિકળ્યો અને માર્ગમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આટલાં આટલાં વરસો થયાં હું એ ગ્રંથ વાંચું છું, છતાં પણ હું તે પૂર્ણપણે જાણતો નથી, એ રાજાનું બોલવું કેવું મૂર્ખતાભરેલું છે !’ તે છતાં પણ તેણે તે ગ્રંથનું પુનરાવર્તન કીધું અને પુનઃ તે રાજદરબારમાં આવ્યો. પણ તુરંત જ રાજાએ તેને પ્રથમ જેવું જ ઉત્તર આપી પાછો વાળ્યો. આથી તે બ્રાહ્મણનું મન ધણું દુઃખાયું; પણ રાજાના કહેવામાં કાંઈ પણ ગુણાર્થ હશે, એમ વિચારી તે ઘેર પાછો આવ્યો અને એકાંત ઓરડીમાં વાસ કરીને, અતિશય ધ્યાન દઇને તે પુસ્તકના પુનરાવલોકનનો પ્રારંભ કીધો ! કાળાંતરે આ વારંવારના વાંચનથી તે પુસ્તકનાં રહસ્યો પ્રગટ થતાં, બુદ્ધિમાં નવીન જ્ઞાનનો તેની આવરણમય દષ્ટિમાં પ્રકાશ પડવા લાગ્યો. તેને માન અને ધન, રાજા અને રાજ્ય દરબાર, કીર્તિ અને મોટાઇના વિચારો તુચ્છ અને પરપોટા જેવા દીસવા લાગ્યા. તે દિવસથી તે ઈશ્વરારાધન કરીને જ, પોતાના આત્માનું શ્રેય કરવા પાછળ મંજ્યો અને રાજ્યદરબારમાં પાછો ગયો જ નહીં. થોડાંક વરસો પછી રાજાને તે બ્રાહ્મણનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને તેથી તે તેની તપાસ કરવાને જાતે તેને ઘેર ગયો. ત્યાં તે બ્રાહ્મણને ઈશ્વરસંબંધી જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞ પ્રેમથી ભરપૂર અને આનંદિત થયેલો જોઈ, તે દંડવત્ કરવા લાગ્યો અને બોલ્યો કે—‘હું જોઉં છું કે, હવે આપને ધર્મગ્રંથનું સ્મરણ રહસ્ય સમજાયું છે અને હવે આપ કૃપા કરીને મને આપનો શિષ્ય બનાવો. હું આપનો શિષ્ય થવાને તૈયાર છું.’

૫૬૪. એક પ્રેમી ભક્ત અને એક જ્ઞાની ભક્ત કોઇ એક વખતે વગડામાંથી સાથે જતા હતા. માર્ગમાં એક બાઘ તેમણે દૂરથી જોયો. તે જોઇને જ્ઞાનીએ કહ્યું કે, “આપણે નાસી જવાનું કશું કારણ નથી; સર્વ શક્તિમાન પ્રભુ આપણું રક્ષણ કરશે.” ત્યારે પ્રેમીએ કહ્યું કે, “ના, ના, ચાલો આપણે નાસી જઇએ; કારણ કે જે કામ આપણાથી સહેલથી થઇ શકે છે, તેમાં ધ્વિરને વગર કારણે શ્રમ થું કરવા આપવો!”

૫૬૫. આપાદ મહીનાની એક સાંજે એક બકરીનું બચ્ચું પોતાની માના આગળ ગેલ કરતું હતું. આનંદના જીરસામાં આવી જઇને તેણે કહ્યું—‘મા ! મા ! રાસલીલાના ઉત્સવ વખતે જ્યારે પુષ્કળ રાસ—પુષ્પો ઝાડપર આવશે, ત્યારે હું એ સુમનનો આહાર કરીશ.’

તેની માતાએ કહ્યું—‘બેટા, તું ધારે છે, તેટલું તે સહેલું નથી. રાસ—પુષ્પનો આહાર કરતાં પહેલાં તો તારે ધણાં ધણાં જોખમોમાંથી પસાર થવાનું છે. આવતા બાદરવા અને આસોના દિવસો તારું કલ્યાણ સૂચવતા નથી. કારણ કે તે સમયમાં કદાચ કોઇ દેવીભક્ત તને દુર્ગા-પૂજનમાં, દુર્ગાને ભોગ આપવાને લેઇ જાય એ સંભવિત છે; અથવા તો કાળીપૂજના વખતમાં પણ કદાચ તું તેનો ભોગ થઇ પડે અને જો કદાચ તું તારા સદ્ભાગ્યે આ બે સંકટમાંથી પણ બચી ગયું તો પછી જગદ્દાતૃની પૂજા વેળાએ—જ્યારે આપણી જાતના ધણાખરા સધળા નરોનો નાશ કરવામાં આવે છે, તેમાં તું હોમાઇ જાય, એ પણ બનવા જોગ છે. જો તને વિધાતા સહાયતા આપે અને આ સધળા જોખમોમાંથી સહીસલામત ઉગારી લે તો પછી તું આવતા કાર્તિકમાં નિકળનારા રાસ—પુષ્પનો આહાર કરવાની આશા રાખી શકે ખરો.’ આપણે પણ આ બકરીનાં બચ્ચાંની માફક જીવાનીમાં મનની અંદર તરંગરૂપે ઉઠતી સધળી આશાઓ પૂર્ણ કરી લેવાના મનસુખાન કરતાં, યાદ રાખવું જોઇએ કે, તેવી આશાઓ ફળીભૂત થતાં પૂર્વે આપણે આ જીંદગીમાં અનેક મહાસંકટો અને દુઃખોમાંથી પસાર થવું જોઇએ.

૫૯૬. ચાર આંધળા માણસો એક હાથીને જોવા ગયા. એક હાથીના પગને અડક્યો ને કહ્યું, “હાથી એક થાંભલા જેવો છે.” બીજો તેની સૂંઠને અડક્યો ને બોલ્યો, “હાથી એક જાડા ઠંકુડા જેવો છે.” ત્રીજો પેટને અડકીને બોલ્યો, “હાથી મોટા ઘડા જેવો છે.” ચોથાએ કાનને અડકીને જણાવ્યું કે, “હાથી એક મોટા સુપડા જેવો છે.” આવી રીતે તેઓ હાથીના આકાર વિષે પરસ્પરમાં વાદ કરવા લાગ્યા. તેઓને આમ તકરાર કરતા જોઇને, રસ્તે જતા એક ગૃહસ્થે, વિવાદનું કારણ પૂછ્યું કે, “તમો શા માટે તકરાર કરો છો?” તેઓએ તેમના વિવાદનું સઘળું કારણ નિવેદન કરીને તેનું સમાધાન કરવા કહ્યું. તે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, “તમોમાંથી કોઇએ હાથીને જોયો જ નથી, કારણ કે હાથી એક થાંભલા જેવો નથી, પણ તેનો પગ થાંભલા જેવો છે; તેમ જ તે એક મોટા પાણીના ઘડા જેવો નથી, પણ તેનું પેટ મોટા ઘડા જેવું છે; તે એક સુપડા જેવો નથી, પણ તેના કાન સુપડા જેવા છે; તેમ જ તે એક જાડી લાકડી જેવો નથી, પણ તેની સૂંઠ લાકડી જેવી છે અને હાથી આ સર્વે અવયવોવાળું એક મોટું પ્રાણી છે.” તેમ જ, જેઓ ઈશ્વરના રૂપ વિષે તકરાર કરે છે, તેઓએ આ અંધ પુરુષોની માફક ઈશ્વરને સંપૂર્ણપણે જોયો અથવા જાણ્યો નથી, પણ તેનાં એક જ રૂપને માત્ર જોયું છે.

૫૯૭. ઘંટાકરણ જેવો ધર્માન્ધ થતો ના.

એક શિવ ભક્ત હતો. તે શિવ શિવાય બીજા સવ દેવતાઓને દ્રોહી હતો. એક વેળાએ શંભુએ તેને દર્શન આપ્યાં અને કહ્યું કે ‘જ્યાં સૂધી તું બીજા દેવોનો દ્રોહ કરશે ત્યાં સૂધી હું તારાપર પ્રસન્ન થનાર નથી.’ આટલું છતાં પણ તેણે પોતાની હઠ મૂકી નહીં. આથી બીજા વેળાએ મહાદેવે તેને દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે- ‘તું જ્યાં સૂધી અન્ય દેવોને પિછારે છે ત્યાં સૂધી હું કદી પણ તારા ઉપર પ્રસન્ન થઇશ નહિ.’ તે માણસે આ વખતે મૌન ધારણ કર્યું. થોડા દિવસ પછી

શિવે તેને હરિહરરૂપે પુનઃ દર્શન દીધાં. આથી તે ભક્ત ખુશી પણ થયો અને દિલગીર પણ થયો. તેણે પૂજન કરતી વેળાએ પુષ્પાદિક તથા નૈવેદ્ય શિવની આબુએ મૂક્યાં, તેટલું જ નહીં પણ તેણે એટલી તો નિર્લ-
જ્જ અને ઉદ્વેગતાઈ બતાવી કે, પૂજના પુષ્પાદિકની સુવાસ લઈને વિષ્ણુ પ્રસન્ન ન થાય તેવા હેતુથી તેણે વિષ્ણુનું નાક પણ દબાવ્યું. એથી તદ્દન નારાજ થઈને શિવે કહ્યું કે “મૂર્ખ ! તારું ધર્માન્ધપણું અજિત્ય છે; મેં હરિહરનું રૂપ ધારણ કરીને તારી ખાત્રી કરી આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે કે, સર્વ દેવ દેવીઓ માત્ર એક બ્રહ્માના જ જૂદાં જૂદાં રૂપો છે, માટે કંઈ સમજ.” આટલું કહીને હરિહર અદૃશ્ય થઈ ગયા, પણ તે ભક્તને પોતાના ઇષ્ટદેવની શિખામણુથી જરા પણ અસર લાગી નહીં. આ વાત જાણીને, તેને ખીજવવા માટે ગામડાંના છોકરાઓ ‘વિષ્ણુ’ ‘વિષ્ણુ’ કરીને મોટેથી ખૂમ પાડવા લાગ્યા. આ સ્વર તેના કાનમાં ન જાય, માટે તેણે પોતાના કાનપર બે મોટા ઘંટ બાંધ્યા; અને છોકરાઓ બોલવા માંડતા કે તે ટુરત જ ઘંટ વગાડવા મંડી જતો હતો, આથી તેનું નામ ઘંટાકર્ણ પડ્યું. તેના આ ધર્મોંધપણા માટે હજુ પણ લોકમાં તે નિંદાય છે અને બંગાલામાં છોકરાઓ દર બાર મહીને એક વખતે તેનું પુતળું બનાવે છે અને તેને લાકડીથી લાંબી નાંખીને બાળી મૂકે છે. તેના જેવા મૂર્ખને માટે આ યોગ્ય જ શિક્ષા છે.

૫૯૮. બર્હવાનના મહારાજના દરબારમાં એકવાર પંડિતો વચ્ચે વાદવિવાદ થયો કે, કોણ મોટા છે શિવ કે વિષ્ણુ ? કોઈ શિવનો, તો કોઈ વિષ્ણુનો પક્ષ ખેંચવા લાગ્યા. પણ તેવામાં એક ડાહ્યા વિદ્વાને તે તકરાર અતિશય વધતી જતી જોઈ તે રાજને કહ્યું:—“મહારાજ ! મેં શિવ વા વિષ્ણુ કોઈને દીઠા નથી, તો કોઈની પણ મોટાઈનો નિર્ણય હું કેવી રીતે કરું ?” આપરથી વાદવિવાદનો છેડો આવ્યો; કારણ કે કોઈ પણ પક્ષકારોએ આમાંના કોઈ પણ એક દેવતાને પ્રત્યક્ષ જોયા નહોતા. આવી જ રીતે કોઈએ પણ એક દેવતાને ખીજ દેવતા સાથે સરખાવેલા નહીં.

જ્યારે કાંઈ માણસ દેવતાને પ્રત્યક્ષ જુએ છે ત્યારે તેની ખાત્રી થાય છે કે, સર્વે દેવતા એક જ પરિપૂર્ણ બ્રહ્માના આવિર્ભાવ પામેલા વિવિધરૂપે છે.

૫૬૯. ઘણે રસ્તે થઈને કલકત્તા જવાય છે. કાંઈએક માણસ દૂરના ગામડાથી રાજનગરમાં આવવા માટે નીકળ્યો. તેને રસ્તામાં આવતાં એક રાહદારી મળ્યો તેને પૂછ્યું ‘કલકત્તે કયે રસ્તેથી જલદી જવાશે ?’ તેણે કહ્યું ‘આજ રસ્તે ચાલ્યા જાઓ,’ થોડે દૂર ગયો કે ખીજે પ્રવાસી મળ્યો તેને પૂછ્યું, ‘આ રસ્તો કલકત્તે જવા સારું બહુ ટુંકા છે કે ?’ તેણે કહ્યું, ‘અરે નારે સાહેબ ! અહીંથી પાછા વળો ને આગળ થઈ ડાબી બાજુને રસ્તે જાઓ’ તેણે તેમ કીધું. ત્યાં તેને ત્રીજે માણસ મળ્યો તેણે કલકત્તા જવાનો ત્રીજે જ રસ્તો બતાવ્યો, આમ થવાથી તે પ્રવાસીનો આખો દહાડો રસ્તાઓ બદલવામાં જ ગયો, પણ તે અગાડી વધી શક્યો નહીં. જો તેણે પહેલાંએ બતાવેલા જ માર્ગનું અવલંબન કીધું હોત તો તે તુરત કલકત્તા પહોંચી જતે. તેમ જ જેને ઈશ્વરને પામવું હોય, તેણે માત્ર એક જ ગુરુ કરવો.

૬૦૦. એક બ્રાહ્મણ બાગ કરતો હતો અને રાત દહાડો તેની સંભાળ લેતો હતો. એક વખતે એવું બન્યું કે, એક ગાય અંદર ભરાઈ અને એક આંખનો છોડ, જેને માટે તે બહુ જ કાળજી રાખતો હતો, તેને કચરી નાખ્યો. બ્રાહ્મણ પોતાના પ્રિય છોડનો આમ નાશ થતો જોઈને ગાય પછવાડે દોડ્યો ને તેને એવો માર માયો કે, તેની અસરથી તે મરી ગઈ. આ ખબર દાવાનળની માફક ચોતરફ તુરત ફેલાઈ ગઈ. આ બ્રાહ્મણ કહેવાતા વેદાંતીઓમાંનો એક હતો. જ્યારે આ પાપકર્મ માટે તેને ઠપકો દેવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, ‘મેં કાંઈ ગાયને મારી નથી, પણ મારે હાથે મારી છે; અને ઈંદ્ર હાથનો અધિકારી દેવ છે, તેથી જો તે પાપ કાઢીને પણ લાગ્યું હોય તો તે ઈંદ્રને લાગ્યું છે, પણ મને નહીં.’

સ્વર્ગમાં રહેલા ઈંદ્રે આ વાત જાણી, તેથી તેણે એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મ-

શુનું રૂપ લઇ તે બાગના ધણી પાસે આવીને પૂછ્યું:—‘શેઠજી, આ બાગ કાનો છે?’

બાહણે ઉત્તર આપ્યું:—‘મારો છે.’

ધંદ્ર:—‘ધણે જ સુંદર બગીચો છે. તમોને ધણે જ હોશિયાર માળી મળ્યો હોવો જોઇએ, કારણ કે જુઓને, આ ઝાડો કેવાં સફાઇથી અને પંક્તિબંધ રોપવામાં આવ્યાં છે.’

બાહણ:—‘એ સર્વ મારું જ કાર્ય છે. સર્વે રોપાઓ મારી પોતાની દેખરેખ અને આગ્રા નીચે રોપવામાં આવેલા છે.’

ધંદ્ર:—‘ખરેખર, ત્યારે તો તમે ધણે જ હોશિયાર દેખાવ છો. પણ વારું કહેશો કે, આવાં સુંદર અને સફાઇદાર વૃક્ષોની વચ્ચેથી જતો માર્ગ કાણે બનાવ્યો છે?’

બાહણ:—‘આ સર્વ મારું જ કાર્ય છે.’

પછી ધંદ્રે હાથ જોડી નમ્રતાથી કહ્યું:—‘જો આ સર્વે આપનું જ છે ને આ સર્વ કાર્યની દક્ષતા પણ આપની જ છે, તો ખરેખર ખીચારો ધંદ્ર ધણે જ કમનસીબ છે કે, માત્ર ગાય મારવાના જ કામનો તે જોખમદાર ગણાય છે.’

૬૦૧. ચોરી કરવાની ધારણાથી રાત્રે મહેલમાં પેટેલા એક ચોરે રાજાને તથા રાણીને નીચેની વાત કરતાં સાંભળ્યાં. રાજાએ કહ્યું, “હું આપણી પુત્રીને નદી તીરે રહેતા સાધુઓમાંના એકને આપીશ.” ચોરે આ સાંભળતાં જ વિચાર્યું કે, “હવે મારું નસીબ ખુલશે. હું કાલે જઇને ભગવાં પહેરી સાધુઓમાં બેસીશ. જો ભાગ્ય જોર કરશે તો મને જ રાજકન્યા મળશે.” ખીજે દિવસે તેણે તેમ કીધું અને બ્યારે રાજાના અનુચરો સાધુઓને રાજકન્યાનું પારિણ્યહણ કરવાને સમજાવવા લાગ્યા અને કોઇએ પણ તે વાત સ્વીકારી નહિ ત્યારે, છેવટે તેઓ આ દંભી સાધુ પાસે આવી પહોંચ્યા અને તેની પણ પ્રાર્થના કીધી. આ પ્રાર્થના સાંભળતાં તે મુંગો જ બેસી રહ્યો. આથી તે અનુચરો રાજા પાસે ગયા

અને સવિસ્તર હકીકત કહેતાં જણાવ્યું કે, કદાચ તે સાધુ સમજે તો સમજે. રાજા આથી જાતે જ ત્યાં ગયો અને તે ચોર સાધુને રાજા-કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરવાને અતિશય દીનપણે વિનવવા લાગ્યો. રાજાને જાતે આવેલો જોતાં જ તે ચોરનું મન ફરી ગયું અને તે મનમાં જ વિચારવા લાગ્યો કે, “આ મેં માત્ર બાહ્યવેષ ધારણ કરીધો, તેટલામાં તો જીવે. આ રાજા પોતે જ ચાલીને મને વિનવવા આવ્યો છે, તો જો હું ખરો સાધુ બનીશ તો વળી મારી મહત્તા કેટલી વધશે?” આ વિચારોની તેના હૃદયપર એવી તો સજ્જડ છાપ પડી ગઈ કે, ખોટા ડોળમાં રાજકન્યાને પરણવાને બદલે, તેણે પોતાની રીતભાત ફેરવી નાંખી અને ખરો સાધુ બનવાને ઉઘોગી બન્યો. તે પરણ્યો જ નહિ અને અંતે તેના સમયના મહાન સાધુઓમાંનો તે પણ એક બન્યો. સારી ચીજનો આડંબર પણ કેટલીક વખતે ખરાં અને સારાં પરિણામો લાવે છે.

સાધુના વેષમાં ગેઠેલો ચોર જો પવિત્ર મહાત્માઓના આટલા ટુંક સહવાસથી પવિત્ર આચરણવાળો થઈ ગયો તો ખરા મહાત્મા-સંતોના અને એવા સંતોના સમાગમના ચમત્કારિક પ્રભાવનું વર્ણન કાણ કરી શકશે ?

૬૦૨. દેવામાં દબાયેલા એક માણસે તેમાંથી બચવાને માટે ઉન્મત્તતાનો ડોળ ધાલ્યો. ડાકટરો અને વૈદ્યોના ઉપાયો નિષ્ફળ ગયા, એટલું જ નહીં પણ જેમ જેમ તેની દવા કરતા ગયા, તેમ તેમ તેની ગાંડાઈ વધતી ગઈ. એક ડાહ્યા ડાકટરને ખરી વાતની ગમ પડી અને તેથી તે ડોળધાલુને એકાંતમાં લઈ જઈને ઠપકો આપી તેણે કહ્યું કે, “મહેરબાન ! તમે આ શું કરો છો તે સમજો છો કે ? ગાંડા હોવાનો ઢોંગ કરતાં તમે ખરે જ ગાંડા બની જશો હંકે ! હવે તો મને ભય લાગે છે કે, તમારામાં કેટલેક અંશે તે ખરું ગાંડપણ આવ્યું પણ છે.” આ ખરા ઠપકાથી તેની આંખો ઉઘડી અને તેણે ગાંડા હોવાનો ઢોંગ મૂકી દીધો.

સતત કાંઈ પણ એક જાતનો ઢોંગ કરનાર ખરે જ તેવો થઈ જાય છે.

૬૦૩. એક બ્રાહ્મણ અને તેના શૂદ્ર ચાકરની વાર્તા:-

જેવી માયા ખુશી પડે છે કે, લાગલી જ તે નાસી જાય છે. (તેપર આ એક ઉદાહરણ છે). એક બ્રાહ્મણ પોતાના શિષ્યને ગ્રામ જતો હતો, પણ સાથે કાંઈ ચાકર નહતો. રસ્તે જતાં તેને એક મોચી મળ્યો. તેને તેણે પૂછ્યું-‘મારી સાથે ચાકર થઈને આવશે? તને સારાં વસ્ત્ર અને ખોરાક મળશે. ભલા આદમી, ચાલ.’

તે મોચીએ કહ્યું:-‘મહારાજ, હું ધણી જ નીચ જાતનો છું, તેથી તમારો ચાકર કેમ થઈ શકું?’

તે ગુરુએ કહ્યું-‘કાંઈ ચિંતા નહીં. તું કાંઈને તારા વિષે કાંઈ પણ કહેતો નહીં તથા કાંઈ સાથે બોલતો પણ નહીં, અને વળી કાંઈની ઓળખાણ પણ કરતો નહીં.’ તે મોચીએ સંધ્યું કપૂલ કીધું. સંધ્યા-કાળે જ્યારે ગુરુમહારાજ (કાંઈ) શિષ્યના ઘરમાં બેસીને સંધ્યાર્ચન કરતા હતા, ત્યારે એક બીજે બ્રાહ્મણ ત્યાં આવી ચઢ્યો. તેણે પેલા ગુરુના ચાકરને કહ્યું-‘અલ્યા જા અને લાંથી મારા જોડા લાવ.’ તે ચાકરે પોતાના સ્વામીની શિખામણ મુજબ કાંઈ પણ ઉત્તર ન આપ્યું. તે બ્રાહ્મણે બે ત્રણ વાર કહ્યું, પણ તે એક અક્ષર પણ બોલ્યો નહિ, તેમ જ ચસકયો પણ નહિ. પોતાને કાંઈ પણ મચક નહીં મળવાથી તે બ્રાહ્મણ ચીરડાઈ ગયો અને તેને પૂછ્યું કે, ‘તું જાતનો કાણુ છે કે બ્રાહ્મણનું? પણ સાંભળતો નથી? તું મોચી મોચી છે કે?’ આ સાંભળતાં જ ભયથી ધ્રુજતાં ધ્રુજતાં અને દયામણે વદને તે મોચીએ બ્રાહ્મણને કહ્યું-‘મહારાજ, મહારાજ, તમોએ તો મને ઓળખી કાઢ્યો તો! હવે હું અહીં નહિ રહું, મને જવા દો.’ આમ કહીને તે ત્યાંથી પલાયન કરી ગયો.

૬૦૪. વાધનું મોહકું પહેરીને એક વખતે હરિદાસ છોકરાઓને ઝાવતો હતો; ત્યારે ખીકથી કકળતા છોકરાને તેની માએ કહ્યું કે; “તે વાધ નથી, પણ આપણો હરિયો છે.” પરંતુ આથી તે રડતો રહ્યો નહીં, તેથી છેવટે હરિદાસે લાવીને તે કાગળનું મોકું તેના હાથમાં આપી ભરમ ખોલી દીધો અને આ ભેદ ભાંગતાં જ તેની ખીક પલાયન કરી ગઈ. આવી જ ગતિ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મની ધારણ કરેલી માયાની અનિર્વચનીય શક્તિથી ડરેલા અને ગુંચવાયલા જીવોની પણ છે; પરંતુ જેઓએ માયાનો પડો ઉઠાડીને તેના શુદ્ધ સ્વરૂપને જોયું છે, તેઓ કદી પણ ભય કે ઉપાધિથી મોહ પામતા નથી.

૬૦૫. કોઈ બે પુરુષો એક કાળે કાળિકામાતાના આવાહનને ‘શ્રવસાધન’ નામનો દુષ્ટ અને અતિ ભયંકર જાપ કરવા બેઠા.* તેમાંના એકે તો રાત્રિના પ્રયોગના આરંભમાં જ સ્મશાનમાં દેખાતા ભયંકર દેખાવને જોવાથી છળી ગયો ને તદ્દન અસાવધ મૂર્ખ બની ગયો. બીજાને રાત્રિને અવસાને પરાઢિયે કાળિકાએ દર્શન આપ્યાં. તેણે પૂછ્યું—“હું અંબે! આ બીજે પુરુષ માંડો કેમ બની ગયો?” દેવીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યું—“તું પણ તારા અનેક જન્મોમાં આવી રીતે મૂર્ખ બની ગયો હતો અને તેથી આજે તું મારાં અપરોક્ષ દર્શન કરવાને શક્તિમાન થયો છે.”

૬૦૬. ચાકરી ધંધા વગરના એક માણસને તેની સ્ત્રી રોજ ધંધે વળગવાને સંતાપતી હતી. એક વખતે તેનો છોકરો ભય ભરેલી માંદગી બોગવતો હતો ત્યારે તે ચાકરીની શોધમાં ગયો. તેટલામાં તેનો પુત્ર મરી ગયો અને પડોશીઓએ તેને માટે ઘણી જ નિષ્ફળ શોધ કીધી. અંતે જ્યારે સંધ્યા ટાંજી તે ઘેર આવ્યો ત્યારે તે લોકોએ તેને તેની કઠોરતા માટે ઘણો જ સખ્ત ઠપકો આપ્યો. તેણે ઉત્તર આપ્યું,

* આ તાંત્રિક પ્રયોગવિધિ સ્મશાનમાં રાખના ઉપર બેસીને કરવી પડે છે અને તેમાંની કેટલીક ક્રિયા અતિ ભયંકર હોય છે.

“ભાઈઓ ! એક વખતે મને સ્વપ્ન આવ્યું કે, મને સાત ઊંઘરાઓ હતા અને હું તેમની સાથે સુખચેનમાં રહેતો હતો; પરંતુ બ્યારે જાગ્યો ત્યારે માલમ પડ્યું કે, તે તો સર્વ સ્વપ્ન જ હતું. મને આ સાત પુત્રોના ગુમ થઈ જવા માટે કદી પણ શોક કરતાં તમે દીઠો છે ખરો કે ? ને જો હું તેમનો શોક નથી કરતો તો પછી આ એકના મરણ માટે મારે શા માટે શોક કરવો જોઈએ ?”

૬૦૭. દેશ-કાળ-પાત્રોના વિચાર કર્યા વગર ક્રોધને દાન આપવું નહિ; કારણ કે ક્રોધાક માણસોને દાન આપનાથી પુણ્ય કરતાં પાપ લાગે છે. બોજન વિષે પૂછતા આવનાર રસ્તે જતા કોઈ પણ પ્રવાસીને ખોરાક પૂરો પાડવા માટે એક ગૃહસ્થે ધર્મોદા અન્નક્ષેત્ર સ્થાપ્યું હતું. કસાઈવાડે ગાયને હંકારી જતાં ચાકી ગયેલો એક કસાઈ તે અન્નક્ષેત્રમાં ગયો અને ત્યાંના સ્વચ્છ ખોરાક પાણીથી તાજે થઈ તે કસાઈ ગાયને ધણી સહેલાઈથી વધસ્થાન ઉપર લઈ ગયો. યમરાજની દરબારમાં ગૌહત્યાનું એ પાપ ચાર આના અને બાર આનાના પ્રમાણમાં કસાઈ અને અન્નક્ષેત્ર સ્થાપનાર ધણી વચ્ચે વહેંચવામાં આવ્યું હતું.

૬૦૮. ક્રોધ એક જગ્યાએ એક મોટો સર્પ રહેતો હતો; અને તેથી ક્રોધ પણ તે માર્ગે જવાની હિમત કરતું નહીં. કારણ કે જો ક્રોધ તે માર્ગે જતું, તેને તે તુરત ડંશ દેતો અને મૃત્યુને સ્વાધીન કરતો હતો. ક્રોધ એક સમયને વિષે એક મહાત્મા યોગીરાજ તે માર્ગેથી જતા હતા. તેને જોઈને ડંશ દેવાની ઇચ્છાથી તે સર્પ તેની પુઠ પડ્યો. પરંતુ તેની સમીપે આવતામાં જ તે યોગીરાજની માયાળુ વર્તણૂકથી તેનો રોષ જતો રહ્યો. પછી તે સર્પને જોઈને આપણા મહાત્મા મુનીશ્વર બોલ્યા; ‘મિત્ર, તું શું કરડવા આવ્યો છે ?’ સર્પ શરમીદો પડી ગયો અને કંઈ પણ બોલ્યો નહીં. આપરથી તે ઋષિએ કહ્યું—“ભાઈ, મારું કહ્યું માનજે ને ભવિષ્યમાં ક્રોધને પણ કરડતો નહીં.” તે જુજંગે શિક્ષા નમાવીને તે આદા શિરપર ચઢાવી. તે મહાત્મા પોતાને સ્થળે ગયા

અને તે સર્પ પોતાના દરમાં ભરાઈ ગયો. પણ તે દિવસથી તે સર્પ નિર્દોષ રહી, પવિત્ર મને અહિંસકવૃત્તિ ધારીને પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. થોડા વખતમાં આસપાસના સર્પ રહીશોના જાણુવામાં આવ્યું કે, તે સર્પ ક્રાઇને કરડતો નથી, તેથી તેઓ એવું સમજ્યા કે સર્પનું ઝેર હવે જતું રહ્યું છે. તેપરથી સર્વ જન તેને રંજાડવા લાગ્યા. ક્રાઇ તેને મારે, તો ક્રાઇ તેને નિર્દયપણે પુછડીથી ખેંચે ! એવી રીતે તેના દુઃખનો પાર રહ્યો નહીં. દૈવયોગે કેટલોક વખત ગયા પછી, તે જ ઋષિરાજ, પુનઃ તે જ માર્ગેથી જતા હતા. તેઓ આ ભલા સર્પનું આવું ધાયલ અને સુકાયલું શરીર તથા દુઃખી હાલત જોઇને મનમાં બહુ જ દુઃખ પામ્યા અને તેની આવી અવસ્થા થવાનું કારણ પૂછ્યું. તે ભુજંગે કહ્યું-‘આનું કારણ હું આપની શિક્ષાનુસાર ક્રાઇને કરડતો નથી તે જ છે ! આ દયાહીન લોકો મને બહુ જ પીડા કરે છે !’ તે ઋષિએ હસતાં હસતાં કહ્યું-‘મિત્ર ! મેં તને બીજાઓને કરડવા ના કહી હતી, પણ તેઓને તારો ભય દેખાડવા-ફુંકાટો કરવાની કંઈ ના કહી નહોતી. જો કે તારે ક્રાઇ પણ પ્રાણીને ડંશ દેવો નહીં, તો પણ તારે ફુંકાટા મારીને દરેકને તારાથી દૂર તો રાખવા જ !’

તેવી જ રીતે જો તારે દુનિયામાં રહેવું હોય તો ક્રાઇને પણ ઇજા કરતો નહીં. છતાં પણ દરેક જણ તારાથી બીહીને તને માન આપે અને તને દુઃખ દે નહીં તેમ વરતજે.

૬૦૯. દૂરના ગામડામાં બન્નર લેવા ગયેલી એક માછલુ પાછલા પહોરે પોતાને ગામ પાછી ફરતી હતી. અડધે માર્ગે પહોંચી સાં રાત પડી અને તેવામાં વાવાઝોડાનું અને કરાનું મોહું તોફાન તેને નડ્યું. તેથી તે એક નજીકના કૂલવાળાને સાં ગઈ. તેણે દ્યાને લીધે તેને રાતવાસો રહેવાને પોતાના ઘરનો એક ઓરડો આપ્યો. આ ઓરડો પુષ્પના ટોપલાઓથી ભરેલો હતો ને તેથી પુષ્પનો સુવાસ સાં પ્રસરી રહેલો હતો. દુર્ગંધમાં ઊછરેલી આ માછલુને સુવાસિત હવાવાળું સ્થળ અનુકૂળ ન પડ્યું અને

ત્યાં તેને ઉધ ન આવી. તેણે પોતાની ખાલી ટોપલી ઉપર પાણી છાંટ્યું. અને પોતાના નાક આગળ મૂકીને તુરત ધસધસાટ ઉધવા લાગી. બસ-નીના ઉપર દુર્વ્યસનનું આટલું બળ છે. ધાર્મિક વૃત્તિની ઉંચે લઘ જવાની શક્તિનો આનંદ તેઓ ભોગવી શકતા નથી.

૬૧૦. એક ધનાઢ્ય મારવાડીએ પરમહંસ રામકૃષ્ણને પૂછ્યું:- “મહારાજ! મેં સર્વનો ભાગ કર્યો છે, તે છતાં મને પરમેશ્વર કેમ મળતા નથી?” રામકૃષ્ણે તેને ઉત્તર આપ્યું કે:- “તારું મન તેલ ભરવાના ચામડાના કુંડા જેવું છે. એ કુંડામાંથી બધું તેલ કઢાડી લેવામાં આવે છે, છતાં તેમાંથી તેલની વાસ જતી નથી. તેમ જ તું જો કે તારા મનથી દુનિયાનો ભાગ કર્યો છે, તો પણ વિષયની વાસના હજી તને વળગેલી છે.”

૬૧૧. કોઈ એક શિષ્ય ધર્મવૃત્તિએ પોતાનું જીવન ગાળતો હતો, પણ જ્યારે તે ઈશ્વરનું ધ્યાન ધરવા બેસતો, ત્યારે તેના મનમાં વારં-વાર ખરાબ વિચારો ઉત્પન્ન થતા હતા. આ ઉપરથી વિષયતૃષ્ણા કેમ જિતાય, એ માટે એક સમયે રામકૃષ્ણને તેણે પ્રશ્ન પૂછ્યું. ગુરુએ ઉત્તર આપ્યું કે, એક માણસ પાસે પાળેલો કૂતરો હતો. તેને એ પસવારતો, થાપડતો, પોતાના ખોળામાં બેસાડી તેની સાથે રમતો અને કોઈ કોઈ સમયે તેને ચુમ્બન પણ કરતો હતો. એક ડાહ્યા મનુષ્યે તેની આ મૂર્ખતા જોઈને કૂતરા સાથે બહુ છૂટ લેવાની કુટેવ છોડી દેવાનું તેને કહ્યું. કારણ કે કૂતરો વગર અછલનું પ્રાણી છે અને તેથી કોઈ દહાડો કરડી ખાવાનો સંભવ રહે છે. કૂતરાના માલિકે તેની આ શિખામણ ધ્યાનમાં લીધી અને કૂતરાને ખોળામાંથી ફેંકી દધ, પુનઃ કદી પણ નહિ રમાડવાનો કે થાપડવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ કૂતરો તેના માલિકની ફેરવાઈ ગયેલી વૃત્તિ પારખી શક્યો નહિ અને તેની પાસે વારંવાર દોડી આવી રમવાની ઈચ્છા દર્શાવવા લાગતો. કેટલીકવાર માર પગાથી કૂતરાએ ત્યારપછી પોતાના ધણીને કનડવાનું મૂકી દીધું. વત્સ! તારી

પણ આવી જ દશા છે. તૃષ્ણારૂપી કૂતરી, જેને તે તારા અંતઃકરણમાં ધણો વખત સૂધી પાળીપોષી (માઠી કાઢી) છે, તેને તારી ગમે તેવી છોડી દેવાની ઇચ્છા હશે, તો પણ તે તારો ખીછો સહેલાઈથી મૂકી દે તેમ નથી. તો પણ તેમાં કંઈ અડચણ નથી; જ્યારે જ્યારે એ કૂતરી તારી પાસે ખેલવા આવે ત્યારે તેને લાડ લડાવતો નહિ, પણ એને એવી મારજે અને એવી હડકારી કહાડજે કે, તે પાછી આવે નહિ. આમ કરવાથી ભવિષ્યમાં તેના દુઃખમાંથી તું મુક્ત થઈશ.

૬૧૨. એક ધણી ધણિયાણી સંસારનો ત્યાગ કરીને ધર્મના જૂદા જૂદા પવિત્ર સ્થળોની યાત્રા કરવાને સાથે નીકળ્યાં. એક સમયે તેઓ પગ રસ્તે જતાં હતાં, તેવામાં પતિ કે જે પોતાની પત્નીથી થોડો આગળ ગયો હતો, તેણે માર્ગમાં હીરાનો એક કટકો પડેલો દીઠો. પોતાની સ્ત્રી કદાચ એ હીરા જોય અને લોભથી ચલિત થઈ સંન્યાસ સ્ત્રીકાચ્યાનું પવિત્ર ફળ વૃથા ગુમાવી દે નહિ, એવો વિચાર કરીને તેણે હીરા સંતાડવા માટે તુરત જમીન ખોદી. આ કામ કરવામાં તે ગુંથાયેલો હતો, એટલે તેની સ્ત્રી ત્યાં આવી પુગી અને તેના કર્મ માટે પ્રશ્ન પૂછ્યો. ગભરાઈ જઈને તેણે ઉડાવનારો ઉત્તર ક્ષમા માંગતા આપ્યો; પણ એની પત્નીએ તે હીરા જોયો, અને તેના મનનો અભિપ્રાય જાણી જઈને કહ્યું કે:-“જો તમે હીરા અને કાંકરા વચ્ચે હજી કંઈ અંતર ગણતા હોવ તો પછી શા માટે સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે?”

૬૧૩. એક શ્રીમંત કાપડનો વેપારી ટ્રાઈ એક ગરીબ બ્રાહ્મણ ગુરુનો શિષ્ય હતો. આ વેપારી ગામમાં કંજુસ ગણાતો હતો. એક સમયે તે બ્રાહ્મણને પોતાની નિત્ય પાઠ પૂજની પવિત્ર પોથી માટે નાના રેશમી કટકાનો ખપ પડ્યો અને તેને માટે પોતાના શિષ્ય પાસે જઈ માંગણી કરી. વેપારી શિષ્યે ઉત્તર આપ્યો કે:-“હું ધણો જ દિલગીર છું. જો તમે થોડા વખત અગાઉ મને કહ્યું હોત તો તમને તેટલો કટકો આપ્યો હોત. હમણાં તો કમનસીબને જોગે તમારા કામને

લાયક એકઠે કટકા મારી પાસે નથી; તે છતાં પણ હું તમારી વાત મારા ધ્યાનમાં રાખીશ. તમે પણ જરી, વખત બે વખત મને યાદ કરાવ્યા કરજો.”

આ ઉત્તર સાંભળીને તે બ્રાહ્મણ નિરાશ થઇને ચાલ્યો ગયો. ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચે થયેલી વાત પડદા પાછળ રહેલી શિષ્યની ધર્મ-શીળ સ્ત્રીએ સાંભળી. તેણે એકદમ તે બ્રાહ્મણને પાછો બોલાવ્યો અને ધરમાં આદરસત્કાર કરી પૂછ્યું કે;—“મહારાજ ! તમે શેઠ પાસે શું માંગતા હતા?” બ્રાહ્મણે સર્વ વાત નિવેદન કરી. સ્ત્રીએ કહ્યું કે;—“આજે તો તમે ઘેર જાવ; આવતી કાલે સવારના પહોરમાં તમને કપડું મળશે.”

રાતના જ્યારે વેપારી ઘેર આવ્યો, ત્યારે એની સ્ત્રીએ પૂછ્યું કે;—“તમે દુકાન વધાવીને આવ્યા છો?”

વેપારીએ કહ્યું;—“હા ! કેમ શું કામ છે?”

તેણે કહ્યું કે;—“હમણાં ને હમણાં પાછા દુકાને જાવ અને મારે માટે દુકાનમાંથી સૌથી ઉંચા રેશમી કાપડના બે કટકા લઇ આવો. મારે એની ધણી જ જરૂર પડી છે.”

ધણીએ કહ્યું;—“એટલી બધી ઉતાવળ શામાટે જોઇએ ? હું તને સવારના પહોરમાં સૌથી સરસ કપડું આણી આપીશ.”

“મારે તો તે હમણાં જ જોઇએ છે, પછી લાવો તે નહિ ચાલે.” સ્ત્રીએ કહ્યું. તે વેપારી બાપડો શું કરે ? આ કંઇ ધર્મ ગુરુ નહોતા કે, તેને ખોટાં વચનો અને ઉડાવનારા સંદિગ્ધ ઉત્તર આપી વિદાય કરી શકાય. અહિંયાં તો પડદા ગુરુ હતા, એટલે એની આત્મા તો તુરત જ ઉઠાવવી જોઇએ. નહિ ઉઠાવે તો જા્ય ક્યાં ? ધરમાં જંપવા દે એમ હતું નહિ. આખરે ન છૂટકે સ્ત્રીને રાજી રાખવા માટે હસતું મોંઢકું રાખી મોડી રાત્રિએ દુકાને ગયો અને તેને માટે જોઇતું સારું કપડું લઇ આવ્યો. બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં તે બધી સ્ત્રીએ ગુરુને, ત્યાં

મંગાવેલું કપડું મોકલી આપ્યું અને સાથે કહાવ્યું કે:—“જ્યારે ભવિષ્યમાં કંઈ વસ્તુનો ખપ પડે ત્યારે તમારે મારી પાસેથી મંગાવી લેવી.”

જેઓ પરમ કૃપાળુ ભગવતી માતાની પ્રાર્થના કરશે અને તેના આશીર્વાદ માંગશે તેઓની પ્રાર્થનાઓ જેઓ ઈશ્વરને પિતાના સ્વરૂપમાં ભજે છે, તેના કરતાં વિશેષ સફળ થવાનો સંભવ છે.

૬૧૪. પ્રશ્ન:—તમે સ્વપત્ની સાથે રહીને ગૃહસંસાર કેમ માંડતા નથી?

ઉત્તર:—અમર સૈન્યના સેનાની કાર્તિક સ્વામિએ એક દિવસે ખીલાડીને નખારીયું દીધું. ઘેર આવતાં તેણે તે નખની નિશાની પોતાની માતાના કપોળપર દીઠી. આ જોતાં જ તેણે પૂછ્યું કે, “પ્રિય માતા! સૌંદર્ય હરનારી આવી નિશાની તારા ગાલપર ક્યાંથી આવી.” દુર્ગાદેવીએ ઉત્તર આપ્યું—“વત્સ! એ તારું જ કામ છે અને આ નિશાની તારાજ નખની છે.” આથી ચકિત થયેલા કાર્તિક સ્વામી બોલ્યા—“માતા! તે કેમ બને? મેં કોઈ પણ વખતે તને નખ માર્યો હોય, એવું મને સાંભરતું નથી.” તેની માતાએ કહ્યું—“પ્રિય વત્સ, આજે સહવારે જ એક ખીલાડીને તે નખ માર્યો હતો, તે વાહ શું તું એટલામાં જ ભૂલી ગયો?” કાર્તિક સ્વામીએ કહ્યું—“ખરી વાત છે કે મેં ખીલાડીને નખ માર્યો હતો, પણ તેને અને તારા કપોળને શો સંબંધ?” દુર્ગાદેવી બોલ્યાં—“વહાલા પુત્ર! આ વિશ્વમાં મારા શિવાય કોઈ પણ વસ્તુ અસ્તિ ધરાવતી નથી. હું સર્વ જગત્ છું, અને કોઈને પણ તું દુઃખ દે છે, તે મને જ દુઃખ થાય છે.” કાર્તિક સ્વામી આ સાંભળીને આશ્ચર્ય ચકિત થઈ ગયા અને મનમાં કદી પણ લગ્ન નહોં કરવાનો દૃઢ ઠરાવ કીધો. કારણ કે તે કોને પરણે? દરેક સ્ત્રી તેની માતા હતી. હું પણ કાર્તિક સ્વામી જેવો છું ને દરેક સ્ત્રીને હું મારી ઈશ્વરી જનેતા તુલ્ય માનું છું.

૬૧૫. એક બ્રાહ્મણનો એક સંન્યાસી સાથે સમાગમ થયો; અને તેઓ વચ્ચે સંસારની અને ધર્મની અનેક વાતો ચાલી. વાતની અંતે સંન્યાસીએ બ્રાહ્મણને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે:—“વત્સ! સાંભળ! આ સંસારમાં

કાષ્ઠ પણ વિશ્વાસને લાયક નથી.”બ્રાહ્મણે તેનું કહેવું માન્યું નહિ. તેનો કુટુંબ કબીલા કે જેને માટે તે રાત્રિદિવસ મહેનત કરતો હતો, તે સંકટના સમયે તેને મદદ નહિ કરે, અને ખરા મિત્રોનો ધર્મ નહિ પાળે, એ વાત તેના ધ્યાનમાં જ ઉતરી નહોતી. બ્રાહ્મણે તે ઉપરથી કહ્યું કે:—“મહારાજ ! મારી મા જે મને થતા દુઃખમાંથી બચાવવા માટે અને મને સુખી કરવા માટે પોતાની જીંદગી આપવા તૈયાર છે, તે જ્યારે મારું સહેજ પણ માથું દુઃખવા આવે છે કે તરત ધણી આકુલ વ્યાકુલ થઈ જાય છે; આવી હેતવાળી માતા આપત્તિના સમયે એથે ઉભી રહે નહિ એ મારી સમજમાં ઉતરતું નથી.”

“જો તું કહે છે તે વાત સાચી હોય તો તેઓ તારાં ગણાય ખરાં, પણ તને સાચી વાત કહું કે, તું એમ ધારવામાં ભૂલાવો ખાય છે. તારી મા કે તારી સ્ત્રી તારે માટે વખત આવે પોતાની વહાલી જીંદગીને ભોગ આપવા તૈયાર થઈ જશે, એ તો સ્વપ્ને પણ ધારતો નહિ. જો તારી ઇચ્છા હોય તો એક તાલ કર; ઘેર જ અને જાણે અતિ વેદના થતી હોય, તે પ્રમાણે ખૂંચે પાડવાનો ઢોંગ શરૂ કર. એ પ્રમાણે ધાંધલ કરવી ચાલુ જ રાખજે; એટલામાં હું ત્યાં આવી પુગીશ અને તને કંઈ મજા દેખાડીશ.”

બ્રાહ્મણે તે પ્રમાણે ઘેર જઈને કયું. જૂદા જૂદા વૈદો અને લિપિગ્ર-રત્નોને બોલાવવામાં આવ્યા, પણ કાષ્ઠ એને શાંતિ આપી શક્યું નહિ. રાગીની મા રડવા કકળવા લાગી, અને સ્ત્રી પુત્રોએ અતિ શોક કરવા માંજો. એટલામાં ત્યાં પેલો સંન્યાસી આવી પહોંચ્યો.

“આ દુઃખ તો ધણું ગંભીર છે;” સંન્યાસીએ રાગીની સ્થિતિ તપાસી કહ્યું, “અને તમારામાંથી કાષ્ઠ પણ પોતાની જીંદગી એને માટે જો અર્પવા તૈયાર ન થાય તો ભાઈ સારા થાય એમ લાગતું નથી.” આ આશ્ચર્ય જેવી વાત સાંભળીને બધા એક બીજાનું મોં જોવા લાગ્યા. રાગીની માને બોલાવીને સંન્યાસીએ કહ્યું કે:—“જીવવું કે મરવું એ તમારે

માટે તો સરખું જ છે. તમારે માટે અને આ ખીજ સર્વને માટે આ છોકરો કમાય છે, અને હવે તમે ઘરડાં થયાં છો તેવે સમયે કમાતા કાજગરા દીકરાનું મૃત્યુ થાય, તેનો તમને જરૂર કાળજીમાં ધ્યા લાગશે. જો તમારા દીકરા માટે તમે તમારી જીંદગીનો ભોગ આપો તો હું એ છોકરાને જીવાડી શકું તેમ છું. જો તમે મા થઈને એને માટે આટલો ભોગ નહિ આપો તો પછી આ દુનિયામાં કાણ ખીજું એવું કાર્ય કરવાને તત્પર થશે ?”

ડોશીએ આંસુ સારતા ગળગળિત કંઠે જવાબ આપ્યો કે;—“મહારાજ ! મારા દીકરા માટે તમે જે કહેશો તે કરવાને હું તૈયાર છું. પણ વાત એમ છે કે, મારી જીંદગી—આહ : મારી જીંદગી છોકરાની જીંદગી જેતાં શું કામની છે ? મારા ખીજ નાના નાના દીકરાઓનું શું થશે, એ વિચાર મને નાદિમત કરી દે છે. આ નાના છોકરાઓનો પ્રેમ આડો આવતો હોવાથી હું કમનસીબ છું કે તમારી ઇચ્છા પાર પાડી શકતી નથી.”

સાસુ અને સંન્યાસી વચ્ચે ચાલતો સવાદ સાંભળીને દર્દીની સ્ત્રી અશ્રુપૂર્ણ આંખે પોતાના માથાપને કહેવા લાગી કે, “હે માતાપિતા ! તમારે ખાતર હું આટલો ભોગ આપી શકતી નથી.” સંન્યાસીએ એ વાત સાંભળીને તેની તરફ ફરીને કહ્યું કે, “રોગીની માએ તો પોતાની જીંદગી અર્પવા ના પાડી છે, પણ તું તારા વહાલા પતિ માટે ભોગ આપવાને શા માટે આનાકાની કરે છે.” સ્ત્રીએ કહ્યું કે : “અરે ! હું કેવી દુખિયણ છું ! જો વિધવાપણું મારા નસીબમાં સર્જિત હોય તો તેમ ભલે થાવ, પણ હું મારાં માથાપને પારકાના દીકરા માટે ભોગ આપી દુઃખી કરવાનો નિશ્ચય મારા મન સાથે કરી શકતી નથી.”

આ પ્રમાણે જ દરેક જણ કંઈ ને કંઈ બાહનું કહાડી છૂટી ગયાં. ત્યાર પછી સંન્યાસીએ રોગીને સંબોધીને કહ્યું કે, “જેયું કે ? તારે માટે કેાઈ પણ જીવ આપવાને તૈયાર નથી. ‘જગતમાં કેાઈ પણ વિશ્વાસને લાયક નથી’ એ મારા કથનનો અર્થ હવે તું સમજ્યો ?”

આજ્ઞાએ જ્યારે આ બધું જોયું ત્યારે પોતાનું ધરખાર તજીને વૈરાગી થઈ, તે સંન્યાસી પાછળ ચાલતો થયો.

૬૧૬. જેને માછલાં પકડવાનો શોખ છે અને અમુક તળાવ કે જળાશયમાં સારી માછલીઓ છે કે કેમ, એ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો, જેઓએ એ તળાવમાં પૂર્વે માછલી પકડી હોય, તેની આગળ જઈને પૂછવું જોઈએ કે, “શું આ તળાવમાં સારી મોટી માછલીઓ છે? જો હોય તો તેઓને પકડવાનો ગળ શું છે?” પોતાને જોઈતી માહિતી મેળવી લઈને, પછી તે માછીમાર માછલી પકડવાનો સળીઓ લઈને તે તળાવ ઉપર જાય છે, અને માછલી પકડાય ત્યાં સૂધી ધીરજથી અને અક્કલથી માછલી પકડવાની દોરી નાંખી ત્યાં બેસી રહે છે. આ ધીરજના પરિણામમાં અંતે એકાદ મોટી સારી માછલી તેના કાંટામાં સપડાય છે. તેમજ, સાધુ અને પવિત્રાત્મા પુરુષોના વચનમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી, ભક્તિરૂપી ગળ અને મનરૂપી સળીઓ અને કાંટાથી મનુષ્યે ઈશ્વરને શોધી કહાડી પોતાના અંતઃકરણમાં સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ધીરજ રાખી મનુષ્ય જો થોભશે, તો જ ઈશ્વરી માછલી પકડવાને તે શક્તિમાન થશે.

૬૧૭. કોઈ એક રાજા બ્રહ્મહત્યાનો પ્રાણધાતક ગુન્હો કરીને તેના પ્રાયશ્ચિત્તાર્થે શું તપ કરવું, તે જાણવાની ઇચ્છાથી એક ઋષિના આશ્રમમાં ગયો. તે સમયે તે ઋષિ મઠમાં નહોતા, પણ તેનો પુત્ર હતો. તે ઋષિપુત્રે તે રાજાની સવિસ્તર હકીકત સાંભળીને કહ્યું કે, ‘રામનું નામ ત્રણ વખત હ્યો ને તમારું પાપ નાશ થઈ જશે!’ જ્યારે ઋષિએ આવીને પોતાના પુત્રે બતાવેલું પ્રાયશ્ચિત્ત જાણ્યું, ત્યારે તે બધા જ કોપાવિષ્ટ થયા અને બોલ્યા, “અનન્ત જન્મમાં કીધેલાં પાપો માત્ર એક જ વાર સર્વ શક્તિમાનનું એક જ નામ લીધાથી નાશ થઈ જાય છે, તો, હે પુત્ર! તારી શ્રદ્ધા કેટલી ઓછી હશે કે તે ત્રણ વખત નામ લેવાનું સૂચવ્યું! તારા આ ગુન્હાને માટે તું ચાંડાલ થા!” તે પુત્રે તે રામાયણમાંનો ગુણક ચાંડાલ હતો.

૬૧૮. કોઈ એક વખતે દેવર્ષિ નારદના મનમાં એમ ગર્વ આવ્યો કે, મારા કરતાં કોઈ પણ મોટો ભક્ત નથી. શ્રીવિષ્ણુ ભગવાને તેના હૃદયની આ વાત જાણી અને ગર્વ ઉતારવા કહ્યું, “નારદ ! તું પૃથ્વીપર અમુક સ્થળે મારો મોટો ભક્ત છે, તેની પાસે જઈને સત્સંગ કર !” નારદજી તે સ્થળે આવ્યા અને જોયું તો એક મોટો કૃષિકાર દીડો, જે નિત્ય પ્રભાતમાં ઉઠતાં જ એકવાર હરિનું નામ લખને, તુરત જ હજી લખને ખેતરમાં જતો હતો ને આખો દિવસ કૃષિનું કામ કરીને રાત્રિના ઘેર આવતો ને પુનઃ હરિનું નામ લખને સુઈ જતો હતો. આ જોઈને નારદજીએ મનમાં વિચાર કીધો : “આ ગામડીયો તે ઈશ્વરનો ખરો પ્રેમી ભક્ત કેમ હશે ? હું તેને રાત દહાડો જગતની જંજાળમાં જ ફસેલો દેખું છું ને પવિત્ર ભક્તનાં કાંઈ પણ ચિહ્ન એનામાં દેખાતાં નથી.” નારદજી પાછા શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન પાસે આવ્યા ને પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. આ ઉપરથી શ્રીભગવાને કહ્યું : “નારદ ! આ એક તેલનો વાટકો છલાછલ ભરેલો છે, તે લખને શહેરની પ્રદક્ષિણા કરીને આવ; પણ સમાધાન ! એક પણ ટીપું જમીનપર પડે નહીં.” નારદજી આશ્ચર્યસર વત્યા ને પાછા આવ્યા, એટલે શ્રીવિષ્ણુ ભગવાને પૂછ્યું “કેમ નારદજી ! કહો તમોએ રસ્તામાં મને કેટલીકવાર યાદ કીધો.”

નારદજીએ જવાબ દીધો કે, “એક પણ વખત નહીં મહારાજ ! હું આવા તેલથી ઉભરાતા વાટકાની સંભાળ લઉં કે તમારું નામ લઉં ?”

શ્રીવિષ્ણુ ભગવાને કહ્યું કે, “જો એક આટલા તેલના વાટકાએ તમારું ધ્યાન એટલું જંજાળી બનાવ્યું કે, તમારાથી એક પણ વાર મારું નામ ન લેવાયું, તો પછી આ ગામડીયા સામું જીવો. તે કેટલી જંજાળમાં અને કુટુંબપોષણની પીડામાં મચી રહ્યો છે, છતાં પણ નિત્ય એવાર મારું સ્મરણ કરે છે.”

૬૧૯. કોઈ એક પાળેલો નોળીઓ ભીંત ઉપરના દરમાં રહેતો હતો. મોટા વજન સાથે બાંધેલી એક દોરી તેને ગળે વિટાળેલી હતી.

તે નાળાઓ ધરમાં અને વાડામાં છૂટથી ફરતો ને ધાસ્તીને વખતે દરમાં ભરાઈ જતો. પણ ગળામાં વજન લટકતું હોવાને લીધે તેનાથી વધુ વખત ત્યાં રહેવાતું નહીં. તેવી જ રીતે મનુષ્યો દુઃખ અને ગિપત્તિ વેળાએ ઈશ્વરનાં ચરણ, (જે ઉંચી જગ્યાએ તેમના રહેવાનું મુખ્ય સ્થાનક છે તે) તરફ દોરાય છે, પણ થોડા કાળમાં ત્યાંથી સંસારવાસનાના આકર્ષણ (ના વજન)થી ખેંચાઈને પાછા સંસારની રેંટમાળમાં પડે છે.

૬૨૦. એક પૈસાદાર માણસ પોતાની વાડીની વ્યવસ્થા કરવા માટે એક સરકાર-મુનિમને નિયત કરે છે. જ્યારે કાંઈ પરોણા આવે છે ત્યારે મુનિમ તેઓના સારી રીતે સત્કાર કરે છે; તેઓને વાડીના જૂદા જૂદા ભાગોમાં ફરવા અને ઉપગૃહો બતાવવા લઈ જાય છે અને ત્યાં તેઓને કહે છે કે, “શેઠ સાહેબ! અમારા આંખાનાં આ વૃક્ષો છે; આ લીચ્છીનાં ઝાડો છે; આ અમારું સત્કારગૃહ છે; તેની ભીંતોપર રંગીન ચિત્રો વગેરે કેવાં સુંદર શોભી રહ્યાં છે!” વગેરે ઘણી વાતો સમજાવે છે.

હવે જો વાડીનો માલિક એ મુનિમને પોતાના હુકમ વિરુદ્ધ તળાવમાંથી માછલીઓ પકડતાં જોય, તો તેની શી દશા થાય, તેની તમને ખબર છે? તે એને એકદમ ધરી ભારી વાડીમાંથી કહડાવી મૂકે છે. સાથે સાથે આ જ માણસ પૂર્વ પરોણાઓને વાડી બતાવતી વખતે કહેતો હતો કે, “આપણું આ” અને “આપણું તે” એ વાત ધ્યાનમાં લ્યો.

મુનિમનું “મારું” અને “આપણું” કહેવું, એ અજ્ઞાનનું ફળ હતું, માટે જ એને દુઃખ પણ ભોગવવું પડે છે.

૬૨૧. વાછરડું આરડે છે ત્યારે “હમ્, હમ્” અથવા “અહમ્, અહમ્” કહે છે. આટલા આ અહંકારના ઉચ્ચાર માત્રથી કેવાં દુઃખો વેઠવાં પડે છે, તેનો વિચાર કરો. જ્યારે વાછરડું મોટું થાય છે કે તેને હળ સાથે જોડવામાં આવે છે; સૂર્યના પ્રખર તાપમાં અને ધોધમાર પડતા વરસાદમાં એને સવારથી તે સાંઝ સુધી કામ કરવું પડે છે; જો

કસાઇના સપાટામાં આવી પડે છે તો તે એને भारी નાંખે છે, વળી તેના ચામડાને ફળવીને જોડા બનાવવામાં આવે છે; અથવા તો તેનાથી પડધમો અને ઢોલો મઢવામાં આવે છે અને તેના ઉપર હાથથી કે લાકડીઓવડે સખ્ત પ્રહાર કરવામાં આવે છે; અને છેલ્લે એના આંતરડામાંથી રૂ પીંજવાના ચંત્રની તાંત જ્યારે બનાવવામાં આવે છે ત્યારે ખીચારા તે ગરીબ પ્રાણીના દુઃખનો છેડો આવે છે. એનું કારણ એ કે, તે હવે “હમ, હમ” કહેવાનું મૂકી દઇ, “તું હી, તું હી” કહે છે.

જે માણસ પોતાનો સર્વ અહંભાવ બૂલી જઈને, આત્મસંયમ કરતાં શીખેલા હોય છે, તેજ માત્ર મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એ ઉપલી વાતનું તાત્પર્ય છે.

આ વાત ઉપરથી ખીજે ઘડો લેવાનો છે તે એ કે, જ્યાં સૂધી મર્મસ્થાન (વાહરડાના આંતરડા) ઉપર પ્રહાર કરવામાં આવતા નથી, ત્યાં સૂધી અહં (ભાવ) લાગ્યે જ દૂર કરી શકાય છે. જ્યાં સૂધી મર્મસ્થાન બેદાતું નથી, એટલે જ્યાં સૂધી સંપત્તિ, પુત્ર, મિત્ર વગેરે તરફથી આપત્તિ આવી પડતી નથી અને તેમના વિયોગનો ઘા હૃદય ઉપર થતો નથી, ત્યાં સૂધી માણસ ભાગ્યે જ “તુંડી, તુંડી” કહે છે. એટલું જ નહિ પણ જ્યારે સખ્ત પ્રહારો ઉપરાચાપરી પડે છે ત્યારે “તુંડી” કદાચિત્ અહંભાવનું સ્થાન લે કે ન લે, એ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાતું નથી.

૬૨૨. લોભ દુઃખનું અને સંતોષ એ સુખનું મૂળ છે. કોઇ એક હજમ એક યક્ષના વાસવાળા વડ પાસે થઇને જતો હતો. તેવામાં તેણે અંતરિક્ષમાંથી એવા શબ્દ સાંભળ્યા કે, “તું સોનાના સાત ચરુઓ લેશે?” તેણે ગભરાટથી આસપાસ જોયું, પણ પુનઃ તે શબ્દના અવાજ શિવાય ખીજું કાંઇ પણ તેણે દીઠું કે સાંભળ્યું નહીં. આ પ્રશ્નના પુનઃ શ્રવણથી તેનો લોભ જન્યત થયો. તે બોલ્યો: “જો કૃપાળુ પ્રભુએ મારા જેવા પામર પ્રાણી પર દયા કરીને આવી અઢળક દોલતનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો છે, તો તે અહણ કરતા મારે શા માટે અચકાવું જોઇએ?”

તે યક્ષે તુરતજ પ્રત્યુત્તર આપ્યું: “ઘેર જા, હું તે ચરુઓ તારે માટે ત્યાં મૂકી આવ્યો છું.” એ સાંભળી તે હજમ અતિશય હરખાઈ ગયો અને હર્ષભેર દોઝો દોઝો ઘેર જઈને બકીસમાં મળેલા તે ચરુઓ એક પછી એક તપાસવા લાગ્યો, તો તેમાં છ ભરેલા અને એક અડધો ભરેલો તેણે દીઠો. હવેથી તેના હૃદયમાં આ છેલ્લો ચરુ ભરવાનો લોભ જન્યત થયો. તેથી તેણે પોતાના ધરમાંના સર્વે સોના રૂપાના દાગીના વેચી નાંખ્યા અને તેનાં નાણાં તેમાં ભર્યાં, છતાં તે ખાલી જ રહ્યો. આથી તેણે ઠરકઠર કરી હલકા, સાદા ને સસ્તા ખોરાક પર રહેવા માંડ્યું તથા એકવાર ખોરાક ખાઈને રહેવા માંડ્યું. આવાં અનેક દુઃખો સહન કરીને તે પૈસા બચાવવા લાગ્યો અને તે પૈસા પેલા સાતમા ચરુમાં ઉમેરવા લાગ્યો, પણ ચરુ ભરાયો નહીં. આથી તેણે એક વાર રાજાને કહ્યું કે, “મહારાજ! મારો પગાર વધારો, કારણ કે આટલામાં મારું તથા મારા કુટુંબનું પૂરું થતું નથી.” તે હજમ રાજાનો માનીતો હોવાથી રાજાએ તેનો પગાર વધારીને બેવડો કીધો. હજમે હવેથી તેનો સમગ્રો પગાર અને બીજી સમગ્રી ઉપજ તે ખાલી ચરુમાં ભરવા માંડી તથા પોતે ભિક્ષા માંગી નિર્વાહ કરવા લાગ્યો; છતાં પણ તે લોભીનો અધુરો ચરુ તો પૂર્ણ થયો જ નહીં. તેથી તે દિનપ્રતિદિન દુર્બળ અને ચિંતાતુર દેખાવા લાગ્યો. રાજાએ તેને આવો દુર્બળ થયેલો જોઈને એક દિવસે પૂછ્યું કે, જ્યારે તારો માસિક પગાર હાલ કરતાં અડધો હતો, ત્યારે તું વધુ આનંદી, વધુ સુખી અને વધુ સંતોષી, તેમ જ ધણો જ નીરોગી દેખાતો હતો અને હવે પગાર વધવા છતાં પણ દિનપરદિન તું આવો બળિયેલ, ચિંતાથી કૃશ અને દુઃખી કેમ થતો જાય છે? તને શું થાય છે? તે પેલા સોનાના સાત ચરુઓ તો સ્વીકાર્યા નથીને?” તે હજમ આવી રીતે રાજાને પોતાની ગુણ વાર્તા જાણી ગયેલો જોઈને દિગ્મૂઢ બની ગયો અને ગભરાઈ હાથ જોડીને પૂછવા લાગ્યો: “મહારાજ! આપને આ વાર્તા કોણે કહી?”

રામ બોલ્યો: “જે કોઈ પણ યક્ષે આપેલી પુંજ સ્વીકારે છે, તેના તારા જેવા જ હાથ થાય છે; તારા શરીરપરની તે નિશાનીથી હું એ વાત જાણી ગયો છું! પણ એ ચરુને એકદમ ફેંકી દે, કારણ કે તેમાંની એક રાતી પાઈ સરખી પણ તારાથી વપરાશે નહીં. એ કાંઈ વાપરવાનું ધન નથી, પણ સંચી રાખવાનું જ છે!” તે હજમ આ શિખામણથી સમજી ગયો ને તે ઝાડ પાસે જઈને બોલ્યો કે, “ઓ ભાઈ યક્ષ! દયા કરીને તું તારા આપેલા ચરુ પાછા લેઈ જા, હું તો તેથી ધરાયો!” અને જ્યારે તે ઘેર પાછો ફર્યો ત્યારે તેણે જોયું તો તેના ધરમાંથી ચરુઓ ગયા હતા અને સાથે સાથે આખી જીન્દગીમાં કરકસર કરી, પેટ ખાળી બચાવેલું પોતાનું સર્વ ધન પણ ચાલી ગયું હતું. પણ તે દિવસથી તે અતિશય સુખ અને શાંતિમાં રહેવા લાગ્યો.

૬૨૩. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના સખા અર્જુનના મનમાં એક વખત એવો ગર્વ આવ્યો કે, તેના જેવો શ્રીકૃષ્ણનો ભક્તિપરાયણુ પ્રેમી ભાગ્યે જ કોઈ હશે. સર્વસ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે તેના હૃદયની વાત જાણીને અર્જુનને પોતાની સાથે એક વાર બહાર ફરવાને તેડી ગયા. તેઓ થોડે દૂર ગયા નહોતા કે તેઓને સુકું ધાસ ખાતો શસ્ત્રધારી અને નવી તરવાર બાજીએ ચળકાવતો એક બ્રાહ્મણુ સામે મળ્યો. અહિં-સકવૃત્તિ પાળનારો, અને લીલા ધાસમાં પણ ચેતન છે માટે તે મૂકી દઈને સુકા ધાસવડે જીવન ગાળનાર તે બ્રાહ્મણુને, અર્જુને પરમ સાધુ અને વૈષ્ણવ તરીકે તુરત ઓળખ્યો; આટલું છતાં તેના અહિંસક ધર્મથી વિરુદ્ધ તે બ્રાહ્મણુ શા માટે ધારદાર તરવાર ધારણુ કરીને ફરતો હતો, તે અર્જુનને સમજાયું નહીં. આનું ખરું કારણુ તુરત જ સમજાયાથી, અર્જુને પરમાત્મા તરફ વળીને પૂછ્યું કે, “આમ કેમ? આ માણસે હિંસા કરવાનો સદંતર ત્યાગ કીધો છે, અને કોઈને ઈજા ન થાય તેટલા માટે સુકા ધાસપર જીવે છે, તે છતાં એ શા માટે પ્રાણુધાતક ધિક્કારવા જોગ બિહો સાથે લઈને ફરે છે?” શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું

કે, “તું એને જ પૂછી જોની.” તેપરથી અર્જુન તે બ્રાહ્મણ પાસે ગયો અને પૂછ્યું કે, “હે સાધુ પુરુષ ! તમે જીવધારી કાર્ધ પણ પ્રાણીની હિંસા કરતા નથી, તેમ જ તમે સુકા ધાસ ઉપર જીવો છો; તો શા માટે તીક્ષ્ણ તરવાર બાજુએ ધારણ કરી ફેરો છો ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું: “જો મને મળે તો ચાર જણાએને એનાથી શિક્ષા કરવાની મારે ઇચ્છા છે.” અર્જુને પૂછ્યું: “તેમાં પ્રથમ કાણ છે ?” બ્રાહ્મણ બોલ્યો: “પહેલો તો હરામખોર નારદ છે.” અર્જુને પૂછ્યું: “ક્રમ, ક્રમ ! એણે એવું શું કીધું છે ?” બ્રાહ્મણે ઉત્તર આપ્યો: “શા માટે નહિ; એ હરામખોરની ધૃષ્ટતા તો જો: નિરંતર તે મારા નાથને વાજંત્ર વગાડી કીર્તન કરી જાગૃત રાખ્યા કરે છે. મારા પ્રભુને સુખ ક્રમ થાય તેનો તેને કશો વિચાર નથી, રાત્રિદિવસ, ગમે તે ઋતુમાં કે કઋતુમાં, એ નાથની પ્રાર્થના કરી, એના ગુણાનુવાદ ગામને મારા પ્રભુની શાંતિમાં અહર્નિશ લંગ પાડે છે.”

અર્જુને પૂછ્યું: “બીજો મનુષ્ય કાણ છે ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું: “તે અવિચારી દ્રૌપદી.” અર્જુને પૂછ્યું: “તેનો શો વાંક થયો ?” બ્રાહ્મણ બોલ્યો: “આ સ્ત્રીની તદ્દન અવિચારી ધૃષ્ટતા તો જો. જ્યારે મારા પરમ કૃપાળુ સ્વામી જન્મવાને બેસતા હતા, ત્યારે જ તેને પોતાની વાહારે ધાવાને માટે એકદમ પોકાર કર્યો. એથી કરીને મારા નાથને પોતાનું પીરસેલું ભોજન છોડી દમને તુરત પાંડવોને દુર્વાસાના શાપથી બચાવવાને ખાતર દોડતા કામ્યવનમાં જવું પડ્યું હતું. દ્રૌપદીની અવિચારી વર્તણુક કેવી કે તેણે મારા નાથને પોતાનો ઉચ્છિષ્ટ પ્રસાદ ખવડાવ્યો !”

અર્જુને પૂછ્યું: “ત્રીજો કાણ ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું: “હૃદય શૂન્ય પ્રહ્લાદ. તે એવો કૂર હતો કે, તેને ઘડીભર પણ વિચાર કરવાને થોભ્યા વગર મારા નાથને તેલની ઉકળતી કઠાઈમાં પ્રવેશ કરવાનું, બારે વજનવાળા હાથીઓના પગ તળે ચગદાતી વખતે વચ્ચે આવી રક્ષણ કરવાનું, અને અભેદ લાલ ચોળ તમ સ્તંભ તોડી પ્રગટ થવાનું કહ્યું

હતું. એવો એ હૃદયશૂન્ય અને કૂર ભક્ત હતો. મારા નાથને જરા પણ વાર જંપીને બેસવા એણે દીધા નથી.”

અર્જુને પૂછ્યું: “સારે હવે ચોથો કાણુ ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું: “એ તો નિર્દય અર્જુન.” અર્જુને પોતાના પર તવાઈ આવતી જોઈને હોંમત પકડી પૂછ્યું: “કેમ વારુ, તેણે શું ગુન્હો કરીધો છે ?” બ્રાહ્મણ બોલ્યો: “અરે ! વળી એની ધૂષ્ટતા તો જો ! કુરુક્ષેત્રના મહાયુદ્ધ સમયે તેણે મારા નાથને સારથિ બનાવ્યા.” બ્રાહ્મણની ઉચ્ચ ભક્તિ અને અગાધ પ્રેમ જોઈને અર્જુન તો આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ ગયો, અને શ્રીકૃષ્ણ પર-માત્માનો પોતે જ એકલો પરમભક્ત અને પ્રેમી છે, એવા જે અહંકારે તેના હૃદયમાં વાસો કર્યો હતો, તે તે જ પળે ગળી ગયો.

૬૨૪. એક દેવમંદિરની પડોસમાં એક સંન્યાસી રહેતો હતો. તેની ઝુંપડીની સામેની બાજુએ એક વેશ્યાનું ઘર આવેલું હતું તેની સાથે સમાગમ કરવાને અહર્નિશ ધણાં માણસો ત્યાં આવતાં હતાં. આ જોઈને સંન્યાસીએ એક દિવસે તે વેશ્યાને બોલાવીને ઠપકા આપતાં કહ્યું કે, “તું મહાન પાપી છે; તું રાત્રિદિવસ હમેશાં પાપ જ કર્યો કરે છે. તારી મૃત્યુ પછી શી ગતિ થશે, તેનો તં વિચાર કર્યો છે ? તને ધણું જ દુઃખ ભોગવવું પડશે !” પોતાનાં અપકૃત્યો માટે તે વેશ્યા અત્યંત દિવંગીર થઈ અને ઈશ્વરને તેનાં કૃત્યો માટે ક્ષમા આપવાને મનમાં ને મનમાં પ્રાર્થના કરવા લાગી. પણ વેશ્યાવૃત્તિ એનો કુળધર્મ હતો અને જીવનનું માત્ર એ એક જ સાધન હતું, તેથી તેને પુનઃ તેનો જ આશરો લેવો પડ્યો હતો; અને જ્યારે જ્યારે તેનું ભૌતિક શરીર કંઈ પણ પાપ કરતું સારે હૃદયની ઉંડી લાગણીથી પશ્ચાત્તાપ કરતી, અને પોતે કરેલા પાપની ક્ષમા માટે ઈશ્વરની નિલ્ય પ્રાર્થના કરતી હતી. આ રીતે જો કે તેને પોતાની આજીવિકા માટે પાપકૃત્યો કુળધર્મ પ્રમાણે કરવાં પડતાં હતાં, તોપણ સંન્યાસીની

શિખામણુ તેના હૃદયમાં ઉતરેલી હતી, તેથી તેની માનસિકવૃત્તિ સદા ઈશ્વર પ્રતિ પ્રેરાયલી રહેતી હતી, તે એટલે સૂધી કે, તેને હરેક કાર્યમાં તેનું જ ધ્યાન રહેતું હતું. પેલા સંન્યાસીને એમ લાગ્યું કે, તેના ઉપદેશની કંઈ પણ અસર તે વેશ્યાના હૃદયપર લાગી નથી, તેથી શોક કરીને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “આ સ્ત્રીની જીંદગીમાં તેની સાથે સમાગમ કરવાને કેટલા માણસો આવે છે, તે મને બરોબર તપાસવા દે.” તે દિવસથી જ્યારે તે વેશ્યાના ઘરમાં કોઈ માણસ આવતો કે તુરત સંન્યાસી બાવા પોતાની તુંબડીમાં અકેક કાંકરો નાંખીને તેઓની સંખ્યા ગણતો, અને તે પોતાની તુંબડીની બાહર બેસી રહી ઈશ્વરનું ધ્યાન વગેરે કરવાનું પોતાનું આવશ્યક કર્મ મૂકી દઈ તે વેશ્યાના વર્તનની નિરીક્ષા કરવા લાગ્યો. જ્યારે તેની તુંબડી બરાબ સારે એક દિવસે સંન્યાસીએ વેશ્યાને બોલાવી, તેણે કેટલા માણસોની જીંદગી ખગાડી હતી તે કાંકરાના પેલા ઢગલાથી તેને દર્શાવ્યું. ત્યાર પછી શિખામણુ આપતાં તેને કહ્યું કે, “હે સ્ત્રી ! આ ઢગલો તું જો. મેં તને છેલ્લી શિખામણુ આપી, તને પાપકર્મમાંથી નિવૃત્ત થવાને જ્યારથી કહ્યું છે, તે પછી તેં પુનઃ કેટલાં ઘોર પાપો આચર્યાં છે, તે આ પ્રત્યેક કાંકરો કહી આપે છે. હવે પણ હું તને ફરી એક વાર ચેતાવું છું કે, હજી પણ દુષ્કર્મ કરતી તું અટક અને ઈશ્વર પ્રતિ તારું મન વાળ. હજી પણ ઈશ્વર તારાપર કૃપા કરી, જો તું પશ્ચાત્તાપ કરી ભક્તિ કરશે તો, તને તારા પાપકર્મનાં ફળ ભોગવવાથી મુક્તિ આપશે.” પોતાનાં પાપકર્મ કેટલાં છે, તે દર્શાવનારો કાંકરાનો ઢગલો જોઈને તે વેશ્યા ધૂળવા લાગી, અને સહૃદય અને અશ્રુપૂર્ણ ચક્ષુએ પોતાના મનની નિર્મળતા માટે ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગી, અને બરા અંતઃકરણથી પશ્ચાત્તાપ કરતી કહેવા લાગી કે, “હે ઈશ્વર ! હું જે પ્રકારની જીંદગી ગાળું છું, તેમાંથી શું તું મને મુક્તિ નહિ આપે ? અરે રે ! મારી શી ગતિ થશે ? હું શું કરું ? તારા વિના મને આ નરકમાંથી કાઢી દેવાની

શકે તેમ નથી.” તેની આ પ્રાર્થના પરમ કૃપાળુ ઈશ્વરે સાંભળી, અને તે જ દિવસે એક યમદૂત તેને તેડવા આવ્યો, અને તે અંતે પંચત્વને પામી, ઈશ્વરની અકલિત ઇચ્છાને યોગે એવું બન્યું કે, તે જ દિવસે પેલા સંન્યાસીનો આત્મા પણ આ ક્ષણભંગુર જગતને સજી ગયો. વિષ્ણુના પાર્ષદો અને યમદૂતો આ બંને આત્માઓને તેડવાને આવ્યા, અને વિષ્ણુના પાર્ષદો પેલી વેશ્યાના આત્માને વિમાનમાં બેસાડી વૈકુંઠ લોકમાં લઇ ગયા; અને યમદૂતો સંન્યાસીના સૂક્ષ્મ શરીરને નરકમાં લઇ ગયા. વેશ્યાનું ભાગ્ય ફળેલું જોઇને સંન્યાસી બોલી ઉઠ્યો કે, “શું ઈશ્વરતા ધરને આવે ઉધી ન્યાય છે ? મેં મારી આખી જીન્દગી દીનભાવથી તપશ્ચર્યા કરીને વ્યતીત કીધી છે, તે છતાં મને નરકમાં લઇ જવામાં આવે છે ! અને પેલી રાંડ વેશ્યા, કે તેણે પોતાની આખી જીન્દગી પાપકર્મમાં ગુમાવી છે, તેને સ્વર્ગમાં લઇ જવામાં આવે છે. આ તે કેવી વિચિત્રતા ! આ સંન્યાસીનું બોલવું સાંભળીને વિષ્ણુના પાર્ષદો બોલ્યા : “ઈશ્વરની આજ્ઞા સદા ન્યાયયુક્ત હોય છે ! તું જેવું સતત વિચારતો હતો તેવું ફળ તને મળ્યું છે. માન અને કીર્તિ મેળવવાને અર્થે તું બાહ્યવેષ અને આડંબર ધરી સંન્યાસીનું જીવન ગાળતો હતો, અને ઈશ્વરે તને તેનું ફળ આપ્યું હતું. ઈશ્વરને માટે તારું અંતઃકરણ કદી પણ તીવ્ર આતુર થયું નહોતું. આ વેશ્યા અંતઃકરણપૂર્વક દિવસ રાત્રિ ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરતી હતી. જો કે તેનું શરીર પાપકર્મનું ભોગી થતું હતું. તું જરા નીચે જો, અને તારા શરીરની તથા આ વેશ્યાના શરીરની શી વ્યવસ્થા થાય છે, તેનું ધ્યાન દઇને અવલોકન કર. તે તારા ભૌતિક શરીરવડે કેાઇ દિવસ પાપ કર્યું નથી, તે માટે લોકો તેને પુષ્પાદિકની માળાથી શણગારે છે, અને પવિત્ર ગંગા નદીને તીરે તેને વાજતે ગાજતે ધામધુમથી લઇ જાય છે. પણ આ વેશ્યાનું શરીર કે જેનાવડે તે પાપકર્મ આચરતી હતી, તેને ગીધા અને શિયાળવાંઓ ફાડી ખાય છે અને ટુકડે ટુકડા કરી નાંખે છે. જો કે તેનું શરીર પાપનો ભોગ થયું હતું,

તોપણ તેનું અંતઃકરણ અને મન પાવત્ર હતાં, અને તેનાથી કદી પણ તે ઇશ્વરનું ધ્યાન કરવાનું ચૂકતી નહોતી, અને પોતાને વેશ્યાનો અવતાર મળ્યો, તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરી, તેમાંથી છૂટવાની ઇશ્વરની ખરા પ્રેમ ને મનથી પ્રાર્થના કરતી હતી; એટલા માટે એનું સૂક્ષ્મ શરીર સ્વર્ગમાં જાય છે. તારું હૃદય કે જે વેશ્યાનાં પાપો જોવામાં નિત્ય ગુંથાયલું રહેતું હતું, તે નિત્યની એવી ટેવથી અપવિત્ર બન્યું હતું. એને લીધે તું ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરવામાં અને અવશ્યનાં કર્મો કરવામાં મોજા પડ્યો હતો. તે એટલે સૂધી કે તું ઇશ્વરનું ધ્યાન તદ્દન ભૂલી ગયો હતો, એટલા માટે તને અપવિત્રાત્માના લોક વિષે લાઇ જવામાં આવે છે. ખરેખરી રીતે જોતાં એના કરતાં તું વધારે બલિચારી બન્યો હતો. માણસ મનથી જેવું ધારે છે તેવું પામે છે.”

ધણા માણસોને પોતાનો ખરો ધર્મ મૂકી દઇને પારકાના દોષ જોવાની કુટેવ પડી હોય છે. તેઓએ આ દૃષ્ટાંત પોતાની આંખ આગળથી કદી ખસવા દેવું નહિ.

૬૨૫. એક માણસ પોતાના રોગી બાળકના ઔષધને માટે પોતાના હાથ ઉપર તેને બેસાડીને એક સાધુ પુરુષ પાસે લઇ ગયો. તે પવિત્ર માણસે તેને બીજે દિવસે આવવાનું કહ્યું. બીજે દિવસે જ્યારે તે માણસ તેની પાસે આવ્યો, ત્યારે સાધુએ કહ્યું: “આ બાળકને કદી મીઠાઇ ખાવા આપશે નહિ તો ત્વરાથી એ સારો થઇ જશે.” પેલા માણસે કહ્યું: “સ્વામિજી! આ વાત તો તમે ગઇ કાલે પણ કહી હોત.” સાધુ બોલ્યા: “હા, મેં તને કહી હોત પણ ગઇ કાલે મારી સમક્ષ સાકરને એક ઢગલો પડેલો હતો; તારો બાળક તે જોઇને મનમાં એમ નક્કી જ ધારતે કે, બાવાજી તો દંભી-ઢોંગી છે; તે બીજાને સાકર ખાવાની નાપાડે છે, પણ પોતે તો જોઇએ તેટલી અડાવે છે. બીજાને શિખામણનો ઉપદેશ કરતાં પહેલાં પોતે તે પ્રમાણે આચરવું જોઇએ.”

૬૨૬. કાઇ એક સાધુ પાસે એક માણસ અતિ દીન ભાવને

દોંગ ધારણુ કરીને કહેવા લાગ્યો કે, “પવિત્ર ગુરુ મહારાજ ! હું ધણો હલકી જાતનો માણસ છું, માટે કૃપા કરીને હું કેમ ઈશ્વરને પામું, તેના માર્ગ મને દર્શાવો.” તે માણસનું હૃદય જોઇને સાધુએ તેને કહ્યું કે, “વારુ, જા અને તારાથી પણ હલકું અને ખરાબ કંઈ પણ આ જગતમાં હોય તો તે લઈ આવ.” તે પુરુષ બહાર ગયો અને આસપાસ શોધવા લાગ્યો, પણ પોતાની પાસે પોતાના કરતાં ખરાબ કંઈ હોય એવું તેને કશુંએ ન દેખાયું; અંતે પોતે ત્યાગ કરેલી વિષ્ટા તેની નજરે પડી. તે જોઇને બોલ્યો કે, “ઠીક, મારા કરતાં પણ ખરાબ આ વસ્તુ છે.” અને સાધુ પુરુષ પાસે તેને લઈ જવાને જેવો તે માણસે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો કે, દુર્ગંધ મારતી તે વિષ્ટામાંથી એક ગેખી અવાજ નીકળ્યો કે, “હે પાપાત્મા ! તું મને અડકતો નહિ. હું પ્રથમ સૌગંધમય મધુરું પકવાન હવું; તે સમયે દેવો મારા ભોક્તા થવાને લાયક હતા, અને મારી પ્રતિ દષ્ટિ નાંખનારાઓને હું આનંદરૂપ હવું; પણ કમનસીબના યોગે હું તારા હાથમાં આવી પડ્યું, અને તારા પાપી સ્પર્શથી મારી આવી અવસ્થા થઈ છે; તેને લીધે તો લોકો પોતાના નાકપર રુમાલ દબાવતા, અને આંડું મોહકું કરીને મારી તરફ નજર નાંખ્યા વગર જ ચાલ્યા જાય છે. મારો તારી સાથે માત્ર એકવાર જ સંગ થયો અને હું આવી અવસ્થા દશામાં આવી પડ્યું છું. જો તું પાછો મારો સ્પર્શ કરશે તો ઈશ્વર જાણે મારી પુનઃ વધારે કેવી અવદશા થશે !” પેલો માણસ આ દૃષ્ટાંતપરથી ખરો દીન-નમ્રભાવ શો છે તે ખરાખર શિખ્યો અને ખરા દાસભાવનો આગ્રહ ધારણુ કર્યો. આ પ્રમાણે નમનતાઈનું નીચાણુ કળુલ કરવે મોહટાઇના ઉંચાણુ-મોક્ષપદપર તે અંતે પહોંચ્યો,

૬૨૭. આ જગતમાં જે કંઈ છે તે બ્રહ્મ જ છે, એવું ઉત્કૃષ્ટ અદ્વૈત જ્ઞાન ગુરુ પાસેથી સંપાદન કરીને એક રાજા અતિ આનંદ પામ્યો અને પોતાના ગામમાં આવીને રાણીને કહેવા લાગ્યો કે, “તું રાણી

અને તારી દાસી, એ બેમાં કાષ્ઠ પણ પ્રકારનો બેદ નથી; માટે આજથી અમુક દાસી મારી રાણી થશે અને ગણાશે.” પોતાના સ્વામીનું આવું નિર્લેજ વચન સાંભળીને રાણી તો આશ્ચર્યચકિત થઇ ગઇ. આ ફેરફારનું સત્ય કારણ શોધી કાઢી, તે ગુરુ મહારાજ પાસે ગઇ અને શોકાતુર હૃદયે બોલી કે, “ગુરુદેવ ! તમારા ઉંચ ઉપદેશનું કેવું અનિષ્ટ પરિણામ આવ્યું છે તે જરા જુવો.” અને પછી સર્વ વિગત અથથી તે ઇતિ સૂધી કહી સંભળાવી. ક્રોધાવિષ્ઠ થયેલી રાણીને ગુરુ મહારાજે આશ્વાસન આપી શાંત પાડી અને કહ્યું કે, “આજે જ્યારે રાજા-ધિરાજ મહાપ્રસાદ લેવા આવે ત્યારે તું ભાતની સાથે જાણુ પણ પીરસજે.” જમવાનો સમય થયો ત્યારે ગુરુ મહારાજ અને રાજા સાથે ભોજન લેવાને બિરાજ્યા. પોતાના ભાણામાં જાણુ પીરસેલું જ્યારે રાજાએ જોયું ત્યારે તે કટલો ગુસ્સે થઇ ગયો, તેનો કાણુ ખ્યાલ કરી શકશે ? ગુરુ મહારાજ રાજાને ક્રોધપરાયણ થયેલો જોઇને શાંતિથી વધા કે, “સત્રાટ ! તું તો અદ્વૈતનો ઉપાસક છે; શા માટે તું જાણુ અને ભાતના ઢગલામાં અંતર જોય છે ?” રાજા તો આથી વધારે ક્રોધાયમાન થયો અને વિવેક ભૂલી જઇ બોલ્યો કે, “તું તારા પોતાને અદ્વૈતાનુભવી તરીકે માનવામાં ગર્વ ધરાવે છે તો જરા આ જાણુ ખાઈ તો જો.” ગુરુ મહારાજ બોલ્યા, “તથાસ્તુ” અને જરા પણ વિકાર પામ્યા વગર એકદમ પોતે પશુમાં પલટાઈ ગયા, અને ઘણી ઉલટથી ગાયનું તે જાણુ એકદમ ખાવા લાગ્યા; ખાઇ રહીને પુનઃ મનુષ્યનો આકાર ધારણ કર્યો. રાજા આથી શરમિંદો પડી ગયો, અને ગુરુદેવની ક્ષમા માંગી, અને પુનઃ ભવિષ્યમાં કદી પણ રાણી આગળ મૂર્ખતા ભરેલી અધુરા જ્ઞાનની વાતો કરી નહિ.

૬૨૮. ચોખાના કાઠારના દરવાજા આગળ ઉંદરોને પકડવા માટે સેકેલા ચોખાની પુરી, ગળ તરીકે મૂકીને છટકાંઓ ગોઠવવામાં આવે છે. આ સેકેલા ચોખાની સુવાસથી ખંચાઇને છટકાંઓમાં ઉંદરો ચોખા ખાવાની લાલચે આવે છે, પણ તે ખીચારાં ચોખાનો સ્વાદ લે, તે

પૂર્વે તો છટકાના જોરથી પકડાઈ મરી જાય છે. તેવી જ સ્થિતિ જીવાત્માની છે. સમ્યક્દાનંદ કે જેની આગળ આ જગતના વિષયોના ભોગથી ઉત્પન્ન થતા વિવિધ આનંદો તુચ્છ છે, તેના દ્વાર આગળ જ આ જીવાત્મા જો કે ઉભો છે, તોપણ તે તેના આનંદ ન લૂટતાં જગતના તુચ્છ વિષયાનંદથી લલચાઇને મોતની મોહજાળમાં ફસાઈ પડે છે, અને તેમાં જ મૃત્યુ પામે છે.

૬૨૯. રામકૃષ્ણ પરમહંસે એક વખતે કહ્યું કે, એક સ્થળે મેં ખેસી કરાવેલા બે બળદોને જોયા. એક ગાય તે વખતે ત્યાંથી પસાર થતી હતી. તેને જોઇને તેમાંના એક બળદ વિષયાતુર બની ઉશ્કરાઈ ગયો, જ્યારે બીજો તદ્દન શાંત રહ્યો. ખેસી કરાવેલા આ બળદની આવી વર્તણૂક જોઇને મેં તેની પૂર્વની જીવનકથા વિષે તપાસ કરાવી, ત્યારે મારા જાણવામાં આવ્યું કે, એક વાર ગાય સાથે સંયોગમાં આવી ગયા પછી મોટા થયા બાદ પેલા બળદને ખેસી કરાવેલી, અને બીજાને તો નાહતો હતો ત્યારે જ ખેસી કરાવેલી હતી. સંસ્કારની અસર પણ આવી જ છે. જે સાધુઓ, વિષયાનંદનો ભોગ લીધા પૂર્વે જ સંસાર ત્યાગી ગયેલા હોય છે તેઓ કદી પણ સ્ત્રીનાં દર્શન સ્પર્શનથી ચલાચમાન થતા નથી, પણ જેઓ ગૃહ કુટુંબની જાળમાં પડી વિષયાનંદ ભોગવે છે, અને પછી મોટપણે ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, તેઓમાં ઘણાં વર્ષોના તપશ્ચરણ અને મનોનિગ્રહ પછી પણ પૂર્વના સંસ્કારોની વાસનાનો પુનઃ ઉદય થવાનો સંભવ રહે છે.

૬૩૦. મહાન શંકરાચાર્યની સેવામાં એક મૂર્ખ શિષ્ય હતો. તે દરેક વાતમાં ભગવાન શંકરાચાર્યની નકલ કરતો હતો. જ્યારે શંકરાચાર્ય શિવોદ્દમ્ કહેતા ત્યારે પેલો શિષ્ય પણ શિવોદ્દમ્નો પ્રતિધ્વનિ કરતો. શિષ્યનો ભ્રમ ટાળવાને એક દિવસે શ્રીશંકરાચાર્ય એક લૂહારની દુકાન આગળથી પસાર થતી વખતે તેની બટ્ટીપર ચઢાવેલી લોખંડ ગાળવાની મોટી મુસમાંથી એક ખોળા ભરીને ધગધગતા લોખંડનો રસ પી ગયા,

અને પછી પેલા શિષ્યને પણ તે પ્રમાણે કરવાનું કહ્યું. આ વખતે ગુરુએ જેમ કીધું તેમ કરવાની શિષ્યમાં શક્તિ નહોતી, એટલે સાર પછી સમજી જઇને તેણે શિવોદ્દમ કહેવાનું મૂકી દીધું. મોટાની ઝાટી નકલ કરવી એ સદા બૂલ ભરેલું છે, પણ મોટાનો સાદો દાખલો લઈ પોતાની વર્તણૂક સુધારવી એ પ્રત્યેકની ફરજ છે.

૬૩૧. એક તળાવની આસપાસ નાહવાને માટે ધણા ઓવારા બાંધેલા હોય છે; ગમે તે ઘાટપર થઈને જે માણસ તેમાં નાહવાને ઉતરે છે, અથવા તો પોતાનું પાત્ર પાણીથી ભરવાને ઇચ્છે છે તે તળાવમાંથી પાણી ભરી લે છે; તેને સર્વ બાળુએથી પાણીનો લાભ થાય છે, અને જે કોઈ પોતાના એક ઓવારાને બીજા ઓવારાથી વધારે સારો માની તે વિષે તકરાર કરે છે તેના જેવા વ્યર્થ શક્તિ ગુમાવનારા કોઈ નથી. તે પ્રમાણે સચ્ચિદાનંદના પ્રવાહરૂપી પાણીને પહોંચવાને અનેક પ્રકારના ઘાટ અને ઓવારા બાંધેલા છે. જગતમાંના પ્રત્યેક ધર્મ એમાંનો એક ઓવારો જ છે. ખરા અંતઃકરણ અને પૂર્ણ ભક્તિભાવપૂર્વક તું આમાંના ગમે તે ઓવારે જશે તોયે સચ્ચિદાનંદરૂપ સુખદ વારીને તું પામશે જ; પણ કદી પણ એમ કહેતો નહિ કે તારો ધર્મ બીજાના ધર્મ કરતાં વધારે શ્રેષ્ઠ છે.

૬૩૨. પ્રશ્ન:—શું કંઈ પણ અચાનક એકદમ બનવા પામે છે ?

ઉત્તર:—ના. સામાન્ય રીતે તો પૂર્ણતાના શિખરે પહોંચવાને માટે માણસે ધણાં દારો, માર્ગમાં વટાવવાનાં છે. બાળુ દારકાનાથ મિત્રને એક દિવસમાં વરિષ્ઠ ન્યાયમંદિરનો ન્યાયાધીશ બનાવવામાં નહોતો આવ્યો. તે ન્યાયાલયના આસનને લાયક થયો તે પૂર્વે તેને સખ્ત અભ્યાસ કરવો પડ્યો હતો અને ધણાં વર્ષો મહેનત કરી સંકટો વેઠી કસોટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું. જેઓ તેટલી મહેનત કરવાને અને દુઃખો ભોગવવાને તૈયાર નથી, તેઓને અંટોળકાટલા જેવા વડોતોની માફક અથડાયા કરવાનું છે. તો પણ જો ઈશ્વરની કૃપા કોઈ વાર ઉતરે તો

રંકના રાય અને રાયના રંક બની જવાનો સંભવ છે. આવું જ કવિ ચક્રચૂડામણિ કાળિદાસના સંબંધમાં બન્યું હતું. એક રખડતા અજ્ઞાન ગામડીઆની સ્થિતિમાંથી તે એકદમ માતા સરસ્વતીની કૃપાએ કરીને ભારતવર્ષના મહાન્ કવિ તરીકે પ્રખ્યાત થવાને લાગ્યશાળી થયો હતો.

૬૩૩. સચ્ચિદાનંદના મહાન્ સાગરમાંથી જે પવન ફૂંકે છે તે જેના ઉપર થઇને વાય છે તેના હૃદય ઉપર ઉડી અસર થયા વિના રહેતી નથી. પ્રાચીન મહર્ષિઓ જેવા કે સનક, સનાતન વગેરે આ પવનથી નરમ થયા હતા. ઇશ્વરના પ્રેમના મસ્ત ભક્ત નારદ દ્વરથી જ આ સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માની ઝાંખી જેવા પામ્યા હતા; આવેા અલપઞ્જલપ અપરોક્ષાનુભવ થયા પછી તે પોતાને-પોતાના આત્માને ભૂલી ગયા હતા; અને તેથી તે નિત્ય હરિના ગુણાનુવાદનું કીર્તન કરતા, ગાંડા માણસની માફક, કોઈ પણ જગ્યાએ ઝાઝી વાર અટક્યા વગર, વિશ્વમાં સર્વ સ્થળે ભટક્યા કરે છે. ગર્ભયોગી શુક્રદેવે હસ્તવડે તે દયાસાગરનો માત્ર ત્રણ વાર સ્પર્શ કીધો હતો, અને તેથી થયેલા અત્યાનંદ-અહ્લાનંદને લીધે નમ્ર બાગકવત્ જ્યાં ત્યાં હરહમેશ રખજા કરે છે; અને વિશ્વના મહાન્ ઉપદેશક શ્રીમહાદેવે તે સચ્ચિદાનંદ ઉદ્ધિમાંથી ત્રણ ઝોખલા ભરીને પાણી પીધું હતું; અને તેથી તેને અહ્લાનંદનીલેહ લાગવાથી શબ્દવત્ પજા રહે છે. સચ્ચિદાનંદના સાગરની અકળિત શુભ શક્તિનું માપ કોણ લેવાને શક્તિમાન છે.

વિવેકાનંદ વિચારમાળા—પ્રથમ પુષ્પ

કર્મયોગ અને ભક્તિયોગ

વિષયાનુક્રમશિક્ષા

ભૂમિકા.

૧ An Eastern Voice from the West.

૨ પશ્ચિમમાંથી પૂર્વનો નાદ.

૩ બે અવતરણો. ૪ સ્વામી વિવેકાનંદનું ચરિત્ર.

૫ મારા ગુરુ-એટલે સ્વામી વિવેકાનંદના ગુરુ

પરમહંસ રામકૃષ્ણનું જીવનચરિત્ર

૬ કર્મયોગ-પ્રકરણ.

૧ કર્મ અને તેનો સ્વભાવ સાથે સંબંધ.

૨ સર્વ પોતાપોતાના સ્થાને મોટાં જ છે.

૩ નિરપેક્ષ પરોપકાર ભુક્તિ, એ જ કર્મબંધનને તોડવાની યુક્તિ છે.

૪ કર્તવ્ય એટલે શું ?

૫ આપણે ઉપકાર કરીએ છીએ, તે પોતાપર જ ઉપકાર કરીએ છીએ,
જગત ઉપર કરતા નથી.

૬ અહંતાનું સર્વથા વિસ્મરણ થવું, એનું જ નામ વૈરાગ્ય.

૭ મુક્તિ. ૮ કર્મયોગનો ઉદ્દેશ. ૯ કર્મયોગનું સ્પષ્ટીકરણ-ઉપસંહાર.

૭ ભક્તિયોગ-પૂર્વાર્ધ

પ્રકરણ

૧ ભક્તિની વ્યાખ્યા. ૨ ઈશ્વર એટલે શું ?

૩ આધ્યાત્મિક અનુભવ, એજ ભક્તિ યોગનો અંત્ય સાધ્ય હેતુ.

૪ ગુરુની આવશ્યકતા. ૫ ગુરુ શિષ્યનાં લક્ષણો.

૬ અવતાર અને અવતારી પુરૂષો. ૭ મંત્ર, ડૉં શબ્દ અને જ્ઞાન.

૮ મૂર્તિ પૂજા. ૯ ઇષ્ટદેવતા. ૧૦ ભક્તિ યોગની વૃદ્ધિ અને સાધનો.

૮ ભક્તિયોગ-ઉત્તરાર્ધ

૧ પૂર્વ વૈરાગ્ય. ૨ ભક્તોને ભક્તિથી જ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.
૩ ભક્તિયોગની સુલભતા અને તેનું રહસ્ય. ૪ ભક્તિના પ્રકારો.
૫ સર્વ ભૂતોમાં પ્રેમ, એ આત્મ સ્વરૂપને કેવી રીતે મેળવે છે ?
૬ સત્ય ભક્તની ભક્તિ અને જ્ઞાન એ બન્ને એક જ છે.

૭ ત્રિવિધ ભક્તિ.

૮ પ્રેમસાગર એ જ ઈશ્વરના અસ્તિત્વનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.

૯ ભક્ત કામ કલ્પદ્રુમનાં સગુણ સ્વરૂપો. ૧૦ ઉપસંહાર.

૯ ભક્તિ-પ્રાથમિક અને પરા.

૧૦ પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાત્ય. ૧૧ ભારતીય જીવનમાં વેદાંત.

૧૨ બન્ધ અને મોક્ષ. ૧૩ બૌદ્ધ ધર્મનો વૈદિક ધર્મ સાથે સંબંધ

૧૪ ભરતભૂમિના મહાપુરુષો. ૧૫ વેદાંતની પ્રેરણા.

૧૬ આત્મા. ૧૭ જાતિ સુધારણા.

૧૮ રાષ્ટ્રીય રેપાત્મક શિક્ષણ.

૧૯ આર્યાવર્તની વિચારશક્તિથી વિશ્વનો વિજય.

૨૦ સામાજિક સુધારણાનો સત્ય માર્ગ. ૨૧ એક મિત્રને ઉપદેશ

૨૨ સૃષ્ટિ સર્જન સ્તોત્ર. ૨૩ જાપાન. ૨૪ વેદાંતિ મેકસમુલ્સ

૨૫ પ્રચુદ્ધ ભારત ! (કાવ્ય).

વિવેકાનંદ વિચારમાળાનું દરેક પુસ્તક ઉંચા કાગળો ઉપર, સુંદર સુવાચ્ય ટાઇપમાં, કાળજીપૂર્વક સંશોધન કરીને છપાવેલું છે. પૂઠાં પાં મનોહર અને ઈમિટેશન મોરોકકો જેવા છે.

સાઇઝ-૬૬-૬x૮ ઈંચ-૫૪ સંખ્યા ૫૭૫. કીંમત રૂ. ૩-૮-

વિવેકાનંદ વિચારમાળા-દ્વિતીય પુષ્પ

રાજયોગ અને યોગસૂત્ર

વિષયાનુક્રમણિકા

ભૂમિકા

૧ રાજયોગ-પૂર્વાર્ધ

પ્રકરણ.

૧ ઉપોદ્ધાત. ૨ પૂર્વ અંગો. ૩ પ્રાણુ.

૪ માનસિક અથવા ચિન્મય પ્રાણુ.

૫ આધ્યાત્મિક પ્રાણાયામ. ૬ પ્રત્યાહાર અને ધારણા.

૭ ધ્યાન અને સમાધિ. ૮ યોગ તત્ત્વ.

રાજયોગ ઉત્તરાર્ધ-પતંજલિનાં યોગસૂત્રો.

ઉપોદ્ધાત.

યોગસૂત્રો:—પ્રથમ અધ્યાય-સમાધિપાદ

„ દ્વિતીય અધ્યાય-સાધનપાદ.

„ તૃતીય અધ્યાય-વિભૂતિપાદ.

„ ચતુર્થ અધ્યાય-કેવલ્યપાદ.

પરિશિષ્ટ

યોગમાં આવતા ક્રેટલાક પારિભાષિક શબ્દોની સૂચી અને તેના અર્થો.

૨ પ્રેરણાત્મક સંવાદ ૩ પબ્ધારી બાબા

૪ શ્રીમદ્ વિવેકાનંદ સ્વામીનાં પત્રો (પ્રથમ ભાગ)

૫ દેવદૂત કાષ્ઠસ્ટ ૬ વિશ્વના મહાન શિક્ષકો.

૭ રામકૃષ્ણ-તેનું ચરિત્ર અને વચ્ચનો.

આ પુસ્તકમાં સ્વામી વિવેકાનંદનો હિન્દી પહેરવેશવાળો, ફેંટા સાથેનો, ઉભા સ્વરૂપનો સુંદર ફોટો છાપેલો છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા-૫૦૦ કીંમત રૂ. ૩-૮-૦

વિવેકાનંદ વિચારમાળા-તૃતીય પુષ્પ

જ્ઞાનયોગ

વિષયાનુક્રમશીલકા

ભૂમિકા

જ્ઞાનયોગ-(સંપૂર્ણ)

પ્રકરણ.

- ૧ ધર્મની આવશ્યકતા.
- ૨ સર્વ સામાન્ય ધર્મની કલ્પના અને તેનું અત્યુચ્ચ સ્વરૂપ.
- ૩ વસ્તુ પુરૂષ અને બ્રાતિ પુરૂષ.
- ૪ માયા. ૫ માયા અને ઈશ્વર વિષયક કલ્પનાનો વિકાસ.
- ૬ માયા અને મોક્ષ. ૭ અવ્યક્ત બ્રહ્મ અને સાકાર બ્રહ્મ.
- ૮ વિશ્વ વિચાર-(૧) સ્થૂલ અથવા ભૌતિક સૃષ્ટિ.
- ૯ વિશ્વવિચાર-(૨) સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ.
- ૧૦ પુનર્જન્મવાદ-(૧) ૧૧ પુનર્જન્મવાદ (૨)
- ૧૨ આત્માનું અમરત્વ-આત્મા અમર છે કે ?
- ૧૩ ભિન્નત્વમાં ઐક્યનો પ્રત્યય. ૧૪ સર્વત્ર વિભુદર્શન.
- ૧૫ સાક્ષાત્કાર. ૧૬ આત્માની સ્વતંત્રતા.
- ૧૭ વ્યાવહારિક વેદાંત-(પ્રથમ ભાગ)
- ૧૮ વ્યાવહારિક વેદાંત-(દ્વિતીય ભાગ)
- ૧૯ વ્યાવહારિક વેદાંત-(તૃતીય ભાગ)
- ૨૦ વ્યાવહારિક વેદાંત-(ચતુર્થ ભાગ) ૨૧ વેદાંત.

આ પુસ્તકમાં સ્વામી વિવેકાનંદનો હિન્દી પહેરવેશવાળો ફોટો સાથેને!
બેઠા સ્વરૂપનો સુંદર ફોટો છાપેલો છે. ૫૪ સંખ્યા ૬૦૬.

કીંમત રૂ. ૩-૮-૦.

વિવેકાનંદ વિચારમાળા—ચતુર્થ પુષ્પ

સાંખ્યદર્શન અને પ્રકીર્ણ લેખો

વિષયાનુક્રમશ્રિકા

પ્રકરણ.

- ૧ સાંખ્યદર્શન.
- ૨ ચિકાગોની ધર્મપરિષદનાં વ્યાખ્યાનો.
- ૩ આત્મા, પરમેશ્વર અને ધર્મ.
- ૪ હિન્દુ ધર્મ.
- ૫ ધર્મ એ શી વસ્તુ છે ?
- ૬ વિવેચક બુદ્ધિ અને ધર્મ.
- ૭ આર્યજ્ઞાન મંદિરની સોપાનપંક્તિ.
- ૮ સાક્ષાત્કારનો માર્ગ.
- ૯ વેદાંતની ઓજસ્વિતા અને પ્રતિષ્ઠા.
- ૧૦ સમાગમો.
- ૧૧ સંભાષણ અને સંવાદ.
- ૧૨ પ્રાચીન ભારતનાં વીર કાવ્યો.

(૧) રામાયણ અને (૨) મહાભારત.

- ૧૩ સામાજિક પરિષદના પ્રાસ્તાવિક વ્યાખ્યાનપર કટાક્ષ.
- ૧૪ થીઓસોફી વિષે કેટલાક સ્કુટ વિચારો.
- ૧૫ શ્રીમદ્ વિવેકાનંદ સ્વામીના પત્રો—(દ્વિતીય ભાગ)

આ પુસ્તકમાં સ્વામી વિવેકાનંદનો જોડેલા સંન્યાસી સ્વરૂપનો સુંદર ફોટો છાપેલો છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૭૫. કીંમત રૂ. ૩-૮-૦.

વિવેકાનંદ વિચારમાળા—પુષ્પ પાંચમું

અકીર્ણ લેખસંગ્રહ

વિષયાનુક્રમશિક્ષા

પ્રકરણ

ભૂમિકા.

- ૧ કર્મ અને તેનું રહસ્ય. ૨ મનઃસામર્થ્ય.
- ૩ ભારતવર્ષ અજ્ઞાનઅસ્ત દેશ છે કે શું ?
- ૪ વેદાંત મતનું સામાન્ય નિરીક્ષણ.
- ૫ વેદાંત અને માનવી સંસ્કૃતિ.
- ૬ શ્રુતિગત તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્ક્રાંતિ.
- ૭ વિશ્વને ભારત વર્ષનો સંદેશ.
- ૮ ડોક્ટર પોલ ડ્યૂસન. ૯ ભગવાન બુદ્ધ.
- ૧૦ જહાનરતની કથા. ૧૧ પ્રહ્લાદની કથા.
- ૧૨ શ્રીમદ્ વિવેકાનંદ સ્વામીના પત્રો (તૃતીય ભાગ)
- ૧૩ ગીતા વિષે કેટલાક વિચારો.
- ૧૪ ભક્તિ. ૧૫ કાલંભોથી અદ્ભોરા.
- ૧૬ સુધા વાણી. ૧૭ ઈશ્વરના અવતાર.
- ૧૮ પ્રત્નોત્તરો. ૧૯ યાજ્ઞવલ્ક્ય અને મૈત્રેયી.
- ૨૦ શાંતિ કાવ્ય.

આ પુસ્તકમાં સ્વામી વિવેકાનંદનો યૂરોપી પહેરવેશમાં વીગ નામની બ્રાહ્મવાળી ટોપી સાથેનો સુંદર ફોટો છાપેલો છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૫૦.

કીંમત રૂ. ૩-૮-૦

વિવેકાનંદ વિચારમાળા--પુષ્પ છંદુ

પ્રકીર્ણ લેખસંગ્રહ

છપાય છે.

છપાય છે.

એમાં છપાનારા કેટલાક વિષયોની અનુક્રમણિકા

- ૧ આધુનિક આર્યાવર્ત.
 - ૨ વર્તમાન ભારતવર્ષ વિષયક પ્રશ્ન અને તેનું નિરાકરણ.
 - ૩ જ્ઞાન, તેની ઉદ્ભવ ભૂમિ અને પ્રાપ્તિ.
 - ૪ પેરીસની ધર્મેતિહાસ પરિષદ.
 - ૫ હિન્દુધર્મ અને શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ.
 - ૬ શ્રીરામકૃષ્ણનાં સ્તોત્રો. ૭ ઇસ્ટનું અનુકરણ.
 - ૮ શિવનું ભૂત. ૯ ગીતા-શાંકરભાષ્ય.
 - ૧૦ ભારતવર્ષને કેવા પ્રકારના શિક્ષણની આવશ્યકતા છે ?
 - ૧૧ આપણા વર્તમાન સામાજિક પ્રશ્નો.
 - ૧૨ ધર્મભૂમિ ભારત. ૧૩ વિવિધ વિષય વિચાર.
 - ૧૪ દિવ્ય પ્રજ્ઞાનો સંદેશો. ૧૫ કાલિમાતા (કાવ્ય)
 - ૧૬ નિર્વાણાશ્રય (કાવ્ય) ૧૭ સ્વાતંત્ર્ય પ્રકાશ (કવિતા) વગેરે વગેરે.
- આ પ્રમાણે બીજા ઘણા ઉત્તમોત્તમ લેખોનો સંગ્રહ આ ગ્રન્થ-માળામાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. આ ગ્રન્થો દરેક દરેક આર્યધર્માભિમાનીએ વાંચવા જેવા છે. એ વાંચવાથી થોડામાં ઘણું જ્ઞાન મળે છે. એમાં પણ સ્વામી વિવેકાનંદનો એક સુંદર ફોટો આપવામાં આવશે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૦૦ ની લગભગ થશે. કીંમત રૂ. ૩-૮-૦.

દરેક પુસ્તકનું ટપાલ ખર્ચ ભુકું પડશે. પાંચ પુષ્પનો આખો સેટ મંગાવનારને રૂપીએ એક આનો વળતર કાપી આપવામાં આવશે.

અનંતાનુભૂતિ કિંવા અનંતજીવન

આ ગ્રન્થ અમેરિકાના મહાન તત્ત્વવેત્તા શ્રી રાલ્ફ વાલ્ડે ટાઈનનો લખેલો છે. આ તત્ત્વવેત્તાની વિચારશ્રેણી અને આપણા આઝ્ઞાપિત્રોની વિચારશ્રેણી એક સરખી જણાવાથી આ ગ્રન્થ મોટા પરિશ્રમ અને વ્યયે તૈયાર કરાવવામાં આવ્યો છે. અને તે સર્વેએ એક વાર વાંચવો જોઈએ છે. પુસ્તકનો વિષય સમજાય તે માટે નીચે અનુક્રમણિકા આપી છે

- ૧ ભૂમિકા. ૨ વિશ્વનું ઉત્કૃષ્ટ તત્ત્વ.
- ૩ માનવ જીવનનું પરમ સત્ત્વ.
- ૪ જીવનની પૂર્ણતા-શારીરિક આરોગ્ય અને શક્તિ.
- ૫ પ્રેમનું રહસ્ય, બળ અને પરિણામ.
- ૬ પ્રજ્ઞા અને આંતરિક પ્રકાશ. ૭ સંપૂર્ણ શાંતિનો સાક્ષાત્કાર.
- ૮ સંપૂર્ણ શક્તિનો સાક્ષાત્કાર.
- ૯ સર્વ પદાર્થોની વિપુલતા-સમૃદ્ધિશાળી થવાનો નિયમ.
- ૧૦ ભવિષ્ય વેત્તા, દૃષ્ટા, ઋષિ અને વિશ્વોદ્ધારક થવાના નિયમો.
- ૧૧ સર્વ ધર્મનું મૂળ તત્ત્વ-વિશ્વમાન્ય ધર્મ.
- ૧૨ ત્રિશાળ વૈભવની સદ્યઃ પ્રાપ્તિ.

મૂળ ગ્રન્થકર્તાનો સુંદર ફોટો ચિત્ર. તેનો જીવન પરિચય, વિદ્યા પૂર્ણ પ્રસ્તાવના અને ઉપોદ્ધાત સહિત. સાઈઝ ૭૧x૪૧ ઈંચ. ૧ સંખ્યા ૨૭૮. મૂ. રૂ. ૨-૪-૦

મળવાનું ઠેકાણું:--“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

સામુન બિલ્ડીંગ્સ, એક્ષીન્સ્ટન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧

- (૨) રાગ એ ઈશ્વરીકાપ નથી. (૩) રાગનાં કારણો. ૩. આ.
 (૪) હવા-તેના લાભ ને ગેરલાભ. (૫) ચેપીરાગ. (૬)
 વસ્ત્ર કેવાં પહેરવાં તેનો વિચાર. (૭) સ્વચ્છ હવા. (૮)
 સ્નાનવિધિ. (૯) આરોગ્યગૃહ કેવું હોય. (૧૦) ખોરાક.
 (૧૧) કસરત. (૧૨) દાંત કેમ મોડા પડે તેનો ઉપાય.
 (૧૩) વાળ સફેત ન થવાની વિધિ. (૧૪) ઉંધ. (૧૫)
 મગજ. (૧૬) ખુબલી-દરાજ. (૧૭) અપવાસ. (૧૮)
 જીલામ કેવો લેવો. (૧૯) ધાતુપુષ્ટિની દવાના લાભ
 અને ગેરલાભ વગેરે ૦-૧૨

ચિદ્ધનાનંદી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

ભાવનગરવાસી શ્રીમદ્ ચિદ્ધનાનંદ સ્વામીકૃત.
 બહુ સુંદર ભાષાંતર છે. છેવટે પારિભાષિક શબ્દોનો કાચ
 આપવામાં આવ્યો છે. એમાં નિચેના પાંચ શ્લોકનાં
 પાંચ રંગિત ચિત્રો મુકવામાં આવ્યાં છે:—

૧. સેનયોદમયોર્મધ્યે રથં સ્થાપય મેડચ્યુત । અ. ૧ શ્લો. ૨૧.
૨. કુતસ્ત્વા કરમલમિદં । અ. ૨ શ્લો. ૨.
૩. પ્રણવઃ સર્વવેદેષુ । અ. ૭ શ્લો. ૮.
૪. અગ્નિર્જ્યોતિરહઃ શુક્રઃ ષળ્માસા ઉત્તરાયણમ્ । અ. ૮
 શ્લો. ૨૪-૨૫.
૫. કાલોડસ્મિ લોકક્ષયકૃત્પ્રવૃદ્ધો । અ. ૧૧ શ્લો. ૩૨. ૬-૦

જ્ઞાનેશ્વરી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

શ્રી જ્ઞાનદેવની ઓવીનું ભાષાંતર. અતિ સરળ,
 સામાન્ય વાચકોને સત્વર ગમ પડે તેવું, સુંદર છપાઈ,
 ઉંચા કાગળ, અને પાકાં પુઠાં. એમાં નિચેના પાંચ
 શ્લોકનાં પાંચ રંગિત ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે:—

૧. ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ અ. ૧ શ્લો. ૧.
૨. યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્મવતિ ભારત। અ. ૪ શ્લો. ૭.
૩. પદયામિ દેવાંસ્તવ દેવ દેહે સર્વાંસ્તથા ભૂતવિશેષસંવાત્
અ. ૧૧ શ્લો. ૬૫.
૪. ઊર્ધ્વમૂલમથઃ શાસ્ત્રમથત્યં પ્રાહુરવ્યયમ્। અ. ૧૫. શ્લો. ૧.
૫. નષ્ઠો મોહઃ સ્મૃતિર્લઙ્કવા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાન્ન્યુત। અ. ૧૮
શ્લો. ૭૩. ૬-૦

પંચદશી

વેદાંત જ્ઞાનનો અંથ પૂજ્યપાદ ભગવાન શ્રીમત સંકરાચાર્યની ગાદીપર વિરાજનાર ત્રિધારણ્ય સ્વામીનો રચેલો છે. એનાપર વિસ્તાર સહિત ચન્દ્રકાંત નામનું સ્વતંત્ર વિવરણુ સ્વ. ઇચ્છારામ સ. દેશામયે લખેલું છે, જે એવી તો સરળતાથી આપવામાં આવ્યું છે કે, સાધારણમાં સાધારણ જિજ્ઞાસુ પણ વેદાંત જેવા ગહનમાં ગહન વિષયની અંદર અતિ સરળતાથી પ્રવેશ કરી શકે. પ્રથમ ઉત્થાનિકા આપવામાં આવેલી છે, પછી મૂળ શ્લોક, પછી શબ્દાર્થ અને તેની નિચે વિસ્તારવાળું વિવરણુ આપવામાં આવ્યું છે. જિજ્ઞાસુને સમજવાને સરળ પડે તેટલા માટે સ્થળે સ્થળે દૃષ્ટાંતોથી સિદ્ધાંતો સિદ્ધ કરેલા છે. આ પ્રકારની ડાઘ પણ જાતની ટીકા ગુજરાતી ભાષાના ડાઘ પણ ગ્રંથમાં થઈ નથી. સુપર રાયલ ઓક્ટોવો પૃષ્ઠ ૮૦૦; પાકાં પૃષ્ઠાં અને ઉત્તમ કાગળપર જાપેલું છે ... ૬-૦

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચીપત્ર મંગાવો.

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

સાસુન બિલ્ડીંગ, એલ્ફીન્સ્ટન સર્કલ, કોટ-મુંબઈ.

